

მსზ

მნათობი

2007

გახეხულია

ცაგმ ღიანხა ფიორილია
აფრი ღმრუზხალიაჲ ქაიგას
ბაღში გობა იბოლია
ღყვას ლხეჩაიოა სყადრას

აფიფეგბულია ღველი
აფიფეგბულიას ღიერა
ღამულია სარეგბულია
ღეზ ზონსია აფიფეგბა?

ილია ქაიფეგბაჲ

2

მნათობი

წელიწადი 83-ე
ბაგოლის 1924 წლიდან

№2

2007 წელი

მწერალთა ასოციაცია „მნათობის“ ლიტერატურული ჟურნალი

ჟურნალი გამოდის საპატრიარქოსთან არსებული
სულიერების, კულტურისა და მეცნიერების
აღორძინების ფონდისა და შპს „ჯეჯის“
საქელომომწოდო ფონდის მხარდაჭერით

შინაარსი

ილია ჭავჭავაძის საიუბილეო წელი (1837-1907) (1907-2007)

მაძა-ფშაველა – ილია ჭავჭავაძის სასმორად. ლექსი -----	3
ბალახტიონ ტაბიძე – ვიწაფურში რომ მოჰქალს ილია. ლექსი -----	4
გიორგი ლეონიძე – ილიას სურათზე. ლექსი -----	5
ჟულაუ ნადირაძე – ვიწაფურიდან საბურამოვად. ლექსი -----	6
სიმონ ჩიქოვანი – ვიწაფური. ლექსი -----	7
ირაკლი აბაშიძე – სამოცი წლისთავზე. ლექსი -----	8

პროზა, კოეზია, დრამატურგია

ნუნუ ძაღვანიძე – უკანასკნელი რბოლი. მოთხრობა -----	10
ბათუ დანელია – ლექსები -----	18
თენგიზ სვანიძე – 70 – ლექსები -----	27
თამაზ ჭილაძე – ლიბრიწო. პიესა -----	29

ახალი თარგმანი

აა. პერიჩევი – ბრძელი გზა იდეალისკენ. რუსულიდან თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ -----	44
---	----

შინაარსი
(გაგრძელება)

ლიტერატურული ნაშრომები, მეცნიერება

ბრივირ ფარულავა - პოეტი - მხედარი - ტარიზი -----	57
ინგა მილორაძე - სამყარო-სიტყვა - „გვაქვს უთვალავი ფერიტა...“ -----	82
რუსუდან ქუსრაშვილი - ილიას ტექსტის დათარიღებისათვის -----	90
რამაზ შენგელია - ნაყოფიერების ღვთაება-სიმბოლოები და ქართული ტოპონიმია -----	96
მესტანბ გოილაძე - იმპერატორ იუსტინიანე მეორის დღეებზე უცნობი ქართველი დიდგოგონა ვარაზ-გაგური -----	110
თეიმურაზ თათარაშვილი - პაპანესტური მისტიკები და ქრისტიანული მისტიკოგია -----	115

პოლემიკა

გონდო არველაძე - რატომ იმალება პროფესორი სპეველ კარაპეტიაძე? -----	119
--	-----

გვახსოვდეს აფხაზეთი!

ოთარ ნიკოლეიშვილი - აფხაზეთის საკითხი აპერიკულ პრესაში -----	125
--	-----

მრგვალი მაგიდა

საუბარი ლიტერატურაზე -----	137
----------------------------	-----

უცხოეთის კულტურული სიაცხეები. მასალა მოამზადა მანანა მიქელაძემ -----	158
---	-----

გამოთხოვნა -----	161
------------------	-----

ილია ქაუქაძის საიუნივერსიტეტო წიგნი

(1837-1907)
(1907-2007)

311-ფ83312

ილია ქაუქაძის სახსოვრად

სამირკვლად აზრი ჩააგდე,
 ზედ დახდგი გრძნობის ტაძარი,
 მან გააბრწყინა სხივებით
 ჩვენი სამშობლოს მთა-ბარი.
 გვერდულადი თვალფისი ზღადა,
 შენ იუაე ჩვენი საფარი –
 მოგკალით ჩვენივე ხელით,
 მომშეთთვის ნაჭირმაგარი;
 და შენი სისხლიც იქ ბრწყინაუხ,
 სად წინაპართა ნთხეულა,
 რომელთა სსოვნა შენს გულში
 აროდის გამოლეულა;
 იმათ სისხლს არაგვის ზირად
 შენიც დაერთო წლეულა.
 მოჰკედი თვის სატრფოს კალთაზე,
 დადუმდა ჩანგის სიმები;
 აუვაგებული მამული
 გაგვისდა დასატირები!
 დაგვიკონიან ხახუნა
 ნათელს არაგვის გმირები;
 შეიღის დაკარგვას გლოვობენ
 ტურფა ალაზნის ზირები!
 კაკო უაჩაღთან ერთადა
 მოსთქვამენ გლეხის შეილები,
 უსამართლობის მსხვერპლები,
 უაჩაღად გაცვივნილები.

ს ა შ ა რ ტ ვ ე ლ ო ს
 პ ა რ ლ ა მ ე ნ ტ ი ს
 ე რ ო მ ე ს უ ლ ი
 ბ ი ბ ლ ი ო თ ე ა

ჩვენის საწულობის მოზარვე,
 მანდ დაისვენო ვეკები?!
 ჩვენ რა ექნათ, ჩვენა, ცოცხლებმა?
 გარს შემოვიფლეთ ბექები,
 ვხდებით ვეაუგორნის სადილად,
 ტურა-მკელთ გასაეულეუები!
 ვაი, რომ რჩება აკვანი
 ბაზალეთის ტბის ძირასა,
 და დიდხანს კითხვადვე გვრჩება:
 „ვინ ამოიღებს იმასა?
 ან იმ ბაღლს ვინ უპატრონებს,
 უსუსურს, მტირალს ბედისა,
 აკვანში რომ წევს საწუალი
 და მუჟუ სწუურის დედისა?
 ან იმ ცრემლის ტბას დიადსა,
 ერისგან დანადინარსა,
 ვინ დაჰშრეტს, ვინ ამოიუვანს
 იმ უსუსურსა, მტირალსა?!“
 ვურაფურს ვიტყვი. ენა ხდუმს.
 თავზე დაგვჩნავის უორანი;
 გაღმა გასეღისა მსურველთა
 უკუღმა მიგვეავს ბორანი;
 გაგვიბატონდა, მგოსანო,
 სირვეკვე შუწონარი.

ბალახბიონ ბაბიქა

წიფავურში რომ მოკლეს ილია

წიწამურში რომ მოკლეს ილია,
 მაშინ ეპოქა გათაყდა დიდი,
 მველი სიმღერა და იდილია,
 ფანტასტიური გამონდა სიდი.
 მოტქონდათ წინათ ჰასტორალები,
 ბაღთა მნათობით გადამთოყრება,
 როგორ ოხრავენ მათზე ქალები,
 რა მშვიდი იყო მათი ცხოვრება.
 დრო იყო: ომის აუსახველი.

დღეებს იმედი ვსაკიდება,
 რა მძლავრად ქუსდა მათი სახელი,
 რა დიდი იყო მათი დიდება,
 დაღბა ცხრაას რვა, ახალი ღანდი
 ჩემთვის სიწმრეებში უცნობია ჯერ.
 ახალი წვიმა, ქარი, „დაღანდი“
 და მთელი ხანა წიგნის: „Crâne aux fleurs“.

გიორგი ლონია

ილიას სურათზე

შენი ქართლი გაზაფხულით —
 ისე წახველ — ვერ ამწვანდა;
 გული ჰქონდა დაგაზული,
 თოფმოხვედრილ არწივს ჰგავდა!

შენ გწუწუროდა მისთვის ბრძოლა,
 განახლების ქართა ქროლა,
 შენის ფრეველა მთელემარ მთებში...
 გარს კი ჰმწერდი ხალხის საფლავს
 დიდ ნანგრევთა ნაფსევებში..

გამრა ცრემლი მწუსარების,
 აწმოდ იქცა მომავალი,
 დაფინახეთ შენი მხრები,
 დეკაცური შენი კვალი...

ახმიანებ საუკუნეს,
 ძველ ნახმევმა მოკვცა ბანი,
 და ვემთხვევით ხალხის ჰოეტს,
 მუბლგასერეტილს, ცრემლგაბანილს...

შენ გიუვარდა ხმა მტერებისა
 და მომსკდარი კლდიდან თურგი;
 შენ მიღს დაგცეს ფოთოლივით
 და მთასავით წამოდგე!

აოლათ ნაღირაძე

წიწათმურიდან საგურამომდე

პაულე ინგოროყვას

წიწათმურიდან საგურამომდე ვკლიანი და პატარა გზაა,
 წიწათმურიდან საგურამომდე სიცოცხლის გაულა ნეტავი რაა?
 წიწათმურიდან საგურამომდე ამრიალემულ ფოთლებების ზღვაა,
 ისევ დღუნის ისმის არაგვის, ისევ ბინინებს არაგვის ველი,
 ღამით ამოსულ და აუვაუბულ ვარსკვლავებს დილა მოთიბავს ცვლით,
 ღამით ამოსულს და აუვაუბულს ნიავს არაგვი დილაძე ვლის.
 ჰეი, არაგვო, არაგვიანო, გულში ვე სვედა რად ჩავწოლია?!
 შენს სამას შვილზე სომ არა დარდობ? — გვაუდა და თითქოს არა გუოლია!
 შენი ჩქერების თეთრი მსეფები, — ვე სომ ცრემლების წმინდა ბროლია!
 ჰეი, არაგვო, მიაძმე მინც შენს სამას რაინდს თუ რას უმღერდი,
 როგორ აღზარდე ქართულ ქოხებში და ქართულ აკვანს როგორ ურწვედი!
 ჰოი, არაგვო, მაძინაც, აღბათ, ამავე სვედას მოაქუხები!
 არაგვი იყო ამბის მომტანი, არ გინათება გულს აღიონი,
 აღარ გესმოდა „ვისაც მოუკლავს“, არ გუგუნებდა ზარი სიონის,
 შენ დაგტიროდა მსოლოდ მოხუცი, — დამარცხებული ბაგარტიონი!...
 გზა ვკლიანი და უდაბური გამირებს და მკონსებს გაუკაფიათ!
 საით ისწრაფვი მაინც, არაგვო, და მიაშფოთებ ტალღებს ქაფიანს?
 მცხეთის კარამდე დიდი ჩრდილებით მთებს შენი ტანი დაუდაფნიათ!
 მცხეთის კარამდე გაისმის მელეების და მუზარადის მსწერევის სმაური!
 მცხეთის კარამდე წარსულ ბრძოლების ისევ ამტეღარა აურზაური,
 მცხეთის კარამდე რეკავს ჯავშანზე დაჯახებული სმალი ფშაუური!
 წიწათმურიდან გულის კარამდე ერთი გზა მოდის — გზა სისხლიანი!
 ისევ ჰეივანს ცაში არწიენი და შრიალემებს მთანი ტეიანი;
 მთებში ირმების ისმის ვეირილი გულის მზარავი და სვედიანი.
 ვეების მკერდში დასჭრეს ირემი და არ ურჩება ბუნავს იარა?
 განგშირულ მუბლით ვკლიანი გზაზე ისევ მკონსანმა თუ გაიარა?
 ვეების აძნო მთებს საიდუმლო და დიდი ფიქრი გაუზიარა?
 ჰოი, არაგვო, არაგვიანო, გულში ვე სვედა რად ჩავწოლია?!
 მოკლულ ჰოეტზე სომ არა დარდობ? — გვაუდა და თითქოს არა გუოლია!
 შენი ჩქერების თეთრი მსეფები, — ვე სომ ცრემლების წმინდა ბროლია!
 ჰოი, არაგვო, მიაძმე მინც, როგორ დაეცა ეს გოლიათი?
 ვეების შესწვედა ვარსკვლავთ კამკამი, გადაუფარა მიწას წვედიადი,
 და დამწურებულს, კაემნით მოცულს, მწესაც ამოსულა დაუგვიანდა?
 შთაგონებული სიმღერა მისი აღარ მოესმის მიდამოს შენსას.
 აღბათ, მისთვის ხარ გულჩათხრობილი და აღარ ცნრება ტალღების კვნესა!
 ნატევიარ მუბლის სისხლის წვეთები ახლაც აცხია მიწას და ქვებსა!..

წიწათმურიდან საგურამომდე ვკლიანი და პატარა გზაა.
 წიწათმურიდან საგურამომდე სიცოცხლის გაულა ნეტავი რაა?
 წიწათმურიდან საგურამომდე დიდი მთები და უძირო ცაა.

წიგანები

არატყვის მარცხნივ ჩემი ჩრდილია,
ქვიშაწერილი მწვანე წულუღია,
სადაც დაეცა მწუხრზე ილია,
სადაც მწუხარე წინამურია.

აქ უჩინარი ანრდილი ტირის,
მამულის წეარომ სული დალია,
რტო დაუხრია არატყვე ტირიფს,
მერმე კალო და ნამურალია.

ველი მიმრება, წვალი მწეურია,
მთა ნატევიარი ჩემი მკერდია,
სულში მრავალი წინამურია,
თუმცა ეს ფუმე ქვეყნად ვრთია.

თეთვეულ ქვაზე სისხლის წვეთია,
მთაზე ნახმლევი სისხლის კვართია,
ტულში ვარამი არ ჩამეტია
და კოცონიეთ მთაზე ანთია.

მთან აფენია ბაღახი წულულზე,
სადაც სრამიეთ დიდი ჳრილია,
სად საქართველო დაეცა მუნღზე
და არატყვიეთ მიწედა ილია.

სადაც სეობის ქარი მომქროდა,
მწუხრი მდინარეს მარცხნივ ვწვია.
ეს მთა ჩემი სულის გოლგოთა
და მკერდზე კალო განაღეწია.

მთაზე სვეტია თუ შისი შუბია?
არატყვის მღერიე წვალი მწეურია.
წინ გატეხილი მშობლის შუბლია
და გაწეწილი წინამურია?

ირაკლი აბაშიძე

სამოცი ფლისთავზე

„საგურამოს გზაზე მოუკლავთ ილია ჭავჭავაძე“
პირველი ცნობა
1907 წელი

— „მე ილია ვარ...“
ეტლმი კლდეზე
წამოდგა ხანით უუკვდავებით
და გაწედა სიტყვა:
— „რას მოვესწარი,
როგორ დავუჩინდით,
როგორ დავუცით...“

— „შენ ილია ხარ,
ხწორედ ისა ხარ,
ჩაგვრის ალაში,
დრომა წარსულის...“
და მგონის მუბღზე გამოისახა
ალმოძებული წვეთი ჯვარცმულის.

— „შენ ილია ხარ...“
ცხლად და ანაზდად
მთამ მთას
ქუხილი შეკრძს გაუარა;
განკდა არაკუთან,
განკდა არმანთან,
ზედაზნის მთები გადიმქუნარა.

იქ ბაზალეთთან მესად იჭეა,
აქ მთაწმინდასთან ცრემლად ატირდა,
იქით იქუნა
უფლისციხესთან,
აქეთ იფუთქა ივრის ნაპირთან.
იქით ღიანჭუთან
ელყად იელვა,
აქეთ აღკუთთან ცეცხლად იალა;
იქ ქართლის ბოლოს
ღიხს გადაეგლო,
აქ უვარღის მთები გადაიგრიალა,

იქ ანანურთან
კედლებს შუება,
აქეთ ქვებს შეჰყუა ნარიულაში...
და მთები,
კზები,
მდინარეები,
ქვები აქუსდა ჩვენს ქვეუანაში.

აქუსდა...
დაჭრილ მშობელ მხარეში,
რომ უქომ უქოს
ხმა უდასტუროს...
და მთებში მესხის დაღვა თარეში
უგ ზოდ, უსაზღვროდ და უსანსულოდ -

იმ დიდ ქუსილის
დაღვა თარეში,
იმ დღეს არაგეთან რომ ჩაინახა...
და ისმის, ისმის საქართველოში:
„შენ იღია ხარ, სწორედ ისა ხარ“.

უკანასკნელი რბოლი

მომხრობა

გვეი საქმიანი შესვედრისთვის მოემზადა. ხელთ იპყრა კეისი, მუქი ფერის, შთამაგონებლად მოლაპლაკე, ასე დიდებულად რომ აგვირგვინებდა მთელ მის შესახედაობას, კარგად დაბანდო-დავარცხნილს, ერთიანად გაჭრილ-ბუღს. სუნამოც ბარაქიანად იპყრა, ეგ ზოტიკური არომატი ჰეროვანი შლიეფივით ადევნა მის ყოველ ნაბიჯს. მოზომილი ნაბიჯებით გაიარა, ტროტუარის კიდეზე შედგა, თითქოსდა მანქანის გასაჩერებლად, მაგრამ არ ჩქარობდა, დაფიქრებული მხერა ხმაურიანი ქუჩისთვის მიეპყრო. როგორი მანქანა აღარ დღის ქალაქის ქუჩებში, დღითი დღე მატულობს მათი რიცხვი და მრავალგვარობა, თავგზაც კი აგებენ... ტაქსი თავიდანვე გამოირიცხა თამამიდან, ერთგვარ ჩრდილს მოჰფენს ჩემს სავალ გზასო. მსუბუქი მანქანაა საჭირო, არც ძალიან ძვირფასი და საგანგებო, არც ძალიან ძველი და გადასავლელი. ამდენ წინაპირობას გარკვეული დრო სჭირდებოდა, ამიტომაც არ ჩქარობდა გვეი, ყურადღებით ათვალთვრებდა მანქანების ნაკადს.

ერთ მანქანას შორიდანვე დაადგა თვალი. ის იყო ხელის აწევას აპირებდა, სხვამ გადაუსწრო მის არჩევს, ტროტუარისაკენ აიღო გეზი, თან სვლა შეანელა. მძღოლს მზის სათვალე ეკეთა, მაგრამ მაინც აშკარა იყო, ყურადღება აქეთკენ ჰქონდა. მერე რა მანქანა იყო! ბრწყინვალე, კონტრად მოგლუვებული ეფრტხლისფერი კორპუსით, სულ ერთიანად ლაპლაპი გაჰქონდა. რომელიღაც დიდ თევზს წაგავდა. კი არ მოდიოდა, მოცურავდა ხვედროვანი საბურავებით, რბილად, შემპარავად. გვეი ეძვივით შეაჩერდა, მანქანის გარეგნულმა პეწმა, ცოტა არ იყოს, დააბნია. ეს რაღაც ახალი იყო, ახალი და, რა სამწუხაროდაც არ უნდა ჟღერდეს, ვერაჯერობით მოუწვდომელი. მმ, მალე მეც მექნება მანქანა. ცოტაც, სულ

ცოტაც მოვითმინო. ასეთი ალბათ ვერ იქნება. თუმცა ვინ იცის, რა ხდება სამომავლოდ...

მანქანა ნელა, სულ ნელა გასრიალდა ასფალტზე, მძღოლმა კისერი მოიღრცა, თითქოს ნიშანს ელისო. გვეი როგორც იქნა გამოფხიზლდა, ხელი დაუქნია (რაც იქნება, იქნება). მანქანა შეჩერდა. გვეი გაქანდა, კარის სახე-ლურს წაავლო ხელი, მაგრამ სანამ გააღებდა, მანქანა დაიძრა, ათიოდე ნაბიჯზე გასრიალდა და ისევ შეჩერდა. მძღოლმა კვლავ მოიღრცა კისერი. „ალბათ გვიან შემამჩნია“, გაიფიქრა გვეიმ, გაირბინა ის ათიოდე ნაბიჯი, კარის სახელურს ისევ წაავლო ხელი. მანქანა ამჯერადაც დაიძრა, მაგრამ გვეი მომზადებული დახვდა, სახელური მაგრად ჩაბლუჯა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, დაეჯავჯურა, თან მძღოლს გასმახა, შეჩერდით. მძღოლს ერთხელაც აღარ მოუხედავს მისკენ, მანქანამ თანდათან უმატა სვლას, თევზით გამოუსხლტა ხელიდან გვეის და ქუჩაში მიმქროლავ ნაკადს შეერია.

სიბრაზისგან თავგზადაკარგული გვეი სირბილით გამოენთო უკან, თუმცა მალე მიხვდა, რა უაზროც იყო მისი საქციელი. იქ გაჩერება მაინც არ შეეძლო, სწრაფი ნაბიჯით გაურიდა იქაურობას. უკან მიხედვას ვერ ბედავდა, ემინოდა უამრავი დამცინავი მხერის... ალბათ რა სიამოვნება მიანიჭა ამ ამბის შემთხვევით მოწმეებს, კეისი მაგრად ჩაბლუჯა... საიცარი-ია, როგორ არ დაკარგა ამდენ ძიძგილაობაში... ბრაზით პირგამხებული მიარღვევდა ხალხის ნაკადს, გულში ათას წვეცლა-კრულვას უთვლიდა იმ მანქანის მძღოლს, ერთი სადმე შემხედესო, ნატრობდა.

კარგა ხანს იარა, უკვე ვეღარაფერზე ფიქრობდა, არც ის იცოდა, რამდენ ხანს უნდა ევლო ასე, ან საით მიდიოდა. უცბად თავისი სახელი მოესმა. შემფოთებით მიხედ-მოიხე-

და. ტროტუართან მოყვითალო ფერის მანქანა შენიშნა, საკრებლებიან ძველმანს ჰგავდა. მძღოლის თეორმა ძილებმა გაიკრიალეს, გვემი იცნო თავისი კარის მეზობელი.

— ჯუმბერ, შენ ყოფილხარ?

— მოდი, დაჯექი, — კარი გამოაღო ჯუმბერმა.

სხვა დროს იქნებ არ ჩამგდარიყო გვეგი ამ საკრებლებიან ძველმანში, მაგრამ ახლა არცკი დაფიქრებულა, ისე მოიკალათა უხემქსოვილგადაფარებულ საეარძელზე. კეისი მუხლებზე დაიდო.

— საით? — იკითხა ჯუმბერმა.

გონებადაფანტულმა გვეგი ძლივს გაიხსენა, საითკენ აპირებდა ამ დღით წასვლას. ჯუმბერმა უხმოდ დაუქნია თავი და გასაღები გადაატრიალა. მანქანას ხველება აუტყდა, მაგრამ ადგილიდან მაღე დაიძრა, საკმაოდ ყოჩაღად გასრიალდა ასფალტზე, მიმავალი მანქანების ნაკადს შეერია. გვეგი სიამოვნებით მიყვრდნო საეარძლის საზურგეს, ისიკ კმაყოფილებით გაიხსენა, რომ ჯუმბერი არასოდეს თხოვულობდა მანქანით ტარების საფასურს. თუ მიაწოდებდი ფულს, გამოგართმევდა. თუ არადა, არც ენადლეუბოდა. ჯერ არავის ახსოვს, ამის თაობაზე რაიმე ეთქვას.

საკრებლებიანი მანქანა დინჯად მიუყვებოდა გზას. ჯუმბერი რაღაც მულოდიას უსტვენდა თავისთვის. გვეგი სცადა, უფრო მოხერხებულად დამედარიყო, კეისი გვერდზე გადადო. გრძობდა, რომ თანდათან მშვიდდებოდა. უკიდურესად დაჭიმული ნერვები მოეშინენ, ხელების ცანცანმა გაუარა, გულმაც შეანულა ბაგაბუკი. მარცხენა ხელით გულის მსუბუქი მასატი გაიკეთა, ყოველივე რიგზეა, ანდა თითქმის... გულისცემა უკვე დამშეილდა. ახლა ვინმესთან გასაუბრება სწორედ მისწრება იქნება. ჯუმბერი აჯერ არ ჰყავს?

— ასე უცებ როგორ ააწყვე მანქანა?

— რა დიდი ამბავი უნდოდა, — მხრები აიჩჩა ჯუმბერმა.

— ამ დღითი ფანჯრიდან რომ გადმოვიხედე, ნახევარი ეზო მანქანის ნაწილებით იყო მოფენილი, — გაკვირვებით ამბობდა გვეგი, თუმცა შესანიშნავად უწყვიდა, თუ როგორ ეხერხებოდა ეს საქმე მის კარის მეზობელს. ვინ იცის, რამდენჯერ უნახავს იგი სანახ-

ევროდ დაშლილ მანქანასთან მოფუნფუნე-შორიახლოს ბიჭების გუნდი დამდგარა, ცნობისმოყვარეობით უთვალთვარებენ და თან სანადლეოს დებენ, ააწყობს თუ არა ჯუმბერი მანქანას.

— ააწყობს! — დაბეჯითებით ამბობს ერთი.

— არა, ახლა ველარ ააწყობს, მთლად გამოსულა მწყობრიდან.

— აი ნახავთ, თუ ვერა.

ჯერ ამ მომხდარა, თავისი მომხრეები გაეწბილებინა ჯუმბერს, მათი გულის გასახარად ბოლოს მაინც ააწყობდა მანქანას და დამშვიდებით გამოაგორებდა ქალაქის ქუჩებში. საამისოდ მას უჩვეულოდ ცოტა დრო სჭირდებოდა.

— სანადლეო მოვაგებინე ბიჭს.

— რომელს?

— ყინტორას.

— ჰოო, — დაამთქნარა გვეგი, თვალწინ წარმოუდგა ყინტორას განარბებული სახე. მაღალი კისრის გამო ეძახდნენ ასე... ნეტავი რაში დახარჯავს მოგებულ ფულს? ალბათ კინოში წავა, ანდა ნაყინს იყიდის და მეგობრებს დააატყეებს... ერთი წამით დაფიქრდა, თუ რაზე გაეკრძელებინა საუბარი. ჰო, მართლდა! ჯუმბერი სულ ახლახან ტაქსების კანტორაში მოეწყო საბუშალოდ.

— როგორ შეეწყვე ახალ საბუშაოს?

— წამოვედი.

— რათა, უფროსს ზომ არ ეჩხუბე?

— არც უმაგისობაა, — ჩაიღიმა ჯუმბერმა.

— იმ დღეს მეზობლის ბავშვები ვასეირნე ტაქსით. საღამოს ამოეკაჩაე-მეთქი, ვიფიქრე. არ გამოვიდა. როგორღაც არ გამიმართლა, მაინცდამაინც მე გადაამყარა, თუ ვინმე უფულო იყო. დავრჩი ცარიელზე. არ მომიწონა უფროსმა, მომდგა, მაგრამ რა მომდგა, სულ უტყინო მიძახა.

— შენ რაღა უთხარი?

— მართალი ხარ-მეთქი, ასე ვუთხარი. სამსახურში შენს ჭკუაზე დაედივარ, სახლში ცოლის ჭკუაზე, ქუჩაში კლიენტის ჭკუაზე. ჰოდა, რაღად მინდა ტვინი, რაღაში მარგია?

— კარგად ვითქვამს, — გაეცინა გვეგის.

— ჰო, რამდენი იცინა, — გულაიანდ იღიმებოდა ჯუმბერი. — იმწამსვე გაუარა გაბრაზებამ. სანამ ის იცინოდა, მე წამოსვლაზე გადა-

უკარი სიტყვა. ახლა ამაზე ვადაირო, მეც არ დავიხიე უკან, მინდა ერთხანს ჩემი ჭკუით ვიარო-მეთქი. ბოლოს დაყაბულდა, სანამ არ მოგწყინდებდა, იარე შენი ჭკუით და მერე ისევ მოდიო, შენთვის ადგილი ყოველთვის მეჭებო. ჰოდა, დადვივარ ახლა ჩემი ჭკუით.

ჯუშბერი ვაჩუშდა, რაღაცას ღიღინებდა თავისთვის. გვეი დაფიქრდა. ო, როგორ ეხამუშა ეს არხინი ლაპარაკი სამუშაოს შესახებ. სამუშაოდან წამოსვლა, ეს ხომ მთელი მოუღწეა. ალბათ ასე არხინად ვერაინ იტყვის ამ სიტყვას, ჯუშბერის ვარდა. რაც გვეი მას იცნობს, სულ ასეთ დღეშია. ნახავ ერთ მშვენიერ დღეს გამოპრანჭულს, კოხტად დავარცხნილს, ზის დიდებულ მანქანაში, სარკესავით ლაპლაპი რომ გაუდის. „სიღინ ეს მანქანა, ჯუშბერ?“ „უფროსისაა“. ამბობს ჯუშბერი და თითს მრავალნიშნელოვნად იშვერს მაღლა. მერედა, რა ადვილად ახერხებს იმ დიდებულ მანქანაში მოკალათებას. იმიტომ რომ ყველას აოცებს თავისი იშვიათი ოსტატობით, მანქანის უნა ესმის, ამ საქმეში, შეიძლება ითქვას, ნამდვილი პროფესორია. მანქანა ჩემი მეორე ტყავაო, ასე იცის თქმა... მეორე დღეს გაიხედავ და ისევ თავის საკერებლებთან მანქანას დააგორებს ქაჩებში. გაუპარსავი, თმაგაჩრდილი, ზეთით დალაქავებული შარვლით. „სამუშაოს საქმე როგორღაა, ჯუშბერ?“ - ჰკითხავ. „წამოვედი“. არხინად იღიმება ჯუშბერი. ჯერ ის რაღა ღირს, ამ დანჯღრულ მანქანას რომ შლის და აწყობს, მის ვარდა ალბათ სხვა ვერაინ შეძლებდა ამას. უცნაურია, მაინც ასე საგულდაგულოდ რას ჩაფრენია ამ ყვითელ საოცრებას? რომ მოინდომებინა, აქამდე ალბათ ცხრაჯერ გამოიცივლიდა, მაგრამ ეტყობა, არ აინტერესებს, შეჩვეული ვაბახანა ურჩევნია.

- დისერტაციის საქმე როგორღაა? - იკითხა ჯუშბერმა. გვეი ფიქრებიდან გამოერევა, ხელი ნერვიულად შეუტოვდა, უნებლით კეისი ჩაბლუჯა. აქ იყო მისი დისერტაცია. მეზობლებმა იციან, რომ კარგა ხანია დისერტაციაზე მუშაობს, ჯუშბერსაც გაუგია. გვეის არ უცვარდა, როდესაც ამ თემაზე ჩამოვდებდნენ სიტყვას. ისე რაო, მიკიბულმოკიბულად ჩაბურტყუნა. მერე კეისი გახსნა, ქაღალდის ფურცელი ამოიღო და ყურადღებით დააც-

ქრდა. ფურცელზე მომცრო ზომის რგოლები იყო გამოსახული, ერთმანეთთან მიმდევრობით შეერთებული, ისე რომ საბოლოოდ მრუდე რკალს ქმნიდნენ. თითოეულ რგოლში ინიცილები ეწერა. გვეის ვარდა ამქვეყნად არაინ იცოდა მათი მნიშვნელობა: ეს ვახლდათ იმ მეტნაკლებად საჭირო თუ შეუცვლელ პირთა ინიცილები, რომლებთანაც გვეის თავისი დისერტაცია აკავშირებდა. ყოველი კვირის დასაწყისში ადგენდა ასეთ სქემას და მერე სწორედ ასეთი მიმდევრობით მონიხულებდა ყოველ მათგანს. ყოველ შემთხვევაში, მთელი ძალღონით ცდილობდა, ფურცელზე აღნიშნული მიმდევრობა შეენარჩუნებინა, თუ რაიმე განსაკუთრებული შემთხვევა არ შეუშლიდა ხელს. როცა მათ ხვდებოდა, ასე ვგონა, ფურცელზე დახატულ რგოლს ვესაუბრებო, მისთვის ისინი მხოლოდ და მხოლოდ რგოლები იყვნენ, მთარული რგოლები. ხანდახან გვეი წაიფილოსოფოსებდა ხოლმე: ყოველი ჩვენგანი სახლიდან გამოსვლისას რაიმე მრუდე რკალს ასახავს და ისევ საწყის წერტილს უბრუნდება, ამ დროს კი ეჩვენება, სწორხაზოვნად დადვივარო, სწორედ ამიტომ ხსენებული რგოლები მრუდე რკალზე აახსა, ლამის ფურცლის ნახევარი რომ ეჭირა. ასე უფრო ეადვილებოდა, ცხადად წარმოედგინა სამომავლო გეგმები, თუ სად და როდის უნდა მისულიყო, ვის უნდა შეხვედროდა, როგორ, რა ვითარებაში. სწორხაზოვანი სქემები თუ ისრები აქ ნაკლებად გამოსადეგი ეჩვენებოდა გვეის, მეტად შორს დგანან ჩვენი გამრუდებული ყოფისაგანო.

ამ დილით გვეი მრუდე სქემის ბოლო რგოლში ჩაწერილ ინიცილებთან მიემურებოდა, რომელიც ღრუბლებში არა, მაგრამ საკმაოდ მაღალ, ლამის კომკოვით მაღალ რეკუთხა შენობაში სუფევდა ქალაქის საქმიან უბანში. გვეის დღეს ვადაშწყვეტი სიტყვა უნდა მიელო მისგან და სულ მალე უფლება ექნებოდა, მეცნიერი ეწოდებინა საკუთარი თავისთვის. ამას მიელტვოდა თავის ყველაზე იდუმალ ოცნებებში, ამას ჩასჩინებდნენ ბავშვობიდანვე (მიხედ-მოიხედე, ყველა გამეცნიერდა შენს ვვარ-ჯილაგში თუ სამეზობლოში, შენ რითი ხარ მათზე ნაკლები?). გვეისთვის მთელი სამყარო ორ ნაწილად იყო გაყოფილი: „ხარისხ-

იანებად“ და „უხარისხოებად“. და გვეის არაფრით არ უნდოდა, „უხარისხოებაში“ დარჩენილიყო, აუცილებლად უნდა მიეღო მეცნიერის ხარისხი. ამ ტიტულითვის არაფერს იმსურება, კარგ ცხოვრებას მერეც მოასწრებდა, როცა ხარისხს გაინაღლებდა, ჯერჯერობით კი მზად იყო, ბევრ რამეზე ეთქვა უარი, თავისი შეზღუდული სახსრები (ასე განსაზღვრა საკუთარი შესაძლებლობები გვეიმ) ამ ერთადერთი მიზნის მისაღწევად მიემართა, თან გულში კბილებს აღრჭიალებდა იმის წარმოდგენისას, თუ რა ადვილად ეძლევათ ზოგზოგებს ეს დიდი სიკეთე. მართალია, ისიც კი არ იციან ხეირიანად, რომელ გვერდზე რა წერია ვითომდა მათ დაწერილ დისერტაციებში, მაგრამ მერე რა? თავისას ხომ აღწევენ? გვეის კი რამდენი ჭკაანაწევეტა სჭირდება სწორედ მაგ დაწვეცილი „შეზღუდულობის“ გამო.

როდესაც დიდ სიმაღლეებს უტევენ, წერილმანები აღარ არსებობენ, ამიტომაც არჩევა გვეი ამ დილით ასე საგანგებოდ მანქანებს. ათასი თვალი გიყურებს, ათასნიარად შეგაფასებენ და გადაგახურდავებენ კიდევ. სულაც არაა უშიშენელო ამბავი, თუ როგორი მანქანიდან გადმოხვალ იმ „ბროლის გოდოლთან“, ანუ მაღალ რვაკოთხა შენობასთან. სასურველია, გამოკანად დარჩეს, თუ ვის ეკოფუნის ეს მანქანა. ვინმე ახლობელისაა, ქუჩაში შემთხვევით გაეჩრე, იქნებ სულაც ჩემია... დამნახავები ამგვარ ვარაუდთა სიმრავლეში უნდა გაიხლართონ. ტაქსი, ცხადია, სრულიად შეუფერებელია ამ დროს... თუმცა ახლა ისეთ მანქანაში ვხეარ, რომელი ტაქსი არ აჯობებსო, გაახსენდა გვეის. ცოტა მოშორებით გაეჩრე, „ბროლის გოდოლთან“ ამითი ნამდვილად არ მიმესილებაო, გადაწვეციტა გუნებამი.

სადისერტაციო თემაც დიდი სიფრთხილით შეარჩია. ეს გახლდათ არც ისე შორეულ წარსულში მეტნაკლებად ცნობილი პიროვნების ცხოვრება და მოღვაწეობა, რომელიც გვეიმ თანამედროვეობის ერთ ძალზე აქტუალურ და ტეეად პრობლემას, კერძოდ, ხელოვნების განვითარების პრობლემას დაუკავშირა. ხელოვნებაზე მსჯელობას ხომ არაფერი სჯობს, ძალზე ფართო ჭურჭელია, რაც გინდა, ჩაყარე, დატეეს. რაც გინდა, თქვი, ყოველთვის მართალი

ხარ, გემოვნებაზე ხომ არ დაიბენ... (მკითხველთა საყურადღებოდ: ცნობილი პიროვნების ვინაობა, ეს ისეთი თოფია, რომელიც არ გაისვრის. ამიტომ სჯობს, ჩრდილში დარჩეს). ზღვა მასალის შესწავლა მოუხდა გვეის. სიმართლე უნდა ითქვას, ეს ნამდვილად არ დაიხარა, ბიბლიოთეკებში და არქივებში იძრომიილა, უამრავი კინოფირი ნახა... ამ კვლევა-ძიებაში ორი ძირითადი მიმართულება გამოიკვეთა: თუ ერთს გაეცეხიდი, ცნობილი პიროვნება უკვლიოდ ქრებოდა, თითქოს არც კი არსებუიყო ოდესმე. მეორე მიმართულებით კვლევის გაგრძელება კი ამ პიროვნებას როგორღაც აორმაგებდა, თითქოს ერთის ნაცვლად ორი პიროვნება ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. გვეის პირდაპირ გული გაუწყალა ამ გაორებამ. ბოლოს, როგორც ჭკეიანმა კაცმა, იპოვა გამოსავალი, საშუალო ხაზი აირჩია ამ ორ მიმართულებას შორის. ამ ხაზის მიხედვით ცნობილი პიროვნება არც ქრებოდა და არც ორმაგებოდა. გვეიმ საბოლოოდ დააზუსტა მისი როლი ხელოვნების განვითარების საქმეში და ახლა იძელოვნებდა, ეს საშუალო ხაზი მიიყვანდა თავისი სანუკვარი ოცნების ასრულებამდე, ბოლოს და ბოლოს მოიპოვებდა მეცნიერის ხარისხს და მამინ გვეი თავის სახლის კედელზე დამკიდებდა საკუთარ პორტრეტს, როგორც სხვა, ცოტად თუ ბევრად ცნობილი მეცნიერები ჰკიდებენ, მათ შორის „უკანასკნელი რგოლიც“. ეს იყო ძალზე საიდუმლო, საწუმათო ოცნება, რომელსაც გვეი არავის უმხელდა, საკუთარი თავის გარდა. ახლაც, ამ წუთში ჯუშბერის გვერდით მჯდარს, ეხამუმა ამ ოცნების გახსენება, რგოლებით აჭრელებულ ფურცელს მხერა აარიდა, გზას გაუშტერა თვალთ, ცდილობდა, არაფერზე ეფიქრა. ეპ, გააწამა გვეი ამ დისერტაციამ.

ჯუშბერი მიხვდა, დისერტაციაზე საუბარი რომ არ სიამოვნებდა გვეის, სიტყვა აღარ გაუგრძელებია, კვლავ თავისებურ დილინს მოჰყვა. ცოტა ხანში საჭე მკვეთრად მოატრიალა და მყუდრო ქუჩაზე შეუხვია.

- საით მივდივართ? - იკითხა გვეიმ.
- მოკლე გზით მიგიყვან, - თქვა ჯუშბერმა.

გვეის არაფერი უთქვამს, ამ საკერებლიანი ძეგლმანით ქალაქის მთავარ ქუჩებში სიარუ-

ლი ისედაც არ ესატყობოდა გულზე. ერთი წამით ისევ გაუელვა თავში ამდილანდელმა თავგადასავალმა. იფიქრა, თუ სადმე შეგზვდი იმ ვერცხლისფერი მანქანის მძღოლს, მე ვიცი, რასაც ვუზამო, და ისევ გზას მიაპყრო მზერა. ჯუშბერის ღიღინმა ლამის თვლებმა მოჰკვარა.

ცხვირწინ რაღაც უცნაური ფიგურა აეკვიატა, წინ მიმქროლავი მანქანების ფონზე ხტოდა და ტრიალებდა. გაბრუნებულმა გვემ ძლივს მოახერხა მხედველობის ფოკუსის შეცვლა. უცნაური ფიგურა ნელნელა ამოცურდა ბურუსიდან, იგი ძეწკვზე ჩამოკიდებული სათამაშო ხბო აღმოჩნდა.

— ეს ხბოა, მგონი, არა?

— ხბოა, — დაუდასტურა ჯუშბერმა, — ბავშვიანი ქალი ჩაეისვი მანქანაში, იმით დარჩათ. ავიღე და საქარე მინასთან ჩამოვკიდე, იქნება დაინახონ.

— ნაპოვნი ნივთების ბიუროში წაიღე, — გულგრილად ურჩია გვემ.

— ბოლოს აღბათ ასედაც ვიზამ, მაგრამ თვითონვე არ მაკითხავენ იქ, რაღაც ვროშები ღირს, დედოკო თავს არ შეიწუხებს მაგისტრისთვის. მე ბავშვი მეცოდება, როგორ უზაროდა, იმ დღეს ცვიდათ, ერთი წამით არ იმორებდა ხელიდან. აღბათ მანქანიდან გადასვლისას დაუვარდა. მე რა, ბავშვი არ ვყოფილვარ? ბავშვის ამბავი არ ვიცი? შენ რომ ძვირად გიღირს, ბავშვი იმას არაფრად ავადებს. შენ რომ არაფერი გგონია, სწორედ იმაზე ჰკარგავს ჭკუას. ერთხელ მახსოვს, დედაჩემმა სათამაშო მანქანა მიყიდა. ერთი რომ ჩავაეღე ხელი, აღარც გამიშვია. მეც სწორედ ასე დავკარგე მანქანაში. რაც მე მაშინ ვიღრიალე... დედაჩემმა მეორე დღესვე მიყიდა ახალი სათამაშო, ზუსტად ისეთივე. ხელიც არ ვახლე. ის მანქანა მინდოდა, რომელიც დავკარგე.

— რაღა მაინცდამაინც ის მანქანა? — წაადუღუნა გვემ.

— საჭმეც სწორედ მაგაშია, რაღა მაინცდამაინც ის მანქანა? — ფართოდ გაიღიმა ჯუშბერმა, — რაღაც განსაკუთრებული მეგონა აღბათ. ანდა ის ვერ აეიტანე, რომ დაიკარგა.

— ჯუშბერის ნაამბობმა ბავშვობა მოაგონა გვემს. ერთი ეპიზოდი ამოუტივტივდა თვალწინ. ზოპარკში „მსგავსობანა“ ითამაშა თავის

ძმაცთან, კახასთან ერთად. ჩამოუარეს გალიებს და ყველა ნაცნობს აღმოუჩინეს ორეული. არავინ გამოჩინათ, მასწავლებლები, თანაკლასელები, მათი მშობლები. რამდენი იცინეს, როდესაც ისტორიის მასწავლებელი სელაპეითან ერთად „აღმოაჩინეს“, დგაფუნით დაცურავდა ფართო აუზში. კახამ შემდეგ ისიც კი ჰკითხა მასწავლებელს, ცურვა თუ იცითო. გაოცებულმა მასწავლებელმა, წარმოდგენაც რომ არ ჰქონდა, თუ რატომ ეკითხებოდნენ ამას, ცოტათიო უპასუხა. იქნებ სულაც არ იცოდა, მაგრამ ამის გამხელა საჭიროდ არ ჩათვალა.

გვეგისაც აღმოუჩინა კახამ ორეული, პალოზე ვაჭვით მიბმული ხბო დაანახვა გარეული ხარების სადგომთან და ეს შენა ხარო, უთხრა. ვაჭვი ისედაც მოკლე იყო, იმ სულელ ხბოს კიდევ უფრო დაემოკლებინა, იმდენი ეტრიალა პალოს ირგვლივ და ახლა პალოზე შეზღმძკრული, დაზაფრული თვალებით იფრუბოდა. ვაჭვი ისე უჭერდა კისერში, საცაა წაახრჩობდა კიდევ. არ მოეწონა გვემს ეს შედარება. იგრძნო, მართლა იყო რაღაც მსგავსება მას და ამ სულელ ხბოს შორის. სცადა, სამაგიერო გადაეხადა კახასთვის, ხან რას შეადარა და ხან რას, გველს, ხელიკს, მარტორქას, მაგრამ გრძნობდა, მისი შედარებები არ იყო ისე ზუსტი. ეს კახამაც კარგად იცოდა და სიცილით იტაჭებოდა.

გვემი შეზღმძკრულმა გამოაფხიზლა ფიქრებიდან. ვიწრო ოლოჩოლოლო ქუჩებში მივჯავაყვებდნენ, ორივე მხარეს უსწორმასწორო შენობები ჩარიგებულყვინენ. „ისედაც მაგვიანდება“, გაივლო გულში გვემ, ეჭვით ათვალეებოდა ვიწრო ქუჩებს, თუმცა მალე შევბა იგრძნო, უსწორმასწორო დაბალი შენობების მიღმა რვაკუთხა მაღალი შენობა წამოიძართა, ნიშნისვეტივით აჭრილიყო ცაში. ჯერ კიდევ შორს იყო აქედან, მაგრამ აქედანვე განიჩეოდა მინაპლასტიკის ფართო ფილები. გვემი მისი ყურებით გაერთო, მართლა ნამდვილი ბროლის გოდოლია, ტყუილად არ შემირქმევია ასეო. თითქოს ცხადად ხედავდა, თუ როგორ დააბიჯებენ თანამშრომლები რბილი ხალიჩით მოგებულ დერეფნებში, სადაც ისეთი გაფანტული შუქია, ვერ გაიგებ, სადანაა მისი წყარო. ამ შენობაში ვერსად დაიმალება, ყვე-

ლა კედელი გამჭვირვალეა დღის შუქის მაქსიმალურად გამოყენების მიზნით. ცხადია, მყდრო კაბინეტებიც მრავლად, უცხო თვალისთვის სრულიად შეუვალი, მაგრამ ისე კარგად არიან შენობულნი, არაფრით არღვევენ ამ მჭკრალ გამჭვირვალეას. განუწყვეტლივ ზევით-ჰვევით დაჰქრან ლიფტები, ისინიც გამჭვირვალეა. როცა ლიფტები ერთმანეთს ჩამოუჭროლებენ, კაბინაში მყოფები ერთმანეთის შეთვალაიერებასაც ასწრებენ.

„ბროლის გოდოლმა“ თანდათან წინ გადაინაცვლა, ცხადი იყო უახლოვდებოდნენ, გვეი მას თვალს არ ამორებდა. უცბად ისე შეხტა, კინაღამ საქარე მინას შეეჯახა, ჯუმბერმა მკვეთრად დაამზურუჭა.

უმველებელ ორმოს მისდგომოდნენ, ეტყობა, დიდი შერობის ასაგებად ამოეთხარათ. ძველი, ჩამძალი სარდაფები ამოუქექათ. ხის ფესვებიც ამოვიძრკვათ. ბულდოზერი ახლაც იქ იყო, ოღონდ სამუშაოზე არაეინ ჭაჭანებდა. აცეცხლებულმა ჯუმბერმა ლანძღვა-გინებით აიკლო იქაურობა, ერთი პატარა ფიცარი მინც დაედოთ სანიშნედ, კინაღამ გადავიჩნებოთ. გვეიმაც ბანი დააწია, თან მზის სხივებზე აბრჭყვიალებულ გოდოლს გახედა ხრამის მიღმა. რატომღაც მოუწყნა, „გოდოლი“ თითქოს ხრამის კედესთან იდგა, სულ ახლოს.

ჯუმბერმა მანქანა შემობრუნა. „გოდოლი“ გვერდით გადაინაცვლა, იგი ხან მიმალებოდა უსწორმასწორო შერობის მიღმა, ხან ისევ ამოყვინთავდა.

სულ მალე ისევ შებრკოდნენ, ქუჩაში მოთამაშე ბავშვებს გადაეყარნენ. სანამ ჯუმბერი მათ უყვიროდა, ნახვევად ხუმრობით, ნახვევად სერიოზულად, გვეიმ თავი მაიბრუნა და სრულიად უნებურად, მოპირდაპირე სახლის სარკმელს მიაყრო მხერა. „გოდოლი“ სწორედ იმ შერობის მიღმა იყო მიმალული. ფანჯრის რაფაზე ძალეი გაწოლილიყო და დაჟინებით შემოსცქეროდა. გვეი ზარმაცად, უყურადღებოდ შეჰყურებდა რაფაზე მწოლიარე ძალეს, ამ სანახაობაში საინტერესო არაფერი ჩანდა. უეცრად სახე გამოუცოცხლდა, წარბები გაკვირვებით ზეასწია: რაფაზე მწოლიარე ძალლის მიღმა მერე ძალეი გამოჩნდა, მან დინჯად ასწია თათი და ფარდა გაასწორა, ნახვევად გამჭვირვალე აუურულ-

მა ნახატმა დაფარა რაფაზე მწოლიარე ძალეი და ის მერე. მან დაუშვა აწოლილი თათი. ახლა ორივენი ერთად იყურებოდნენ ფარდის იქიდან.

ჯუმბერმა როგორც იქნა, დასძრა მანქანა, ძალეები უკან დარჩნენ. გვეის უნდოდა რაიმე ეთქვა ამ სანიშნულად გაწვრთნილ ძალეებზე, მაგრამ ჯუმბერმა დაასწრო.

— რა უცნაური ბავშვები იყვნენ, დაინახე?

— არა, არ მიმიტყვევია ყურადღება. ასეთი რა იყო?

— როგორ გითხრა, როგორღაც არ ჰგავდნენ ადამიანის შეილებს.

— აბა რას ჰგავდნენ?

— მეც არ ვიცი.

ჯუმბერი აშკარად შეცბუნებული ჩანდა, გვეიმ უფრო მეტი ყურადღებით მიიხედ-მოიხედა. კიდევ ერთმა სანახაობამ მიიპყრო მისი მხერა: დია აივანზე კარგად ჩასუქებულ ღორს მოეკალათებინა სარწვეველა სავარძელში და არხეინად ქანაობდა. გვეის ჩაციებულ მხერაზე ღორმა მოაბრუნა დინგი, ნამდვილი ღორული წერილი თვალეები შემოაგება და ისევ განზე გაიხედა, აქაოდა ერთ შეხედვადაც კი არ ღირხარო. მომდევნო სახლის ერთ-ერთ სარკმელში მაიმუნი ღრმააზროვანი იერით ჩაფერნოდა ფანჯრის რაფას და მინებს ჩერით აპრიალედა. სულ ზევით კი, სახურავთან, ფირაფს მთელ სიგრძეზე გამოეყო კისერი და სადღაც შორეთს გაჰყურებდ გაშტერებოთ.

— ეტყობა, აქ ცხოველები ძალიან უყვართ, — თქვა გვეიმ, — მაგრამ რაღაც უცნაურია, თვითონ ადამიანები სად არიან, რატომ არ ჩანან?

ჯუმბერმა პასუხად მხოლოდ მხრები აიჩქა.

— ადრე თუ ყოფილხარ ამ ქუჩაზე?

— არა.

„ბროლის გოდოლი“ ისევ ამოცურდა შენობების მიღმა, მერე ისევ მიმალა, მის ძენაში გვეის მარტორქას მრისხანე დრუნჩმა შემოუბღვრია უახლოესი სახლის ფანჯრიდან. ცოტა ხანში „გოდოლი“ ისევ გამოჩნდა, შესამჩნევად გაიდებული. ესე იგი, უახლოვედ ბოდნენ. გვეიმ შევებით ამოისუნთქა, როცა ეს შეამჩნია.

ნიღ-ნიღა მიჯაყვავებდნენ, ამ ქუჩებში შეუძლებელი იყო ჩქარი სიარული. გზად შემხ-

ვედრი თუ ფანჯრებიდან მომზირალი უცნაური არსებანი ადვილი შესათვალიერებელი იყვნენ. ჩანთაკიდებულმა მგელმა გადაურბინათ წინ, ისე რომ ჯუმბერს სვლის ოდნავი შეჩელება არ დასჭირებია. ტურამ ქვეშევემ გამოიხედა პატარა ფარდულის სარკმლიდან, თვალი აღარ მოუშორებია მათთვის, ხანამ არ მიიძალა. ღია ვერანდაზე ორი ჭრელი გველი კედლებით გადანასკვოდა ერთმანეთს და მშვიდად თვლემდა, შვის სხივებს მიფიცებულები. უკანა ჩლიქებზე შემდგარმა თხამ თითქოს საყვედურით გაიჩინა თავი, როცა მანქანამ მეტიისმეტად ახლოს ჩაუჭროლა. საქარე მინასთან ძეწკვზე ჩამოკიდებული ხბო კი ისე ხტოდა და ტრიალებდა, თითქოს უხარია ამ მრუდე ქუჩებში სეირნობაო.

ერთადერთი საშველი „ბროლის გოდოლი“ იყო, რომელზეც შეიძლებოდა თვალს დაესვენა. იგი ახლოვდებოდა, მაგრამ რა ნელა... თან განუწყვეტლივ იცვლიდა ელფერს; ხან თვალისმომჭრელად აბრწყვიალდებოდა, ხან გამქრალდებოდა, ხანაც სულ მთლად ჩამავდებოდა ღამესავით, და ეს ძალიან უცნაური იყო. ელფერის ესოდენ მკვეთრი ცვალებადობა ხედვის მეტად ფართო არეალზე მიანიშნებდა, ისეთზე, ლამის სრულ წრეს რომ უახლოვდება. ამ გარემოებამ გვეი ძალიან ჩააფიქრა, ვერა და ვერ გაიგო შეუჭრიდლითა უცნაური თამაშის მიზეზი, მის თვალსაწიერზე ფეიქრეკეთით რომ იმუღებოდა. რას უნდა ჩავლამებინა ამ ზომამდე „გოდოლი“, თუ იგი მათგან შვის მხარეს არ იყო აღმართული. ანდა რატომ აელვარდა ცისარტყელას ვველა ფერებით, თუ ახლა შვის საპირისპირო მხარეს არ მოექცა? თვითონ „გოდოლი“, ცხადია, ადგილს არ შეიცვლის, ადგილს იცვლის ჩვენი მანქანა, გამოდის, რომ ირგვლივ ვუვლით „გოდოლს“, მაგრამ რანაირად, მაშინ ხომ მთავარი ფართო ქუჩა უნდა გადაგვეკვეთა, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება „გოდოლს“. ფართო ქუჩა არსად ჩანდა, მანქანა ისევ ოღროზოდრო ქუჩებში მიეჯეჯეკებდა, სადაც ყოველი მხრიდან გამოუცნობ მხერას აწყდებოდა, „გოდოლი“ კი ძველებურად, განუწყვეტლივ იცვლიდა ელფერს.

მოულოდნელად „ბროლის გოდოლი“ გაქაა. შემოთოთებული გვეი ამაოდ დაეძებდა თვა-

ლებით, ყოველ მხარეს ატრიალებდა თავს. უეცრად ისევ დაინახა... დაინახა ზედ ცსვირწინ, სულერთიანად გაჩახჩახებულნი მანქანა ფართო, ისარივით სწორ ქუჩაში იდგა. ჯუმბერი, მოველით, ეუბნებოდა.

მიხვდა გვეი, რაც ხდებოდა, მზე უკვე ჩასულიყო, მინაპლასტიკის ფილები აღარ ბრწყვიალდებდნენ, ამიტომ „გოდოლი“ ორიოდე წამით ლამის უხილავი შეიქნა. ყოველ შემთხვევაში, მზეზე აჭრელებული თვალებით მისი დანახვა ნამდვილად შეუძლებელი იყო... მერე კი ღამის განათება ჩაირთო.

სამინლად გაცეცხლდა გვეი, როცა ეს ვველაფერი გაისიგრძეგანა, იმდენი დრო რატომ უნდა დაგვეკარგა იმ ჩიხებში ხეტივით, გზიდან რომ არ გადაგვეხვია, ხომ დროზე მოვიდოდითო. კეისს ხელი დაავლო, უკან არც კი მიუხედავს, ისე მიაჯახუნა მანქანის კარი და სასწრაფოდ წინ გაეარდა, ვეებ „უკანასკნელ რგოლს“ სამუშაო კაბინეტში მიუუსწროო. ფაცაფუციით აირბინა კიბე, ლიფტი გამოიძახა და საჩქაროდ შერგო თავი მინის ზუფქვემ. შუა გზაზე იყო, როცა მეორე ლიფტის კაბინა დაინახა, ქვემოთ ეშვებოდა, მასში სწორედ „უკანასკნელი რგოლი“ შენიშნა, ერთი წამით გაიელვა და გაქაა. გვეიმ მაშინვე დააჭირა ლილას ხელი, ისევ ქვეით დაეშუა. ლიფტიდან დამბულღოლივით გამოვარდა, კიბე კისრისტეხით ჩაირბინა. „უკანასკნელი რგოლი“ უკვე მანქანაში ჯდებოდა, გვეიმ რომ მიიბრინა. მანქანამ ბოლი შემოაფუტუა ცხვირპირში და ასფალტზე გასრიალდა.

მეორე დღეს, ადრიან დილით, გვეი ისევ ქუჩაში იდგა, მანქანების ნიაღვარს ჩასაფრებული. გუშინდელი თავგადასავლიდან ჯერაც ვერ გამოჩვეულიყო ხეირიანად. უკვირდა, ეს როგორ დამემართა, მთელი დღე თვალსა და ხელს შუა გამისხლტა ისე, რომ არაფერი გამივიაო. მაინც ასე უცებ როგორ დაღამდა. მერე კიდევ ის უცნაური ქუჩები რალა იყო, ჯუმბერმა რომ შეუხვია. თითქოს სიხმარში ენახოს ეს ვველაფერი, თავს ისე გრძობდა. დღესაც რომ ვერ მიუსწროს „უკანასკნელ რგოლს“, მერე უკვე გვიან იქნება. „რგოლი“ ხვალდიან საღლაც მიეგზავრება კარგა ხნით.

ყველაფერ ამასთან ერთად, ის ფურცელიც სადღაც დაეკარგა, რგოლების მრუდე სისტემა რომ ჰქონდა აღნუსხული.

ასეთი ფიჭვებით თავგამოტყენილი გვეი არც ახლა ჩქარობდა მანქანის გაჩერებას, კვლავ შესაფერისის ძიებაში იყო, მანქანების ნიაღვარს თვალს არ აცილებდა. ბოლოს ერთი მანქანა გამოეყო ნიაღვარს, ტროტუარისკენ აიღო გეზი, თან სვლა შეანელა. (ზუსტად ისე, როგორც გუშინ) მძღოლს შხის სათვალე ეკეთა, მაგრამ მაინც აშკარა იყო, გვეის შექმურება. მერე რა მანქანა იყო! ბრწყინვალე, ვერცხლისფრად გაუღიოდა ლაპლაპი. კი არ მოდიოდა, მოცურავდა დიდი თევზით, რბილად, შემპარავად. გვეის სისხლმა აასხა თავში მისი დანახვისთანავე, სულერთიანად შშვილდით დაიძაბა. აი, მანქანა რბილად გასრიალდა მის წინ. გვეიმ ისკუპა და სახელურს ჩააფრინდა. გუნებაში გადაწყვეტილი ჰქონდა, ხელს არაფრით აღარ გაუშვებ, თუნდაც მთელი ქალაქის ქუჩებში მათრიოსო...

მაგრამ მანქანა იშვამსვე გაჩერდა, როგორც კი გვეიმ სახელურს ჩაავლო ხელი. მძღოლი აშკარად არ აპირებდა გაქცევას და მის გამასხარავებას. დინჯად მოიხედა, სათვალე მოიხსნა, აი ნაცნობი გულიანი ღიმილიც...

- ჯუმბერ, შენ?

- ჰო, ახალი სამუშაო ვიშოვნე.

გვეი სავარძელში ჩაებრტყა, გაოგნებული იყო. ჯუმბერმა მანქანა დაძრა, თან რაღაცას უხსნიდა. გვეის ნახევარიც არ ესმოდა მისი

ნალაპარაკები. ბოლოს ჯუმბერმა რაღაც ქალღიმილი მაწოდა, ჩემს მანქანაში უფრო შენი ხომ არ არისო. თან ბოდიში მოიხსნა და ზეთით დასერილიაო. გვეიმ გამოართვა, უგულუსუროდ დახედა... მაშინვე თვალები დააჭყიტა, ეს ხომ მისი „რგოლების“ მრუდე სქემა იყო, გუშინ რომ დაეკარგა. იმ საკერებლებიან ძველმანში დარჩენია... მაგრამ ეს რაღაა, ეს უცნაური ნახატი საიდან გაჩნდა, ნამდვილი ხბოს თავი. ზეთიან ჩვარს ქალღიმილზე ისეთი ლაქები აღუბეჭდავს, რომელიც საოცრად ჰგავს ხბოს თავს. რა უაზრო თვალებით იყურება. საგანგებოდ რომ მონიღომო, ამაზე ზუსტად ვერ დახატავ ამ საზიზღარ, საცოდავ გამომეტყველებას, რაც ზეთიან ჩვარს აღუბეჭდავს ქალღიმილზე. გვეის მიერ მონიშნული „რგოლების“ მრუდე ჯაჭვი კისერში უჭერს ხბოს თავს, რომელიც საცაა დაიხრჩობა... ნამდვილი ხბოა, ჰალოზე მიბებული ხბო, თავისი სისულელით კიდევ უფრო რომ ამოკლებს ისედაც მოკლე ჯაჭვს.

გვეი თვალგამტრებული დაძვრებდა ქალღიმილის ფურცელს, ხმა ვედარ ამოვიღო. ჯუმბერმა თავისებურად გაიგო მისი ღუმილი, ბოდიშებს მოჰყვა.

- შემთხვევით მომივიდა. საჭეს ეუკირკიტებდი. არ მომიხედავს, ჩვარი ისე მოვისროლე. საოცარია, რაღა, მაინცდამაინც, მაგას დაეცა. ალბათ ძალზე მნიშვნელოვანი ფურცელია, არა? იჭებ რაიმე ეშველოს, ჩემი თავი შენ გენაცვალოს...

ს ა შ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
 ვ ა რ ლ ა ვ ე ნ ტ ი ს
 ე რ ო ვ ე ნ უ ლ ი
 გ ი ზ ლ ი ო თ ე ა ა

პოეტს

არა იმიტომ, რომ გიგობ, არამედ მიტომ,
რომ შევიძლია თოვლ-წყვიმა ქუჩაში ჰვიდო
კენკრად და მაქრად და ხანდღმც წაილო თითო
კილო, შენთვის და შენივე მშიერ და მწყურვალ
მარტობისთვის (რაც ფიქრთა ზომადღის შტურვალს
გობრუნებს დღემდე და გირჩევს, უსმინო რიტორ
მებს, რათა მუსად ჩავგრვას გრძობებში ურვა,

რომ ჰოეხიის ხანძარმა დაგბუგოს ვრთხელ,
მიუსვდავად იმისა, რომ ბევრჯერ ბერტვე
გული და ღვექსსაც ერთგულზე ვითარდა ბეტრე
ივსოს, მაინც ურვასთან შეუღლდე უნდა,
რაკილა გული ურვისთვის დახაღლელ კუნთად
გამოგვვა ღვთისგან და არის უვნოდ შეტყველ
ტვიფილებსკენ ხანროლი ფეთქების გუნდა)...

არა იმიტომ, რომ ქარად გაჩენილს, სიმაღ
გაელვრებს კამი, რომელსაც სიმივით ჭიმაგ,
არამედ მიტომ, რომ ძაღგის, თოვლი და წვიმა
ჭამო და შესვა, როდესაც ძალიან გიჭირს —
მისთვის ხარ ღირსი უსმინდე ჭრიჭინის ჭრიჭინს,
ვით ორფეუსის ჰანგს, და ტროას მამებარ შლიმანს
ჰგაედე, როდესაც ქაღალდს თხრის კალამი — მიჯრით...

განხირონება გარეშებაში

მე, რა თქმა უნდა, სამეაროს გარეუბანი
უფრო მაინტერესებს, ვიდრე ქალაქის,
მაგრამ ქალაქის გარეუბანში ვსეირნობ დღემდე
კვირაობით. დღეს კვირა არი...
და ბურღაც მიმეაფს, როგორც ეოველთვის.
ბურღა ძაღლი სულაც არაა,
უბრალოდ ძაღლის აქვს გარეუბნობა.
რამდენია ადამიანის გარეუბნობის არაადამიანი
მივედივართ. ძროხებს ვესაღმებით:
— საღამი, მგობარ ჭინჭველის გადახარჩენად
რწუილისთვის რძის მიმცემებო!
თქვენი დანახვა აერკოლებს ჩემს ქალაქელობას...

ნეტავ, თუ ამკობთ სამუაროს გარეუბნებსაც! —
 ერთმა პროხამი, თანხმობის თუ უარყოფის ნიშნად,
 დაიბლაყვია და გაუცნო მთელს გარეუბანს.
 შესასწავლია გარეუბნის ფსიქოლოგია:
 ადამიანებს ჰგონიათ, ქალაქში ცხოვრობენ,
 თავი მოაქვთ ქალაქელებად,
 სინამდვილეში პროსებსა და ცხენებს შორის ბერდებიან
 და ქალაქისგან ისე არიან შორს,
 როგორც ცეცხლისგან წყალი...
 მიუდივართ. ბურღა გვერდით მოშვევება,
 რაღა თქმა უნდა, უსაბლოდ,
 საბლით ძაღლებს დაანვირნებენ,
 ბურღა ძაღლი სულაც არაა...
 მე არ ვიცი, ჰირველად ვინ თქვა „არაადამიანი“,
 „არაძაღლი“ კი — მე ბურღამ მათქმევინა...
 ვეკვრ ბიჭები არაუნა სეამენ, მიუდივართ იქით,
 სუფრა დიდ უთხე აქვთ გამლილი,
 ჰატარ-ჰატარა უუთებზე — სხედან,
 თავისუფალ უუთებს დროდადრო არღვევენ და
 ხის ძვირფას თამასებს ცეცხლს უკეთებენ,
 ამიტომ არ აქვთ არაფერი ადამიანებს —
 მზა უუთებს ცეცხლში სწევვენ,
 მერე... ტუქებს კაფავენ და ამზადებენ...
 — შენ არა ხარ ადამიანი? — მკითხება ბურღა,
 რომელსაც ჩემი ფიქრები უსძის.
 — სამწუხაროდ... ბურღა, შე არაძაღლო! —
 ბურღას უცინება და კუდს ფუხზე მარტყამს.
 უსახლოდებით მოქეიფეებს:
 — ბიჭებს სალაში! —
 მესალმებიან, გუპატრეებენ.
 მე ვუარობ. ბურღაც უარობს.
 ცეცხლისგან ცოტა მოშორებით
 ბრაზობს გაუინული გუბე,
 რადგან უინული — შეკრული სიცივე,
 შესაძლო არი ცეცხლმა დაურღვიოს
 და ამათმა (ქეიფის შემდეგ) შიგ ჩაუნ
 ფეხიც და ცხვირიც...
 ვაგრძელებთ სეირნობას.
 წინ, რამდენიმე მეტრში,
 ქალი ძლივს მიეგრდნო სეს,
 ჩანს ცუდადაა, რაღაცა სტკივა,
 მივირბინე და ხელი მკლავზე ფრთხილად მოვკიდე.
 — რა გტკივთ, ქალბატონო?
 — ვეულაფერი... თავი, გული, თვალები, წელი...
 — ნუ გუპინიათ — ვამშვიდებ. ჩემი ხნის იქნება.

რომელიღაც ჯისურიდან სკამი მოუტანეს და დასვეს.
 წუალიც განა და საიდანღაც...
 ვიღაც კოგო მოირბუნს და ქალს ჩაეხვევა ტირილით:
 — დედიკო, რა მოგივიდა?
 — ნუ გეშინია, გაუვლის, — ვაწუნარებ მე.
 მერე სწვებიც მოვიდნენ...
 მე და ბურღა ვაგრძელებთ სეირნობას.
 ბურღა, მე არამაღლო, ზომ არ იცი,
 რატომ სტკივდება ადამიანს თავი, კული და ა.შ.?
 ტკივილი ბევრ რამეს გვეუბნება,
 ჩვენ ვერაფერს ვგებულობთ.
 ადამიანები უნდა ფასდებოდნენ
 აზროვნებას პლუს ტკივილებით.
 ტკივილები ისე არიან განლაგებულნი სხეულში,
 როგორც ცაში ვარსკვლავები...
 და როცა გვტკივდებიან, მაშინ ანათებენ...
 დროა შემოვიღოთ ტკივილთა ასტროლოგია —
 განა ადამიანზე თავისი ტკივილი მეტს არ იტყვის,
 ვიდრე უმორესი რომელიღაც ვარსკვლავი?!
 ბურღას სჯერა ჩემი და კვერს მიკრავს.
 ვაგრძელებთ სეირნობას. მივდივართ ზღვაშემდე.
 აქ მთავრდება ქალაქის გარეუბანი.
 ფოველ კვირა დღეს აქამდე მოვდივართ მე და ბურღა,
 რაც მე მაღიან მომბეზრდა,
 ბურღა ამას ზედება და ვებრალეები.
 ბურღამ იცის, რომ მე ვფიქრობ იმ ვარსკვლავებზე,
 რომლებიც სამუაროს გარეუბნები არიან.
 კი, მაგრამ, ბურღა, მე არამაღლო, ვაი თუ იქაც
 ასე ბეზრდებათ სეირნობა და ეველაფერი!

ანგელოზობა

(რკალიდან: „ქალაქური ელფები“)

ანგელოზისა მე რომ ფრთები მინახონ ანდა
 ანგელოზი რომ ამოიციონ მთლიანად ჩემში,
 არ ვიცი, უცებ რა მომივა, ანდა რას ვიზამ.
 უპირველესად, ალბათ, ფრთების არსებობაში
 დავეჭვდებოდი და მაშინვე მკლავების ქვემოთ
 მოვისინჯავდი ადვილს სხვათა შეუმჩნევლად და
 ფრთების შეხების შემთხვევაში ამატირებდა
 ზოგთა ფეხებით გათვლილი ჩემი ცხოვრება —
 თურმე შემეძლო აფრენა და რად არ ვიციოდი,
 სატიალენი დღემდე რად ვერ ვიგრძენი-მეთქი,

გავიფიქრებდი უთუოდ და მაგათ გაშლას და
 მოქნევას ხალხში აბა როგორ დაეაზირებდი —
 მოეახერხებდი როგორღადაც ჩემად გამურწვას,
 მკლავებს საერთოდ არ აუწვევდი, არც დაუაქნევდი
 და ახაფურენად ავირჩევდი მოვლანს, თუმცა
 პირველ აფურენას ხომ უოველთვის დაბრკოლებანი
 ახლავს თან, რადგან პირველია... ამიტომ ჩემი
 გამოქანებით, გამორბენით როგორც არ უნდა
 მომდომებოდა, მაინც ხომ ვერ აუფრინდებოდი!
 მივსვდი, რომ უნდა მოქანასა სადმე მომალლო
 ადგილი, ბორცვი, აულობდა მთა, რა თქმა უნდა,
 მვისვე მთაწმინდა გამახსენდა. რა წამიუვანდა
 ბაკურიანში, გუდაურში... აჯერ — მთაწმინდა.
 კი, მთაწმინდასე უობს ავიდუ, უფრო ახლოა,
 თან შემომღია ფეხით ახვლა — დავითაშვილის
 ქუჩით ავეუები... ნელა, ნელა, რა შეჩქარება!
 გადავირევი, თუ მე მართლა ანგულოზი ვარ.
 თუმცა რა ვიცი! ჯერაც არ ვარ დარწმუნებული,
 ვარ თუ არა ვარ ანგულოზი. ამას გავიკებ
 იმ შემთხვევაში, თუ ვიფრინე. თუ ვერ ვიფრინე,
 გამოდის, ფრთები კი არა მაქვს, არამედ სხვა რამ,
 ფრთების მაგვარი, რაც ფრთებივით კი არ იძლევა,
 არამედ რკალად, ნახვეარწრედ, მარაოსავით,
 ზოგ-ზოგებს რომ აქვთ პატროსან ცხოვრებისათვის.
 ანგულოზობაც თუკი არის ეკვივალენტი
 არსებობისა, აზრი არ აქვს ანგულოზობას!
 ანგულოზობა არ იქნება არარსებობის
 ტოლიც. შუაში არის ალბათ, მმიმეც იქნება
 ის ორთავეზე, თუ მივიღებთ მხედველობაში
 იმის კუთრ წონას, რაც უოფილა ცოცხალთ ნახუნთქი
 გამრავლებული მკედართა თმენის და მოლოდინის
 ხანზე, რომელთა ჯამი არის მელნისფერის და
 დუმილისფერის უინულივით ცივი ნახავი...
 მე კი მოვედი, ავიარე მთაწმინდის ზღაბო,
 ტელე-ანძანთან მივედი და ქალაქს გავეხედე —
 ეპ, ამ საუვარლებს თავსე როგორ გადაუფრინო,
 მაგრამ რას ვიხამ, თუკი მართლა ვარ ანგულოზი.
 უნდა აუფრინდე და გაუფრინდე და ჩემმა წრდილმაც
 გადაუფრინოს უნდა ქალაქს ფართო ხაზზე...
 აი, მოვედი იმ ადგილას, საიდანაც რომ
 შესაძლებელი არის ფრენა, ფრთებს თუკი გავემლი.
 აი, ვმლი უკვე, ვმლი და, უი, რამხელებია!
 ამხელები თუ იქნებოდნენ, რას ვიფიქრებდი.
 თურმე ფურდუმიც კი უოფილან შეკვდილები.
 გაიშალა და, ღმერთო ჩემო, რა გაიშალა,

ერთი ქართველის იმ კოსმოსურ ანტენასავეთ!
 მაგრამ მთავარი არის შინა, თუ აუფრინდება.
 სომ შვიძლება, ხასწაულად მართლა აუფრინდე.
 აუპ, არ გინდა — ამოგენა ფრთები აქნით!
 თანაც შუაში უნდა იყო — არსებობის და
 არარსებობის შუაში და... არ ვიცი, არა.
 იქნებ ჯობია, არ აუფრინდე, გადავიფიქრო,
 ჯერაც არ ვიცი, აუფრინდება თუ არა, მაგრამ...
 თუ გადავწყვიტე აქ დარჩენა — ამხელა ფრთების
 ჯერ დაკვეთას და მერე ამით ცინქვეშ ტარებას,
 ორივე ფერდში შეკვეცილად, სიკვდილის დღემდე,
 უშარბაც რომ ვერ შევიძლება — ნამდვილად ვიცი.

წრიდან „მარადფარულაბი“

ფარდა

აღამიანი — თვატრი არის, ღმერთმანი!
 და როგორც თვატრს, ფარდა აქვს აღამიანსაც
 და მას სწევს მაშინ, როს ძალუქს გამარჯვებული
 დაუნახოს სხეას, და უშეებს, როცა მარცხდება...
 და სწევს და უშეებს ფარდას ხელ. ასწევს, დაუშეებს,
 თვატრობს ასე... და ფარდის აწევაში და
 ჩამოშვებაში იღვევა მისი ცხოვრება.

ფარდის აწევით დაიწყო სამყაროს შექმნაც —
 აბა, რა! — ფარდა არ იყო განა სიბნელე,
 რომელიც ღმერთმა ასწია, რითაც გამოჩნდა
 სინათლე, დღე რომ ერქვა და იყო სამყაროს
 სცენა, სად ღვთისვე შექმნილნი გამოდიოდნენ
 და იფარებდნენ, გარკვეულ დროის შემდგომად,
 კვლავ ფარდას ანუ სიბნელეს, ღამე რომ ერქვა...

შეკვარი ფოთლები ეხოში ისე ცხოვრობენ,
 ვით ვალბაღაში სულები... შინა ფარდაა
 დრო ფოთოლცვენის — სად ნახაეს ზამთრის დამდვი
 ფოთოლცვენასე უზადოდ მუნაფერ ფარდას!
 წარმოვიდგინოთ, ბუნება ზამთარს ხეებოდექს
 სიწილ-შიბილით, მაშინ სომ ჩვენი ქცევებიც
 მესხაბამო განდება არსებობასთან!

ბუნებამ იცის სად, როდის, ანდა რა ფერის
 სდიოდეს სისხლი, რის სუნსაც მუხვევ იკრავენ
 ჩვენი თვალები, რადგანაც სწორედ ისეთი

სისხლია ისიც, შინაურ ცხოველებს, საწულებს,
ვიდრე დაკლავენ, სულ რო სდით, რისი სუნითაც
აგნებენ მათ კვალს, ხანდახან, მტაცებულები,
უბათა გაწვრთნილი არმიის აღლუმისათვის...

ბუნებამ იცის, სად, როდის, როგორი, რისი
ჩამოუსუას და ახწიოს ცისქვეშ ფარდები,
წყობის იქნება ის თუ მზის, თოვლის თუ ნისლის,
შწვანე თუ უვითელ ფოთლების — თავის თავისთვის
როდის რა არის საჭირო, იცის ბუნებამ,
ჩვენ კი არ ვიცით, სად, როდის, რისი, როგორი
კვეფაროს ფარდა, რომელი უფრო გჭირდება...

ო, განა ფარდა არ იყო, თავად უფაღმა
რომ ააფარა ადამს და ვვას, რის გამოც
ერთიმეორის სიძიმულეს ვერა ხედავდნენ...
და, როს სატანამ ის ფარდა ახწია, მაშინ
არ მოისურვეს თვითონაც, წამდაუწუმ რომ
უჩვენებინათ ისინი ერთმანეთისთვის,
რისი დაფარვაც საჭირო უოფილა, თურმე...

და აიფარეს ფოთლები, — გამოდის, ფარდა
გაჭირდება ეველას, ოღონდ ჩვენ უნდა ვიცოდეთ,
თუ რისი ფარდა გაჭირდება: განა სიევეარულს —
სიძულვილისა, სიძულვილს — სიევეარულისა
სჭირდება ფარდა? ბრძენს ბრძევის ფარდა სჭირია,
მაგრამ ბრძნის ფარდა რაშიღა არკიათ ბრძევეს,
ან უშიშარის — შშიშარებს?! და ა.შ.

სიღარიბეც და ღარიბიც ცდილობენ, ზოგჯერ,
სიმდიდრის ფარდა უფართოდ მდიდრის ჯინაზე,
ან ზოგიერთი მეტოქის განაჯავრებლად...
მსოფლოდ ჭირია უფარდო — ჭირი ღვინის ფარდად
ვერ აიფარებს, არა აქვს ამისი თავი... —
გაჭირვებულ კაცს არ ძაღუმს დაღვინებულის
სახე მიიღოს, ამისთვის არა სცადია...

უოველი ჭირი ისეა დიდი, რომ მისგან
თავის დაღწევის მცდელობა — უაზრობაა...
ჭირს უოველთვის აქვს ადგილი თავისუფალი...
ღვინის კი, როგორმე უნდა რომ ჩამოაკვიძოროს,
თვითონვე ცდილობს; ეველასგან თავის დაღწევას,
რადგან ძალიან დიდიც კი — იხე მცირება,
ართუ მრავალს, ორსაც ვერ დაგვიტყვს ზურგზე...

ფარდად იფარებს ღვინის ჭირს... — დაღვინებული
სულ იმას შიშობს, ღვინისი არ ჩავეზიაროთ,
ფიქრობს, შუაში გაუეყოფოთ, ანდა წავერთმევთ
და ჩვენთან ისე იქცევა, თითქოს უჭირდეს.
ჩვენ ვერას ვხედავით, ვიბრალებთ, იგი წუწუნებს,
მეტროს ფულსა გუთხოვს, სანამდე პურისას ვთხოვდეთ,
ო, ღვინის ფარდა ასეთი გულსაკლავია...

შურის ფარდაა ძალიან საინტერესო:
ნაირფერ ღამას ვუვადებთ არის საჯანგ...
ჭრულ ვუვადებთ ძაფებით მოქარვული და
მოქსოვილია მთლიანად, თავის მიღმა კი,
უკან — „სცენაზე“ უფროა ქაცვის კვლები
და ნამსხვრევები შუშისა, სადაც ჩვენს წინსვლას
დააჯირითებს და ტერფებს უსისხლიანებს...

უხილავია ის „სცენა“ ... ვხედავთ ფარდასდა,
რაც წარმოადგენს მის ბატონს, აღარც კი ვიცით,
რომ ის ფარდაა: გვეოცნის და გვილოცავს — ახე
შვილის წინსვლაზე არიან გახარებული...
კაცს თუ ასეთი ფარდა აქვს აფარებული,
განა მიხვდები, რომ მას შურს შენი მიღწევა!
როგორ მიხვდები, თუკი არ ახწია ფარდა?!

ასწიეთ ფარდა, რომელიც არაფერს გაძლევთ!
და ჩამოკუმით, რომელიც არის საჭირო,
თორემ მსოფლიო ირევა... ხოლო ცხოვრება
კარგა ხანია, ფარდების აქეთ და იქეთ,
დაბნეულ ბაუშეს ჰგავს, რომელსაც შემოაღამდა,
შინისკენ მავალს და მთვარის „სცენაზე“ ღრუბლის
ფარდების „აწვე-დაწვეით“ უფრო იბნევა...

მრავალქარღვა

მე ზაესაც დავდებ, ვისთანაც, რასთანაც ტინდათ
(რომლებსაც ვებრძვი ზირდაზირ... შინაგანადაც),
თუკი ისინი თავიანთ სიძარბოებს და
გულწრფელობაში არიან მშვენიერები...
მშვენიერებას არ ძალუძს იყოს ძლიერი,
მაგრამ მართალი კი უნდა იყოს იმდენად,
ცის რამდენადაც მოღრუბლვა ჭირდება მიწას...

სახიფათოა სიძარტლე! ვეველაზე მეტად
სახიფათოა ის თავის თავისთვის ისე,
როგორც სოროდან გამოსვლა წაზუნასათვის,
როდესაც მკვლები — მშვირები დათარეშობენ...
სიძარტლის მტრები — ბოროტნი როდი არიან! —
უსამართლობა პურივით მიეგება, ზოგჯერ,
განათლებულ და ნორმალურ ადამიანებს...

მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს განკითხვის დღეთა
კარზე მოდგომას, არ უნდა დაგვაფრთხოს ამან,
რადგან იმავე ხალხს, ცოტა ხნის შემდეგ, სიძარტლის
წყურვილი კარში გაიხერხის ტრანსპარანტებით... —
ვერ დაივიწყებს სიძარტლის სინათლეს სული,
რომც ამოაჭრან მის პატრონს ხსოვნის ჯირკვალში...
ფუტკარსაც ვეველა ვეაყილის ახსოვნა კოცნა...

საკუნეში, ერთ-ორჯერ, უსამართლობა,
აუცილებლად, კლობალურ სჯასაც მოგვივლენს
და, როგორც თოვლი წვავისას — ავირევით და
დრო შეის გახდება გრივალზე ფესმძიმესავით...
და რომ არა შეას მან ომი, ჭირი განიდება,
ანდა სხვა რამე. არ მალეუთ დროებს სხვაგვარად,
როგორც არ კებენა სულდგ მულზე დამჯდარ შორიელს...

როდესაც ისე არ ვცხოვრობთ, როგორც შეგვეფერის,
იმიტაც ვგრუობთ, იმიტაც ვებრძვით სიძარტლეს...
სიძარტლესა და სიდრუეს შორის შედინი
უფართოესი მდინარე არანაირ ხიდს
არ საჭიროებს ღმერთმანი — გამობრბენ და
გადაასტები, მართალი ნამდვილად თუ ხარ...
მტუუანს კი ელის, უთუოდ, წვალში ჩავარდნა...

ვიციტ ეს, ჰოდა, მიტომ ვართ გამოღმა მეტნი.
მეტნი კი არა, საერთოდ ვინაა გაღმა! —
ვინც კი დაუღანდეთ გასული იქითა მხარეს,
შურით — სუვევლას დაუსწამეთ ანგელოზობა...
ვინ იცის, იქნებ ასეა! — იქნებ ანგელოზს
მართლა ჰგავს ვეველა მართალი, ანდა, იქნება,
ანგელოზია სწორედაც მართალი კაცია!

მაგრამ ვინ არის მართალი? ზოგჯერ ვუვლასე მართალს და აღვლას ვუვლასე მთავარ მტკუანად გამოვატყნებთ და მისი ცოფვით ვიწვებით, ის კი, საწაული, ვუვლასკან წიხლამორტმული, დადის ჩვენ შორის, როგორც რა ჰეჰელა დაფრუნს მძიერ ჭივჭაუებს შორის და, არავის გუჯერა, რომ წინ დაგვხვდება მისადმი უსამართლობა...

ვინ იცის, ჩვენგან რამდენი გამტკუნებული არის სრულიად მართალი, ვიდრე ჩვენგანვე მიხნეულები მართლებად... ხოლო ტუვილად გამტკუნებულებს მტკუანის ფერი ვდებათ, ეს ფერი უფრო მუქდება, როცა ისინი თავის მართლებას იწვევენ, ხოლო „მეცდომით“ გამართლებულთა შუბლებზე ვერაფერს ესედავთ...

შუბლებზე, იქნებ, მაგ საწაულებს, სწორედ ისა სჭირთ, რაც ემართება სახარე მოზვერს ხედვინისას! — მარლვი უწედება თურმე და მერე უღვლი კი არა, გინდაც სიმურაღის კომკი დაადგი, არაფერს ხუობს, რადგან იმ მარლვშია, თურმე, სიამაუის და ხირცხვიღის გრმნობა მოზვრინსა... ვინ იცის, იქნებ, ასეა აღამიანიც!

მაგრამ ჩვენ ვინ, ან რა გუხედნის, რატომ გვიწედება შუბლზე მარლვი და რის გამო ვხვდებით, ხარივით, სუველაფერზე თანახმა? რა არის იგი, რაც გვიძიულებს, რომ ცუდი კარგად ვაკეთოთ! — რატომღა ვიწვევტთ მარლვს შუბლზე? აბა გვიჩანდეს! აბა გვიჩანდეს ის მარლვი, მრავალმარლვას რომ მოუჩანს, ისე! მაშინ ხომ აღარ გავიწვევტთ!

ჰა, მრავალმარლვა! — შეხედეთ: ამდენ მარლვიდან ერთიც არა აქვს გამწეღარი, თანაც სუველა მოუჩანს, ჩვენ კი, არ შეგვეწვს ძალა, შუბლები გადავიტუავოთ იმ ერთის გამოსაჩენად, რადგანაც ვშიშობთ: ვაი თუ გამწეღარი არი, რომლის დანახვა სახარი უფრო იქნება, ვიდრე მტკუანად მიხნეულ აღალ-მართალთა!

სუხველაფერი იღვიძებს, ღმდა!

შმა მოცასცასე, დარდით და სვედით,
ვით მოგაწვდინო ამ სიშორიდან...
უშენოდ ეოფნა მომწუენდა, ღედა,
ბავშვივით შენტან ეოფნა მომინდა.
ბინდღება სულში, ვარსკვლავი კენტად
ცახცახებს შორით, სულ ჰაწაწინა...
სუკვლავური იღვიძებს, ღედა,
შენ ასე მღვიფრ რამ წაუბინა?!

ცხოვრება

ცხოვრებას ღამაწ ფერებში რთავენ,
სიტყვა მომწურდა გულზე მომწუდარი...
სისულელეა მოიკლა თავი,
უბედურება — დარწე ცოცხალი.
ოცნების ბილიკს მივუვები ფრთხილად,
ამ სინუმეში სევდაა დიდი!..
დაბალ სეს მუდამ მაღალი ჩრდილავს,
ცხოვრება მაინც თავის გზით მიდის.
მაღლიან ცოტა რწება სარწმუნო
და გულოდება ტვირთი ორწილი...
ვისაც უფაღმა ნიჭი არგუნა,
ადვეს უნიჭო კაცთა ბორკილი!
შშირად ცხოვრებას ღამაწად რთავენ,
ის მზე დღეები ჟურაც შორს არის...
მაღსე მწეღია მოიკლა თავი,
უფრო მწეღია — დარწე ცოცხალი!

სათქმელს ვატან ქარის ქრიალს,
საით მაინც, საით, სულა?
აქეთ ეოფნა — ხანმოკლეა,
იქით ეოფნა — უსანსულო!
რასაც ელი, სულ ახლოა,
გულო, ბევრჯერ დაისრულო...
სეცა უსახლ-უკარაა,
სადღა მიიქარი, სულა?!

რადგან სიცოცხლე ერთი ბუნა
და წარმავლობის აზის ნიშანი,
ერთ ბარჩხალა მზე, უნდა იწყოდე,
არ უნდა გკონდეს სხვა რამ მიზანი!
ღმერთი ესწრება კაცის განენანს
და შერე მართო არსად არ ტოვებს...

ღღის ნათელი რომ გადაარჩინო,
უნდა მოუკდე შენს სიმართლევს!

დაბვიწყება მკამთ

ქვეყნის ჭირი და ჭაბანი
ვინ ზიდოს, ერო, ბედკრულო?...
სადა ხართ, მამა-მამანი,
რაინის მუშტივით შეკრულო!
ქვეყანა ცრუმღმა განანა, —
ფრთები გაშალა ავსულმა...
ვაჰ, თუ იყვრთა ანბანი
იქცეს ცრუმღიან წარსულად!
ქვეყანა (ჩაკვდა ხმა ერის!)
ვინ უნდა გააკვდავოს?!
აღბათ, სულ მალე ჰაერსაც
გატოვიდიან უდავოდ!
ქვეყანა როგორ მოკეთდეს? —
მმა მმაზე კბილებს ილესავს...
დატვიწუბია მოკეთე,
შკვდარს ვინდა დაიტრებსა?!

მიტოვებული ძველი სახლივით,
ირღვევა ჩემი სულის კედლები...
თენდება დილა ტყვიადსლილი,
აღარ დაფრენენ ცაში მტრელები.
სული სავსეა ვკალ-მეძვებით,
დროის მდინარეც არ დაიწმინდა...
სიცოცხლე უნდა ცაში ვუძებო,
სიკვდილის სუნი მომდის მიწიდან.

ლიბიდო

პიესა

ჩაბნელებული სცენა. ნათდება სცენის ერთი კუთხე – ეს საავადმყოფოს პალატაა. საწოლზე ქალი წევს. წვეთოვანი უღვას. მონიტორში და ხელოვნური სუნთქვის აპარატშია ჩართული. ცოტა ხნის მერე თითქოს ცოცხლდება, თუმცა ერთი-ორი წუთი მაინც უძრავად წევს. მერე ნიღაბს იხსნის, რვაფეხას საცეკბოვით შემოხვეული მიღებისგან თავისუფლდება. წამოჯდება. ფეხებს ფლოსტებში წაყოფს. პიამოზე თეთრ ხალათს შემოიცვამს. წამოუა. გზადგვა ქამარს იკრავს. ამ დროს სცენის შუაში თეთრი პლასტმასის მსუბუქი მაგიდა და სკამიც ნათდება. ქალი იჭითკენ მიდის. აშკარად უჭირს ხიარული. როგორც იქნება, მიადწევს მაგიდამდე, ორივე ხელით დაეყრდნობა. ისვენებს. სულს ითქვამს. როცა თავს ასწევს და წელში გაიმართება, ჩვენს თვალწინ თითქოს სხვა – სრულიად ჯანმრთელი, სიცოცხლით სავსე, მომღიმარი ქალი აღმოჩნდება. ეს ქალი ოპერის მომღერალია, ელი.

ე ლ ი – ჩემო ძვირფასებო, რის მოყოლას-
 აც მე ახლა ვაპირებ, ვერაფრით დამ-
 იჯერებია, ყველაფერი ეს მართლა თუ
 გადაძნდა თავს. სამწუხაროდ, ჩემი,
 იქიდან გამოყოფილი, აღტაცების გა-
 ზიარება თქვენ არ შეგიძლიათ, ამი-
 ტომ მხოლოდ სიტყვაზე უნდა მენ-
 დოთ, ეს ყველაფერი ნამდვილად რომ
 მოხდა. ნეტავი, ყველანი იქ მყოფოდით,
 ერთად დაუმტკბარიყავით იმ სილ-
 ამაზით. სუნთქვა შეკეროდა, მიკვირ-
 და, რა ხელმა გააკეთა ეს ყველაფე-
 რიო. თითქოს შენით, შენგან გაჩნდა,
 მოველინა ამქვეყნიას, შვილივით. არ
 ვიცი, რამდენად ზუსტია ეს შედარ-
 ება, რადგან შვილი არასოდეს მყო-
 ლია – არ მეცალა, სულ ვმღეროდი
 და ვმღეროდი, მაგრამ ზოგჯერ, როცა
 რაშე ძალიან გამიხარდებოდა, აი, აქ,
 გულთან რაღაც მძაფრად, ტკბილი
 ტკივილით მომეწურებოდა და არ დაი-
 ვერებო...

იცინის

– „იავნანას“ ვმღეროდი ხოლმე.
 ჩემთვის, რასაკვირველია. ვისთვის
 უნდა მემღერა? პირველად ვამბობ
 ამას და რატომ ვამბობ, თვითონაც
 არ ვიცი... ვმღერი და თითქოს თავიდან
 ვიბადები. სასაცილოა არა?

ცოტახანს რაღაცას ფიქრობს, მერე სვედიანად

– მე თვითონვე ვარ თითქოს ერთ-
 დროულად დედაცა და შვილიც...

სასწრაფოდ ამატებს სიცილით

– არა, არა, ვხუმრობ! სჯობს, ისევ
 იქაურ ამბებს დაეუბრუნდე. აი, მე
 და ჩემი კანონიერი მეუღლე ქუჩაში
 მივსერიანობთ. ვამჩნევ, ყველა ჩემსკენ
 იხედება. მიყურონ, მიყურონ, მე ყვე-
 ლას პატრვისა ვცემ, ვინც კი ჩემით
 აღტაცებულია. ავერ, სიმპათიური
 მოხუცი, პრეზიდენტ რუზველტს რომ
 ჰგავს და ორი ახალგაზრდა მონა-
 ზონი თვლებიანი სავარძლით დაა-
 სვირინებს, დიდი, სველე ღურბინდით
 მოურიდებლად მათვალიერებს. ყო-
 ველთვის უცნაურად მღელეკვება და
 აღბათ კიდევ ბევრჯერ ამღელეკვებს
 ჩემსკენ მომართული ბინოკლების ბრჭ-
 ყვილი.

ირგვლივ სადღესასწაულოდ მო-
 რთულ-მოკაზმული ხალხი ირევა.
 უკრავს ორკესტრი. მზეზე ათასფერად
 ელავს მუსიკალური შადრევანი. ავე,
 სარაჯიშვილი! – მხარი წააკარი ჩემს
 კანონიერ მეუღლეს. ზეზუურად ეძი-
 ნა. პა? – გაახილა ცალი თვალი.
 ვანო, ადამიანო, ვანო! – ეუყვირე-

არა? — თქვა და ისევ დაიძინა. დიახ, შეუძლია სიარულის დროსაც კი ეძინოს, მითუმეტეს, იქ, სადაც არავითარი საფრთხე არ ემუქრება, ატყობთ, კანონიერი მუდლვე კანონიერი ქურდით რომ ეღერს? მართლაც, აქვთ მავათ რაღაც საერთო, არ მეთანხმებით?

ამდენი სახელოვანი ხალხი ერთად არასოდეს მენახა. გული ამოვარდნაზე მქონდა: მოცარტი! ფალიაშვილი! პუჩინი!.. ეს შემთხვევით, ვერდი ხომ არ არის-მეთქი, ვიკითხე. დიახ, ვერდი გახლავთო. მივვარდი და თავიგული მივართვი. სინიორ ჯუზეპემ თანამეზავრს გადაულაპარაკა, ხომ არ იცით, ვინ არის ეს ლამაზი ფარმევანგიო. ჩემი ხანმოკლე ცხოვრების მანძილზე, რასაკვირველია, უმზავი კომპლიმენტი მომიხმენია. მასხოვს ერთხელ მატარებლის ბილეთის აღება დამავიწყდა, კონდუქტორმა კი დამამშვიდა, ქალბატონო, ეს ჩვენ უნდა შევიძინოთ ბილეთი თქვენს სანახავადო, მაგრამ ვერდის ქათინაურმა, მართლაც რომ, ფრთები შემასხა. დაფრინავდი, დაფრინავდი სახელოვან ადამიანთა შორის, ჩემი მძინარა კანონიერი მუდლვის თანხლებით. — არც ერთ სხვა ქმარს ჩემთვის ასეთი სიამოვნება არ მოუნიჭებია! კიდეც კარგი, ყველა დიდი ადამიანი მკვდარია და ყველა ერთადაა თავმოყრილი. მართლა, რა გახართ! იქ პოლიტიკოსები არ არიან! ერთადერთი გამონაკლისი, როგორც ვითხარით, რუხველტია, მაგრამ ისე ძალიანა ჰგავს ნამდვილს, ადვილი შესაძლებელია მისი ერთერთი ორეული იყოს. იქაურ ჰიდ პარკში ტრაბუნები მაინც დგას, შევიძლიათ, რაც გინდათ იქადაგოთ.

გაგიკვირდებათ ალბათ, თქვენს თანამემამულეს, ანუ მე, ცოცხალი პოლიტიკოსი, თანაც ახლოს, მხოლოდ ერთხელ მინახავს, ისიც იქ, სადაც ყველაზე ძნელი წარმოსადგენი წწორედ პოლიტიკოსის ნახვაა — ანუ ჩვენი თეატრის სცენაზე! იქ შეგკრიბებს მთელი დასი ჩვენთან სასაუბროდ, უფრო ზუსტად შტატების

შესამცირებლად მობრძანებულ ხელისუფლების წარმომადგენელთან შესახვედრად. მოხდა მისევე, თქმა უნდა, შემთხვევით არა, რომ მე მის გვერდით აღმოვჩნდი. აბა, სხვა ვინ უნდა დაეყენებინათ ყველაზე საპატრო, ყველაზე გამოსაჩენ ადგილს! ხელისუფლების წარმომადგენელი ჩაა, გაწრიპული ბიჭი იყო, ბრიოლინით თმაგადაპრილებული. ხელები წინ ჰქონდა აფარებული, „კედელში“ ჩამდგარი ფეხბურთელივით. ყურადღებით უსმენდა ჩვენი დირექტორის მოხსენებას. მოულოდნელად ქვემოდან გამოხვდა და გადმომილაპარაკა, თქვენ რომელი პარტია მოვწინითო? დაუფიქრებლად უუპასუხე, ვიოლენტას პარტია-მეთქი. კიდეც რაღაცის თქმა დააბირა, მაგრამ ამ დროს ჩვენი დასის ახალი წვერი, სანჩოს ვირუკა წარუდგინეს. გაიხარა, შეეჯდა ვირუდრიფორის წკპლა მიაწოდეს და, ბავშვივით ხალისიანმა, სცენაზე ორისამი წრე დაარტყა, მთელი დასის აპლოდისმენტების თანხლებით. ეს რომ მოისურვილა, პირდაპირ ჩემსკაო? — მეთხა, — რა გვარიაო? არ ვიცემეთქი. მართლა არ ვიცოდი. მოწაფე-სავით გაწვითლდი.

კარგით, გვეყოფა პოლიტიკა. შემატყვევთ ალბათ, როგორ მიხარია აქ, თქვენთან ყოფნა. ის დღე არასოდეს დამავიწყდება, აქედან რომ მაცილებდით. რა გვირგვინები, რა თაიგულები, ვარდები, მიხაკები, ტიტები, პოლანდიური ქალღღის ყვავილები. რა არ ეწერა გვირგვინებზე: „მეირფან“, „დაუვიწყარ“, „უბადლოს“, „სამუდამოდ დარჩება ჩვენს გულებში“. ნუთუ ყველა უცებ შევიფვარებს, როცა აღარა ხარ? არ ვიცოდი, ამდენს თუ ვუყვარდი, მითუმეტეს, ჩემს კოლეგებს. თუმცა ამას ყველაზე ერთნაირად მაინც ვერ ვიტყვი. ჩემმა ღუბლიორმა სუსანამ, რომელსაც სცენაზე ფეხის დადგმა არ ეწერა, ვიდრე მე ცოცხალი ვიყავი, ჯერ სახელოს მაქმანებში ჩამალული პაწია სარკე მომიტანა ტუჩებთან, ხომ არ გვატყუებ-

სო. მერე, ვითომ დამტიროდა, დაიხარა და... ენა გამოიყო! მეწყინა, ო, როგორ მეწყინა, მაგრამ რა უნდა მექნა! სხვა მხრივ, მართლაც რომ, დიდებულები წუთები იყო, ასეთი რამ, სამწუხაროდ, აღარასოდეს გამოვრდებო. ჩემი კანონიერი მეუღლე ჩემს გვერდით ყვაილებში იწვა და არაფერი ესმოდა, ვერაფერს ზედავდა, თითქოს ცოცხალი იყო და ეძინა...

პაუზა

სახეგაბრწყინებული თითქოს რაღაცას კარგსა და სასიამოვნოს იხსენებს

— ზო. ვინეტი ამაყი და ბედნიერი. ხალხი ცხვირსახოცებში სლუკუნებდა. არადა...

იციინის

— გატყუებთ! მსგავსი არაფერი ყოფილა! ეს პანაშვიდი ჩემი ფანტაზიის ნაყოფია მხოლოდ. თანაც ჩემი ყმაწვილქალობის დროინდელი დღიურის ერთი ჩანაწერი გამახსენდა უცბად: ნამდვილად დიდი უსამართლობაა, ადამიანი ერთხელ რომ კვდებოდა, ის ერთხელ უნდა იბადებოდეს და რამდენჯერმე კვდებოდეს! ღმერთო, რა სულელები ვართ გოგოები! როგორც კი პირველი სიყვარული გვეწყვება, სიკვდილი რომანტიკული და მიშხიდველიც კი ხდება. არადა, სიკვდილი არ არსებობს!

იციინის

— მახსოვს, დღიურში როგორც კი რამეს ჩავიწერდი, მაშინვე ყველას ვუკითხავდი ხმაშლით, გამოთქმით. ზოგჯერ ტირილითაც, ჩემივე სიტყვებზე შეტირებოდა და არაფერი, არაფერი ისეთ ნეტარებას არ შევრდი, როგორც ის ტირილი... მოკლედ, მოგატყუეთ, ვიცელქე. მაპატიეთ, თუ შეიძლება, ეს ზუპრობა. სინამდვილეში მე და ჩემი კანონიერი მეუღლე იქ, ანუ უკვე იცით, სადაც, ყოველგვარი პანაშვილებისა თუ სამგლოვიარო მიტინგების გარეშე აღმოვჩნდით. ახლა, ნება მომცით, მოგიყვებ ჩემთვის

მეტად მნიშვნელოვანი ამბავი, რომელიც ერთ მშვენიერ დღეს, მუხუღღღ ნელად დაიწყო, თუმცა გულმანდრეტ მიგრინობდა, რაღაც უნდა გამხარებოდა და აი, ერთერთი რეპეტიციის შემდეგ, როცა თეატრის ნახევრად ჩაბნელებული დერეფნით ჩემი ოთახისკენ მივეშურებოდი, ვიოლეტა! — დამიძახა ვილაცამ. მოვტრიალდი და, ღმერთო, ჩვენი მაესტრო, ქართველი კარაიანი შემრჩა ხელში, ჩვენი ახალი სამხატვრო ხელმძღვანელი. ვიოლეტა? — გავიცინე, — მე ვლი მქვია, მაესტრო. არაო, მიპასუხა, არა და არაო, თქვენ ვიოლეტა ხართ და ბრწყინვალე ვიოლეტაც იქნებითო. გამიხარდა, მამ, მოგვეწონათ? — იმ დღევანდელი შემღერება ვიგულისხმე, ძალიან! — შესძახა, — მალე ბრწყინვალე „ტრაევიატას“ ვიზეიმებთო. ცოტა ხანს გაჩუმდა, ხელზე ხელი მომიჭირა და რატომღაც ჩუმად დაუმატა, — ერთად! ჩემს ოთახამდე მიმაცილა. გული ამოვარდნაზე მქონდა. რასაკვირველია, პირველად არ ვხვდებოდი ერთმანეთს, მაგრამ პირველად ვსაუბრობდით ასე, თუ შეიძლება თქვას, არამუსიკალურად. ჩემს ჯიბრზე არავინ გამოიარა, რომ ერთად დავენახეთ. ერთი კვირის მერე უკვე სიყვარულს მიხსნიდა მლეჯარედ, ვნებანად, სტუდენტით, გაფარჩხული თითები (ოჰ, ცუდად ვხდები!) მკერდზე ჰქონდა აფარებული, პიანისტის სარეკლამო აფიშასავით. მუხლები მტკიცებოდა, თავებზე შეხვოდა, უნებურად მივიწვედი სკამისკენ, ტახტისკენ, საწოლისკენ, მფონა, წავიქცეოდი. ვორთოდი და ვწითლდებოდი, ვწითლდებოდი და ვორთოდი. სახეზე მარაოს ვიფარებდი ხოლმე. ის მარაო ჩემი თაღისმა იყო, იაპონიაში მარქვეს. მის ფრთებს თქვენდამი აღტაცებისა და სიყვარულის სიტყვები აწერიაო, მითხრა იაპონელმა დიორიორმა და მეც ისე მიყვარდა, როგორც ფრიალოსან გოგონას თავისი ატესტატი. მართლაც, მათე კლასელი ბატონით ვიყავი შეყვარებული. ო, არნოლდ! არნოლდ! არნოლდ! — სულ ამა

ვიმეორები ჩემთვის გულში, ნეტარებისგან თვალდახუჭული. უსაზღვროდ მადლობელი ვიყავი მისი, არნოლდი რომ ერქვა, ნათლობის სახელი ამირანი არნოლდით რომ შეეცვალა, რომელიც ზარბაზნის სახელს უფრო ჰგავდა, ვიდრე ადამიანისას და შეიძლება ამიტომაც შეეფერებოდა და უხდებოდა ასე.

გაიარა ერთმა კვირამ. ჩემს კანონიერ მეუღლეს ვუთხარი, არნოლდს ვუძალიანდები-მეთქი. არნოლდს რატომ უნდა გაუძალიანდეო? — გაუკვირდა. სხვათაშორის, ეს მეც მაკვირდა. მერე როცა აღარ ვუძალიანდებოდი, მისი ხმა ისევ ისე მართობდა, ლენინსავით. ვიოლეტა, ვიოლეტა, — იმეორებდა მღელვარედ, ხელებს მიკოცინდა. მეც ვერ ვუბედავდი, აღფრედი დამეძახა მისთვის, გულით კი მიწოდდა, ოღონდ სიმღერის დროს თვალს არ ვაშორებდი და ისიც, რასაკვირველია, ხვდებოდა, მას რომ ვუმღეროდი, ჩემი ნამდვილი აღფრედი ის იყო. ვიოლეტა, მომეცი ნება, ყველაფერი მოუყვე შენს კანონიერ მეუღლეს, ის ინტელიგენტი, კეთილშობილი, შეგნებული ადამიანია, ყველაფერს გამიგებს, შეუძლებელია თანაგრძნობით არ მოეკიდოს ჩემს მხურვალე და წრფელ სულისკეთებასო, — ჩამესმოდა მისი ხმა, გაცხილებით ძვირფასი და ამაღლევებული, ვიდრე ნებისმიერი ხაოპერო არია. თვალდახუჭული ვუსმენდი, ნელა და აუჩქარებლად გამოვლიოდი საამო გარინდებიდან, ო, ჩემო რაინდი! — მას შემდეგ, რაც „აივენგო“ წავიკითხე, ეს სიტყვა ალბათ ყველა სიტყვაზე მეტად მიყვარდა, უცნაურადაც მაღლევბდა, როგორც ყველაფერი, რაც კი ჩვეულებრივ ყოფაში არ არსებობს, — ო, ჩემო რაინდი! — გავიმეორე, — როგორ არა, როგორ არა, ის შერ ნამდვილად გაგიგებს, მაგრამ სხვები, სხვები რას იტყვიან, ისინი ზომ ჩემი შეგნებული ქმრები არ არიან-მეთქი! არა, არა, ნუ ეტყვი ნურაფერს, ნუ დამიკარგავ, ნუ გამიქრობ, ნუ გამ-

იფანტავ ამ ილუზიას, რომ ჩვენ ორმა შეეძვლით და თავი დაგვადწინეთ! იმ ბრიყვულ გეომეტრიას, — რასაც სიყვარულის სამკუთხედი ჰქვია და რომელშიაც, როგორც საკანში, კაცობრიობის უშეტესი ნაწილი გმინავს-მეთქი. არადა, იმავე დღეს ჩემი კანონიერი მეუღლე მუუბნება, მე ყველაფერი ვიცი, ჩემო ჩიტუნიაო. რაო? — გამიკვირდა, — ყველაფერი იცი? დიახაც, რომ ვიციო. მაინც რა, რა იცი-მეთქი? — ჩავეკითხე, — მაინც რა იცი ამისთანა, განა მე შენთვის როდისმე რამე დამიმალავს? ამ კაცმა, ანუ ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ ან სიტყვა „გამალიანებს“ მნიშვნელობა არ იცოდა, ანდა მეხუმრებოდა. ზოგიერთის ხუმრობა კი, მოგეხსენებათ, თქვენ მტერს! ყველაფერიო, — გაიმეორა, — დიახაც, ყველაფერი ვიციო! ეს ისე მტკიცედ წარმოთქვა, ვიფიქრე, ა მეშველა, შეიძლება თმითაც კი დამითრიოს! — ანუ ისეთი რამ მოვიწოდებ უცებ, რაც ჩვენს ცოლ-ქმრულ ურთიერთობაში, რასაკვირველია, წარმოუდგენელი იყო. მერე-მეთქი, მერე? — ვუკვირე. იმან კი, ანუ ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, ამის სანაცვლოდ, რა მერეო, რატომ მეკითხებიო? არაფერი-მეთქი, არაფერი? — გავიბრძოლე, იქნებ ადამიანად მექცია, — სრულიად არაფერი? არ მესმის, რას მეუბნებიო! ნუ მაწვალებ, ნუ! — შევძახე, — ო, რა დესპოტი ხარ! გაიბადრა. ხმაურით ჩაყლაპა ნერწყვი. დაკვირვებისხარ — კაცებს დესპოტობა მამაკაცურ ღირსებად მიაჩნიათ, არადა, მოგესხენებათ, მამაკაცური ღირსება სულ სხვა რამ არის. მამაკაცი, — მითხრა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, კიდევ რალაცის თქმა დააპირა, მაგრამ პირზე ხელი ავაფარე. ხელისგულზე მაკოცა. მოდი, მომიახლოვდი, ჩემო კეთილო მამეო, მოდი, მუბლზე გვაბობრო, — მღელვარებისგან ძლივს ამოეთქვი ეს სიტყვები. ჩემს კანონიერ მეუღლეს გული აუწყვლიდა: არნოლდი ჩემო მშაო, — და ახლა ხედმეტი სახელით აშკარად ნახაიმოვნებმა, ნერწყვი ძლივს ჩაყლაპა და გაავრბოდა, — ვერ უყურებ,

ჩემზე რა უთქვამს — ნამდვილი ინტელიგენტიაო, კეთილშობილიაო, შეგნებულაო, — ჩემს მონაყოლს იმეორებდა, — აი, რა აკლია ჩვენს ახალგაზრდობას, — გააგრძელა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, — აი, რა უნდა ისწავლოს მან არნოლდისთან ადამიანებისგან. დიდი მადლობა, არნოლდ, დიდი მადლობა! — შესძახა პათეთიკურად და ხელზე დაძვინდა, მაგრამ მაშინვე გამოვლინებულა ხელი, გამოცდილი მჭონდა, ამ დროს ჩაძინება იცოდა. პირველად ცოლობა რომ მთხოვა და ჩემგან თანხმობა მიიღო, დაიჩოქა, ხელი გამომართვა და როგორც მწყურვალი — წყაროს, ისე დაეწაფა. კარგახანს ვიდექით ასე. მერე თავისუფალი ხელი თავზე გადავუსვი, ვითომ მივეფერე, ნამდვილად კი მოვსინჯე, პარიკი ხომ არ ახურავს-შეთქი. ის ხელი კი, რომელზედაც მისი მძიმე თავი ესვენა, ნელა გამოეწიე. გათავისუფლება ვცადე. გამიჭირდა. უცებ მივხვდი — ეძინა! ბავშვითი უზრუნველად ფშვინადა, ჩემს ხელზე ლოყადასვენებული.

პარიკს არნოლდი ატარებდა, უხდებოდა კიდევ, თითქოს დღის მუცლიდან პარიკით მოველინა ქვეყანასო. ინგლისელი ლორდებით თუ მოსამართლესავეთ, გამოჩრეულსა და ზეადიერს ანიჭებდა. როცა ჩემს გვერდით ეძინა (კვირამი ორი დღით ჩემი კანონიერი მეუღლე თავისი კუთვნილი ქარხნის დასახელებად რაიონში მიემგზავრებოდა), მის პარიკს ეუთამაშებოდი, ვუფერებოდი, გულში ვიხუტებდი, ხან ჩემი ხმით, ხან თოჯინასავით ვეტიკტიკებოდი — ერთმანეთს ბევრ საინტერესო ამბავს ვუყვებოდი. აბა, შენ საძაგლად საყვარელო ბავშვო, — ვუბნებოდი ენის მოჩლექვით, — მომიყვი, როგორ გუფერება ქალბატონი ლიანა. ლიანა არნოლდის მეუღლეს ერქვა. სამი შვილის დღას ბავშვებსა და ოჯახის მეტი არაფერი აინტერესებდა. შინიდან ვერ გამოიყვანდი. ტელევიზორში მარტო მექსიკურ სერიალებს უყურებდა. არა, არ მძულდა, ან რატომ უნდა მძულებოდა.

როცა როგორც ქალი ჩემი მეტოქე არ იყო. ჩვენ პლატონურად ციფერული ვაკეემირებსო, მითხრა არნოლდმა მე, რასაკვირველია, ვიცოდი, რასაც ნიშნავდა პლატონური სიყვარული, მაგრამ ბავშვები, ანუ მათი შვილები, მიშლიდნენ ხელს, რომ დაემშვიდებულეყავი. იქნებ, რაც მე მგონია, ის არ არის პლატონური სიყვარული-მეთქი. იქნებ ეს პლატონური სიყვარულის უცნაური, ჩემთვის უცნობი სახეობაა-მეთქი. ოპერაში ვაციკითხე, როგორ სიყვარულს ჰქვია პლატონური-მეთქი. თქვენ წარმოიდგინეთ, არავინ იცოდა. ბალერინებმაც კი. ქალბატონი ლიანა არ მეფერებო, შემომწიფებდა ხოლმე პარიკი. რატომ, რატომ, რატომ შეიძლება ასეთ საყვარელ, ასეთ ლამაზ არსებას არ მივეფერო, — თან ვკოცნიდი და გულში ვიკრავდი. ბედნიერი ვიყავი, რადგან იმასაც ვგრძნობდი, რომ არნოლდი მთლიანად ჩემი იყო, ჩემი, ჩემი, ჩემი! სიყვარული ხომ საშინელი კრძო მესაკუთრია! და იმასაც კხვდებოდი, რომ ჩემი მეფობის ეპოქა იწყებოდა და არა მარტო ჩვენს ურთიერთობაში, არამედ ოპერის სახელმწიფო თეატრშიც.

დღით უკვე წასასვლელად გამზადებული არნოლდი საწოლთან დაიჩოქებოდა და თავს მომიშვერდა. მე მელოტზე ვაკოცებდი, თითქოს დროებით გათავისუფლების ცნობას ბეჭდს ვუსვამდი და ჩემი ხელით ვახურავდი პარიკს. და მაშინვე ჩემს თვალწინ თითქოს მეორე არნოლდი ცოცხლდებოდა — ზეიადი, წარმატებებით განებიერებული და ამიტომაც თვითდაჯერებული და მკაცრი, რაც მე ძალიან მშობილავდა და მახარებდა, როგორც ხელოვანს თავისი ქმნილება. არნოლდი გონიერებას ემოციაზე მალდა აყენებდა, რაც, თქვენ წარმოიდგინეთ, მომწონდა კიდევ, რადგან მის მტკიცე და შეუვალ ნებისყოფაზე მეტყველებდა, ეს კი, დაპითანხებით, ქალებს ძალიან მოგვწონს, როგორც საერთოდ ვველაფერი რაც იშვიათია. არნოლდისგან განსხვავე-

ბით, თუმცა, მასთან არ ვამხედლი, ჩემთვის ყველაზე დიდი გონიერება სიყვარული იყო, რაც არ უნდა რქქოდა მას, თავის საქმეს ერთნაირი ძალითა და წარმატებით ასრულებდა. კასიუს კლეი მუჰამედ აღი რომ გახდა, ამით მის მოკრივეობას რამე დააკლდა? ასეთი სპორტული მაგალითი ჩემგან შეიძლება გაგიკვირდეთ, რადგან ჯერ იმის თქმაც ვერ მოვასწარი, ტელევიზორში მხოლოდ კრივისა და ჭიდაობის ყურება რომ მიყვარს, ანუ კაცების სიბრივეით ვტკბები. სხვათაშორის, ძალიან შეეწუხდი, ქალებმაც რომ დაიწყეს ჭიდაობა და ფეხბურთის თამაში. თუკი ქალს რაიმე დაღუპავს, ანუ ტახტიდან ჩამოაგდებს, ეს კაცების მიბაძვა იქნება. ქალმა არასოდეს არ უნდა დაივიწყოს, რომ ნამდვილად ძლიერი არსება ის არის, ოღონდ ეს კაცებს არ უნდა გაუმხილოს. დე, იფიქრონ საკუთარ თავზე, რაც უნდათ. მე ქალი ვარ, ჩემთვის ყველაზე დიდი სიხარული ალბათ ის არის, კაცები ჩემთან კარგად რომ გრძობენ თავს. იციო, — მეტყოდა ხოლმე ჩემი კანონიერი მეუღლე, თითქოს მებოდიშებოდა, — შენს გვერდით, შენს ახლოს ძალიან კარგად მძინავს, მშვიდად, ბავშვობაში მძინავს ასე კარგადო, — და იძინებდა. მართლაც, ჩემს გვერდით ყოველთვის კარგად და მშვიდად ეძინა, გაუტეხელი ძილით, თქვენ წარმოიდგინეთ — საწოლშიაც კი! აი, არიოლდი კი სულ სხვანაირი ვახლდათ: დილაძე, ჭაბუკური ცეცხლითა და შემართებით, ჩვენს საერთო საწოლში ვალერსებოდა თუ გლევდა... „ტრავიატას“ პარტიტურას! თქვენ რა იფიქრეთ? არა! სადაც მე ვარ, იქ სხვა ქალი არ არსებობს! მე მოთმინებით ვიტანდი მის ასეთ გახელებას ვერდის უკედავი ქმნილებით, თუნდაც იმიტომ, რომ იქიდან იყო ამოზრდილი ჩვენი რომანი, თუმცა, რასაკვირველია, მასთან არაერთი გარეგნული მსგავსება არ ახასიათებდა. ამასთანავე, იმ დროს, რატომღაც, რაღაც იდუმალი ძალის

ნებით, მახსენდებოდა ჩემთვის ბოლომდე ამოუხსნელი სიტყვა „პლატონური“, შეიძლება იმიტომაც, რომ გუძანით ვგრძობიდი, არამარტო ეს მუსიკა, მზეში ამოვლებულ ოქროს ჩანჩქერს რომ ჰგავდა, საერთოდ ჩემი კონკურენტი არავინ, არავინ არ იყო არც შინ, არც გარეთ, არც თეატრში, არსად! ემბრანებლობი ერთბაშად უღალა და უშფოთველად. ჩემს კანონიერ მეუღლეს არასოდეს უკითხავს, სად ვიყავი, რატომ დავიგვიანე. ჩემი პროფესიის გამო, ისედაც გვიან ებრუნდებოდი ხოლმე, მაგრამ ბოლო დროს, უკვე თქვენთვისაც გასაგები მიზეზით, გაცილებით უფრო გვიან, ვიდრე ჩვეულებრივად. ისე შემოიპარები შინ, თითქოს თავი შემოკუნკულდაო, — მეტყოდა ხოლმე ჩემი კანონიერი მეუღლე, — ნუ ხარ ასეთი მორიდებული, ნუ გეშინია, არ გამაღვიძებო. ამას კი მართალს ამბობდა, ტყუილი არ იცოდა, არც ჭირდებოდა, კარგად გვესმოდა. ვუკვებით ერთმანეთს. მხოლოდ ერთხელ, როცა, მართლაც, ძალიან გვიან, თითქმის გამთენიისას დავბრუნდი, გამოშხედა დერეფანში, სადაც პალტოგაუნხელი ვიჯექი და მოხილურით აწოლულს ველაპარაკებოდი. ის ის იყო შინ მომაცილა და ახლა ოპერაში ბრუნდებოდა, სადაც იძინებდა ხოლმე თავის კაბინეტში. სად იყავი, ჩემო ჩიტუნიაო? — მკითხა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, მე მგონი, წამოცდა, ანდა ისე, ზრდილობისთვის დაინტერესდა, რაღაც ხომ უნდა ეთქვა! რა თქმა უნდა, ძალიანაც კარგად იცოდა, სად და ვისთან ერთად ვიყავი. ნახევრად ეძინა, თორემ „ჩიტუნიათი“ არ მომმართავდა, რაც ერთხელ სასტიკად აუკრძალე. ამ „ჩიტუნიას“ გულისთვის ყველა ჩიტი შევიძლე. ტუნზე თითი მივდე, გაწმლი-შეთქი, ვანიშნე. იმანაც, რატომღაც, ტუნზე მიიღო თითი და თითისწვერებზე გაიძურწა, შებრუნდა თავის ოთახში. არა, არა, მანამდე ისიც თქვა, ერთი მანქანას დავხელავო, მაგრამ, ეტყობა, ფანჯარასთან მისვლა

დაეხარა. ასეთი კარგი, ფუნქულა მარე მყავდა შინ. ზოგჯერ ძილში წამობოდებდა: მანქანა! მანქანა! - გული შემეხებოდა. სამოთხეში ეს პრობლემა მოგვეხსნა. საერთოდ, არაფერი გვაწუხებდა. მადლობთ, ღმერთო!

ხომ არ დაილაღეთ? ცოტა ზომ არ დაგვესვენა? არა? მადლობთ. მაგრამ თხრობა დროებით მაინც უნდა შევწყვიტოთ. გატყობთ, ერთი სული გაქვით, ისეთი რამ მკითხვით, რაც ძალიან გაინტერესებთ, მაგრამ გერიდებათ, ვერ გაგიბედავთ, ზომ მართალია? არადა, რაც თქვენ გაინტერესებთ, ძალიან ბუნებრივია და ლოგიკურიც. ამიტომ გასუსობთ: არა, ქალბატონებო და ბატონებო, არა! ო, რა შწარედ ცდებით! არასოდეს, არასოდეს, არც ერთი კანონიერი მეუღლისთვის არ მილაღატია! არასოდეს! ყველას ერთნაირად თავიანთე ვაფრთხილებდი: თუ გინდა ღირსეული მეუღლეობა გაეწიო, ერთგულებას ნუ დამავალდებულებ. არც სიყვარულსა პროზოვ, მხოლოდ ზრუნვას ჩემისთანა უმწურო, ფრთოსან არსებაზე. შეყვარებული ქმარი სიცოცხლისთვის სახიფათოა, ბოლოს და ბოლოს, დეზღემონას პარტია მაქვს შესრულებული! არ დაგავიწყდეს, ჩემო კარგო, ქალი სამშობლოსათვის, მისი გულისთვისაც უნდა შეგეძლოს თავის გაწირვა. ამიტომ კარგად დაფიქრდი, ვიდრე მერიის დავთარში ხელს მოაწერდე საკუთარ განაჩენს! აი, ასე ვაფრთხილებდი ყველას სათითაოდ, რადგან ამ ქვეყნად თუკი რამეს ვერ ვიტან, ყველაზე მეტად ტყუილს. არ შემიძლია აღმინან, თუნდაც ის კანონიერი მეუღლე იყოს, ვატყუებდე და თან თვალეში შევკეტიროდე. საერთოდ, აღმინან არ უნდა თხოვო ის, რისი შესრულებაც ნამდვილად არ შეუძლია. რაც შეეხება ქალისა და სამშობლოს შედარებას, ალბათ ხედებით, მე არ შეკუთვნის, ჩემი ერთი შემოღილი თავიანთსმეცხლის წიგნიდანაა, რომელსაც თვითმფრინავში კვითხულობდი ალაგ-ალაგ, დროის გასაყვანად. ოღონდ ეს სი-

ტყუები რატომღაც მომეწონა და დამამახსოვრდა...

ახლა, თუ ნებას მომცემთ, თხრობას გაავარძელებ: მამ, ასე - მე და ჩემი კანონიერი მეუღლე ბაღში, კაფეში ვსხედვართ. მარე სასიამოვნოდ ფშვინავს, სასიამოვნოდ, თუნდაც, იმტომ, რომ თითქოს აბსოლუტური უსაფრთხოების დამადასტურებელია: აქ არაფერი მოულოდნელი და, მითუმეტეს, უსიამოვნო არ შეიძლება მოხდეს! ისმის წყნარი მუსიკა. ირგვლივ ხალხი დასეირნობს. ქალები - პუმ პუმ პუმ - ვითომ კოცნიან ერთმანეთს, კაცები მაშინვე ანეკდოტების მოყოლას იწყებენ და ხმაშაღლა, გულიანად იცინიან. მე თუ მკითხავთ. ზოგიერთი ანეკდოტი სასაცილო კი არა, სატირალია, აი, თუნდაც ეს, საერთო ხორზოცში, სიცილისგან ცრემლმორეულები რომ იმორებენ: ცოლთან წოლითი რეკიმი მაქვს დანიშნულიო. ხო, კინაღამ დამავიწყდა - აქ ყველა თავის ენაზე ლაპარაკობს და მიუხედავად ამისა, ერთმანეთისა მშვენიერად ესმით...

ცოტა ხნით ჩუმდება

- გულწრფელად მითხარით, ოღონდ ნამდვილად გულწრფელად. გჯერათ, რასაც გიყვებით? დარწმუნებული ვარ, არ გჯერათ და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სწორედაც იქცევით, რადგან არც მე გჯერა. მაგრამ რას იზამ - ყველაფერს ისე გიყვებით, როგორც მოხდა. დაკვირვებისხარ - ზოგჯერ ფაქტი უფრო ძნელი დასაჯერებელია, ვიდრე ზღაპარი. ხო, რას ვამბობდი? გამახსენდა - მარე ფშვინავს, მე კი ნეტარებისგან თვალმოდულული, მზეს ვეფიცხები. და უცებ-

გულზე ხელს იტაცებს. ჩუმდება

დაძაბული პაუზა

- და უცებ ძალიან ნაცნობი ხმა შემომესმა: უკაცრავადო და ვიდრე თვალს გავახედდი, ისეთმა ჭრუანტელმა დამაბარა, როგორც სცენაზე.

არის შესრულების წინ და უფრო მეტიც — კინალამ აემღერდი, მაგრამ თავს ვებღიე და თვალი გვაგახილე. ბატონო? — ვიკითხე იქამდე, ვიდრე ახალმოსულს დავინახავდი და — ვიძიე! ჩემს წინ არნოლდი იდგა! დიახ, არნოლდი! სკამის ზურგს ორივე ხელით ჩაფრენოდა, როგორც კატერინის მოაჯირს ღელვის დროს. და მართლაც, თითქოს ქვეყანა ატორტმანდა. შეიძლება თქვენს მაგიდასთან ჩამოვჯდეთ? — იკითხა მორიდებით. რა თქმა უნდა, — ძლივს ამოვთქვი რამდენიმე სიტყვა, — შეიძლება, დაბრძანდით, — და მაშინვე ვიკივლე კიდევ: არნოლდ, ძვირფასო! შენც აქა ხარ? — ისე შემომხედა, კინალამ წაივქციე, კიდევ კარგი, ვიჯექი. მაშ, მე არნოლდი შექია? — სკამი გამოსწია და დაედა. ფეხი ფეხზე გადაიღო და გულხელი დაიკრიფა. ასე შლიდა ჭკუაზე ქალებს. ვინმეს ხომ არ მიმამსგავსეთ, ქალბატონო? — მკითხა წყნარად. ნუთუ ის არ არის? — მიჩხვლიტა რაღაცამ გულზე მწარედ. არა, არა, შეუძლებელია, ჩემს არნოლდს როგორ ვერ ვიცივთ, წარმოუდგენელია! რა ხდება, რა? — აშკარად მისთვის სრულიად უცხო ვიყავით მეც და ჩემი კანონიერი მეუღლეც, რომელიც ძალიან კარგად უნდა სცნობოდა, თუკი, რასაკვირველია, მართლა არნოლდი იყო და არა სხვა, თუნდაც, მისი ორეული. ოფიცინტ გოგონას ფორთოხლის წვენი შეუკვება და მკითხა, თქვენ აქ დიდხანია ისვენებთო? მანამდე დასვენება არავის უხსენებია. სხვებივით, მეც დარწმუნებული ვიყავი, რომ აქ კი არ ვისვენებდით, არამედ უცხოვრობდით. ჩვენ აქამდე არსად შევხვედრივართ? ვკითხე გაუბედავად, ხმის კანკალით. არა, სამწუხაროდ, არა. თუქა, — დამაკვირდა, — არა, ნამდვილად არ მახსოვს. საერთოდ არაფერი აღარ მახსოვს, მხოლოდ ის, რომ დირიჟორი ვარ. — არნოლდ, — წაიწურხულე და ახლა მართლა წამივიდა გული. თვალი რომ გვაგახილე, ორივე — არ-

ნოლდიც და ჩემი კანონიერი მეუღლეც — თავზე მადგა. რა დამეძარია? — ვიკითხე ღიმილით. ჩანთიდან სუხამო ამოვიღე და უყუნოსე, — სადა ვარ? — გულის წასვლა ქალისთვის ყველაზე ნაკლებად სახიფათოა იმ უამრავ განსაცდელს შორის, რაც ყოველ ნაბიჯზე ელოდება. მე ხშირად მიმდის გული. ერთხელ სცენაზეც, სპექტაკლის დროს წამით დავკარგე გონება, რადგან ჩემი პარტნიორი ტენორი, ასრომოცდაათ კილოს რომ იწონიდა და მკლავებში ვყავდი ჩაბლუჯული, მღეროდა და თან...

პირზე ხელს იფარებს, სიცილით

— მერიდება! ხო, ხედებით? თანაც ისე მქუხარედ, რომ არნოლდმა ორკესტრის ორმოდან გაკვირვებულმა ამოგხედა. „ჩემთანა ხარ, ჩემო სიცოცხლე“, — მომფერა ჩემი კანონიერი მეუღლე, არნოლდი თავის ადგილას დაბრუნდა, რატომღაც შუბლმეორული და მოღუშული. მე ვხედავდი მის, კრეისერის ცხვირით, ბასრსა და ლამაზ პროფილს და მინდოდა მეყვირა: არნოლდ, არნოლდ, ძვირფასო, ეს მე ვარ, შენი ელი, შენი ვიოლეტა! სინამდვილეში კი სულ სხვა რაღაც ვთქვი: ბატონებო, სხვათა შორის, მეც დაველევი ფორთოხლის წვენს. ახლავე, ახლავე, მე თვითონ მოვიარებინებ, ჩემო საუნჯე, — დაფაცურდა ჩემი კანონიერი მეუღლე. ამ „საუნჯის“ გამო საშინლად შემრცხვა არნოლდის, თან ჩემს თავს შევეწყვირე, რატომ ღელავ, შე სულელი, ცოცხალი ხომ არა ხარ-მეთქი! მართლაც, თავი ისე დავიჭირე, თითქოს მეც ვერ ვიცანი, თითქოს პირველად ვხედავდი. მიკვირდა კი, რად ჭირდებოდა ჩემთან, თუნდაც, ჩემს კანონიერ მეუღლესთან ასეთი თამაში? მაგრამ მაინც ვერ მოვიბძინე და მაინც ვკითხე, უფრო სწორედ, გაუუმორე, — ნუთუ, ნუთუ ჩვენ ადრე არასოდეს შევხვედრივართ, ძალიან ნაცნობი სახე გაქვთ-მეთქი. პასუხის ნაცვლად, ახლა იმან მკითხა, დარწმუნებული ხართ,

არნოლდი რომ მქვიაო? თავი ისე გაეჩინე, თითქოს თან ვეთანხმებოდი და თანაც არა. არნოლდ, არნოლდ! — თავისივე სახელი ხმამაღლა რამდენჯერმე გაიმეორა, მაგრამ ეტყობა, ამ სახელმა არაფერი უთხრა, ეს კი თქვა, ამ სახელს კერასოდეს ვერ ვიტანდიო. მერე მკითხა, თქვენ ვინ ბრძანდებითო? მე ვლი მქვია, სოპრანო ვარ-მეთქი. რატომღაც მომეროდა მეთქვა, ძალიან ცნობილი სოპრანო რომ ვიყავი და ერთხელ პარიზშიც მიმიწვიეს, დიუმას იუბილეზე. ქართველმა ვიოლეტამ დიუმას აჯობაო, წერდა „ფიგარო“, თითქოს მომკერდებს კი არა, დიუმას ვეჯიბრებოდი სიმღერაში. ამ დროს ჩემი კანონიერი მეუღლე დაბრუნდა, მაგიდაზე ჩემს წინ ხელსახოცი დააფინა და ზედ ჭიქა ფრთხილად, რადიკნაირი მოწიწებით დადგა. ეს ჩემი კანონიერი მეუღლეა-მეთქი, — ვუთხარი არნოლდს. კარგია, რაღაც კიდევ რომ დარჩენილა ამ ქვეყნად კანონიერიო, — თქვა არნოლდმა. თქვენ ცოლი გყავთ? შევაპარე, არა, არა მყავსო. იქნებ არ გახსოვთ-მეთქი? რომ მყოლიდა, უსათუოდ შემასოვრებოდაო. ამკარად ტყუოდა, თანაც უსივინდისოდ. კი, აბა, გემასოვრებოდა! — გამოვავაჯვრე გუნებაში. პლატონს თუ იცნობთ-მეთქი? პლატონი, პლატონი, — გაიმეორა რამდენჯერმე, — არა, არ ვიცნობო. ქალებს უყვართ, კაცები რომ ტყუიან, ტყუიან და არ იციან, ქალის მოტყუება რომ შეუძლებელია, თუკი, რასაკვირველია, თვითონვე არ იტყუებს თავს. ქალი რომ შეგნებულად არ იტყუებდეს თავს, წარმოგიდგენიათ, რა მოხდებოდა! ყოველშემთხვევაში, კაცობრიობა ვერ გამრავლდებოდა. მაგრამ ერთი კია, ვიდრე კაცი გატყუებს, ანუ ცდილობს, მოგატყუოს, ეს იმას ნიშნავს, მისთვის სულერთი არა ხარ. არნოლდ, არნოლდ, — უთხრა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ დიმიონარევი საყვედურით, — ნუთუ მართლა ყველაფერი დაგავიწყდათ? რა უნდა მხსოვებოდა, რა?! — შესძახა აღელვებულმა არნოლდ-

მა. სახე ჩამოუგრძელდა, უცებ ჩემს თვალწინ დაბერდა. არა, ამის უფრობა არ შემიძლო! მეშინია, — თქვა ჩუმიდ. რისი? — გაიცინა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, — აქ რისი უნდა გეშინოდეთ? არ ვიცი, არ ვიცი, — მხრები აიჩქა არნოლდმა, — იქნებ საერთოდ არ მჭონია წარსული? — იკითხა ჩუმიდ. ასეთი გაჩნდით? — ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ ისევ გაიცინა. ღმერთო ჩემო, ამ კაცს თუ არ სძინავს, იცინის! არ ვიცი, — უპასუხა არნოლდმა, — ეტყობა, მახსოვრობა დაკარგე. კარგით ერთი, ისე ლაპარაკობთ, თითქოს თქვენც ჩვენსავით ავტოკატასტროფის წყალობით არ იყოთ აქ! გეყოფა, ნუ შეაწუხებ ბატონი, — შეუწყვერი ჩემს კანონიერ მეუღლეს. რა თქვით? — გამოცოცხლდა არნოლდი. დიახ, ოღონდ ცალ-ცალკე, — ვერ გავაჩუხე ჩემი კანონიერი მეუღლე, და თქვენ მაინც ყველაფერი გახსოვთ? — სახეში შეაშტერდა არნოლდი. რას ჰქვია გვახსოვს! რა თქმა უნდა, ყველაფერი მშვენიერად გვახსოვს, — ჩემი კანონიერი მეუღლის მაგივრად ვუპასუხე მე. თქვენ ბრძანეთ, — არნოლდი ისევ ჩემს კანონიერ მეუღლეს შესცქეროდა. — ცალ-ცალკეო, როგორ მოხდა ეს? ჩვეულებრივად, — ისევ გაიცინა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, — ერთმანეთს დავეჯახეთ, ოღონდ სხვადასხვა მანქანაში ვისხედით. ვერ მოვითმინე, ისევ ჩავერე მათ ლაპარაკში, თქვენ მანქანას მართავდით, მე კი თქვენს გვერდით ვოჯექი, — ვთქვი და გვერდზე გავიხედე, ვიცოდი, ახლა მე შემომამშტერდებოდა თავისი გამგმირავი თვალებით, ამას კი ვვლარ ვაუტრებდი, — აღარ გახსოვთ? — დავემატე ცოტა ხნის მერე. თქვენ? ჩემს გვერდით? — ისე გაიკვირვა, სიძარბოვით გითხრათ, მეწყინა. ამიტომ შეუტე კიდევ: დიახ, თქვენს გვერდით ვოჯექი და თავი თქვენს მხარზე მდო. ჩემს კანონიერ მეუღლეს კი ჩვენს შემხედრ მანქანაში საჭესთან ეძინა. კი მაგრამ, მე ვინა ვარ თქვენი? ნათესავი? — ახლა

ორივეს შემოგვეკეროდა რიგიეობით. პასუხის ნაცვლად გადავიკისკისე-მაშ, ქმარს ღალატობდით? — არნოლდმა მრისხანედ შეჰყარა წარბები. რას ამბობთ! — შევძახე, — არასოდეს არც ერთი ქმრისთვის არ მიღალატა, ვე როგორ მაკადრეთ! ჩემმა კანონიერმა მეუღლემაც უკმაყოფილოდ ჩაიქნია ხელი: ეჰ, არნოლდ, არნოლდ, აბა, რას ამბობთ, გეკადრებთ? როგორ შეიძლება, — ვთქვი მე, — თან არნოლდს კი არა, ჩემს კანონიერ მეუღლეს ვუყურებდი, — ქმრის ღალატად მივიჩნიოთ ის, რაც თავად ქმრის მიერაა ნებადართული?! — ამას რომ ვამბობდი, ჩემი კანონიერი მეუღლე თანხმობის ნიშნად თავს მიქნევდა. ხოო, — თქვა ცოტა ხნის დუმილის მერე არნოლდმა, — ეტყობა, მე, მართლაც, ყველაფერი დამავიწყდა...

არნოლდი ცოტა ხანს კიდევ იჯდა ჩვენს მაგიდასთან, მერე ბოდიში მოვიხადა და წავიდა. ღრმად ჩაფიქრებული მიდიოდა და თან თითქოს პირჯვრის გადასაწერად შეკრული სამი თითით ჰაერში რაღაცას წერდა თუ ხატავდა. მე კი, მიუხედავად ყველაფრისა, მაინც ძალიან კარგ გუნებაზე ვიყავი — არნოლდი ვიპოვე! მერე რა, რომ აღარაფერი აღარ ახსოვდა, მერე რა, მერე რა, სამაგიეროდ მე გამახსენდა ის ბედნიერი წამი, როცა ზუსტად კატასტროფის წინ, მანქანაში, მის მხარზე თავმიდებულმა ვიგრძენი, იმასაც ვუყვარდი...

მერე მე და ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ იქაურ ჰაიდ პარკში გავისივრეთ. უამრავი ხალხი ირეოდა და მათ შორის, რასაკვირველია, უამრავი დიდებული პიროვნება. ვისი სურათებიც სასკოლო სახელმძღვანელოებსა თუ ჟურნალებში მენახა, ადვილად ვცნობდი, უმრავლესობა კი უცნობი იყო და ამიტომაც, ნუ გაგიკვირდებათ, უფრო სანიტერუსო, ვიდრე, თუნდაც, საქვეყნოდ სახელგანთქმული ადამიანები. აი, თუნდაც, ნეტავ ვინ არის ის ძალაღი, ჭლარა,

სევდიანი მეზღვაური, საზაფხულო კაფეში, ყოველთვის მარტო, რომ უნის ყველაზე განაპირა მაგიდას? ჩემს დახახვანე უსათუოდ წამოდგება. დგას გაკვირული, თითქოს ალღუშს იღებდეს. სევდიანი თვალებით მიმაცილებს. მუხლებამდე გრძელი მუნდირი აცვია. მკერდზე ორმწკრივად ლითონის ლილები უბრწყინავს. ასევე უბზინავს სქელი ტყავის ქამრის უზარმაზარი ბალთა, რომელზედაც ღუნაა ამოტვიფრული. დგას უძრავად, ქნდაკებასავით. მარტო ნესტოები უთრთის, ანუ არა მარტო ცოცხალია, არამედ ღელავს კიდევ, მარცხენა მკლავზე კოკარდიანი ქუდი დაუსვენებია, საყვარელ ფინიასავით. თვალს არ მამორებს. ადმირალის ბრძანების მოლოდინში განაბული მთელი ფლოტი შემომტყერის თითქოს. ვიკითხე, ვინ არის ეს სიმპათიური და სევდიანი კაპიტანი მეთქი. ჯეიმს კუკიაო, მაისუსეს, მაგრამ ალბათ მეზუმრენ — პაპუასების შეჭმული კაცი საპოთხეში როგორ მოხვდებოდა, ან მე როგორღა შემიყვარებდა?

ჯერ იქაურ ტბაზე ვისივრეთ ნავით. მერე ზურმუხტისფერ მღვლოზე ფეხშიშველი დავბოდი. ფეხსაცმელები ჩემს კანონიერ მეუღლეს ეჭირა, გულში ჩაკრული. მე ირგვლივ ვუბუნდი, როგორც ცხენი — მწვითრელს, მანქნეზე. მერე ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ პიჯაკი გაიხადა და ძირს დააფინა. ერთმანეთზე ზურგით მიყრდნობილნი ვისხედით. ჩემს კანონიერ მეუღლეს ეძინა. მე არნოლდზე ვფიქრობდი. მერე აუჩქარებლად, ნება-ნება წამოვედით შინისკენ. სულ დამავიწყდა, მეთქვა: იქ შესანიშნავი ბინა გექონდა, ბინა კი არა — მთელი სახლი, თავისი პატარა, კონდრით გადახასხასებული ეზოთი, სწორედ ისეთი, მე რომ აქ მინდოდა მქონოდა. მოესივრნობდით სვენებ-სვენებით, მართლაც რომ, მოავარაკებოვით. აქა-იქ სახელდახელოდ შეკოწიწებულ პაწაწინა ტრიბუნებზე ორატორები შემდგარიყვნენ და თავისთვის ქადაგებდ-

ნენ, რადგან მსმენელი არც ერთს არ ჰყავდა. — მხოლოდ ერთი ორატორის წინ იდგა ვიღაც მოკლეშეხსხამიანი, თმაგაჩნილი კაცი. შორიდანვე მიგრძნო გულმა, ორატორი არნოდლი იქნებოდა, მსმენელი კი, კინაღამ ჩავიკეცი — ბეთპოვენი! ზუსტად ისე გამოიყურებოდა, როგორც ჩვენს თბილისურ ბინაში კედელზე ჩამოკიდებულ სურათზეა. როიალთან, კედელზე სამი ლურსმანი გვაქვს მიჭედებული, ორზე ვერდისა და ბეთპოვენის სურათები ჰკიდია, მესამეზე კი იმ ქართველი კომპოზიტორის სურათს კვდებთ ხოლმე, რომელსაც ვახშმად ველოდებით. გაიღვიძე — გადაეწურე ჩემს კანონიერ მეუღლეს, — ღმერთო, რატომ ფოტოაპარატი არ წამოვიდე! დაღერებელი, კუშტი ბეთპოვენი ერთი ხელით ყავარჯენს ვერდობოდა, მეორეთი კი ყურზე მოზრდის რტა მიღო. ღრმა რევერანსით მივესალმე: მასტრო! ჩემსკენ არც გამოუხედავს, ეტყობა, ჩვენი მისვლა ვერც კი შეამჩნია. პატარა ყუთზე შემდგარი არნოდლი კი, თითქოს პიძის მღერისო, მკერდზე ხელმძღვანელი ლაპარაკობდა:

არნოდს ბაძავს, მზნებარედ, პათეტიკურად

— გადავბათ არფის დაწყვეტილი სიმები, მახვილივით გავაშიშვლოთ ფლეიტები და საყვირები და ამაყად თავაწეულნი, დავიმრათ, წამოვიდეთ ყოველი მზრიდან, რათა გალობის მასწავლებელივით აბუნად ავღებულნი კლასიკა უპატრონო მოხუცთა თავშესაფრიდან გამოვიყვანოთ და თავის სამეფო ტახტზე დავაბრძანოთ.

ჩვეულებრივად

— ამ სიტყვებს უკვე მერამდნედ ვისმენდი! ასე ქადაგებდა საწოლშიც, მანქანაშიც, კაბინეტშიც, რეპტიციანზეც და, ნუ გავცივინებთ, სამინისტროს ტუალეტშიაც კი, სადაც კრამიკულ ტახტზე მოკალათებული მინისტრი სიმელოდ ჰყავდა გამოჭერილი... ნუთუ,

ნუთუ მახსოვრობა დაუბრუნდა, — ვეჭირობდი, თანაც ეჭვით შეკომბობოდა გული, ნუთუ მატყუებდა, ნუთუ მახსოვრობდა კარგულ კაცს თამაზობდა. ეჭვი ჩურჩულით ჩემს კანონიერ მეუღლესაც გავანდე, მიტყუებული ხელები ნიკაბთან რომ მიეტანა და ისე შესტკეროდა არნოდლს, მლოცვე-ღვივით. არაო, გადმომჩურჩულა, — არსებობს მექანიკური ჩართვაო. რას ნიშნავს მექანიკური ჩართვა-შეთქი? არ ვიციო. მხოლოდ ბეთპოვენი იდგა ისევ ისე გორიზი და მოღუშული. ერთი პირობა ისიც კი გავიფიქრე, მაღამ ტუსოს მუზეუმის ექსპონატი ხომ არ არის-შეთქი, მაგრამ არა — დააცემინა! სიცოცხლე-შეთქი! ჩემსკენ არ გამოუხედავს, დიდი, წითელი ნაჭრით ხმაურით მოიწმინდა ცხვირი. ორატორმა სიტყვა დაამთავრა და ტრიბუნიდან ჩამოვიდა. მე და ჩემი კანონიერი მეუღლე ტაშით შევეგებეთ. — ბრავო! ბრავო! იცით, ვინ გისმენდათ, — ვუთხარი არნოდლს, თქვენობით მივემართე, — ბეთპოვენი! ბეთპოვენი ვინ არისო? მკითხა. ისე მეწყინა, ისე მეწყინა, თითქოს ბეთპოვენი ბიძაჩემი ყოფილიყოს. ეპ-შეთქი, — ხელი ჩავეჭიე, მაგრამ ყველანაირი ეჭვი უკვალოდ გაქრა. მერე სამივე ერთად წამოვიდეთ. სამივენი ისევ ერთად ვიყავით. — სამოთხის სამკუთხედი! გეომეტრიას მაინც ვერ გავქეცი. მივიხედე, ბეთპოვენი ისევ იქ იდგა, ტრიბუნასთან, ისევ ისე ყურზე რტამიდებული...

გული სიხარულით მებერებოდა — ჩემი არნოდლი ჩემთან იყო. მართალია, მახსოვრობა დაეკარგა, მაგრამ მახსოვრობა რაღაც უნდოდა, როცა მე გვერდით ვვავდი. ჩემზე უკეთესს ვის და რას გაიხსენებდა! როგორი მადლობელი ვიყავი ჩემი კანონიერი მეუღლისა — საჭესთან რომ არ ჩასძინებოდა, ყველაფერ ამას ხომ აეცდებოდი, ამ დიდებულ სანახაობას ხომ ვერ დავესწრებოდი, გაერთიანებული ოჯახის სიხარულს ხომ ვერ განვიცდიდი! ტყუილად კი არ უთქ-

ვამთ, ოჯახს დიდი გაფრთხილება ჭირდებაო!..

მთავარი ქუჩიდან ჩვენი სახლისკენ რომ გადმოვუხვიეთ (არნოლდი სადილად გვეყავდა დაპატივებული), სახელგანთქმული ფსიქიატრის, პერ ზიგმუნდის ჭიშკართან შევჩერდით. პერ ზიგმუნდი აივნის კიბეზე იჯდა. ჩე გვეარას პორტრეტადანი მათსური და ჯინსის შორტები ეცვა. ბანჯგვლიანი, ოქროსფრად ბზინავი ფეხები რეზინის ფლოსტებში წაყვარა. ჩვენი დანახვა აშკარად გაუხარდა: მობრძანდით, მობრძანდითო, — ჭიშკართან შევკვება. ეზოში რომ შევედით, ანა, შვილოო, — დაუძახა ქალიშვილს, რომელიც აუზთან შეზლონგზე იწვა და მზეზე შავდებოდა, — გამოგვხედე, მეზობლები გვესტუმრნენ, ლიმონათი გამოიტანეო. ანამ თავისი მაჯის საათი დაანახა და ზედ თითი დააკაუნა. აა, გასაგებიაო, — თქვა პერ ზიგმუნდმა. ამას რა ვაგება უნდოდა, ეს ყველა ენაზე ერთსა და იმავეს ნიშნავს: შენ ხომ არ გაგიყებულხარ, რა დროს სტუმარია! პერ ზიგმუნდი არნოლდს შეაკჭერდა, თქვენ პირველად გხედავთო. არნოლდმა რომ პასუხი დაუგვიანა, მე მომიბრუნდა, — ეს ბატონი არ მეცნობაო. თან ჯიბიდან ვაშლი ამოიღო, ხელისგულით გადაწმინდა და გამომიწოდა, ვანდაო? არა, მაღლობო-მეთქი. აიღო და გემრიელად ჩაკბინა. არნოლდი კი იდგა და სადღაც სივრცეში იფურებოდა, დებილი ბავშვივით. ეს თქვენი თაყვანისმცემელია-მეთქი, — უთხარი პერ ზიგმუნდს, — ცნობილი მუსიკოსი. მართლაც, არნოლდი ხშირად ახსენებდა „ლიბიდოს“, რომლის მნიშვნელობა არ ვიცოდი, მაგრამ ეს ტერმინი პერ ზიგმუნდს რომ ეკუთვნოდა, ესეც არნოლდისგან ვამეგონა. ცნობილი დირიჟორა-მეთქი, — დავაზუსტე, თითქოს არნოლდს ბოდიში მოვხადე ამ ბრიყუელი გარინდებისთვის. ოპო? — რატომღაც გაიკვირვა ექიმმა. — ჩემო ძვირფასო პერ ზიგმუნდ, — მიმართე მასპინძელს, — ამ ბატონს მასხოვრობა

აქვს დაკარგული. ბენდიერი ყოფილაო, — მიპასუხა პერ ზიგმუნდმა. ბატონო ექიმო, თუ დიდ დროს არ წავართმევთ, იქნებ გაგესინჯათ-მეთქი, სიამოვნებითო, — მიპასუხა სახელგანთქმულმა ფსიქიატრმა ხელების ფშვინტით, — თქვენ თუ მობრძანებთ, მითუმეტეს, დიდი სიამოვნებითო. მივიხედე და არნოლდი ვეღარ დავინახე. არც ახლო-მახლო ჩანდა. აუზთან ჩასულიყო. ანას თავზე დასდგო ჩოხა და დასცქეროდა თვალმოუშორებლად. მივევარი, ანას მოვუბოდოშე, — ხომ არ შეგაწუხათ-მეთქი? იდიოტიაო? — მკითხა ანამ პასუხის ნაცვლად. ო, არა, არა, მასხოვრობა აქვს დაკარგული-მეთქი. არნოლდს ხელი ჩაკედე და თითქმის ძალით წამოვიყვანე. რაღაც რაღაცეები ჯერ კიდევ ახსოვსო! — დაგუადვენა ანამ სიცილით. არნოლდმა რამდენჯერმე ვახელია ანას. ეს არ დავვიწყებია-მეთქი? — კვითზე გაბრაზებულმა. რაო, რა არ დამვიწყებიაო? ჯანდაბა-მეთქი, ჯანდაბა! პერ ზიგმუნდთან დავბრუნდით. უშველეთ რამე, უშველეთ! — შევეხვეწე ფსიქიატრს, კინაღამ დავუწოქე. როგორ გვეადრებათ, ლამაზო ქალბატონო, — ხელი მტაცა, — ადექით, ახლავე! — შერე დაუმატა, — თქვენ, ქალბატონო, სექსი გაკლავთო. მე ვადავთავისკისე, ვითომ რა კარგად იხუმრაო, თან შემეშინდა, არნოლდმა არ იკითხოს, სექსი რა არისო. ცხვირზე წკიპურტი წაგკარი ჩემს კანონიერ მუღლეს, შევატყვე, დაძინებას აპირებდა, და სიცილით უთხარი, — ვაივო, ხომ ვაივო შენი ყურით, რა ბრძანა ამ დიდმა ექიმმა-მეთქი! პერ ზიგმუნდი არნოლდს მაჯაში ჩააფრინდა და თავის კაბინეტში შეიყვანა. მე და ჩემი კანონიერი მუღლე აივანზე საქანელა-სკამზე დავსხვდით. კარგა ხანს ველოდეთ. როცა გამოვიდნენ, არნოლდი კიდევ უფრო დაღვრემილი ჩანდა, პერ ზიგმუნდი კი, რატომღაც, ძალიან გახარებული. არნოლდს ხელი გადახვია და გვითხრა, რას ერჩით ამ კარგ ადამიანს, შეეშ-

ვით, დიდი შანსი აქვს, ახალი ცხოვრება დაიწყო. ანუ? — ვკითხე, თან გული მიფანქვალვინდა. ამის პასუხი არ არსებობს, ლამაზო ქალბატონო, — მიპასუხა, ორივე ხელი აღმათა და იყვირა: ლიბილი. ლიბილი! დაღონებულები წამოვედით, გამოგიტყდებით და ალბათ გამოიგებთ კიდევ — არ მინდოდა არნოლდს ახალი ცხოვრება დაეწყო. მე ჩემი ძველი არნოლდი მინდოდა და არა სხვა, თუნდაც, ღმერთო, მაპატიე და, სრულიად ნორმალური ადამიანი.

ჰერ ზიგმუნდის ჭიშკარს გამოვცდით. არნოლდს, ხელჩაკიდებული რომ მომყავდა, ვუთხარი, ჰერ ზიგმუნდმა დამამშვიდა, ყველაფერი კარგად იქნებაო. ჰერ ზიგმუნდი ვინ არისო? — მკითხა არნოლდმა. აი, ახლა რომ ვიყავით, მეთქი. საჩვენებელი თითი შევმართე და დიდი ხმამაღლა, დამარცვლით წარმოვთქვი: ლიბილი! — ზუსტად ისე, როგორც თვითონ მეუბნებოდა ხოლმე ადრე. მერე დაუწყებე, — ესეც არ გახსოვს, ჩემო ბიჭუნავ? არა, არა და არა, დამანებეთ თავიო! — გაბრძოლა არნოლდმა, — გთხოვთ, თავი დამანებო! მაშინვე რატომღაც ჰერ ზიგმუნდის ნათქვამი გამახსენდა, შეეშვით ამ ადამიანსო. ეჭვმა გამიკაწრა გონება. ხომ იცით, სიყვარული და ეჭვი დამანანი არიან: იქ, კაბინეტში, რაიმეზე ხომ არ მოილაპარაკეს-მეთქი. ამან გადამიყვანა სწორედ ჭკუიდან: რა თქვი, თავი დაგანებო? როგორ თუ თავი დაგანებო, გესმის, რას ამბობ? არნოლდმა რაღაცის თქმა დააპირა. გაჩუმდი! — ვუყვირე, აღარ გამავლონ შენი ხმა! გეყოფა! ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერს საზღვარი აქვს! აღარ შემოიღია! აღარ შემოიღია შენი ხმის გაგონება! ელი? — შეება ჩემი კანონიერი მეუღლე. მე კი ვყვიროდი: დეგენერატო! დეგენერატო! — იმის წარმოდგენა მაგიჟებდა, რომ სხვა ადამიანი იქნებოდა, სხვანაირად იცხოვრებდა, სხვა საყვარელი ეყოლებოდა, სხვა! სხვა! სხვა! რა დაგეპართა,

ელი, რა დროს ისტერიკა? — ეს ჩემი კანონიერი მეუღლის ხმა იყო, აღარ შემოიღია! — გაავებული, გამწარებული, გააფთრებული მივევარდი არნოლდს, სახის ჩამობლორტნა მინდოდა, იმიტომ კი არა, მასხოვრობა რომ დაეკარგა, არამედ ჩემს წარმოდგენაში უკვე სხვა უყვარდა. თანაც პლატონურად კი არა, ნამდვილად, ჩემსავე, სხვა ცხოვრებით ცხოვრობდა და უკიდურესად შეურაცხყოფილი, წონასწორობადაკარგული ქალის — ხომ იცით, ეს რა საშინელებაა! — გახლებული ჩავაფრინდი თმაში და მისი პარიკი რომ შემრჩა ხელში, მაშინვე გამოვფხიზლდი, ვონება გამოვინათა, რომ სწორედ ეს კაცი, თავი მზეზე რომ უპრიალვინდა, ისე მივევარდა, ისე მივევარდა, ცოცხალი რომ ყოფილიყო, ჩემი ხელით მოვკლავდი! რას შერები, ელი, რა დაგეპართა? — მიყვირა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ, თუმცა, ისევე ძალიან აღელვებული ვიყავი, მაინც უკვე ნორმალურად შემეძლო აზროვნება: მაპატიე, არნოლდ, — ვუთხარი სახტად დაჩენილ, ნირწამხდარ, გაოგნებულ საყვარელს. მისი პირისაზე ხელებში მოვიტყევი, თავი დავახრევი და მელიოტზე ვაკოცე. მთელი ჩემი სიყვარული, სიბრალული, თანავრძნობა ჩავაქსოვე ამ კოცნაში. მერე პარიკი ჩემი ხელით დავახრევი და პოი, საოცრება! სახე შეცვალა, თვალებში შუქი ჩაუდგა, თითქოს მუშა ვაკოცხლდაო, მხრებში გაიშალა და მაშინვე მისი ძველი, ძვირფასი, გაუბზარავი ხმა შემოიქმნა: ელი! — იყვირა, მუხლებზე დაეცა, ფეხებზე მომეხვია, მუხლები დამიკოცნა, ცრემლით დამმდულრა, — ჩემო ძვირფასო ვიოლეტა! ჩემი კანონიერი მეუღლე გვერდზე გამდგარიყო და მალულად ცრემლს იწმენდა. ვის არ შესძრავდა, ვის არ აუჩვილებდა გულს ეს სცენა!

მაგრამ ჩემი სიხარული ამით არ დამთავრებულა. ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ ცრემლი მოიწმინდა, ორივეს ხელი მოგვხვია და ამოისლუქუნა:

თურმე, თურმე სულ ტყვილად ვიტანჯებოდით. გამიკვირდა, ხელი გავაშვებინე: რა თქვი? იტანჯებოდი? შეენ? იმან კი: ნამდვილად, ნამდვილად, მეგონა, რაღაც დავამავე, არადა, ცხოვრებაში ამაზე უკეთესს ვერაფერს გავაკეთებდი. არ მესმის, რას ლაპარაკობ, მაინც რას ვერ გავაკეთებდი ამაზე უკეთესს? — ვკითხე. აი, ისა, — საერთოდ ყველაზე მეტად საჭირო სიტყვების მოძებნა უჭირდა, — ერთად რომ ვართო. ცოტა ხნის მერე დაუმატა, — საუკუნოდო. რა თქმა უნდა, ეს ძალიან კარგია, მაგრამ შენ, შენ რა შუაში ხარ-მეთქი. პასუხი რომ დააყოვნა, ვუყვირე: ხმა ამოიღე, დაილაპარაკე ქრისტიანულად! უკვე ძალიან ებრაზობდი, თან გული მივგრძნობდა, რაღაცას მნიშვნელოვანს მეტყვოდა. პირველად გადიწერა და უცებ სხაპასხუპით მომამარა: მე მაშინ საჭესთან არ მძინებიაო, გელოდებოდითო, ნუ, — გავაჩუქე, — ნულა გააგრძელებ, — ცოტა ხანს თვალებში შეეცქეროდი, მერე წაეიწურჩულე, — ესე იგი, შემთხვევით კი არა, შეგნებულად დაგიზოცივართ, — და ალტაცებულმა შეემახე: ღმერთო, რა ბედნიერი ვარ! განა მართლა ბედნიერება არ არის ქალისთვის იმის გაგება, რომ მისი კანონიერი მეუღლე თურმე ადამიანიც ყოფილა! მაჩუო, ვამაყობ შენით, — ვუთხარი ჩემს კანონიერ მეუღლეს. არნოდლი მივიდა, თავი დაუკრა, ქუსლი ქუსლს მიარტყა და მაგრად ჩამოართვა ხელი: ასეთ ღირსეულ ქალს მეუღლედ დირსეული ყოფილაო, და რატომღაც ხმა აუკანკალდა. მაპატიე, ამდენ ხანს რომ ვიძალავდიო, — მითხრა ჩემმა კანონიერმა მეუღლემ და ხელზე დამკონა. ნუ გავადვილებთ — ვუთხარი არნოდლს, — ეს ძილი ნამდვილად დაიმსახურა-მეთქი...

მოულოდნელად სინათლემ საგრძნობლად იკლო, თითქოს ჭაღში, ერთის გარდა, ყველა ნათურა გადაიწერა. რაღაცნაირად აჭრელებული თუ შუქში ათქვეფილი ბინდი ჩამოწვა.

ოღონდ ეს ბინდი ძალიან, ძალიან ნაცნობი იყო, ნაცნობი! და მკვეწილებრივი. მაშინვე ბჭჭისა და გოგოს ლაპარაკიც შემომესმა: მოკეტე, შე დებილო! — თქვა ბიჭმა. ეგ გათიშულია, — უპასუხა გოგომ, — არაფერი ეს-მის. აბა, აქ დამადე ხელი! სად? — ბიჭს ხმა გაებზარა, — დაგვინახავს ვიღაც! მუცელზე, კრეტინო, მუცელზე! — უყვირა გოგომ. აბა, დაგადე, მერე რა? იკითხა ბიჭმა. მერე ის, რომ შენი შვილია, შე გათახსირებულო! თითქმის მაშინვე იოღის, სპირტისა და კიდევ რაღაც უსახელო, მაგრამ ყველა საავადმყოფოსთვის ერთნაირად დამახასიათებელმა სუნმა კინაღამ დამახრჩო. ველში რაღაც გამეჩხირა, ალბათ გოგოსთვის სათქმელი თანაგრძნობის სიტყვა: კაცები გასაწვევტლები არიან, ცოცხალ კაცებს ვერ ვიტან-მეთქი, — ეს მინდოდა მეთქვა, მაგრამ ვერ ვთქვი, ხომ ვითხარით, კინაღამ დავიხრჩვი. ნამდვილად საავადმყოფოში ვიყავი, მაგრამ საავადმყოფოში რატომ ვიყავი, აი, ეს იყო საკვირველი. არაფერი მახსოვდა. ამ დროს ის გოგო დავინახე, თავზე დამადგა, არაბ ტერორისტივით პირი ნაჭრით ჰქონდა აკრული. ხელში ოფთალმოლოგების ტაბულა ეჭირა. რა ასოა? — მკითხა და ვერტიკალური მწკრივის პირველ ასოს თითი დაადო. ამ ასოს უფრო ადგილმდებარეობა მახსოვდა, ვიდრე სახელი. იმ ქაოსიდან, რომელიც ახლა ჩემს თავში გამეფებულიყო, ერთადერთი, მკაფიოდ, ლითოგრაფიული სიმკვრივით ჩამოსხმული სიტყვა გამოიკვეთა, მაგრამ სიტყვის მხოლოდ პირველი ასო წაეიწურჩულე. გოგომ იყვირა: ხედავსო! მე კი თითქოს ძალა მომეცა, გავთამამდი, უკვე მთელი ფრაზის თქმაც კი დავაპირე: რამდენი ხანია... ეს კი ვთქვი, მაგრამ ვეღარ გავაგრძელე, გამიჭირდა. რაც უგონოდა ხართ, არა? — შემეშველა გოგო. თავი დავუქნიე და მადლობის ნიშნად გალიმებაც ვცადე. თხუთმეტი წუთის წინ მოგიყვანეს, ორ მამაკაცთან ერთად.

ორ მამაკაცთან? — გამიკვირდა ძალიან. ღმერთო, გამახსენე! მოკლედ, სამივენი გადარჩით! — მითხრა გოგომ და გაშშორდა, ეტყობა, ჩემდამი ყოველგვარი ინტერესი დაკარგა — გადარჩენილი აღამიანი რაღა საინტერესოა! ახლა უკვე ხმამაღლა და შკაფიოდ გავიმეორე: არნოლდ! — და ცოტა ხნის შერე ისევ, — არნოლდ! — რატომღაც მისი სახელის ხმამაღლა გამეორება მინდოდა. ბატონო ბეგლარ, თქვენ გეძახით! — დაიყვირა ბიჭმა ჯანმრთელი, გარიკინებული ხმით. თუმცა, ვერაფრით ავხსენი, რა საერთო უნდა ყოფილიყო ამ ორ სახ-

ელს — ბეგლარსა და არნოლდს შორის, მაინც მივხვდი, უკვე აქ ვიფიქროს თქვენთან! და მაშინვე ჩემი მხსნარგზის ბის ამღვრეულ ბინდბუნდში, როგორც ჩამუქებულ ეკრანზე, გაიბრჭყვიალა კარდიოგრამის მწკრივივით დაკბილულმა წინადადება: მგონი... ცოცხალი... ვარ... და ჩემი ხმაც შემოშესმა, საწოლთან ჩამომჯდარი ჩემივე თავი დავინახე, მე მიმღეროდა: იავ ნანა, ვარდო ნანა, იავ ნანინაო...

საწოლისკენ მიდის.
წვება.
ხელოვნური სუნთქვის ნიღაბს იკეთებს.

დასასრული

ბ.ა. პრიკრაპი

ბრძელი გზა იდეალისკენ

დღეს ბერდიაევი უჩვეულოდ პოპულარულია. მას ბეჭდავენ ჟურნალები, მის შესახებ კითხულობენ გაზეთებში, მისი ციტირებით თავს იწონებენ რუსეთის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატები, ერთგულელებს რომ ეფიცებიან დემოკრატიას. საეჭვოა, თავისი ქვეყნიდან განდევნილ ფილოსოფოსს, მწარედ რომ განიცდიდა თავისი შრომების აბსოლუტურ იგნორირებას საბჭოთა რუსეთში, ოდესმე ეფიქრა ამაზე. მაგრამ მე დარწმუნებული არა ვარ, გაეხარებოდა თუ არა ეს ნიკოლაი ალექსანდროვიჩს. მეტიც, მე გგონია, კმაყოფილების ბუნებრივ გრძობას მასში, ალბათ, სიმწრის გრძობა შეცვლიდა.

ბერდიაევს ყველაზე მეტად სძულდა უხამსობა (пошлость), რომელიც წარმოებულია სიტყვიდან „пошлы“... წაივიდა — გაუტია (пошлы — поехало)... როცა კითხულობენ მხოლოდ იმიტომ, რომ ყველა კითხულობს. საქმე ისაა, რომ ყველასათვის გულგახსნილი ფილოსოფოსი მხოლოდ ერთი, ცალკეული ადამიანისთვის ლაპარაკობს. ის სულაც არ ფიქრობს კომუნიზმის ტოტალიტარიზმზე (თუმცა — ამაზედაც), არც კომუნიზმის კრახზე (თუმცა მთელი ბერდიაევი სწორედ ესაა), არც ღმერთზე (არადა, მისთვის ღმერთია სამყაროს დასაბამიც და დასასრულიც; არ არის ღმერთი — არ არის არაფერი), არამედ — თავის თავზე, ინდივიდუალურ, განუმეორებელ, უნიკალურ ადამიანის სულზე, რომელიც აქ, ჩვენს მიწიერ სინამდვილეში, ბერდიაევის სახელს ატარებს. და სწორედ იმიტომ, რომ თავის თავზე ლაპარაკობს, ის შეიძლება ხაინტკერესო იყოს მხოლოდ შენთვის, პატივცემულო მკითხველო, შენი განუმეორებელი, ერთადერთი და თვით წმინდა პიროვნებისთვის. ბერდიაევის ინდივიდუალობა მხოლოდ შენი ინდივიდუალობისკენაა მოქ-

ცეული. ადამიანის პიროვნების უნიკალობა მას მიაჩნია უმაღლეს ფასეულობად, ყოფიერების უზენაეს რეალობად, რომელიც ყველა სხვა რეალობაზე მაღლა დგას.

თავისუფალი პიროვნების ამ აპოთეოზშია მოქცეული ბერდიაევის მთავარი, ყველა დროისათვის თანადროული მნიშვნელობა. ამასთანავე, ის ყოველთვის აფრთხილებს ადამიანს. იქ, სადაც პიროვნება მსხვერპლად ეწირება მეორე პიროვნებას, საზოგადოებას, მთელ კაცობრიობას, კოსმოსს, ყოველთვის იღუპება კოსმოსი, კაცობრიობა, საზოგადოება, ადამიანი.

ვაი რომ ისტორიას მსხვერპლი უყვარს, მეტადრე — რევოლუციის პერიოდებში. „მე კატასტროფულ ეპოქაში ვცხოვრობდი“, — ამბობდა ბერდიაევი. მან თავისი თვალთი იხილა, რომ ადამიანისთვის არაფერია უფრო საშინელი, ვიდრე ისტორია. ადამიანია მისი საწყისი, მისი ცენტრი, მისი შემოქმედი, ისტორია კი მის მიმართ უღმობელია და დაუნდობელი. მაშ, როგორ და რისთვის ვიცოცხლოთ? აქვს კია აზრი ადამიანის არსებობას? ადამიანის ბუდი ისტორიაში, ისტორიის აზრი ადამიანის არსებობის აზრთან მიმართებით, — აი, ბერდიაევის მთავარი თემა. მაგრამ ის არც ისტორიკოსია და არც სოციოლოგი; ის ფილოსოფოსია; ის ადამიანური თუ ისტორიული არსებობის აზრს ეძებს და ადამიანისათვის ისტორიული ფაქტების მნიშვნელობას აანალიზებს. რევოლუციურ ეპოქაში ადამიანი განსაკუთრებული დამაბულობით ჩასცქერის წარსულს, აწმყოსა და მომავალს, ცდილობს, გამოიცნოს, რა მოაქვს დროს. ცდა აზრის ძიებისა, ყოველთვის პიროვნული და იმიტომ უადრესად ფასეული, — აი, რას გვთავაზობენ მისი თხზულებები.

იმედი იმისა, რომ ეს აზრი შეიძლება მიკვლეულ იქნეს, მხოლოდ იმისი ხედრია, ვინც ყველაგან და ყოველთვის, ნებისმიერ ვითარებაში, თავისი თავის ერთგულია; იგულისხმება თავისუფალი პიროვნება, ვისაც შესწევს სულიერი ძალა, ისე მოიქცეს, როგორც კარნახობს მხოლოდ საკუთარი წარმოდგენა სიკეთესა თუ ბოროტებაზე, და ვერაფერი — ვერც შეგონება, ვერც თხოვნა, ვერც ცდუნება, ვერც ავტორიტეტი და, მით უმეტეს, — ვერც მუქარა ხელს ვერ ააღებინებს იმაზე, რომ მოახდინოს თავისი თავის რეალიზება ამ ქვეყნად.

ოჯახი, რომელშიაც დაიბადა XX საუკუნის პირველი ნახევრის გამოჩენილი ფილოსოფოსი ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე ბერდიაევი, რუსული თავადაზნაურობის უმაღლეს ფენას ეკუთვნოდა. მისი წინაპრები ერთგულად ემსახურებოდნენ მეფეს და მამულს და თავიანთი სახელი განაადიდეს როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო ასპარეზზედაც. მაგრამ კიევის საადგილმამულო ბანკის გამგეობის თავმჯდომარის — ალექსანდრე მიხეილის ძე ბერდიაევის ორმა ვაჟმა — უფროსმა სერგეიმ და უმცროსმა ნიკოლოზმა მკვეთრად გაწყვიტეს კავშირი ოჯახურ ტრადიციასთან. უფროსი პოეტი იყო, თუმცა მხოლოდ სამოქალაქო შინაარსის რამდენიმე ლექსით განსაზღვრული. სამაგიეროდ უმცროსმა მთელ მსოფლიოში მოიხვეჭა სახელი.

ნიკოლოზს პაჟთა კორპუსისთვის ამზადებდნენ, მაგრამ მან სიჭაბუკეშივე აირჩია სამომავლო ასპარეზი. კიევის ელადიშირის სახელობის უნივერსიტეტში შევიდა და აქტიურად ჩაება მარქსისტული წრეების ტუმბოში, რომელთაგანაც ჩამოყალიბდა კიევის „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირი“. 1898 წელს კავშირი გაანადგურეს, ბერდიაევი კი აღმინისტრაციული წესით გადაასახლეს ვოლოდაში, სადაც ის 1901 წელს ჩავიდა. აქ ის აქტიურად მონაწილეობს ვოლოდადელ გადასახლებულთა ცხარე პაექრობებში განმათავისუფლებელი ბრძოლის სტრატეგიისა და ტაქტიკის, მისი მსოფლმხედველობრივი საფუძვლების შესახებ. აქ მას საკმაოდ დამაბული ურთიერთობა აქვს ა.ა. ბოვდანოვთან,

ა.ვ. ლუნჩარსკისთან და სხვა სოციალ-დემოკრატებთან. ბერდიაევი მალე წყვეტს კავშირს მათთან და ლიბერალურ მოძრაობას ემხრობა. გადასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ დ.ს. მერვეკოვსკის, ვ.ვ. როზანოვის, ს.ნ. ბულგაკოვის, ვი.ა. ივანოვისა და სხვებთან ერთად ერთ-ერთი წამყვანი ფიგურა ხდება რუსული კულტურის იმ ეტაპისა, რომელიც ცნობილია რუსული სულიერი რენესანსის სახელით. დამაბულ მუშაობას საკუთარი მსოფლმხედველობის გამოსამუშავებლად რელიგიურ რწმენასთან მიჰყავს იგი. ერთ-ერთ ნაცნობს ატყობინებს: „მტკიცედ გადავწყვიტე რელიგიური მოძრაობის სიბრძნისმეტყველი მსახური გავხდე და საღვთო საქმის დასაცავად გამოვიყენო ჩემი ფილოსოფიური უნარი“.

1905—1907 წლების რევოლუცია ბერდიაევისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა. მას ესმის, რომ აუცილებელია ცხოვრების შეცვლა, მაგრამ „ახალი თაობა და მისი ახალი წარმომადგენლები, წყველ გარმონიკაზე რომ უკრავენ“, მისთვის უცხონი და საძულველნი აღმოჩნდნენ, რასაც თვალნათლივ მოწმობდა მისი მონაწილეობა კრებულში „Вехи“, რომელსაც ვ.ა. ლენინმა „ლიბერალური რენეგატობის ენციკლოპედია“ უწოდა.

პირველ მსოფლიო ომს ფილოსოფოსი შეხვდა როგორც ისტორიის ახალი ეტაპის დასაწყისს, რომელშიაც რუსეთს, მისი აზრით, კაცობრიობის ხსნის მისია უნდა შეესრულებინა. ამას მოჰყვა 1917 წლის თებერვალი, შემდეგ კი — ოქტომბერი. თებერვალმა ბერდიაევეში საზოგადოებრივი აქტივობა გამოაღვიძა. მას სწამს ფართო სოციალური რეფორმების შესაძლებლობა და ყველაფერს აკეთებს საიმისოდ, რომ „ბოლშევიზაციისაგან“ იხსნას რევოლუციური პროცესი. ოქტომბერი მან აღიქვა ნაციონალურ კატასტროფად და თავისი იმედების მსხვერველად.

1922 წელს ინტელიგენტების დიდ ჯგუფთან ერთად, სულიერად რომ ვერ შეურიგდნენ საბჭოთა ხელისუფლებას, ბერდიაევი გაძევებულ იქნა საზღვარგარეთ, გერმანიაში.

აქ ის აქტიურად მონაწილეობს ემიგრაციის რელიგიურ-საზოგადოებრივ მოძრაობაში,

ეკუმენური მოძრაობის ცნობილი მოღვაწე ხდება და მეგობრულ კავშირს ამყარებს ფრანგულ ინტელიგენციასთან.

რუს ემიგრანტთა შორის ბერდიაევი „მე-მარცხენად“ იყო მიჩნეული. გადაჭრით რომ აცხადებდა პროტესტს სტალინური რეპრესიებისა და სულიერი მონობის წინააღმდეგ, იმავდროულად ხაზს უსვამდა იმას, რომ ოქტომბერი ბოლშევიკების მიერ ხელისუფლების მიტაცების ვერაგული აქტი კი არ ყოფილა, არამედ ეს იყო სახალხო რევოლუცია, რადგანაც წითელმა არმიამ იხსნა ქვეყნის სუვერენიტეტი, ხოლო სოციალიზმი, ექსპლოატაციისაგან განთავისუფლების გზით, ხორცს ასხამდა სამართლიანობას ჩვენს პლანეტაზე, და ხაზგასმითვე აღნიშნავდა საბჭოთა ხელისუფლების მნიშვნელოვან წარმატებებს კულტურასა და ტექნიკასთან ხალხის ზიარების საქმეში. ამასთანავე, ბერდიაევი კაპიტალიზმს გადაჭრით აფასებდა უარყოფითად და მხად იყო გაემართლებინა ძალადობა, თუკი ეს საჭირო იქნებოდა მის მოსახლობად. ერთხელ ისიც კი განაცხადა, ეს ნაკლები ბოროტება იქნება იმასთან შედარებით, რასაც გამოუძმებით ბადებს ამნაირი წყობილება.

ბერდიაევი, თავისი სამშობლოს პატრიოტი, მძიმედ განიცდიდა ჩვენი ჯარების მარცხს დიდი სამამულო ომის საწყის ეტაპზე, მაგრამ ყოველთვის დარწმუნებული იყო საბჭოთა კავშირის გამარჯვებაში. გერმანელი ოკუპანტებისაგან პარიზის განთავისუფლების შემდეგ ბერდიაევი მჭიდრო კონტაქტს ამყარებს ანტიფაშისტურ და საბჭოთა კავშირისადმი მეგობრულად განწყობილ ემიგრანტულ ორგანიზაციასთან „რუსი პატრიოტი“. გადმოცემით, ფილოსოფოსი ემხადებოდა საბჭოთა კავშირში დასაბრუნებლად, მაგრამ დროულად გამოაფხიზლა ედნოვის გამოსვლამ ა. ახმატოვასა და მ. ზოშჩენკოს წინააღმდეგ.

მოელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე ბერდიაევი დაძაბულად და თავაულებლად მუშაობდა. მას არ შეეძლო წერის გარეშე ცხოვრება, როგორც ჩვენ – სუნიტვის გარეშე. მწერლობა მისთვის ლამის სასიცოცხლო მოთხოვნილებად იქცა, თუმცა სავსებით არცერთი თავისი ნაშრომი არ აკმაყოფილებდა. თუ

უმიკაცრესი კრიტიკით შეარჩევთ წიგნებს, რომლებშიაც ყველაზე ადეკვატურადაა წარმოდგენილი მისი მსოფლმხედველობა, მაშინაც კი სია საკმაოდ შთამბეჭდავი გამოვა. მისი შრომებიდან რუსეთის ისტორიის შესახებ შეიძლება დავასახელოთ – „რუსული კომუნისმის სათავეები და არსი“ (1937) და „რუსული იდეა“ (1949). ისტორიის ფილოსოფიას ყველაზე სრულად გადმოგვცემს „ისტორიის აზრი“ (1922) და „ადამიანის ბედი თანამედროვე სამყაროში“ (1934). ფილოსოფიურ ანთროპოლოგიას კი – „შემოქმედების აზრი“ (1916), „ადამიანის დანიშნულებისათვის“ (1931) და „ადამიანის მონობისა და თავისუფლების შესახებ“ (1939). საკუთრივ მის ფილოსოფიას ყველაზე სრულად გადმოგვცემს „ექსქატოლოგიური მეტაფიზიკის ცდა“ (1947). მის შემოქმედით ცხოვრებას თავისებურად აჯამებენ – ფილოსოფიური ავტობიოგრაფია „თვითშემეცნება“ (1949) და „სამეფო სულისა და სამეფო კეისრისა“ (1951).

ამ შრომებმა მოუხვეჭეს ბერდიაევს XX საუკუნის მსოფლიო ფილოსოფიის ისეთი მიმართულებების ერთ-ერთი ლიდერის სახელი, როგორცაა ექსისტენციალიზმი და პერსონალიზმი. მან მოგვცა ორიგინალური შერწყმა ამ მიმართულებათა ძირითადი მოტივებისა, მაგრამ გვერდს უვლიდა მათ მეტაფიზიკურ სიმაღლებებს მხოლოდ იმიტომ, რომ უკეთ დაენახა ადამიანის ბედის პერიპეტეიები მშფოთვარე XX საუკუნეში. ბერდიაევის სამეცნიერო და საზოგადოებრივ დასახურებებს თავისი კუთვნილი მიეგო – 1947 წელს მას მიენიჭა კემბრიჯის უნივერსიტეტის დოქტორის საპატიო წოდება.

1948 წლის 23 მარტს პარიზის გარეუბან კლამარში ფილოსოფოსი თავის საწერ მაგიდასთან გარდაიცვალა. ის ამთავრებდა თავის უკანასკნელ თხზულებას „სამეფო სულისა და სამეფო კეისრისა“.

ნ.ა. ბერდიაევის მსოფლმხედველობაზე გადამწვევტი გაკლენა მოახდინა დასავლეთევროპული ცივილიზაციის კრიზისმა, რუსულმა რევოლუციამ და, ბოლოს, რუსულმა სულიერების რენესანსმა, როგორც ქრისტიანული ჰუმანიზმის ფასეულობებზე დაფუძნებულმა ახალი ტიპის კულტურის ჩანაფიქრმა. ამ

მოვლენებმა XX საუკუნის დამდეგს იჩინეს თავი, როცა ის იყო ეკანამბოდუნენ ეპოქის უმთავრესი წინააღმდეგობანი, კინაღამ რომ დაღუპეს კაცობრიობა ატომური ომის ქარცეცხლში.

ბერდიავეი მთელი თავისი არსებით ვრძობდა და განიცდიდა ცივილიზაციის საფრთხეს, როცა მეცნიერულ, ტექნიკურ და პოლიტიკურ-სამართლებრივ ცვლილებებს თითქმის ავტომატურად თან სდევდა კულტურული და ზნეობრივი რეგრესი, ადამიანის დეჰუმანიზაცია. ბერდიავეის თვალწინ საკმარისზეც მეტი იყო ამის მაგალითები: ექსპლოატაცია და სოციალური უსამართლობა, პარლამენტარიზმის სიცრუე და ბელადების დემაგოგია, საბაზრო დამოკიდებულება კულტურისადმი და იდეოლოგიის ძალმომრეობა, რასობრივი და ნაციონალური ინსტინქტების თავაწყვეტილი თარეში, ომი და ატომური ბომბის აპოკალიპტური მოვლენა. ყოველივე ამაში ის წინასწარ ჭვრეტდა მთელი ისტორიული ეპოქის დასასრულს, „ვეროპის დაისს“, დასაბამს რომ იღებდა XVIII საუკუნის დამდეგიდან, როცა ცხოვრების ტექნიზაციამ და რაციონალიზაციამ პიროვნების სოციალიზაციასა და დეპერსონალიზაციამდე მიგვიყვანა.

მანქანური ტექნიკის წარმოშობა — აი, ცივილიზაციის მთავარი მოვლენა, რომელსაც ბერდიავეის აზრით, შეუძლებელია საკმარის მაღალი ფასი დაედოთ. ბევრიც ვეცადოთ, ტექნიკის მნიშვნელობა მაინც სათანადოდ შეუფასებელი დარჩება. ესაა ახალი, ადამიანის გონებით შექმნილი კოსმოსი. მასში ყველაფერი სხვანაირია. სივრცე (შეკუმშული), დრო (აჩქარებული!), ცხოვრების რიტმი (გამალბებული!), ადამიანი (იძულებული დამეორჩილოს ტექნიკას, რომლის გარეშე ცხოვრება არ შეუძლია). თავისი არსით რაციონალური ტექნიკა საზოგადოების მთელ ცხოვრებას გარდაქმნის. ხალხი იძულებულია ახალ კოსმოსს მიესადაგოს, და ამრიგად კარგავს თავის ცენტრალურ ადგილს ისტორიაში. ადამიანი, გონიერების მტკიერთველად რომ მოაქონდა თავი, ტექნი-

კისა და სახელმწიფოს, ესე იგი, იმ ძალები-ის მონა ხდება, რომლებიც ფრთონ გამოიწვია არსებობისთვის. შეწყდა ცხოვრების ბუნებრივი დინება, როცა დედამიწა იყო ადამიანის მარჩენალი. ტექნიკამ ქალაქში შეაგდო ის და აიძულა, მსახურად დამდგარიყო. ქალაქებში თავმოყრილი უზარმაზარი მასები კოლექტივებად, თვითგადარჩენის ამ თავისებურ ფორმირებად ნაწილდებიან. ადამიანს არ შეუძლია თავი აარიდოს კოლექტივის წვერობას, მაგრამ როგორც კი კოლექტივის წვერი ხდება, მაშინვე მისი ნორმებისა და წესების მიხედვით იწყებს ცხოვრებას. აქ ერთი ადამიანის დამოკიდებულება მეორისადმი მეგობრობის გრძნობითა თუ სულიერ სიხილოვით კი არა, კოლექტივის სტრუქტურით, მისი პიურარქიითა და ორგანიზაციით, მიღებული ნორმებითა და ფასეულობებით განისაზღვრება. თვითგადარჩენის მიზნით ადამიანი იძულებულია დაივიწყოს თავისი ინდივიდუალობა, იყოს ისეთი, როგორცაა ყველა. ინდივიდუალობის წაშლის პროცესი ისე ღრმად წავიდა, რომ ბერდიავეი შეშფოთებით კითხულობს: „ის არსება, რომელსაც ეკუთვნის მომავალი, კვლავაც ადამიანად მიიჩნევა თუ არა?“ ბერდიავეი ისე ზუსტად და სრულად აანალიზებს „ადამიანის ბედს თანამედროვე სამყაროში“, რომ ეს მას აყენებს XX საუკუნის უდიდესი ჰუმანიისტი კრიტიკოსების — იასპერსის, ჰაიდეგერის, ორტეგა ი გასეტის გვერდით.

მოაზროვნე დარწმუნებულია: კაცობრიობა არჩევანის წინაშე დგას — ძველ სამყაროში სიკვდილსა და ახალში აღორძინებას შორის. უნდა ჰპოვო საკუთარ თავში რელიგიურ-ნებელობითი ძალა და დასძლიო სამყაროს სიკვდილი, რაც ასე აშკარაა „კაპიტალისტური რეჟიმის“ ზრწნის, „მსოფლიოს დესპოტიზაციისა“ და კოლექტივის მოძალადური, მექანიკური წესრიგის სახით. აუცილებელია „შინაგანი ქაოსის ძლევა, სულის გამარჯვება ტექნიკაზე, ფასეულობათა პიურარქიის სულიერი აღდგენა სოციალური სიმართლის აღდგენასთან ერთად.“⁷ ძიება

⁷ ბერდიავეი, თვითშეშენება, პარიზი, 1949, გვ.158.

⁸ ბერდიავეი, სამეფო სულისა და სამეფო კლისრისა, პარიზი, 1951, გვ.87.

თანამედროვე მსოფლიოში „ქაოსის ძღვეის“ გზისა, — აი, რუსი მოაზროვნის ფილოსოფიის ძირითადი შინაარსი. ზოლო როგორი არ უნდა იყოს ეს გზა, ბერდიაევი მიხვდა, საერთოდ, რევოლუციისა და, კერძოდ, რუსული რევოლუციის გამოცდილების გააზრებით.

ბერდიაევისთვის მისაღები და გასაგებია ზალხის მარადიული და სამართლიანი პროტესტის გრძნობა ძველი სამყაროს მიმართ. ვიდრე პრინციპული კონტრარევოლუციონერი გახდებოდა, თვითონვე გახვლებით ემსახურებოდა რევოლუციას. რევოლუციური წლების გამოცდილებამ დაანახა მას, რომ თავისუფლებისაკენ მიმავალი გზა სისხლითაა მორწყული და, ბოლოს, მათ წინააღმდეგ მიმართავს ტერორს, ვისაც ასე ძალიან სწყყროდა თავისუფლება. რევოლუციაში თავისუფლების პირველადობას წესრიგის პირველადობა ცვლის, ასე რომ, თავისუფლება უკვე მონობად იქცევა. ბერდიაევი მწუხარედ აკვირდება რუს რევოლუციონერთა ბედის შემხარავ მეტამორფოზას. რევოლუციური თავისუფლება ტირანიად იქცა იმიტომ, რომ ის თავს მოხვეული იყო სილატაკით, გაჭირვებით, ძველი სამყაროს ბოროტებით. მისი მიზანი მხოლოდ ის იყო, რომ დაეგრია ძველი სამყარო და გზა გაეკაფა იდეალისთვის. თავისუფლება იმათ უფლებად გამოცხადდა, ვინც ანგრევდა ძველ სამყაროს; და ვინც ანგრევდა, თავისუფლადაც ის იქნა ცნობილი. რევოლუციაში ძველი წყნება ბორგავს, მას ბრბოს ანგარება ამოძრავებს. ის უმაღლესი ძველი სამყაროს დასასრულია, ვიდრე ახლის დასაწყისი.

ჭეშმარიტად თავისუფალი ადამიანი ანგარებაზე, შურსა და წყენაზე მაღლა დგას. თავისუფლება არ შეიძლება მატერიალურ ინტერესებს ექვემდებარებოდეს; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის უკვე აღარ არის თავისუფლება. ჭეშმარიტი თავისუფლება ყველას ხვედრი კი არაა, არამედ მისი, ვისაც შეუძლია გარემოებებზე მაღლა დააყენოს თავი. ამაირი თავისუფლება შემაჭირვებელია მასებისათვის. ამიტომ ისინი უყოყმანოდ მიანდობენ თავს იმას, ვინც მათ პურსა და წესრიგს აღუთქვამს, და ზურგს აქცევენ იმას, ვისაც გუშინ თავისუფლებისაკენ მიჰყავდა ისინი.

ბერდიაევის ძალიან უყვარდა დოსტოევსკის „ლევენდა დიდ ინკვიზიტორზე“, რომელიც გვიჩვენებს, რა ზალხისით ცვლიან ადამიანები თავისუფლებას სარფასა და გამორჩენაზე. თავისუფლების კი არა, წესრიგის სიყვარული, — აი, ადამიანთა ისტორიის მთავარი ტენდენცია. ამის ერთ-ერთი მაგალითია კომუნისზმი. მისი კოლექტივიზმი ისევე თრგუნავს პიროვნებას, ისევე საშიშია მისთვის, როგორც ნებისმიერი სხვა კოლექტივიზმი. კომუნისტურ საზოგადოებაში პიროვნებას აფასებენ არა მისი ინდივიდუალური ღირსებების, არამედ კლასისადმი მისი კუთვნილების გამო.

„რუსული კომუნისზმი“ თავისებურება, ბერდიაევის აზრით, იმაში მდგომარეობდა, რომ მის მასაზრდოებელ ნიადაგად იქცა ზალხის იმედი რუსეთში უფლის სამეფოს განხორციელების შესახებ და პიროვნების დათრგუნვის უსასტიკესი მეთოდები, რაც მან თვითმპყრობელურ-პოლიტიკური სახელმწიფოსა და რევოლუციური პარტიებისაგან მემკვიდრეობით მიიღო. რევოლუციური გამოცდილების გააზრებამ ბერდიაევი მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ მასებისთვის უცხოა პასუხისმგებელი თავისუფლება, რევოლუციური და სოციალური ცვლილებები კი მხოლოდ ბოროტებას განამტკიცებენ ამ ქვეყნად. ჭეშმარიტი რევოლუცია — სულის რევოლუციააო, ამბობდა ბერდიაევი. ის კი, რასაც ჩვენ რევოლუციას ვეძახით, სხვა არა არის რა, თუ არა ჯანყი, კონტრარევოლუცია, რადგანაც მასში ითრგუნება სულის თავისუფლება.

რუსული სულიერი რენესანსის წლებში ის პირველად ცდილობს, გაიაზროს „რევოლუციური სული“. სწორედ მაშინ დაიბადა და გარკვეულობა შეიძინა ბერდიაევის ძირითადმა აზრმა „ახალი რელიგიური ცნობიერების“ — უნივერსალური სინთეტური მსოფლმხედველობის შესახებ, რომელიც შეკრავდა და შეადუღებდა კერძო ინტერესების ჭიდილით დაშლილსა და დაგლეჯილდაქუცმაცებულ კაცობრიობას.

რენესანსის შეფასებისას ბერდიაევი წერდა: „ეს იყო თვითმყოფი რუსული აზრის გამოღვიძების, პოეზიის გაფურქვნის, ესთეტიკური მგრძობელობის გამაფრების, მიე-

ბისა და მშფოთვარების, მისტიკისა და ოკულტიზმისადმი ინტერესის გამძაფრების ეპოქა". ამ ფორმულირების მიღმა ჩვენ ვხედავთ ს.ნ. ბულგაკოვის, პ.პ. სტრუვეს, ს.ნ. და ე.ნ. ტრუბეცკოების, ს.პ. ფრანკის, პ.ა. ფლორენსკისა და სხვა არანაკლებ ნიჭიერ ფილოსოფოსთა თუ ღვთისმეტყველთა დიდებული სახელებს; მის მიღმა რუსული ლიტერატურის „ვერცხლის საუკუნე“, „ხელოვნების სამყაროს“ ფერწერა, XX საუკუნის დამდევის რუსული თეატრი, რელიგიურ-ფილოსოფიურ საზოგადოებათა და ანთროპოსოფიური ენიგმების ატმოსფერო. ამ სხვადასხვა მოვლენებს საერთო განწყობილება ექნა საფუძვლად — „საქმე ეხებოდა სულიერი კულტურის განთავისუფლებას სოციალური უტილიტარიზმის კიბრებისაგან“.⁷ ადამიანის გული და გონება სოციალურიდან მიიღებოდა მარადიულის, ისტორიიდან — რელიგიის მიმართ, რათა მიეკვლია წარუვალნი, ცვალებად სინამდვილეზე უფრო მაღალი ფასეულობებისთვის და მათში ეპოვა მტკიცე საყრდენი. სწორედ მაშინ შეიძლება მარადისობის თვალსაზრისით შეეხედათ გარემომცველი სინამდვილისთვის. ამ სიმაღლიდან ბერდიაევის, ისევე, როგორც რენესანსის სხვა წარმომადგენელთა წინაშე იშლებოდა ადამიანის უნიკალური, განუმეორებელი და თავის თავში სამყაროს დამტკევი პიროვნების ჭეშმარიტი ფასეულობა, პიროვნებისა, რომელსაც ღმერთის სიდიადეში ჰქონდა თავისი არსებობის საფუძველი. თუ არ არის ღმერთი, ეს აბსოლუტური საფუძველი, მაშინ ცხოვრება ჩვენს სამყაროში პირობითია და ფარდობით ნორმატივებს ემორჩილება. ყველა დამტკიცებს თავის სიმართლეს და ხალხის ხვედრად ქაოსი იქცევა. ადამიანი, შენიშნავდა ბერდიაევი, თავისთავად ნაკლებ ადამიანურია, აბსოლუტურად ადამიანურია ღმერთი. მხოლოდ იესოს ნათელი ზატების მიმართ მიქცევით თუ მიანიჭებს ადამიანი უცილობელ სიმტკიცეს თავის ფასეულობებს, რაც მას შეაძლებინებს

გარდაქმნილი და პარმონიული ცხოვრების საფუძვლად იქცეს.

ბერდიაევის მსოფლმხედველობაში რენესანსმა შეიტანა ორი არსებითი მომენტი. პირველი: ცხოვრების ყველა მოვლენაში — ხის ფოთლების ჩუმი შრიალიდან ადამიანის გენიის უზუნაეს გამოვლენამდე, მეუღაბნოე ბერის წმინდა ღვაწლიდან რევოლუციონერის თავდადებამდე, — უხილავად მონაწილეობს ღმერთი. სხვა საქმეა, რომ ამის გაგება ისტორიულია, ის ადამიანის ისტორიულობასა და მისი ცნობიერების ზარისხზე დამოკიდებული, და ამიტომაც ყოველთვის უნდა ვეძებდეთ გამოცხადების ჭეშმარიტებას. მეორე: ისტორიულმა ეკლესიამ არასწორად გაიგო ქრისტიანობა როგორც ამქვეყნიური ცოდვებისგან პიროვნული ხსნის რელიგია. იმას კი არ მოგვიწოდებდა, რომ გარდაგვექმნა ეს ცხოვრება, არამედ გავრიდებოდით მას. ამიტომ მისთვის უცხო გახდა კულტურა და სოციალური პროგრესი. ახალმა რელიგიურმა ცნობიერებამ — ამტკიცებდა ბერდიაევი, — უნდა წმინდა-ყოს როგორც კულტურის, ისე პროგრესის ფასეულობანი და ამრიგად ადამიანთა თანაცხოვრების ახალი ტიპის საფუძვლად იქცეს.

ცივილიზაციის კატასტროფული სახითი, რევოლუციის გამოცდილება და რენესანსი როგორც მცდელობა ბოროტებისაგან თანამედროვეობის ხსნისა, — აი, რამ განაპირობა ბერდიაევის მსოფლმხედველობა. ფილოსოფოსმა უკვე იცოდა, რომ არ შეიძლება ჭეშმარიტება და უზუნაესი აზრი უბრალოდ მიართვა ადამიანს. ჭეშმარიტება შეუძლებელია პირადი ცდისა და მის არსში წვდომის გარეშე. სიმართლისაკენ მიმავალი გზა სიმართლის გზაა, ადამიანის თვითგამორკვევის, მისი თვითშემეცნების გზა — ადამიანის ფილოსოფიური ავტობიოგრაფია. ფილოსოფია ადამიანისა და სამყაროს ურთიერთმიმართების გამოხატულებაა, რომლის თავსა და ბოლოში დგას ღმერთი როგორც უზუნაესი აზრი. ფილოსოფია — ესაა „მტანჯვე-

⁷ ბერდიაევი, თვითშემეცნება, პარიზი, 1989, გვ.158.

⁸ ბერდიაევი, რუსული იდეა. XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დამდევის რუსული აზრის ძირითადი პრობლემები, პარიზი, 1971, გვ.222.

ლი ფიქრი ცხოვრების აზრზე“. ის თუნდაც იმიტომ არ შეიძლება იყოს მეცნიერული, რომ გამუდმებით ჩაჰკირკიტებს კითხვას „რისთვის?“¹, რომლის პასუხიც მეცნიერებას არ მოეძებნება. და ბოლოს ყველაფერი ინთქმება არყოფნაში. მაგრამ მას არ შეუძლია გვითხრას, რისთვისაა ეს „ყველაფერი“, ან რა აზრი აქვს „ყველაფერს“. ფილოსოფია კი სწორედ ამ კითხვების პასუხს ეძებს.

„ერთხელ — წერს ბერდიაევი, — სიყმიისა და სიჭაბუკის ზღურბლზე, მე გამაოგნა აზრმა: „რა უფუთი, რომ არ ვიცი სიცოცხლის აზრი, მაგრამ სიცოცხლის აზრის ძიება უკვე იქცევა სიცოცხლის აზრად, და მე ჩემს სიცოცხლეს მივუძღვნი აზრის ამ ძიებას“. ეს იყო ნამდვილი შინაგანი გადატრიალება, რამაც შეცვალა მთელი ჩემი ცხოვრება. მე ერთ-ზიანობით აღვიქვი და აღვწერე კიდევ ჩემი ფერისცვალება, მაგრამ ხელნაწერი ჩემი პირველი დაპატიმრებისას ჩამომართვეს და დაიკარგა... ეს იყო ჩემი ნამდვილი მოქცევა, ყველაზე ძლიერი ჩემს ცხოვრებაში, მიზნად რომ ისახავდა ჭეშმარიტების ძიებას, რაც, იმავდროულად, იყო რწმენა ჭეშმარიტების არსებობისა“².

რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობა იქცა სიცოცხლის აზრის პრაქტიკული ძიების პირველ მცდელობად. ბერდიაევი, ისევე, როგორც ბევრი სხვა, მოზიბლული იყო მარქსიზმის იმპულსური ძალითა და მისი სოციალური დოქტრინის უბრალოებით. მაგრამ მას აბსოლუტურად არ აკმაყოფილებდა მარქსისტული დოქტრინის მეცნიერული მატერიალიზმი. „ჩვენი სამყაროს ერთადერთობა და წარმავლობა“, რასაც ის დაფინებით ამტკიცებდა, ბერდიაევს სისასტიკედ ეჩვენებოდა. რა აზრი აქვს ბრძოლას მთელი თავისი ექსტაზით და მშფოთვარებით, თუ ყველაფერი არყოფნისთვისაა განწირული? არის კია მაშინ ყოველივე ამაში რაიმე აზრი? რატომ ვითავისებთ ზოგიერთ იდეას? რითი სჯობიან ისინი სხვებს? სად არის კრიტიციუმი, რომელიც შეგვაძლებინებს, შევიცნოთ ზო-

გის სიმაართლე და ზოგის უმართლობა“. „ზომუნდა არსებობდეს ესა თუ ის (სტრუქტურული საზომი, ერთ სუბიექტურ იდეას) შეორეზე მაღლა რომ დააყენებდა და, ამრიგად, წარმოგიჩენდა ზნობრივ სფეროში აუცილებელ სიმაართლეს?“ — კითხულობს ბერდიაევი.

კამათი იმის თაობაზე, თუ როგორია იდეალის დასაბამი და ბუნება, სულაც არ არის გონების ფუჭი თამაში. ეს ჩვენი დროის მტკივნეული საკითხია. ერთ-ერთ სამეცნიერო თავყრილობაზე ახალგაზრდა ჭაბუკი ლაპარაკობდა იმის შესახებ, თუ როგორ იაზრებდა რუსული რელიგიური ფილოსოფია ჩვენს რევოლუციას. „ყოველივე იმაში, რაც ჩვენს ისტორიაში მოხდა, შეიძლება ეხედავდეთ მხოლოდ რუსი ხალხის თავზე ღვითი მოვლენილ სასჯელს მისი განდგომილების გამო“. მომხსენებლის თავდაჯერება დამაფიქრებელი იყო. „ზომ არ გგონიათ, — ჰკითხა ერთმა მსმენელმა, — რომ რევოლუცია შეიძლება სხვანაირად აიხსნას ჩვენი ამქვეყნიური ვითარებიდან გამომდინარე?“ „შეიძლება, მაგრამ რა საჭიროა?“ — მიუგო ჭაბუკმა. კი მაგრამ, მაინც რა „შეიძლება“ და რატომ არ არის „საჭირო“?

შეიძლება გაევიოთ, როგორ და რატომ დაიბადა ჩვენს ვითარებაში 1917 წელი; შეიძლება სკრუპულოზურად აღვწეროთ მისი მამომრავლებელი ძალები და ხასიათი; შეიძლება დიდხანს ვილაპარაკოთ იმაზე, თუ რამდენი თუჯი, ხორბალი, ტრაქტორი და ქსოვილი ვაწარმოეთ ამა და ამ წელს; მაგრამ ამის შედეგად ჩვენ დავინახავთ ინტელიგენციის განდევნას, გლეხობის განადგურებას, სტალინურ ტერორს, არქაველად გულაგს, და თუ სასწორის ერთ პინაზე დავახვავებთ საბჭოთა სახელმწიფოს მთელ რევოლუციის შემდგომდროინდელ ძლიერებას, მეორეზე კი — ვარლამ შალამოვის „კოლმური მოთხრობების“ პატარა ტომს, ეს პინა გადასწონის პირველს. სახელმწიფოს მთელი ძლიერება იცრიცება გულაგის ტრაგედიის წინაშე. რევოლუციის გამართლება

¹ ბერდიაევი, თვითშეშენება, გვ. 94.

² ბერდიაევი, სუბიექტივიზმი და ინდივიდუალიზმი საზოგადოებრივ ფილოსოფიაში, სანქტ-პეტერბურგი, 1901, გვ.62-63.

სახელით ვაკეთო ყოველივე მნიშვნელოვანი და, უწინარეს ყოვლისა, ვწერო”...

ღმერთია ყოფიერებისა და ბერძენის მსჯელობის ზღვარი. ამას იქით ვზა აღარაა — ეს დასასრულია, საიდანაც იწყება ყველაფერი. ახლა ყოფიერების გაგება კერძო და ვიწრო კი არა, ზოგადი და საბოლოო თვალსაზრისით, მოკლედ, იმით განისაზღვრება, თუ რას მოგვცემს ყოფიერება თავისი მთავარი არსით. ბერძენებმა იპოვა ის, რასაც ეძებდა.

მაგრამ ახლა თავს იჩენს ურთულესი პრობლემა, რომლის გადაჭრისას მოაზროვნე სავსებით ორიგინალური ხდება. საქმე ეხება იმას, თუ როგორ შეუთანხმდით ღმერთის არსებობა ბოროტების არსებობას დედამიწაზე. ფილოსოფიისა და ლეთისმეტყველების ენაზე ამას თეოდიცია ჰქვია. რელიგიური ცნობიერება, თუ ის მართლა სერიოზულია, ამ პრობლემის გადაჭრას ცდილობს. მისი იგნორირება შეუძლებელია. მორწმუნე ან უნდა აღიაროს ღმერთი, შემოქმედი და არსთა გამრიგე, და, მაშასადამე, აღიაროს ბოროტების მართებულობაც, ანდა უარყოს ბოროტება და, ამრიგად, უარყოს ღმერთიც — საბოლოო სათავე ბოროტებისა.

ბერძენი ქმნის რელიგიის საკუთარ ფილოსოფიას, რომელიც საშუალებას აძლევს მას, თავი დააღწიოს თეოდიციის ჩიხს. მისი არსი ასეთია: ადამიანი თავისი ბუნების, თავისი ცნობიერების სიფართოვის თუ სივიწროვის მიხედვით აღიქვამს გამოცხადებას. ღმერთი ადამიანისთვის ისეთია, რა სახითაც პირადად მას ევლინება. მოდერნიზმი რელიგიაში პარტიკულარულ აღთქმათა განახლების ფუჭი სურვილი როდია, არამედ — იმისკენ სწრაფვა, რომ შეიცნოს თანამედროვე ღმერთი, გამოავლინოს ღვთაებრივი სიღრმის იმ შრეთა შინაარსი, რაც შეესაბამება თანამედროვეობას. ისტორიაში საერთოდ და კერძოდ რელიგიის ისტორიაში თავს იჩენს ღმერთისა და ადამიანის ურთიერთგაცნობისა და დაახლოების პროცესი. ღმერთი იბადება ადამიანში, ადამიანი კი ღმერთთან სიახლოვის წყალობით უფრო ადამიანურდება.

თეოდიცია, ბერძენის მიხედვით, ღმერთზე ძველი წარმოდგენის გამოძახილია უნდა მოგვანდეს, როცა ღმერთი ადამიანებს იმდენ უწყნებობდათ, რაც იყო თვით ადამიანი ახლობელთა და ქვეშევრდომთათვის: მეფედ, მსაჯულად, დამსჯელად. მაშინ ადამიანები ღმერთს, მისი კეთილი მმართველობის იმედით, სამყაროს გარეთ აყენებდნენ, და როცა ეს იმედი უცრუვდებოდათ, ღმერთისმბრძოლები და ათეისტები ხდებოდნენ, ღვთიური განგების ამნაირი კონცეფცია ბერძენისთვის მიუღებელია.

ქრისტიანობის არსი, ბერძენის მიხედვით, იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ სამყაროს ბედის გამრიგე მიგვანდეს ღმერთი, არამედ იმაში, რომ ყველა სხვა რელიგიათა შორის მხოლოდ ქრისტიანობა გვასწავლის, როგორ განკაცდა ღმერთი. ქრისტიანობა მხოლოდ იმიტომ იწოდება ასე, რომ მისი ცენტრია ქრისტე, — ერთდროულად, განუყოფლად და შეურწყმელად, ადამიანი და ღმერთი. ეს ძნელი წარმოსადგენია ცნების სახით, მაგრამ სიმბოლური ცნობიერებისათვის სულაც არაა ძნელი. ქრისტე სიმბოლური რეალობაა. ის სიმბოლურად განასახიერებს ღმერთს, ყველაზე ღრმა, ყველაზე რეალურ რეალობას, რასაც ჩვენ გვაუწყებს რწმენა — თავისუფალი აღიარება იმისა, რაც არ არის ხილულ რეალობაში, მაგრამ რის გარეშეც ეს რეალობა თავის საფუძველს კარგავს. ამიტომ რელიგია — ესაა ადამიანის თავისუფალი მიმართება ღვთისადმი. ღმერთი ადამიანს წარმოუდგენია ქრისტეს იდეალური პიროვნების, „ჭეშმარიტების, სიკეთისა და სილამაზის მტკიერთველის სახით. სადაც ადამიანი შეიცნობს მათ, იქვეა ღმერთიც. სადაც ადამიანი ამკვიდრებს ჭეშმარიტებას, სიკეთეს და სილამაზეს, იქ ის ღმერთშია, ხოლო ღმერთი — ადამიანში. ბოროტებისა და უსამართლობის წინაშე ღმერთი ისე კი არ არის, როგორც მსაჯული და დამსჯელი, არამედ როგორც შეფასება და სინიღისი. ღმერთია სწორედ ის, ვისაც შეიძლება მიასურო და სამყაროს მთელი საშინელებისაგან შეძრწუნებულმა შეაფარო თავი“... ვეკვე

* წარსული ისტორიული აღმანახ. ტ.9, პარიზი, 1990, გვ. 309.

** ბერძენი, ღვთაებრივისა და ადამიანურის ექსისტენციალური დიალექტიკა, პარიზი, 1952, გვ.19.

ბით შეპყრობილი ადამიანიდან ბერდიავეი მივიდა ღმერთთან, შემდეგ კი კვლავ დაუბრუნდა ადამიანს. ღმერთი — შემოქმედი, არსთა გამრიგე, მან აქცია ღმერთად — სინიდისად, სიკეთედ, სიყვარულად, ჭეშმარიტებად, სილამაზედ. ფილოსოფოსმა ღმერთი აქცია ადამიანის უზუნაეს ფასეულობად, რომლის დაკარგვისას ის უკვე აღარ არის ადამიანი.

ისე გამოდის, რომ ადამიანზე ლაპარაკი, იმავდროულად, ღმერთზე ლაპარაკს ნიშნავს, და პირუკუ. რაც მოსდის ღმერთს, იგივე მოსდის ადამიანსაც. ამიტომ ღმერთს კი არ უნდა ვადანაშაულებდეთ, ცუდად განაგებ სამყაროსო, არამედ იმას უნდა ვფიქრობდეთ, რომ ჩვენ თვითონ ვართ პასუხისმგებელი სამყაროს ბედზე. ბერდიავეის ამ უკიდურესმა ანთროპოცენტრიზმმა აიძულა ზოგიერთი მართლმადიდებელი მოაზროვნე ანთროპოლატრიაში — ადამიანის თაყვანისცემაში დაედანაშაულებინა ფილოსოფოსი. ძნელია არ დაეთანხმო ამას.

ისტორიული ქრისტიანობისაგან ბერდიავეის მომღვრების განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ მან აბსოლუტური თავისუფლება მიანიჭა ადამიანს, თვით ღმერთისგანაც კი გაათავისუფლა იგი. მართლაც, დაიდა პასუხისმგებლობისთვის საჭიროა დაიდა ძალა და დაიდა თავისუფლება, რომლებიც საშუალებას მოგვცემენ, ვიტვირთოთ ამ პასუხისმგებლობის მიელი სიმძიმე თავისუფლება, თუ ის მართლა თავისუფლებაა, ესაა სრული, აბსოლუტური დამოუკიდებლობა მეორე ადამიანის, საზოგადოების, სამყაროსა და თვით ღმერთისგანაც. მაშასადამე, მისი სათავე შეუძლებელია ამქვეყნიური იყოს. ის თავის საკუთარ ყოფიერებაში არსებობს. მას არა მარტო ყოველგვარი არსებობის, თვით ღმერთის არსებობის გარეშედ, არამედ მათზე უწინარესადაც უნდა ვსაზავდეთ. თავისუფლების ამნაირ კონცეფციას ბერდიავეი დაესესხა შუა საუკუნეების გერმანელ მისტიკოსებს, უწინარეს ყოვლისა კი — იაკობ ბემეს (1575-1624). ბერდიავეის წარმოდგენით, ის „წმინდა პოტენციაა, რომელსაც არაფერში არა აქვს საფუძველი“, „საპირისპირო შესაძლებლობა“, „შემოქმედებითი ძალმოსილება, არაფრისაგან რაღაცის შექმნის უნარი. ამ

თავისუფლებაში იშვა ღმერთი, და ის, თავის მხრივ, თავისუფლებისგანვე ქნის ადამიანსაც, რომელსაც დაბადებითვე თან დაქვევება აბსოლუტური შემოქმედებითი ძალმოსილება.

ღმერთის ამნაირ გააზრებას თან ახლავს ჩვენთვის გაუგებარი ერთგვარი უცნაურობა. ჩვენი იდეალებისათვის მყარი საფუძვლის საძიებლად ბერდიავეი მიდის ქრისტიანული რელიგიის ღმერთთან. მეორეს მხრივ, თეოცივის გადაჭრისას ის საპირისპირო მხრივ მიადგება ღმერთს როგორც უზუნაეს პიროვნულ თავისუფლებას. ეს უცნაურობა იხსნება პიროვნების გარეთ, ისტორიაში გასვლით, რასაც მიმართავს კიდევ ფილოსოფოსი, ამისავე წრით რომ ამთავრებს თავის თვითშემეცნებას.

ისტორია იწყება ცოდვითაცემით. ასე განაცხადა ადამიანმა თავისი თავისუფლება, ასე მიაგო პასუხი ღმერთის სურვილს, შესაქმეში თავისი ღირსეული ძე დაენახა. და ადამიანი რომ არ ეცთუნებინა თავისი შემწეობის მოლოდინით, ღმერთი სამყაროდან გადის. ღმერთის წასვლასთან ერთად სამყარო იცვლის თავის მდგომარეობას. ის მატერიალურ-საგნობრივი ხდება, მასში მბრძანებლობენ აუცილებლობა, დრო და სიკვდილი. თავისი არსით თავისუფალი ადამიანი პირისპირ რჩება არათავისუფალი სამყაროს წინაშე.

ამიერიდან ადამიანის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ თვითონვე, ზეგარდმო კარნახის გარეშე დაამკვიდროს თავისი თავისუფლება, დაკარგულ სამოთხეს რომ უბრუნებს მას. ისტორიის პროცესი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ თავისუფლება დაუბრუნოს სამყაროს.

თავდაპირველად ადამიანი ცხოვრობს კანონისა და მიწიერი თუ ზეციერი მეუფებისადმი მორჩილების ნიშნის ქვეშ, ზეციერი მეუფებისა, რომელსაც ისევე უხრის ქედს, როგორც მიწიერს, მათი ძალისა და ძლიერების შიშით მონურ ყოფაში გათანგული და გახვევებული. მაშინ ადამიანს ღმერთი ევლინება მწედ და მეოხად, მაგრამ ისე კი, რომ თავისი ძალითა და ძლიერებით არ აცთუნოს იგი. ის მოდის ქრისტეს სახით — თვინიერებით, ზვარაკობით და სიყვარულით. თუ ადამიანს არ აზინებს ჯვარცმული

ხვედრი, თუ შეუძლია წინ აღუდგეს ბოროტებას ზეარაკობით და სიყვარულით, ეს ნიშნავს, რომ ის ღმერთთანაა. ეთიკა კანონისა, რომლითაც ადამიანი ცხოვრობდა წინარქურისტიალურ დროში, ხსნის ეთიკით იცვლება.

ბერდიაევი გამუდმებით ხაზს უსვამს ქრისტიანობის უდიდეს როლს ისტორიაში. წარმართული სამყაროდან რომ განდევნა დემონები, მან შესაძლებელი გახადა სამყაროს მეცნიერული შემეცნება. ადამიანში ქრისტეს ხატი რომ დაინახა, მან შემოგვთავაზა პიროვნების აბსოლუტური ფასეულობის პრინციპი და ყველა ადამიანის თავისუფლება დაამკვიდრა ღმერთის წინაშე; და ბოლოს, ისტორია გააზრებული გახადა იმით, რომ დროის ფარგლებში მოაქცია და მიზანი უჩვენა მას — ახალი ცხოვრებისათვის ასაღორძინებლად მოემზადებინა ადამიანი. მაგრამ სოციალურ ინსტიტუტად ქცეულმა ეკლესიამ ქრისტიანობის სულიერ ნიჭთაგან მხოლოდ სულის ხსნა აღიარა „პირველხარისხოვან საქმედ“. ამ ქვეყნის მოუღებლობასა და ასკეტიზმში მან დაინახა ქრისტიანისთვის ღირსეული ცხოვრების ხატი. სოციალურმა განვითარებამ, კულტურამ, მეცნიერებამ, ტექნიკურმა პროგრესმა — ყოველივე ამან გვერდი აუარა ეკლესიას, მან ყველაფერი უგულბებელყო. ეკლესია განუდგა ამქვეყნიური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლას, „ის ქადაგებს პასიურობას, ბედის მორჩილებას, სოციალური უსამართლობის წინაშე თვინიერებას, გვაჩვენებს იმას, რომ ყველაფერი მივანდოთ ღმერთს და ამით ამართლებს ადამიანს მიერ ადამიანის ჩაგვრას“.

ბერდიაევს არ შეეძლო აშნაირი პოზიციის გაზიარება. კაცობრიობისათვის ესოდენ მძიმე დროში ქრისტიანობა, მისი აზრით, თავს არ უნდა არიდებდეს ამქვეყნიური ბოროტების წინააღმდეგ აქტიურ ბრძოლას. ვლადიმერ სოლოვიოვის კვალდაკვალ, ის ქრისტიანად უმაღლ იმას მიიჩნევს, ვინც ებრძვის ბოროტებას და თავის თავს ათეისტს უწოდებს, ვიდრე იმას, ვინც ქრისტეს სახელს იფიცავს, მაგრამ პასიურია ბოროტების მიმართ.

ის ქრისტიანობისაგან სოციალურად აქტიურ პოზიციას მოეღობს. მას სწამს, რომ თავისუფალი ადამიანის ძალა, ასე დიდებულად რომ გაიშალა კულტურაში თუ სოციალური განვითარების პროცესში, „თვით ქრისტიანობის გაუცნობიერებელ ნაწილად წარმოგვიდგება“. ამის გაცნობიერებით ხსნის ეთიკა შემოქმედების ეთიკის პერიოდით იცვლება, რომლის წინასწარმეტყველადაც ბერდიაევი გამოდის. ახალ ეთიკაში თავისუფლება მიუღი სისრულით იჩენს თავს. აქ ღმერთის თანაშემოქმედად ადამიანი გვევლინება, როგორც სამყაროს გასულიერებისა და აუცილებლობისეული არყოფნიდან თავისუფალ სინამდვილეში მისი გადასვლის მსახური. სამყაროს ხსნის მეტაფიზიკურ მიზანს რომ ასრულებს, ადამიანს ჭეშმარიტ შემოქმედად ესაზება თავისი თავი.

შემოქმედებით აქტში ადამიანი იცვლება; ის სულიერ რყევასა და აღტყინებას განიცდის, რის შედეგადაც თავის თავსა და გარემომცველ სინამდვილეზე მალღდება. გარე სამყაროს გარდაქმნისაკენ მიმართული შემოქმედება ხელს უწყობს ადამიანის აღორძინებას და მის აღმასვლას ღმერთისაკენ. სულიერად რომ მდიდრდება, ადამიანი უფრო აქტიურად ცვლის ამ სამყაროს. ასე თანდათან, საფეხურიდან საფეხურამდე, ზორციელდება დაზავებული სინამდვილის ძლევა. ბუნება აზრს იძენს. სინამდვილე სულიერდება და სწორედ ეს შეადგენს ისტორიის შინაარსს. ამ პროცესს წარმართავს ადამიანი, არა როგორც ბუნებრივ-სოციალური არსება, არამედ როგორც სულიერი ფასეულობა. ადამიანები — სულის ეს განუმეორებელი მტვირთველნი — კოლექტიური ცხოვრების იძულებითი ნორმებით კი არა, თავისუფლებით ერთიანდებიან, რომლისთვისაც უცხოა ყოველგვარი გარეშე ავტორიტეტი და იძულება. ყველა ისინი არა მარტო ცნობიერებით, მთელი თავიანთი სიცოცხლითაც თავს გრძნობენ ერთიანი ოჯახის წევრებად, ოჯახისა, რომელიც მოიცავს არა მარტო ცოცხლებს, არამედ მკვდრებსაც და ჯერარშობილთაც. ამ ოჯახისთვის უცხოა თუნდაც სრულიად უმნიშვნე-

* ბერდიაევი, ქრისტიანობა და ადამიანის აქტივობა, პარიზი, 1933, გვ.3.

ლო იბულება და შური; აქ ადამიანები სრულიად თავისუფლად მივიდნენ თავიანთი სულიერების მთელი სისრულით. აქ ისინი შეერთებულნი არიან სიყვარულით და ურთი-ერთ-თანხმობით, ისე, რომ არ კარგავენ თავიანთ ინდივიდუალობას, როგორც არ იკარგება არცერთი ხმა მომღერალთა ჰარმონიულად ხმაშეწყობილ გუნდში. ბერდიაევის ფილოსოფიის საბოლოო სიტყვა ერთობაა, სადაც არცერთი ადამიანი არ არის ობიექტი, არამედ ყოველთვის მეგობარია. ამჟამო ერთობაში დაძლეულია მონობის სამყარო და დასაბამი ეძლევა ახალ, სახეცვლილ არსებობას.

ფილოსოფოსის ეს მშვენიერი იდეალი ერთ-ერთი ვარიაციაა ზოგადსაკაცობრიო იდეალისა, რომლის მიხედვითაც, ერთის თავისუფალი განვითარება ყველას თავისუფალი განვითარების საწინდარია. თავისი კეთილშობილური სწრაფვით ფილოსოფოსი ჩვენი ახლობელია და მონათესავე.

ბერდიაევის თვითშემეცნების წრე დასრულდა. სიჭაბუკეში ჯერ კიდევ თითქმის მოზარდი, თავგამოდებით იწყებს ცხოვრების საფუძელის ძებნას, რაც აზრს მისცემდა ჩვენს არსებობას, და ცდილობს, უზენაეს რეალობას — ღმერთს მივახლოს. რელიგიური ცნობიერების პრობლემაში ჩაღრმავებული დაასკენის, რომ ღმერთთა უზენაესი ფასეულობა, პიროვნება, რომლის გარეშეც კაცობრიობა გადაგვარდებოდა იმად, რაც უკვე აღარ ეგვიანებოდა კაცობრიობას. ქრისტიანობისა და ჰუმანისტური კულტურის მიმართ მიქცეული ამტკიცებს, რომ ეს უზენაესი რეალობა მხოლოდ მაშინ მიიწვლილება, როცა ადამიანი აქტიურად მონაწილეობს საზოგადოების ცხოვრებაში და საკუთრივ უზენაეს ფასეულობათა შექმნის პროცესში. ფაუსტთან ერთად მას შეეძლო ეთქვა: „მხოლოდ ისაა სიცოცხლისა და თავისუფლების ღირსი, ვინც ყოველდღე იბრძვის მისთვის“.

შეცდომა იქნებოდა არ გვეთქვა, როგორ აპირებდა ბერდიაევი თავისი იდეალის რეალიზებას. ის არც ეკონომისტი და არც სოციოლოგი; ამიტომ მისი მიწიერი პროექტები მოცემულია მხოლოდ ძალზე ზოგადი სახით, დეტალური დამუშავების გარეშე. ის სავსებით გარკვეულად მოითხოვს ეკონომიური ცხოვრების თავისუფლების საზოგადოებრივ

შეზღუდვას მინიმუმამდე, რადგანაც იცნობიერებს „სარგებლის ინტერესს“¹ დამლუბველ ხასიათს. საზოგადოების სამართლებრივ მოწყობაში ის გულისხმობს ძალაუფლების რამდენიმე საწყისის ურთიერთშეზღუდავ მოქმედებას, რათა პიროვნების თავისუფლების ხელყოფისას შეიძლებოდეს ამჟამო მცდელობათა აღკვეთა. მას სურდა, კულტურისა და სულიერი ცხოვრების სფეროში ეხილა ტოლერანტობა და შემწყნარებლობა: მხოლოდ პიროვნება განსაზღვრავს თავის მსოფლმხედველობას. ხოლო იმას, რაც მთავარია ობიექტივრებულ სინამდვილეში ხალხის ცხოვრებისათვის, — იგულისხმება ეკონომიური საფუძველი, — ფილოსოფოსის წარმოდგენით, უნდა აყალიბებდეს პროფესიული ინტერესებისა და საქმიანობის ნიადაგზე გაერთიანებული კოლექტივების ერთობლივი შრომა. ეს იქნება მშრომელი, ცეხობრივი, კორპორაციული, სინდიკალისტური საზოგადოება, რომელიც გამოირიცხავს ხალხის ექსპლოატაციას. როგორც ვხედავთ, ბერდიაევის რელიგიური რადიკალიზმი სავსებით მშვიდობიანად ეგუება მის სოციალურ-პოლიტიკურ რეფორმიზმს, რაშიაც, ალბათ, ვერ დავადანაშაულებთ ფილოსოფოსს. აქი დღევანდელ „რევოლუციონარიზმში“ თვითონვე ვხედავთ ისტორიული სულსწრაფობის გამოვლინებას, მომზიბლავი იდეალის რაც შეიძლება სწრაფად განხორციელების სურვილს. ეს იდეალისაგან ერთგვარ ნორმატივს, თვით შაბლონსაც კი ქმნის, რომლის ჩარჩოებშიც ჩვენ გამალებით შევადგეთ თვითონ ცხოვრება. ამასთან, დავგაევიწყდა, რომ იდეალი — ეს რაღაც გარეგანია ადამიანთან მიმართებით. იდეალი თვით ადამიანია, საკუთარ თავზე თავისი იდეალური წარმოდგენით. იდეალი მით უფრო ამაღლებული ხდება, რაც უფრო მტკიცე, თავდაჯერებული და სრულიად სხვადასხვა სახის უსიამოვნებათაგან თავისუფალია ადამიანი ჩვენს ცოდვილ დედამიწაზე. თავს ნუ მოვახვევთ და ნურც ძალით შევდენით მას საამური ცხოვრებაში. ყველაზე საამური ის ცხოვრებაა, თვითონვე რომ მომწიფდა ადამიანის საქმესა და ცნობიერებაში. სწორედ ამაზე ლაპარაკობს ბერდიაევი.

მაგრამ როგორ შევაფასოთ ბერდიაევის რელიგიურობა, ანდა როგორ ვებრძოლოთ

მას? ჩვეულების ძალით, სწორედ ასე ვეკითხებით ჩვენსავე თავს. ის უნდა შევაფასოთ ერთმნიშვნელოვნად, — როგორც მოწმობა იმისა, რომ ისტორიაში არა არის რა უცვლელი, თვით რელიგიური წარმოდგენებიც კი, ყოველთვის მარადიულობის პრეტენზიას რომ აცხადებენ. ამის მაგალითია თუნდაც რუსი ფილოსოფოსის რელიგიური წინადადებები. ისინი საკმაოდ რადიკალური არიან, და თქვენ გრძნობთ ამას; მაგალითად, გწამდეს ადამიანი, იგივეა, რაც გწამდეს ღმერთი და ღვთაებრიობა; ანდა: ყოველგვარი რწმენა — ჭეშმარიტების, აზრისა თუ ფსევდობისა, ღვთის რწმენის ერთ-ერთი გამოხატულებაა. ბერდიაევი სულაც არ არის თეოლოგი. თავისი ტრადიციების ერთგულმა ეკლესიამ საეჭვოა, თავისად მიიჩნიოს იგი; ალბათ, ეკლესიის გალაგნამდე თუ მიუშვებს. რას იზამთ, ბერდიაევი მეტისმეტად მიწიერია, მეტისმეტად საერო, თვით ქრისტეს მიმართ მიუღი თავისი გულმხურვალე რწმენით. ეს,

რა თქმა უნდა, არ აუქმებს მის რელიგიურობას, რის გაგებასაც უნდა ვცდილობდეთ, გაგების შემდეგ კი, ჩვენი ცხოვრებისეული გამოცდილების შესაბამისად, ან უარყოფით, ან ვალდარებით. ცხოვრება განსჯის, ის ყოველთვის უფრო ბრძენია, ვიდრე ჩვენი წარმოდგენები. მსოფლმხედველობაში გარკვევის ცდა ნებელობისა თუ ძალისმიერი ილეთების გამოყენებით კარგს არაფერს გვიქადის. ბერდიაევის თხზულებების ბედი ჩვენს ქვეყანაში ამის სარწმუნო საბუთია. მრავალი ათეული წლის მანძილზე დევნილი და იგნორირებული, დღეს ჩვენს ქვეყანაში, ალბათ, ყველაზე პოპულარულია. გაივლის დრო, ცხოვრება თავის კალაპოტში ჩადგება და ჩვენ მას წაივკითხავთ სულ სხვანაირად. მაგრამ უეჭველ ფსევდობად დარჩება მისი შედიტაციები იმის შესახებ, რომ სიცოცხლე ამაოდ როდი მოგვეცა, რომ მას თავისი უზუნაესი აზრი აქვს, და სწორედ ამ აზრით ვაკვებთ ჩვენს დღევანდელ ყოფას.

თარგმანი
ბაჩანა ბრეგვაძე

მითარბმეწმობისაბან

ცნობილი რუსი ფილოსოფოსი ნ. ბერდიაევი დაიბადა 1874 წლის 6 (19) მარტს კიევიში. მამის მხრივ იგი ენათესავებოდა ფრანგი გრაფების დე შუაზელების ძველ ისტორიულ საგვარეულოს, ზოლო შათი მეშვეობით — საფრანგეთის სამეფო დინასტიასაც. დედამისი კი რუსი თავადების — კუდაშევეების საგვარეულოს ეკუთვნოდა. პირდაპირ უნდა ითქვას: მოაზროვნის ტალანტი მასში აშკარად ჩრდილავდა მწერლისას.

საბჭოთა რუსეთიდან დევნილი ნ. ბერდიაევი გერმანიაში ცხოვრობდა 1922-1924 წლებში. 1924 წლიდან კი საბოლოოდ მკვიდრდება პარიზში. თავის საშობლოში უცნობი ფილოსოფოსი აღნიშნავდა: „მე გამუდმებით მესმის, რომ „მსოფლიო სახელი“ მაქვს... მე ძალიან ცნობილი ვარ ევროპასა და ამერიკაში, თვით აზიასა და ავსტრალიაშიც; ჩემზე ბევრს წერდნენ; თარგმნილი ვარ მრავალ ენაზე. არის მხოლოდ ერთი ქვეყანა, სადაც მე თითქმის არ მიცნობენ, — ეს ქვეყანა ჩემი საშობლო“.

აქ წარმოდგენილი სტატია გამოქვეყნებულია 1991 წელს.

ალბათ ზედმეტიცაა იმის აღნიშვნა, რომ ბერდიაევის თეოდიცეა, ყოველ შემთხვევაში, იმ სახით, რა სახითაც მას გადმოგვცემს ბ-ნი ერმიჩევი, აშკარად ვერ უსწორებს მხარს მისი მოძღვრების ვერცერთ სხვა ასპექტს, გარდა ზემოთ მოტანილი ისტორიზმის პირწმინდად სუბიექტური გააზრებისა, რასაც ვერცერთი საღად მოაზროვნე ისტორიკოსი ვერ გაიზიარებს. ეს კიდევ ერთი უტოპიაა, პლატონის, თომას მორის, ტომარო კამპანელას, ფრანსუა მარის შარლ ფურიეს, კლოდ ანრი დე სენ-სიმონის, რობერტ ოუენის, ეტიენ კაბესა და სხვათა და სხვათა უტოპიების მსგავსი.

პოეტი - მხედარი - ტარიზი

იდეა 1919 წლის თებერვალი. ქართული ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე ერთ-მანეთის მიყოლებით დაიბეჭდა გიორგი ლეონიძის, სიკო ფაშალიშვილის, იოსებ იმედაშვილის, შალვა კარმელის, შიო მღვიმელის, შალვა ბუაჩელის, ნიკო ასათიანის და სხვათა სამგლოვიარო წერილები. იუნკებოდნენ, რომ საქართველოს სამხრეთი საზღვრის დაცვისათვის ბრძოლაში უდეს გადაღმა, ქვაბლოვანის მიდამოებში, ოსმალო ასკერებმა და სერვერ-ბეგ ქობლიანელის ბრბომ ოთხი ტყვიით სიცოცხლეს გამოასალმეს ქაბუკი პოეტი გრიგოლ მეგრელიშვილი (მთის ნიავი). ორიოდე ამონარიდი ამ წერილებიდან. „საშიშ ჭრილობამ ვერ გაანეღა ეთეროვანი ჩირაღდანის მისი სულისა და იგი უკანასკნელ ცოცხალ ძარღვებით რაინდობდა... მეოთხე საბედისწერო ტყვიაც და ტკივილგაყრუებული უშიშარი ჯაზაირჩი, ძალით, სიკვდილის მუქარით, გამოიტაცეს მეგობრებმა ცეცხლის დელგმიდან. დაეცა სათაყვანო მესხეთის თოვლიან ხავერდზე. ამ თოვლის ეტრატზე დაეყინა დასისხლული სახელი გრიშა მეგრელიშვილისა...“ (შალვა კარმელი). „მან მტრის ტყვიას მიუშვირა და გაახრეტინა ის ლამაზი, ცეცხლით ანთებული გული, სადაც ეგეთის ძლიერებითა სცემდა ნაკადი მამულიშვილობისა და რაინდობისა“ (სიკო ფაშალიშვილი). „ნავიდა ძვირფასი და სატრფო ყრმა თეთრ კვართ გადაცმული მშვენიერი იოსებნივით. მისი სული დასტკნა უშლელ ლოტოსივით, მისი სიტყვა ვერ გახდა ნაცხადი, მაგრამ მისი კუთილშობილური სისხლის ღალადი გახშირანდა საქართველოსთვის“ (გ. ლეონიძე).

ყველა წერილის თვითიული სიტყვა ორმაგი მოთქმის კილოზეა გაცხადებული,

ყოველი ასო-ნიშანი ორგვარი ცრემლის მელნითაა გამოყვანილი: დიდი მამულიშვილი მოკლეს; გარიჟრაჟებზე ჩაიფრულა ქეშმარიტი პოეტური აღმაფრენა.

გრიგოლ მეგრელიშვილის სახელი და აჩრდილი ბავშვობიდანვე მომყვება. ბავშვობა და სიჭაბუკის პირველი წლები კი დედულში, „გურიის ქიპრად“ წოდებულ სოფელ საჯავახოში გავატარე. გურიის მთათა წინა ზოლი, ლამაზ კედლად რომ მოჰყვება კოლხეთის დაბლობს დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ, ამ სოფელთან ორასიოდე მეტრზე უახლოვდება მდინარე რიონს, რათა მერე კვლავ დაშორდეს, კარი გაგვიღოს იმერეთისაკენ. საჯავახოდან თერამეტოდე კილომეტრის დაშორებით, ჩოხატაურის მისადაგომებთან მდებარე სოფელ შუა ფარცხმაში, დაიბადა გრიგოლ მეგრელიშვილი, „მთის ნიავის“ ფსევდონიმით რომ გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე.

პოეტის მამა, გერასიმე მეგრელიშვილი, პატივდებული, ჩოხატაურისა და საჯავახოს თემ-სოფლებში „მართალკაცობით“ გამორჩეული პიროვნება იყო. ხოლო დედა, პისტი ყენი, საქამიასურელი ტახტის აზნაურის ბიჭია ყენიას ქალიშვილი, გახლდათ. იგი ღვიძლი და იყო ბებიჩემისა (ანასტასიასი). ასე რომ, დედაჩემი (ვერა ხაბეიშვილი) და გრიგოლ მეგრელიშვილი დეიდაშვილები იყვნენ. გერასიმესა და პისტის დარჩათ ორი შვილი: უფროსი – ოლა, რომელიც ცოლად გაჰყვა ერკეთელ (ჩოხატაურის რაიონი) უნიფანე მგალობლიშვილს; უმცროსი იყო გრიშა (როგორც მას ეძახდნენ ახლობლები), მომავალი პოეტი. როცა ჩემს დას, პისტის, ფარცხმაში დავტვიროდი, – იგონებდა ბებიჩემი, – გრიშა ჩვილი იყო, ჯერკიდეც აკ-

¹ ამ ნარკვევში ციტირებული ყველა მოგონება თუ სჯა მთის ნიავის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ ამოღებულია პოეტის მეგობართა წერილებიდან, რომლებიც გაფანტულია 1919 წლის ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. ისინი მოიპოვა და გადმოგვცა მკვლევარმა ზაურ მეძველიამ.

ვანში ინვაო. ობლობის სიმწარე ადრევე ხე-დომია ნილად გრიგოლს (რაც ჟონავს მის ლექსებში).

ცხრა თუ ათი წლის ვაჟიშვილი გერასიმე მეგრელიშვილს ქუთაისის გიმნაზიაში მიუბარებია. ფარცხმიდან ქუთაისში (შემდგომ თბილისში) მიმავალი გრიგოლი აუცილებლად შეჩერდებოდა ორპირში (საჯავახოვან და ორ კილომეტრზე მდებარე სოფელში, სადაც მაშინ დედაჩემის მშობლები სახლობდნენ. მერე რიონის მონოლამ აყარა ეს სოფელი, ტ. ტაბიძის ლექსებში ასე ხშირად მოხსენიებული). აქ, დეიდასა და დეიდაშვილებთან დიდი, წრფელი გრძნობით შეაღერებულნი, გულს გაიხსნიდა ხოლმე. პატარაობიდანვე დედის ალერსს მოკლებული დისშვილის გამორჩეული გულთბილობით შეცბუნებულ ბებიამე მთურმე ამ სიტყვებით დაამშვიდებდა: დეიდას დედის სუნი აქვსო.

ხოლო როცა ქუთაისიდან (თუ თბილისიდან) მშობლიური ფარცხმისკენ მიეშურებოდა, ზოგჯერ მეგობრებიც მოჰყვებოდნენ. სამტრედიის ვაგზაზე ჩამოქვეითებულნი, სანავარდოზე მოჭრიდნენ გზას, ბორნით რიონს გადმოლახავდნენ და ორპირში ხშირად კარგა შეღამებულზე მოვიდოდნენ. კოპიტის ხისგან გამართულ ოდაში კოპიტისავე კუნძებით აგუზგუზებულ ბუხართან ქართულ ლექსსა და ცოლიკაურის ნაჟურს ჭაშნიკს უსინჯავდნენ. დილით ადრე ბაბუაჩემს ბრტყელძირა კოლხურ ნავში ჩაუსხდებოდნენ, რათა შემდოვრებული რიონის ფარვატერსა და მონიოში ჩაყრილ „ანკელარებში“ გაბმული ზუთხი თუ ლოქო ამოეყვანათ. ამ მეგობართაგან ბებიასა და დედას ორი მათგანის, დემნა შენგელაიასა და ალექსანდრე ქუთათელის სახელებიც ახსოვდათ. იმასაც იტყოდნენ, რომ ბატონ დემნას ცხენით რიონის ქალების შემოვლა უყვარდაო.

1914 წელს გრიგოლ მეგრელიშვილი თბილისის გიმნაზიის მეხუთე კლასში გადავიდა. მისი ნაწარმოებებიც ამ წლიდან გამოჩნდა ქართული ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე.

1917 წელს გ. მეგრელიშვილს გიმნაზია დაუშთავრებია, რადგან იგი 1918 წელს უკვე ახალგაზსნილი თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტია. უეჭველია, რომ ქაბუკი პოეტი იჯდა პირველ ლექციაზე, რომელიც უნივერსიტეტში ნაიკთხა დიდმა ივანე ჯავახ-

იშვილმა 1918 წლის 30 იანვარს 93-ე აუდიტორიაში. ცნობილია, რომ ქართული უნივერსიტეტის მესაძირკველემ იმ დღეს იმ აუდიტორიაში მსხდომთ (და ფეხზე მდგომთ) მამულისა და მეცნიერების ტრფობის დიდი, გაუნელებელი ცეცხლი დაუნთო გულში. ზუსტად ერთი წლის შემდეგ (სწორედ 30 იანვარს 1919 წლისა) ოსმალო საკერებმა ტყვიებით დაცხრილეს გრიგოლ მეგრელიშვილის გულიც და ფილტვებიც. ასე რომ, ჭეშმარიტებას ბრძანებს ზ. მეძველია, როცა მთის ნიავის დაღუპვის ფაქტზე იტყვის: „ცხადია, იგი ქართული უნივერსიტეტის ერთ-ერთი პირველი სტუდენტია და მარო მაყამვილთან ერთად უნივერსიტეტის გამაბრწყინებელთა სასახელო წარმომადგენელი“.

გრიგოლ მეგრელიშვილის სიცოცხლე, მეომრული ღვაწლი და სიკვდილი, თავისთავად, ერთი დიდი კანდელია, საქართველოს სულიერი ცხოვრების ტაძრის საკუროთხეველზე რომ დაანთო და დაწვა 19 თუ 20 წლის ჭაბუკმა. აი, რას წერდა მთის ნიავის ქუთაისელი მეგობარი ნიკო ასათიანი პოეტის დაღუპვასთან დაკავშირებით 1919 წლის 4 თებერვალს გამოქვეყნებულ წერილში: „მახსოვს, ორი კვირის წინად გრიგოლ თბილისს რომ გამეგზავრა ლეგონში ჩასაწერათ, - „სამშობლოს მსხვერპლად უნდა შევეწირო“, - მითხრა გრიგომ გამომშვიდობებისას. გიმნაზიის მერხს მოშორდა თუ არა, სტუდენტი გრიგოლ ჯარში ჩაენერა. იგი ყველა ფრონტზე გმირულად იბრძოდა. მისი გულმკერდი დამშვენებული იყო გიორგის ჯვრებით. (!). ამხანაგ ჯარისკაცებში მისი სახელი ლეგენდებურ გმირად იყო მონათლული. ოფიცრებს იგი ისე უყვარდათ, როგორც მგოსნებს თავისი ლექსები. იგი აჩქარებული მებრძოლი იყო და სწყუროდა, თავისი სისხლი ყველა ფრონტებზე დაედვარა“. პოეტის მეორე მეგობარი იგონებდა, რომ „ბათუმის, ტუაფსის, საჩხერის ომების შემდეგ, რომლებშიც ნაციონალისტი გრიგოლ მეგრელიშვილი ღირსეულ მონაწილეობას ლებულობდა, უკანასკნელი ახალციხის ფრონტებზედაც პირველ მოთხოვნისთანავე წავიდა“ (რას ნიშნავს ამ ნაწყვეტის „ნაციონალისტი“, ამაზე ცოტა ქვემოთ ვისაუბრებთ).

თითქმის ყველა, ვინც რაიმეს ამბობს მთის ნიავეზე, იმის მსგავს აზრს წარმოაჩენს, რაც ნ. ასათიანმა გამოკეთა; ს. ფაშალიშ-

ვანში იწვავ. ობლობის სიმწარე ადრევე ხე-
დომია წილად გრიგოლს (რაც უნაწეს მის
ლექსებში).

ცხრა თუ ათი წლის ვაჟიშვილი გერასიმე
მეგრელიშვილს ქუთაისის გიმნაზიაში მი-
უბარებია. ფარცხანიდან ქუთაისში (შე-
მდგომ თბილისში) მიმავალი გრიგოლი
აუცილებლად შეჩერდებოდა ორპირში (სა-
ჯავახოდან ორ კილომეტრზე მდებარე
სოფელში, სადაც მაშინ დედაჩემის მშობლე-
ბი სახლობდნენ. მერე რიონის მონოლამ
აყარა ეს სოფელი, ტ. ტაბიძის ლექსებში ასე
ხშირად მოხსენიებული). აქ, დედასა და
დედაშვილებთან დიდი, წრფელი გრძნო-
ბით შეაღერებულნი, გულს გაიხსნიდა
ხოლმე. პატარაობიდანვე დედის აღერის
მოკლებული დისშვილის გამორჩეული
გულთბილობით შეცბუნებულ ბებიაჩემს
თურმე ამ სიტყვებით დაამშვიდებდა: დეი-
დას დედის სუნი აქვსო.

ხოლო როცა ქუთაისიდან (თუ თბილი-
სიდან) მშობლიური ფარცხანისკენ მიემურე-
ბოდა, ზოგჯერ მეგობრებიც მოჰყვებოდნენ.
სამტრედიის ვაგზალზე ჩამოქვეითებულნი,
სანავარდოზე მოჭრიდნენ გზას, ბორნით
რიონს გადმოლახავდნენ და ორპირში ხშირ-
ად კარგა შეღამებულზე მოვიდოდნენ. კო-
პიტის ხისგან გამართულ ოდაში კოპიტის
სავე კუნძებით აგუზგუზებულ ბუხართან
ქართულ ლექსსა და ცოლიკაურის ნაჟურს
ჭაშნიკს უსინჯავდნენ. დილით ადრე
ბაბუაჩემს ბრტყელძირა კოლხურ ნავში
ჩაუსხდებოდნენ, რათა შემდგომი რი-
ონის ფარვატერსა და მონიოში ჩაყრილ
„ანკელარებში“ გაბმული ზუთხი თუ ლოქო
ამოეყვანათ. ამ მეგობართაგან ბებიასა და
დედას ორი მათგანის, დემნა შენგელაიასა
და ალექსანდრე ქუთათელის სახელებიც
ახსოვდათ. იმასაც იტყოდნენ, რომ ბატონ
დემნას ცხენით რიონის ჭალების შემოვლა
უყვარდაო.

1914 წელს გრიგოლ მეგრელიშვილი
თბილისის გიმნაზიის მეხუთე კლასში გადა-
ვიდა. მისი ნაწარმოებებიც ამ წლიდან
გამოჩნდა ქართული ჟურნალ-გაზეთების
ფურცლებზე.

1917 წელს გ. მეგრელიშვილს გიმნაზია
დაუმთავრებია, რადგან იგი 1918 წელს უკვე
ახალგაზსნილი თბილისის უნივერსიტეტის
სტუდენტი. უეჭველია, რომ ჭაბუკი პოე-
ტი იჯდა პირველ ლექციაზე, რომელიც უნი-
ვერსიტეტში ნაიკითხა დიდმა ივანე ჯავახ-

იშვილმა 1918 წლის 30 იანვარს 93-ე აუდი-
ტორიაში. ცნობილია, რომ ქართული უნი-
ვერსიტეტის მესაძირკვლემ იმ დღეს იმ აუ-
დიტორიაში მსხდომთ (და ფეხზე მდგომთ)
მამულისა და მეცნიერების ტრფობის დიდი,
გაუნელებელი ცეცხლი დაუნთო გულში.
ზუსტად ერთი წლის შემდეგ (სწორედ 30
იანვარს 1919 წლისა) ოსმალთა ასკერებმა
ტყვეებით დაცხრილეს გრიგოლ მეგრელიშ-
ვილის გულიც და ფილტვებიც. ასე რომ,
ჭეშმარიტებას ბრძანებს ზ. მეჭველია, როცა
მთის ნიავის დალუპვის ფაქტზე იტყვის:
„ცხადია, იგი ქართული უნივერსიტეტის
ერთ-ერთი პირველი სტუდენტი და მარო
მაყაშვილთან ერთად უნივერსიტეტის გამ-
აბრწყინებელთა სასახელო წარმომად-
გენელი“.

გრიგოლ მეგრელიშვილის სიცოცხლე,
მეორული ღვაწლი და სიკვდილი, თავისთა-
ვად, ერთი დიდი კანდელია, საქართველოს
სულიერი ცხოვრების ტაძრის საკურთხ-
ველზე რომ დაანთო და დანვა 19 თუ 20
წლის ჭაბუკმა. აი, რას წერდა მთის ნიავის
ქუთაისელი მეგობარი ნიკო ასათიანი პოე-
ტის დალუპვასთან დაკავშირებით 1919
წლის 4 თებერვალს გამოქვეყნებულ წერილ-
ში: „მახსოვს, ორი კვირის წინად გრიშა თბი-
ლისის რომ გაემგზავრა ლეგაონში ჩასანერ-
ათ, — „სამშობლოს მსხვერპლად უნდა
შევეწირო“, — მითხრა გრიშამ გამომშვი-
დობებისას. გიმნაზიის მერხს მოშორდა თუ
არა, სტუდენტი გრიშა ჯარში ჩაენერა. იგი
ყველა ფრონტზე გმირულად იბრძოდა. მისი
გულმკერდი დაშვებებული იყო გიორგის
ჯვრებით. (!). ამხანაგ ჯარისკაცებში მისი
სახელი ლეგენდებურ გმირად იყო მონათ-
ლული. ოფიცრებს იგი ისე უყვარდათ,
როგორც მგოსნებს თავისი ლექსები. იგი არ-
ქარებული მებრძოლი იყო და სწყუროდა,
თავისი სისხლი ყველა ფრონტზე დაეღ-
ვარა“. პოეტის მეორე მეგობარი იგონებდა,
რომ „ბათუმის, ტუაფსის, საჩხერის ომების
შემდეგ, რომლებშიც ნაციონალისტი გრიშა
მეგრელიშვილი ღირსეულ მონაწილეობას
ღებულობდა, უკანასკნელი ახალციხის
ფრონტებზედაც პირველ მოთხოვნისთა-
ნავე წავიდა“ (რას ნიშნავს ამ ნაწყვეტის „ნა-
ციონალისტი“, ამაზე ცოტა ქვემოთ ვი-
საუბრებთ).

თითქმის ყველა, ვინც რაიმეს ამბობს
მთის ნიაგზე, იმის მსგავს აზრს წარმოაჩენს,
რაც ნ. ასათიანმა გამოკვთა; ს. ფშაბლიშ-

ვილი იგონებდა: „მოვიარეთ ყველა ფრონტები, მრავალმა დასტოვა თავისი ძვლები „მდელოთა შორის ტიალი მინდვრის“. მათ შორის მოჰყვა მთის ნიავიც“. ზოგი რამ ამ თავდაუზოგაობაზე ბავშვობისას ჩემს ოჯახში ბებიაჩემისგანაც ვსმენია; მაგალითად, ასეთი ამბავი: გერასიმე მეგრელიშვილი (მამა) ერთ-ერთ ფრონტზე მიმავალ შეიღს სამტრედიამდე რომ აცილებდა, ორპირში შეჩერებულან ლამის გასათევად. პოეტის მამას ნათესაებთან გაუმფლავებია, რომ აწინებდა კიდევ ახალ ომში მიმავალი ვაჟის ბედი („სადაც ჩხუბია, ყველგან ეს გარბის“). შეიღს ასე უპასუხნია: ნუ გეშინია, არ დავიკარგები, საშიში და სირცხვილი ახლა კერიასთან ჯდომავა, მამაჩემოო.

მახსენდება ერთი უპიზოდი იოანე საბანისძის თხზულებიდან. წმ. აბო ტფილელი ნერსე ერისმთავართან ერთად იმყოფება აფხაზეთში, დასავლეთ საქართველოში. ნერსე ბრუნდება ქართლში. წმ. აბოც ეშხადება თბილისში წამოსასვლელად. გაქრისტიანებულ არაბ ჭაბუკს მისი პიროვნებით მოხიბლული ქართველები განუმარტავენ, რომ ასეთი ნაბიჯის გადადგმა უთუოდ სიკვდილს მოუტანს. ამასვე ემუდარება აფხაზეთის მთავარი. წმინდანის ერთი პასუხი (მრავალთა შორის) კეთილისმყოფელთა მიმართ ასეთია: „რამ მადლ არს ყოფამ ჩემი აქა, სადა არა არს შიში, არცა სიკუდილი ქრისტესათვის?!“. როგორც ვხედავთ, წმ. აბო ტფილელს შიშს ჰგერის იმის შიში, რომ შეიძლება ქრისტესა და ქრისტიანობისთვის ჯვარცმული საქართველოს სიყვერულისთვის ტანჯვა-სიკვდილისა შეეშინდეს. და წმინდანმა ირგუნა სიკვდილი ამ შიშის მოსაკვდინებლად. იგი „წმინდა მხედართა“ ხომლს შეუერთდა. გვეჩვენება, რომ რალაც მსგავსი თვალმუდგამი მშვენიერება კიაფობს გრიგოლ მეგრელიშვილის სიტყვებში, ნ. ასათიანისა და მშობელი მამისადმი რომაა მიმართული: კიაფობს იმ კაცის შემართებაში, რომელიც მეოთხე ტყვიით დაჭრილი მანც აგრძელებდა ბრძოლას და მეგობრებმა „ძალით, სიკვდილის მუქარით გამოიტაცეს ცეცხლის დელგმიდან“ (შ. კარმელი).

ჩანს, თანამედროვენი უკვე გრძნობდნენ, რომ რალაც არაჩვეულებრივი, დროთა სამანების გადამლახველი იყო გრიგოლ მეგრელიშვილის სიცოცხლესა და სიკვდილში. შალვა ბუაჩელი წერდა ამის შესახებ:

„მასში გაიღვიძა ძველმა რაინდულმა საქართველომ, მისმა ცეცხლოვანმა ბრძოლის გენიამ წარსული და მდღევანდელი საქართველო შეაერთა!“. გ. ლეონიძე 1919 წელსვე ამბობდა მთის ნიაგზე: „სული ჯვარს აცვაო“. ხოლო 1959 წელს დაწერილ ლექსში იგი ასე მიმართავს სიყრმის მეგობარს: „მხედარო, სისხლით მოჭირნახულევ... ხომ დაციალე, ბიჭო, სისხლიდან, ძველი მესხეთის გამოსახსნელად!“. ამ წმინდა სისხლზე ჯერ კიდევ 1919 წელს მიაპყრობდა ყურადღებას მთის ნიაგის მეგობარი პოეტი (თავადვე ადრე რომ დაიღუპა) შალვა კარმელი ამ სიტყვებით (ზემოთ უკვე რომ მოვიხმეთ): „თოვლის ეტრატზე დაეყინა დასისხლული სახელი გრიგოლ მეგრელიშვილისაო“. ვაგინსენოთ, რომ, ქრისტიანული თვალთახედვით, გამწმენდი ძალა აქვს ღვთისა და მოყვანის სიყვარულისათვის დაღვრილ სისხლს. ერთი ცნობილი მოწამის სიტყვით, „ჩვენი სისხლის წინაშე იხსნება კარი ზეცისა, სისხლის წინაშე უქმდება გეშენია. ყოველგვარ დიდებასა და გვირგვინს შორის სისხლის საბუთი ყველაზე მაღალია და უმშვენიერესი“ (კვიპირიანე კართაგენელი). ასეთი „ყველაზე მაღალი და უმშვენიერესი საბუთით“ დამშვენებული წარმოუდგა გრიგოლ მეგრელიშვილი თანამედროვეთ, წარუდგა გარდასულ გმირებს. ამიტომ შეხშიანებია ასეთი დიდი და წრფელი ნატვრით ახლად დაღუპული მეგობრის სულს სიკო ფაშალიშვილი, რომელიც იმავდ ახალციხის ფრონტზე მამაცურად ებრძოდა თურქ ასკერებს. აი, „ტყვიების აკომპანიმენტზე“ დაწერილი ეს სიტყვები: „ანთებულის თვალებით ჩაედგები საყვარელ მწკრივში და გულით გზას აუფიცრავ საქართველოსკენ გამოსროლილ ტყვიას. ეგები მეც მერგოს შესასვით სახარბიელო სიკვდილი და დღესვე შენთან წამოვიდე“. ხოლო მთის ნიაგის დაღუპვასთან დაკავშირებით დაწერილ ლექსში შიო მღვიმელი იტყვის: „სამშობლოსთვის მუხანათ მტერს მსხვერპლად მისცა თავის თავი“. ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქცია იმ სამგლოვიარო დღეებში წერდა: „კალამი გვერდზე მისდო, ქართველ ლეგიონერად ჩაენერა და სრულის შეგნებითაც ემსხვერპლა მამულის თავისუფლებას“. დიახ, გრიგოლ მეგრელიშვილი წარმოგვიდგება, ვითარცა სამსხვერპლოდ მისული ტარიგი („ტარიგი — კრავი უბნო“ — სულხან-საბა).

გასაზიარებლად გვეჩვენება ზ. მეძველიას ვარაუდი, რომ „უთუოდ გრ. მეგრელიშვილიც ესწრებოდა ქუთაისის ბულვარში 1918 წლის მინურულში გამართულ რამდენიმე მიტინგს“, რომელზედაც დავით კლდიაშვილი და პაოლო იაშვილი ქუთათურებს მოუწოდებდნენ მესხეთთან შემოსულ მტრებთან შესაბამელად (ნ. ასათიანი-სეული, ზემოთ მოხმობილი, ინფორმაცია და ეს ვარაუდი ერთმანეთს აესებენ). ხოლო ტ. ტაბიძის ეს სტრიქონი, — „ქუთაისიდან მოდიოდნენ მოხალისენი, წინ გრიგოლი მოუძღოდა, უკან ისინი...“ (პოემა „ფრონტებზე“), მართლაც, გრიგოლ მეგრელიშვილს უნდა გულისხმობდეს.

ჩვენ იმის თქმაც შეგვიძლია, რომ მთის ნიავის მამულიშვილური პათოსი არ იყო იმპულსური. პოეტის-მხედრის-მარტვილის პიროვნული მთლიანობა სოლიდურ ინტელექტუალურ და მსოფლმხედველობრივ საფუძველზე ყოფილა დამყარებული. ჯანსაღი და ბრძნული ჩანს გრ. მეგრელიშვილის ეროვნული თვალთახედვა. 1919 წლის თებერვალში პოეტის ერთი მეგობარი წერდა: „ეროვნული იდეებით გატაცებულ ახალგაზრდობას ერთი თვალსაჩინო და ახტონებულ იდეურ ბოროტმოქმედებათა მამზილებელი მოაკლდა... ის ნაციონალური გზით მავალი ახალგაზრდობა, რომლებთანაც ერთად მეგრელიშვილი საქართველოს ხსნას სხვაგან ეძებდა, ვიდრე სხვადასხვა ჯურის ინტერნაციონალიზმში და „სოციალისტურ კეთილშობილებში“, აი, ეს ახალგაზრდობა გრიშას ვერასოდეს დაივიწყებს და მისი დაკარგვაც მწარედ დაალონებს. ძვირად დაუჯდა ქართველ ერს „სოციალისტური კეთილშობილება“, მწარედ დღეები გაგვიშხადა თითებით გატანილმა დეკრეტებმა. ამ კეთილშობილებამ შექმნა ჩვენში დაუთვლელი ფრონტები, რომლებმაც ბევრი ახალგაზრდა სიცოცხლე შეინირა“ (ლ. კიკაბიძის წერილი).

ამ წერილში ხომ ჭირისუფლისთვის ნიშნული გრძნობითაა გამოტანილი სამზოვზე ის სენი თუ სატიკივარი, რაც ქართულ ცნობიერებაში გაჩნდა მეოცე საუკუნის დასაწყისში და დღემდე ამდებლავებს ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებას. როგორც ჩანს, ასეთ რთულ სიტუაციაში 19-თუ 20 წლის ჭაბუკი სწორად, ბრძნულად სჯიდა. საგულისხმოა, რომ მთის ნიავის დალუპვის ამბავი, სამგლოვიარო განცხადების ფორ-

მით, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ახალგაზრდული მეთაურმა კომიტეტმა აუწყა საზოგადოებას.

ასევე საგულისხმოა გრიგოლ მეგრელიშვილის დამოკიდებულება ბრესტ-ლიტოვსკის სამარცხვინო ზავთან (1918 წ.), რომლის ძალითაც ლენინმა და ტროცკიმ, ხელისუფლების შენარჩუნების საფასურად, ხონჩით მიართვეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძირძველი ქართული მიწები ათათურქის ოსმალეთს. მაშინ იყო, რომ ამ ზავით ფრთაშესხმული ასკერები ახალციხეს, ოზურგეთსა და ქობულეთსაც შემოესივნენ. შალვა კარმელი იგონებდა: „ამ დროს ჩამოვარდა უადგილო და საქართველოსთვის საცნებო ზავი. დღესაც და მარადის ესომებათ მის (იგულისხმება მთის ნია-ვი. - გ.ფ.) მეგობრებს მგოსნის ტრემში დაძირული თვალები შურსაცხმყოფელი ზავის გამო. მასში ტიროდა საუკეთესო გრძნობებით ახალგაზრდა მამულიშვილი. სამშობლოს სიყვარული მოითხოვდა მისგან გმირობას და ის იწვოდა შურისძიებით შეგინებულ ძმების სახელით“ და მაშინვე მიაშურა ახალციხის ფრონტს.

ლ. კიკაბიძის მოგონებიდან ხომ თვალსაჩინოვდება, რომ გ. მეგრელიშვილი შეუპოვრად უპირისპირდებოდა „გაბატონებულ იდეურ ბოროტმოქმედებას“ და საქართველოს ხსნას სხვაგან ეძებდა, ვიდრე სხვადასხვა ჯურის ინტერნაციონალიზმში და „სოციალისტურ კეთილშობილებაში“. როგორც ჩანს, მას აფიქრებდა, სათანადოდ მოუვლიდა თუ არა ძლივს აღორძინებულ სახელმწიფოებრივ თვითმყოფადობას მარქსისტული იდეებით ნაკვები ხელისუფლება. ჩვენი აზრით, ამგვარი ეჭვის სამსალა ფონავს იმ სტრიქონებში მთის ნიავისა, რომელიც 1918 წელსაა დანერგილი და გიორგი ლეონიძეს შემოუნახავს:

*ჩვენ ჩვენის ხელით დავიჭირთ ყელებს,
თუ ჩვენთვის დღესაც აღარ ვათენდა.*

აკი „დაიჭრა“ კიდევ?! (მთის ნიავის თხზულებათა არც ნიკო კეცხოველისეულ გამოცემაში და არც ზ. მეძველიას მიერ მოძიებულ სხვა ლექსებში ეს სტრიქონები არ არის. თარიღს თვით გ. ლეონიძე უთითებს, როგორც ჩანს, ზეპირად ახსოვდა).

ცხელ აგონიის საბედისწერო შენელები-სას გმირ მგოსნის ამოძახილი იყო: „ჩემ

სოფელ ჩოხატაურში წამასვენეთო“ (შალვა კარმელი). ეს სიტყვები ბორჯომშია წარმოთქმული 1919 წლის 31 იანვარს. წინა დღეს ქვაბლოვანის მიდამოებში ასკერთა ოთხი ტყვიით დაცხრილული გრიგოლ მეგრელიშვილი საშველად აქ ჩამოუყვანიათ მეგობრებს. მეორე თუ მესამე დღეს ფარცხმიდან ბორჯომს ჩავიდნენ პოეტის მამა - გერასიმე და დეი მისი - ოლა. ძვირფასი ცხედარი მატარებლით საჯავახოში, ხოლო იქედან ფარცხმას მიასვენეს. შუა ფარცხმის საგვარეულო საბარხთა შორის გაუჭერეს უკანასკნელი განსასვენებელი.

ჩემი დედულეთიდან, ტრადიციისამებრ, მრავალნი გაპყოლიან შუა ფარცხმაში დაკრძალვაზე მიმავალ ჩემიანებს. თებერვლის დარიანი დღე იდგა თურმე. ქარი კი არა ნიავიც, მთის წყნარი ნიავიც კი არ აკრთობდა ოდნავ შევერცხლილ თავებს გურიის მთებისა, როცა მთის ნიავს ეთხოვებოდნენ. ქვეყანა ხალხი ამოვიდა იმ დღეს ფარცხმას, - იგონებდა ბებია, - თბილისიდანაც იყვნენ, ქუთაისიდანაც. სიტყვებიც უთხრეს პოეტებმა ისეთი, რომ ქვას აატირებდა. ერთი ფლავი იერსახის კაცის სიტყვები აქამდე მახსოვს: ძმო გრიშა, ოთხი დღეა ცა ცრემლებს გაყრიდა, დღეს ცრემლგამშრალი და სახეგამტკნარებული გუთხოვება ჩვენთან ერთადო.

ვინ იყო ეს პოეტი? იმ წერილებიდან, რომლებიც გრიგოლ მეგრელიშვილის დაღუპვის ფაქტთან დაკავშირებით გამოქვეყნდა და ზ. მეძველიამ მოიპოვა, შალვა კარმელის წერილი ტოვებს შთაბეჭდილებას, რომ იგი ნამდვილად ესწრებოდა მთის ნიავის დაკრძალვას (შ. კარმელი: „ო, რა მძიმეა ჩემთვის ასეთი სტრიქონები მარადცოცხალ მეგობარზე, რომელსაც ვერ ელვინ სასიკვდილოთ და უკვე ხედავ საფლავში ჩასამკვებად აწეულ კუბოს!“ ან: „განისვენე მშვიდათ, ვალმობდილო ძვირფასო მეგობარო! მე ვილოცებ შენი სულისთვის!“). ხოლო ის ზოგადი ანარეკლი გარეგნობისა, რაც ბები-აჩემის მოგონებიდან მოიხმე, სწორედ შალვა კარმელს ესადაგება.

გრიგოლ მეგრელიშვილის სახელი და აზრდილი, როგორც უკვე ვთქვი, ბავშვობიდან მომყვება. ბებიის, დედისა და სხვა ნათესავთა აღტაცებულ და სევდიან მონათხრობთ უახლოესი ნათესავის ნიჭიერების, გამირობისა და ტრაგიკული ხვედრის შესახებ გულისყურს კი მივპაყრობდი, მაგრამ მაშინვე არაფერი ჩამინერია.

დავამთავრე უნივერსიტეტი. 1959 წლის სექტემბერია. ასპირანტურაში შესასვლელი გამოცდებისათვის ვემზადები. გადავქმალე 11 სექტემბრის „ლიტერატურული გაზეთი“. მესამე გვერდზე დაბეჭდილია გიორგი ლეონიძის „გრიგოლ მეგრელიშვილი“ (ჭაბუკი პოეტის სიკვდილის ორმოცი წლისთავის გამო). იქვეა გ. ლეონიძისავე მშვენიერი ლექსი „გრიგოლ მეგრელიშვილის საფლავზე“. იმ წელს აღინიშნა 100 წლისთავი ეგნატე ნინოშვილის დაბადებიდან. ოუბილზე გურიას ჩასულ პოეტს სიყრმის მეგობარი გაუხსენებია, ჩოხატაურს ასულა. აღმოჩნდა, რომ ორმოცი წლის წინათ დაღუპული პოეტის შესახებ იქ არაფერი იცოდნენ, საფლავიც დაკარგული იყო. რაიონის მაშინდელ თავკაცს - აკაკი გობრონიძეს შესაშური გულსხმიერება გამოუჩენია დიდი პოეტის ხანადელის აღსასრულებლად. უძებნიათ და გვიმართ დაბურულ სასაფლაოზე შუა ფარცხმისა კითხვა-კითხვით მიუგნიათ ჭაბუკი პოეტის განსასვენებლისათვის. მერე გაუნმინდავთ და რკინის მესერიც შემოუვლიათ. იმავე დღეს მთის ნიავის საფლავზე პატარა შეკრებილობაც გაუმართათ.

გიორგი ლეონიძის წერილს ზუსტად ორი კვირის შემდეგ იმავე გაზეთში კვალში მოჰყვა აკადემიკოს ნიკო კეცხოველის (იგი მთის ნიავთან ერთად სწავლობდა თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში) მოგონება - „განუწყვეტელი მოლოდინი“. აქაც, ისევე როგორც გ. ლეონიძის წერილში, ჩვენი საზოგადოების წინაშე წარმოჩნდა დიდი მამულიშვილისა და ნიჭიერი პოეტის შთაბეჭდანიც პორტრეტი. ხოლო 1959 წლის 26 სექტემბერს გ. ლეონიძის თავკაცობით სოფელ შუა ფარცხმაში გრიგოლ მეგრელიშვილის საფლავზე გაიმართა ლიტერატურული დილა, რომელშიც მონაწილეობდნენ სხვა ქართველი მწერლებიც: დემნა შენგელაია, ლევან გოთუა, ნიკო კეცხოველი, ალექსანდრე ქუთათელი, კარლო კალაძე, გრიგოლ ცეცხლაძე, აკაკი ბელიაშვილი, მამია ასათიანი, არკადი ზუნდაძე და სხვები. თანასოფელელის სახელ-დიდებით გახარებულმა შუა ფარცხმელებმა შიო მეგრელიშვილის სახლში სუფრა გაუშალეს საპატიო სტუმრებს. მეორე დღეს კი ისინი სოფელ ერკეთში ისტუმრეს მთის ნიავის დამ ოლიამ და მისმა ვაჟიშვილმა იესე მგალობლიშვილმა. ამათგან შევიტყვე, რომ მწერალ ალექსან-

დრე ქუთათელის რომანში „განთიადის ნინ“, რომელიც 1931 წელს გამოქვეყნდა (რომან „პირისპირის“ თავდაპირველი სახელწოდება), გამოყვანილი ერთ-ერთი პერსონაჟი – გრიგოლ ცაგატრიშვილი – გრიგოლ მეგრელიშვილის პროტოტიპია.

ასე რომ, გიორგი ლეონიძის ღვაწლით, 40 წლის წინათ დაღუპული გრიგოლ მეგრელიშვილი გაცოცხლდა თანამემამულეთა ცნობიერებაში. მან შეაგულიანა მთის ნიავის ახლო მეგობრები (ნიკო კეცხოველი, დემნა მენგელაია, ალექსანდრე ქუთათელი) შეხმაურებოდნენ უდროოდ ნაქცეული გმირი პოეტის სულს. ხოლო ეს სული, როგორც ჩანს, ტკივილიან ანგელოზად თან სდევდა დიდ პოეტს ოთხი ათეული წლის მანძილზე. გრიგოლ მეგრელიშვილის საფლავზე ნაკითხულ ამ სტრიქონებს მივაყურადოთ:

*შენი აჩრდილი ჩვენს ფიქრს განაგებს
და ძველებურად ძმობაშიც კმუნენ!*

როგორც ჩანს, გ. ლეონიძეს ჰქონდა შენახული გრიგოლ მეგრელიშვილის ნაწერების (გამოქვეყნებულის თუ გამოუქვეყნებულის) ერთი ნაწილი, რომლის წიგნად გამოცემისათვის მზადებას იგი 1919 წელსვე შესდგომია. ამ წლის 9 მაისს იგი მთის ნიავის სხვა მეგობრებთან (მიხ. ხერხეულიძე, ვახ. კილაძე, ნ. კეცხოველი, ირ. დიდიძე, მიხ. ლოლობრიძე) ერთად აქვეყნებს განცხადებას, რომლითაც გრიგოლის ნათესავ-მეგობართ და ნაცნობთ თხოვენ, მიანოდონ პოეტის ნაწერები, რათა მერე წიგნად შეიკრას ყველაფერი. ამ ჩანაფიქრს თურმე განხორციელება არ ეწერა. მაგრამ 1959 წელსვე გ. ლეონიძე და ნ. კეცხოველი კვლავ მიუბრუნდნენ ზრუნვას ოდინდელი ჩანაფიქრის ხორცშესახსმელად. გამოცემაში დაიგვიანა (1966 წელს, გ. ლეონიძე გარდაიცვალა). 1973 წელს დაიბეჭდა წიგნი – „მთის ნიავი (გრიგოლ მეგრელიშვილი) შუქურვარსკვლავი. რჩეული ლექსები და პოემები“. აქ არის 30 ლექსი, 3 პოემა და 1 ნოველა. მაშინ მეორედ გაცოცხლდა გრიგოლ მეგრელიშვილი. ამ წიგნიდან ს. ხუციშვილმა „ქართული პოეზიის“ მეთერთმეტე ტომში (1980 წ.) გადაბეჭდა მთის ნიავის 5 ლექსი. ხოლო 1992 წელს გ. ალხაზიშვილმა და რ. ჩხეიძემ „ქართული მინიატურული პროზის“ პირველ წიგნში შეიტანეს მთის ნიავის ნოველა „გრძნეული სარკე და მარგალიტის კრიალოსანი“.

დალუპეიდან პირველ გახსენებაში – 40 წელიწადი, წიგნის გამოსვლამდე უნდა წელი, შემდგომ მხოლოდ ორი ძლიერ-შესამჩნევი გაკრთობა პოეტის სახელისა, – აი, ასე წარმოგვიდგება „უბელო ბედითა“ თუ ჩვენს გულეში უკეთეს გრძნობათა დაჩივებით დალდასმული აჩრდილი გრიგოლ მეგრელიშვილისა შთამომავლობის ცნობიერებაში.

ფიქრობდი, 80 წლის გრიგოლ მეგრელიშვილს შეეხმიანებოდა მისი სამშობლო, 90 წლისას... მაგრამ 100 წლისას რომ მოიგონებდა, უკვე აღარ ველოდი. დღეს ხომ ისეთი ამინდო დგას ჩვენს ქვეყანაში, რომ მოგონებებისა და ტრადიციებისათვის არავის სცალია. წარსულისათვის კი არა, ანმყოსათვის არა გვცალია, ისე გამაღებელი ვაშენებთ ბრწყინვალე მომავალს. სამხედრო თუ ეკონომიკურ კრიზისზე უფრო ძნელად მოსაგვარებელი, უფრო სამში, – გვასწავლის ბრძენი, – „არის ინტელექტუალური კრიზისი, უფრო ტოტალური და, თავისი ბუნებისამებრ უკეთ შენიღბული“ (პოლ ვალერი, „სულის კრიზისი“).

ჯერ კიდევ ამ ოცი წლის წინათ ვიხსოვე უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის პედაგოგს, უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის მკვლევარ ზაურ მეჭველიას, გარჯილიყო გრიგოლ მეგრელიშვილის პოეტური მემკვიდრეობის ჯერ ისევ მიუკვლეველი ნიმუშების გამოსავლენად და შესასწავლად (იგი საგანგებოდ იყო დაინტერესებული XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ნაკლებად ცნობილ მწერალთა შემოქმედებით). ამ ნიჭიერმა მკვლევარმა, მიუხედავად ჯანმრთელობის მდგომარეობისა და ეკონომიური სიდუხჭირისა, დიდხანს და დაუზარებლად იშრომა მთის ნიავის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის შესავსებად და შესასწავლად. თავისი გარჯის ნაყოფი მან გადმოგვცა 2005 წლის ოქტომბერში. ეს არის: 1. 16 ლექსი, აქამდე მიუკვლეველ-გამოუცემელი; 2. წერილები გიორგი ლეონიძისა, შიო მღვიმელისა, შალვა კარმელისა, სიკო ფაშალიშვილისა, ნიკო ასათიანისა, შალვა ბუაჩელისა, გიორგი ნატროშვილისა მთის ნიავის შესახებ; 3. მთის ნიავის მიერ თარგმნილი ედგარ პოს „ყორანი“ (მიმოფანტული 1914-1919 და 1959 წლების ჟურნალ-გაზეთებში); 4. მშენიერი ბიოგრაფიული ნარკვევი „გმირი-პოეტი გრიგოლ მეგრელიშვილი (მთის ნიავი)“.

ზაურ მეძველია, ეროვნული მწერლობის ეს თავმოდრეკილი მსახური და ქომაგი, ამ შეხვედრიდან ორიოდე თვის შემდეგ გარდაიცვალა. ჩვენს პირად მოვალეობას, მრავალი მოტივით განსაზღვრულს, - დავინყებინს ბურუსს გამოვტაცოთ არდასაღინყებელი კაცის ღვანლი, - ახლა კიდევ უფრო აძლიერებს პასუხისმგელობის გრძნობა ზაურ მეძველიას შთაგონებული გარჯის ნინაშე. მისი ნარკვევი ასე მთავრდება: „გამაოგნებელია უზადო ქაბუკური სამყარო - ქეშმარიტად, ცოდო იყო მისი ნაადრევი სკედილი. უფრო ცოდევა მის მიმართ ყველაფრის ნამღეკავი დუმილი. „ჩემო კარგო საქართველო, შენს ერთგულ შვილს მითხარ რამე“ („თეთრი ღამე“, 1917) - შეხმინანებას ითხოვს დროში განრიდებული მომართვა...“. გემართებს, დავგინებით მაინც მივაპყროთ გულისყური ავყამიანობის ჯანღში „განრიდებულ მომართვას“, დავინყების ბურუსს გამოვტაცოთ არდასაღინყებელი კაცის სახელი და ღვანლი.

ჩვენ საკმაოდ ვისაუბრეთ გ. მეგრელიშვილის მამულიშვილურ ღვანღზე. უფრო მეტს ზ. მეძველიას ნარკვევით იპოვის დაინტერესებული მკითხველი. იმავე წყაროს უნდა მივმართოთ, რათა გავითვალისწინოთ, რა მაღალ შეფასებას აძლედეა XX საუკუნის პირველი მეოთხედის საქართველოს განათლებული საზოგადოება მთის ნიავის პოეტურ ნიჭსა და შემოქმედებას. მხოლოდ ორიოდე ნიმუშს მოვიხმობ იმჟამინდელ თვალთახედვისა: გ. ლეონიდე წერდეა 1919 წელს: „თვითონ იყო ცოცხალი პოემა და რიტმულ გრძნობებს გიშლიდეა მუღამ. მისი სიტყვის ფორმა მის ნათელ გრძნობას მისდედეა და ხელოვნება მისთვის ფუნქციად იქცეოდეა“. შალვა კარმელი: „იგი ეკუთვნოდეა ახალ პოეტების სკოლას, რომელთაც ხელთ უჭირათ საქე ქართული კულტურის რესტავრაციისა და მომავალ ღვთაებრივ იღბლისა“ (1919წ.).

სულ 15-16 წლისა იყო გრიგოლ მეგრელიშვილი, პირველი ლექსები რომ გამოაქვეყნა. „ყრმობაში მას უყვარდეა ეროსები, აღბად მისთვის, რომ თვითონაც ეროსს ჰგვანდაო“, - იგონებდეა გიორგი ლეონიდე. საგულისხმო შინაარსისა და დიდი პოეტის მსჯელობის ეს ფრაზა; აქ მთის ნიავის პირველი ლექსების უმთავრესი თემის ფეს-

ვს მეგობარი მგოსნის გარეგნულ მოშხიბვლელობაშიც ეძებს გიორგი ღერონიდე. არმ გრიგოლ მეგრელიშვილს კეთილდღენსაგონი ეული, ღამაზი, ერთომ მეტყველი თვალები („თვალეზზე გრძელი, შავი ნამნამები, ზედ ჩიტები დასხდებოდენ“, - გ. ლეონიდე) და ხმის სასიამოვნო ტემბრი გამოარჩედეა, ეს ტოლ-ამხანაგების წერილებიდანაც ჩანს, პოეტის ნათესავეებიდანაც მსმენია, ჩანს ფოტო-სურათიდანაც (მთის ნიავის დისშვილს, ნინო სიხარულიდე დედისაგან გაეგონა, რომ მისი ძმა ეტრფოდეა ერთ მშვენიერ ქალიშვილს, სოფელ ხიდისთავის მკვიდრს - მადისო კალანდაძეს).

ყრმა, თბილისის სათავადანაურო გიმნაზიის მეხუთე კლასის მონაფეა (სასწავლებლის დამთავრებამდე კიდეე სამი წელია) გრიგოლ მეგრელიშვილი, როცა 1914 წელს აქვეყნებს ლექსებს: „ღამის ოცნება“, „გაზაფხულის ხმები“, „მითხარ მთვარე“, „დაჭრილი შველი“, „პოემას „იოანე ნათლისმცემელი და სალომე“ და სხვათ. ჯერ ის უნდა ითქვას, რომ განსაკვიფრებელია ამ ნაწარმოებების ავტორის განსწავლელობა ქართულ ლიტერატურასა და საქართველოს ისტორიაში, ანტიკურ მითოლოგიაში, წმინდეა წერილის სამყაროში. განათლების ასეთ მაღალ დონეზე იგი უკვე ქუთაისის გიმნაზიაში დააყენეს (სწორედ 1914 წელს და მეხუთე კლასში გადმოვიდეა იგი თბილისის გიმნაზიაში). თბილისში კი მას ქართულ მწერლობას პეტრე მირიანაშვილი ასწავლიდეა. როგორც ჩანს, ქართული ლიტერატურის ამ პედაგოგს სანატრელად დაუხვეწანეს ნიჭიერი მეტირდი, ანტიკურ მითოლოგიასთან, ბუკოლიკურ პოეზიასთანაც უზიარებია იგი (ანაკრეონტისა და თეოკრიტოს სირაკუსელის ნაწარმოებების მხატვრული სამყაროს ხიბლი აქვს ნაგრძნობი ავტორს იმ ლექსებისა, რომლეზზედეაც ახლა ვისაუბრებთ). ლექსს „გაზაფხულის გალობა“ სათაურის ქვეშ ასევე მიწანწერი ამკობს: „ძღვენად პეტრე მირიანაშვილს“. ნაწარმოების დასაწყისში ავტორი ზამთრის ძილქუმიდან თავდახსნილი ბუნების გამოლვიდება-აღდეგომის სურათს წარმოსახავს. მზითა და სიცოცხლით ამოვსებულ

ტკეში ვითი ყრმა ეროსი ეძებს
სხვადასხვაფერ იას,
იქვე თავი მოუყრია მოცქრიალ ცხრა
ფერიას,
მწვანე დაფნის ფოთლებისა მათ დაუნდაეთ

სამოსელი,
ძეძუ-მკერდი გაუშლიათ, ხტიან, რბიან,
როგორც შევლი...

ის ცეკვაედა, მისი ტანი, როგორც ვერხვი
(ცახცახებდა),
ის ცეკვაედა, ცეკვა მისი აღწვიმბდა (ღუფიღუფი)
ვნებას;
ის ცეკვაედა... გრძობა-სურვილის უმონებდა
ხელოვნებას.

წარმართულ-სენსუალისტური პათოსით გაჯერებული ამ სივრცის ყველა მკვიდრი სამადლობელ გალობას აღუვლენს მზეს, „სიყვარულის გამღვიძებელს“, „ტრფობის ცეცხლის აღმგზნებს“. ბუნების ამ აღლუმს მფარველობს მზის სხივის, სინათლის ღეთაება აპოლონი. ხოლო იმების კონით ხელ-დამშვენებული ეროსი „ერთ ფერიას სიყვარულით აგზნებული ჩაეკონება“. აპოლონს, რომელიც მწყემსთა მფარველადაც იყო მიჩნეული, ცხერის ფარა და „სალამურის კვნესა“ უახლოვდება. თვით აპოლონი „გაეასკენ ეშურება“.

„ღამის ოცნებად“ სახელდებულ ლექსს თითქოს საპირისპირო იერიის სივრცეში გადაცყავართ. დღის უფალი და დამამშვენებელი მნათობი მოსასვენებლად მიდრკა:

ვერცხლის მთვარე ამოსცურდა და
სხივები დაათოვა,
ნორჩ ვარდს გულში ისრად სტყორცნა, ტყის
ფოთლებში ჩააქსოვა.
ველურ ტყიდან გამოვიდა მშვენიერი
სახის ქალი,
ორ მონყვეტილ ვარსკვლავით ფუფუნებდა
მისი თვალი...
ნაბლისფერი თმის ნაწნავი მზარ-ბეჭებზე
დაეყარა,
სამოსელის ნაცვლად ტანი ყვავილებით
დაეფარა.

„გაზაფხულის გალობაში“ ეს სცენა ერთიანად მზითაა გაჩახახახებული, „ღამის ოცნებაში“ მთვარიან-ვარსკვლავიანი ფამის შუქ-ჩრდილებითაა გადახახული, ორივე შემთხვევაში კი ვისმინთ და ვესწრებით „ბუნების მაყრულს, საქორწილოდ სრულს“, როგორც იტყობა აკაკი.

„გაზაფხულის გალობაში“ ბუნება, სიყვარულის გრძობა და სილამაზე, ხელოვნება ძირითადად ჰარმონიაშია ერთმანეთთან. ლექსში „ღამის ოცნება“ ცეკვა-ხელოვნებების „გაღვიძებას“ ემსახურება, ქალს სიყვარულის „გრძობა – სურვილისათვის“ „დაუმონებია ხელოვნება“. ხოლო პოემაში „იოანე ნათლისმცემელი და სალომე“ ამილიდი ვნება ყოველის ნამღეკავ სტიქიონითაა აზვირთებული პურიასტანის მეფის ძმისწულის სხეულსა და სულში:

ჩემს ნორჩ სხეულს, ვნებით რბეულს,
სწვავს და სდაგავს ტრფობის აღი.
საალურსოდ გიცდის ტუჩი
გიცდის ტუჩი მარწყვი, ლალი...
მოვრთე ლამაზ ყვავილებით
ჩემი ღამის სარეცელი.
შენთვის ეფიქრობ... ფრუანტელს მგერის
ვნება ტკბილი, ვნება მწველი...

„ტრფობის ცეცხლის აღმგზნებ“ მზეს მთვარე შენაცვლებია. იგიც სხივებს ათოვს დედამიწას, ათოვს უშურველად, განურჩევლად. ვარდის გულში და ტყის ფოთლებში „ისრად ნატყორცნ“ ამ სხივებს (ისევე, როგორც მზისა) ერთადერთი საზრუნავი აქვთ, სიყვარულის დამათრობელი ნექტარი აფრქვიონ, ტკბილი ვნება გააღვიძონ. მთვარეს თანამდგომელნიც ჰყვანან: „ცას გაეკრა ვარსკვლავთ კრება, მოელვარე, მოკამკამე“. ასე რომ, დედამიწა ამ ლექსშიც ერთ უზარმაზარ სცენად წარმოდგება, სადაც სიყვარულის ფერხულს თამაშობენ ადამიანებიც და ბუნებაც ერთიანად. „ველურ ტყიდან გამოსული“ მშვენიერი ქალი, რომლის სხეულზე სამოსლად ყვავილები გაფურჩქნელიყვენს,

„ყრმობაში მას უყვარდა ეროსებიო“, – რომ ბრძანებდა გ. ლეონიძე, – იქვე აგრძელებდა: „მახსოვს პირველად, როცა მას სალომეს ვნებული ნდომა ჰსურდა აეშალა უცად პოემაში (პოემის ჟანრში გამოუცდელსო. – გ.ფ.), მისი სული მეტად ცხელი იყო, თვითონ იყო ცოცხალი პოემა და რიტმულ გრძობებს გიშლიდა მუდამ. მისი სული თრთოდა ლელვისაგან და ხმა ჰქონდა რბილი, ძვირფასი. ვნება და ენერგია უჩქეფდა მუდამ, ინტუიცია გონს უნათებდა ამილილ სტიმულით“. როგორც ვხედავთ, ეროტიზმის თემის ინტენსიურობას მთის ნიავის ადრინდელ შემოქმედებაში გ. ლეონიძე საგულისხმო სადინარში მოიაზრებს, მგვობრის სულიერი წყობისა და ემოციური იმპულსების კონტექსტში ჭვრეტს. ეს იმ პოეტის თვალთახედვაა, რომელიც მერე (1931 წ.) იტყვის: „სიჭაბუკე და ლექსი ერთია, ერთ

... ცეკვაედა, შიშველ ფეხებს მინას ოდნავ
შეახებდა,

ჩუქურთმაში გამოყვანილიო“. თუმცა მთლად სწორი არაა ჩვენი ეს მსჯელობა. გრიგოლ მეგრელიშვილს ჯერ არც დასდგომოდა სიტყაბუკე. თავად გიორგი ლეონიძე ხომ „ყრმად“ მოიხსენიებს განხილული ლექსებსა ავტორს. სულხან-საბა განმარტავს: „ყრმა — ექვს წელს ზევით 18 წლამდე ყმანვილი“.

იმავე 1914 წელსაა გამოქვეყნებული მთის ნიაგის ლირიკული თხზულება „მოჩვენება“. ჭეშმარიტად განმაცვიფრებელია სულიერი ცხოვრების ის სიღრმე, შემოქმედებითი ძიების ის დიპაზონი, რასაც ამ ლექსში გააცხადებს 15-16 წლის ყრმა. „რწმენის ალით“ შეზურვილს, „ლოცვით სულიერად ამაღლელულს“ „ხორცშესხმულად“ ევლინება „ოცნება“:

*ჩემს წინ იდგა მოჩვენება, ღმერთო! ღმერთო!
რა დიადი,
მზე ნათელი ფერს ჰკარგავდა, ბნელდებოდა
ვანთიადი,
არსად სჩანდა აფროდიტე, ზღვის ქაფებში
დანაბადი.*

თუ ზემოთ უკვე განხილულ ნაწარმოებებში ანტიკური ესთეტიკური მსოფლშეგრძნების ხიბლი გვიპყრობს, „მოჩვენების“ ავტორი კიდევ უფრო მაღალი, კიდევ უფრო ცხოველმყოფელი მშვენიერების საუფლოს კარიბჭეს შეგვალენინებს. თუმცა აქაც „მზის სხივი შადრევანად იმსხვევება“, ნაძვნარიც „ტალღასავით ირხვევა“, მაგრამ ხორციელი მზერით ხილულ სილამაზეთა მთელი ნყება გაფერმკრთალებულია სულიერი მზერით წედომილი მშვენიერების წინაშე. რა თქმა უნდა, სრულიად გარკვეული მსოფლმხედველობრივი დატივრთვა აქვს მითითებას იმის თაობაზე, რომ „არსად ჩანდა აფროდიტე“, სილამაზის ანტიკური ქალღმერთი.

*ედუმდი, სულის მღელვარებას ამელავნებდა
სუნთქვა ცხელი.
ბოლოს მუხლი მოუყარე, ვუთხარ,
„ეპოვე ნანუკელი...“*

„ხორც-შესხმული ოცნების“ მონოლოგში კი იესო მაცხოვრის წმინდა წერილისეული სახე სჭვივის. „რწმენის ალში“ სანთელივით გადამდნარ სულში ლირიკული გმირისა ტყბილ-მწარე განცდა იღვრება, რომ „ძვირფასია მხოლოდ იგი, რასაც კაცი ვერ მისწვდება!..“ მალე „მიეფარა მოჩვენება“ ზეციდან კი ეს სიტყვები ჩამოისმის: „მას

ეძებდე განუწყვეტლივ, მხოლოდ რასაც ვერ მისწვდება“: „მოჩვენების“ ავტორი ჭეშმარიტი ღმერთის მძებნელი ყრმაა:

ხოლო ერთი წლის შემდეგ, 1915 წელს, გრიგოლ მეგრელიშვილი აქვეყნებს ლექსს „ნუ იფიქრებ...“ ეს ლირიკული თხზულება სოლიდური პოეტური ხელოვნების ნიმუშია, სადაც ღრმა ფილოსოფიურ-რელიგიურ ძიებას თვალს უსწორებს დახვეწილი ფორმა. აქაც სილამაზეს ევლება თავს ყრმა მგოსნის გამსჭვალავი მზერა. მაგრამ ის სულიერი სიმდიდრე და ინტელექტუალური სიმნიფე, რაც ამ ლექსში გაცხადდება, ერთობ აჭარბებს მთის ნიაგის ეროტიკული თხზულებების თავისთავად საგულისხმო ღირებულებებს. პირიზონტალიდან ვერტიკალზე გაჭრის ის მძლავრი იმპულსი თუ კვეთება, რაც „მოჩვენებაში“ დაჩნდება, ამ ნაწარმოებში შინაარსობლივად მდიდრდება, ღრმა და მრავალმხრივ მოტივირებული ხდება. ლექსს მთლიანად მოვიხიბობთ:

*ნუ იფიქრებ, რომ მიყვარდე, ჯადოსნურო
სარო ტანო,
როცა შენს წინ ლოცვად ვდგები, მინდა გეგმო,
გეთაყვანო,
ნუ იფიქრებ, ნუ იფიქრებ, თითქოს შენში
ვეტრფი ქალსა,
როცა მინდა დავემონო მკერდს მშვენიერს,
თეთრს, ფიქალსა.
მე ყოველგვარ სილამა ზეს სულის ლტოლვით
ვეგებები,
მე თვითვე ექმნი ტანჯვას ძლიერს, ჩემის
ტანჯვით ვიკვებები.
ვეტრფი წმინდა სიყვარულით, მარწყვის
დილას, ნითლს, სისხამს,
ვეტრფი ზეცას, როცა იგი ვარსკვლავთ
სამოსს ნამოიხამს.
მიყვარს, როცა სიოს სუნთქვით ირბევა
და თრთის ფურცელი,
მიყვარს ყანა მოღალანე, ზღვა მღელვარე,
სა ზღვარ ვრცელი.
მიყვარს მთვარე, როცა მისხა
მოვერცხლილსა ისარ-კაეებს
ათრთოლებულ ტბისა გული, ველარ იჭერს,
ვერ აკაეებს.
მიყვარს, როცა გა ზაფხულზე დედამინა
იქარგება
და შაშვისა სვედით სტვენა ფოთლოთ შორის
იკარგება...
მიყვარს ბალი, სად ყვავილნი დააკმევენ
გუნდრუკ სურნელს,
წყარო როცა ჩამოწრულვებს ყოფნის
ზღაპარს საამურს, ნელს,
მიყვარს ოხერა, როცა დარდი გულს
პირ-მასრსა ეკალს ასობს...
მიყვარს ღამე საოცნებო, მაშინ ლტოლვით
ერთი ასობს...*

მიყვარს ტანჯვა-სიღამაზე, და თუ შენს წინ
ლოცვად ვდგები,
შენ არ გეტრფი როგორც ქალსა, მე
სიტურფეს ვემონები..

შეძლება გვეგონოს, რომ ამ ლექსშიც მატერიალური სინამდვილის მშვენიერებით მოხიბლული ადამიანის იმგვარივე აღტაცებაა გამოხატული, როგორც წარმომჩნდა ზემოთ უკვე მოხმობილ ეროტიკული ორიენტაციის თხზულებებში. მაგრამ ასე არაა. ამ აღტაცებას რომ სრულიად განსხვავებული მსოფლშეგრძნება ასაზრდოებს, ამას ლექსის ერთი სტრიქონის დაკვირვებული ნაკითხვაც გვიდასტურებს: „ვეტრფი წმინდა სიყვარულით...“ მატერიალური რეალობის ტრფობა მაშინაა წმინდა, როცა მისი სიღამაზის პირველწყაროდ უზენაესის მშვენიერება განიჭვრიტება და, ამის შესაბამისად, ყოველი დაბადებულის დაბადებლის მჭყრეტელის აღტაცება-ტკობას ღვთის სიღამადე-სიკეთის განცდილთ გვირგვინდება. ქრისტიანობა მატერიალურ სამყაროს ბრძენი და კეთილი უფლის ქმნილებად რაცხს, რომელსაც დაბადებლის სიბრძნე-სიკეთის ბეჭედი აწინა ცხადად. სოლომონ მეფე გვმოდერავს: უფალმა სოფელს ჭეშმარიტი ხელოვნების ნაწარმოების სახე მისცა, მთლიანობითა და პარმონით აღბეჭდა (იგავნი, 8.22-31). ამის კვალბაზე, ებრაელთა დიდი მეფე უფალს „ხელოვანს“ უწოდებს (სიბრძნე, 7.21), ხოლო პავლე მოციქული განმარტავს: „მას შინა (განკაცებულ ძეში მამისა, - გ.ფ.) დამკვიდრებულ არს ყოველი საესებაჲ ღმრთეებისაჲ ხორციელად“ (კოლას. 2.9). რაკი ღვთისგან შექმნილმა ხორცილებამ თვით უფლის იგავემიუნდომელი მშვენიერება დაიტია, ღვთაებრივი მშვენიერების ანარეკლად უნდა ვრაცხედეთ ბუნებრივი სიღამაზის ყველა გამონათებას. აკი სწორედ ამგვარი აზრით შთაგონებული შეხიტიყვება ნეტარი ავგუსტინე უფალს: „მშვენიერია ყველაფერი, რაც შენ შექმენი, და აჰა, შენც, ყოვლის შემოქმედო, ენით უთქმელად მშვენიერი ხარ“ („ალხარებანი“, XX, 28).

აი, რა აზრი ამოიკითხება „წმინდა სიყვარულად“ სახელდებულ იმ „ტრფობაში“, ბუნებისადმი გულმხურვალე და წყაროსთვალვიით ანკარა განცდად რომ ფთქავს მთის ნიავის ამ ლექსის ყოველ სტრიქონში. ხორციელი მშერთი აღსაქმელი სიღამაზე ბუნების სხვადასხვა ნაკეთისა ამ ნაწარ-

მოებში სიცოცხლის მშვენიერების ისეთი მუხტითაა გაჯერებული, „ისქითმ“ მზანგონებით გვაესებს, რომ ჩვენს ცნობიერება ძალდაუტანებლად მიილტვის მიზეზთა მიზეზისაკენ. თვლით ხილული სიღამაზის მიღმა შინაგან მზერას წარმოუდგება უზენაესი ხელოვანი, თანაშემოქმედების მადლი და ნიჭი რომ მიუთავაზებია ყრმა პოეტისათვის. ბუნების სიღამაზე აქ ხატია ღვთაებრივი მშვენიერებისა, მასზე მიგვანიშნებს.

რომ ხორციელი სიღამაზისათვის თვითკმარი ღირებულების მინიჭება გონებრივი ელამობაა და ჭეშმარიტი ხელოვნება ამ სენისაგან თავის დახსნას ნიშნავს, ამას გრიგოლ მეგრელიშვილი ლექსის პირველსავე სტროფში გვეტყვის. იმის თქმა კი არ გვინდა თითქოს ამ სტრიქონების ავტორი სხულის სიღამაზე ტკობას ცოდად მიჩნევს, ასკეტური იდეალს გვიქადაგებს, არა. პოეტი სიღამაზე-მშვენიერების იერარქიულ სამყაროში მიგვაცილებს, ესთეტიკურ ფასეულობათა სხვადასხვა საფეხურების გარჩევაში გვეხმარება, გვიჩვენებს, შემქმნელზე დიდი ფასი არ დავადოთ შექმნილს. გარკვეულწილად ეს იმგვარივე მეგზურობაა, რაგვარ როლშიც თავის დროზე მოგვგველინა ავტორი ლექსისა „რად ჰყვედრი კაცსა“. „მხოლოდ ხორციელებისა და შენამსჭვალეები გული“, გვმოდერავს ამ ლექსის ავტორი, ჭეშმარიტ საგანს ტრფობისა ჯერ ვერ მიმწვდარა; ასეთი საგანი „მშვენიერსა სულში მდგომარებსო“. თუმცა არც იმის თქმა იქნება გამართლებული, რომ ასკეტური მიჯნურობის მშვენიერება უცხო და გაუგებარი რამ იყო „მოჩვენების“ ავტორისათვის („მას ეძებდე განუწყვეტილვ, მხოლოდ რასაც ვერ მისწვდები“).

ზოგიერთი აპოლოგეტი (მაგალითად, ლატანციუსი) და ეკლესიის მამა აღდგომთოვანებასაც გამოხატავენ ადამიანის სხულის სიღამაზის წინაშე. ქალის სხულის ფორმები მშვენიერია, ამბობს ნეტარი ავგუსტინე, ვითარცა ნაყოფი ღვთაებრივი მშვენიერებისა და იქეთკენე ჩვენი მიმხმობი. ისინი კიდეც უფრო მშვენიერი გახდებიან მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ. მეოცე საუკუნის დიდი რუსი ღვთისმეტყველი წმ. მამა პავლე ფლორენსკი განმარტავს, რომ აზრი „სიღამაზის უზენაესობისა და თავისებური მხატვრობის შესახებ (იგულისხმება, რომ ღმერთი მხატვარია სამყაროსი. - გ.ფ.)

ქმნის არსს ქრისტიანობისა“ („სვეტი და დამტკიცება ჭეშმარიტებისა“). ფლორენსკი მოიხმობს იოანე სინელის (კიბის აღმწერლის) მონათხრობს ერთი ასკეტის შესახებ, რომელსაც, გულაჩვილებულს, ცრემლებიც მოსდენია ქალის მშვენიერი სხეულის დანახვისას და კიდევ უფრო დიდი სიყვარულით ანთებული ღვთისადმი – ასეთი სილამაზის შემოქმედისადმი.

რალაც შემსგავსებული აღმაფრენა სულისა, რათა იგი პორიზონტალზე განფენილი, ხორციელი თვალთ ხილული სილამაზის საუფლოდან გაიჭრას ვერსიკალზე, შინაგანი მზერა მიანფინისა ზესიასოფლის მშვენიერებას, ამასოფლის სიტურფეთა პირველყაროს, სჭვივის, ნამდვილად იკითხება ამ ლექსში (ელენდება იგი ამ ნაწარმოების კომპოზიციაშიც, ტექსტის რიტმულ-მელოდიურ ორგანიზაციაშიც). ეს არის წმინდა წყლის რომანტიკული მსოფლშეგრძნება, სინამდვილისა და იდეალის დაპირისპირების მტკივნეულ განცდაზე აღმოცენებული. გავიხსენოთ: 19 წლის ბართაშვილი, „ტურფა სერზედ მდგომარე“ („შემოღამება მთანმინდაზედ“), ჭაბუკური აღტაცებით შეეაღერსება „ძირს გაშლილ ღამაზს ველსა“, „ციურ ცვართაგან მონამულ“ მიდამოებს მთანმინდისა, ტკბება ყვავილთაგან „აღკმეული სუნნელებით“, უფრო მეტად კი – მთვართა და ვარსკვლავებით გაჩირადნებული ცით, მაგრამ ხორციელი თვალთ სახილველ სილამაზეთა ეს გვირგვინიც (ასტრალური სამყარო) ვერ კლავს სულის წყურვილს, დიდ „გულისთქმას“ და პოეტი ასე მიმთავს ცა-ლაფვარდს:

*მე შენს მჭერეტელს მაინყუდების
სანუთოოება,
გულისთქმა ჩემი შენს იქითა... ეძიებს სადგურს,
ზუნართ სამყოფს, რომ დაშთოს აქ ამოუბა...
მაგრამ ვერ სცნობენ გლახ მოკვდავნი
განგებას ციურს!*

„ზუნართ სამყოფისათვის“ ნიშნულ მშვენიერებასთან შედარებით მდარეა („ამაოება“) მინიერი სილამაზე, – შევკახსენებს პოეტი და იმ ტკივილზეც მიგვანიშნებს, რაც თანა სდევს „მოკვდავის“ მცდელობას, მიეახლოს, „შეიცნოს“ უზუნაესი მშვენიერება. ხოლო მთის ნიავის ერთი თანამედროვე პოეტი ამგვარ ტკივილსა და ტანჯვაზე იტყვის: „მტანჯავთ არის ზეცის სიმაღლე და ვარსკვლავების ცივი კრიალი“ (ტიციან ტაბიძე).

„ზეცის სიმაღლის“ მშვენიერების განცდასთან განუყრელი ტანჯვის სიტკბარ-სიწმინარე თვალსაჩინოვდება მთის-წიგვას ზამნანარმოებში:

*მე ყოველგვარ სილამაზეს სულის ლტოლით
ვეგებები,
მე თვითვე ვქმნი ტანჯვას ძლიერს, ჩემის
ტანჯვით ვიკვებები...
მიყვარს ოხერა, როცა დარდი გულს
პირ-ბასრსა ეკალს ასობს...
მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე, და თუ შენს წინ
ლოცვად ვდგები,
შენ არ გეტრფი როგორც ქალსა, მე სიტურფეს
ვემონები!..*

თვალსაჩინოვდება კი არა, იგია გრიგოლ მეგრელიშვილის ესთეტიკური მსოფლშეგრძნების ხერხემალი. უფრო მეტიც, ეს მსოფლშეგრძნება დეკლარაციულადაცაა გაცხადებული არა მხოლოდ ზემოთმოხმობილ ფრაზაში, – სილამაზეს „ვეტრფი წმინდა სიყვარულითო“, არამედ აქაც: „მე ყოველგვარ სილამაზეს სულის ლტოლით ვეგებები“. არა ბუნებრივ-ბიოლოგიური იმპულსი ხორციელი სიამოვნებისა, განგვიმართავს პოეტი, არის ჩემი აღტაცება-ტკბობის პირველყარო, არამედ „სულის ლტოლვა“, სულისმიერი ძიება და წყურვილი. ხოლო სული, როგორც ვიცით, ხატია ღვთისა ადამიანში. სულისმიერი ძიება კი განუყრელია ტანჯვისაგან. ვზა რეალურიდან იდეალურისაკენ, მინიერიდან ღვთაებრივისაკენ ტანჯვაზე, გოლგოთაზე გაივლის. „ტანჯვა დიდი ზნეობრივი გმირობაა, სიკეთის გვირგვინი და დიდება“ (პ. სვეტლოვი, „ჯვრის მნიშვნელობა ქრისტესულ ღვანში“). პეგელი ვრცლად საუბრობს ტანჯვის მშვენიერებაზე, „მონამობრივი ღვანლის თანამდევ ნეტარებაზე“, „ლიმილზე ცრემლებში“ („ლექციები ესთეტიკის შესახებ“). გალაკტიონ ტაბიძე კი იტყვის: „სიკვდილის გზა არაა არის, ვარდისფერ გზის ზედა“ („მთანმინდის მთვარე“). ჭეშმარიტი ხელოვანის სული მიიბრძვის თავისი თავის ასეთი რეალიზაციისაკენ და ამიტომ აღმოხდება მგოსანს: „მე თვითვე ვქმნი ტანჯვას ძლიერს, ჩემის ტანჯვით ვიკვებები“. ძლიერი რელიგიური იმპულსი ეროვნული ენის ლექსიკურ ფონდსაც შეეხება, ორიგინალურ კომპოზიტს ქმნის – „ტანჯვა-სილამაზე“: „მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე...“ და როცა ლირიკულმა გმირმა ასეთი შთაგონებით აიარა და ჩვენც ავგატარა სილამაზის საუფ-

ლოს იერარქიული კიბის საფეხურები, აღარ უნდა გვაკვირვებდეს მისი სიტყვები – „ლოცვად ვდგებიო...“ – არც უშუალო გაგრძელება ამ ორი სიტყვისა – „შენ არ გეტრფი როგორც ქალსა, ზე სიტურფეს ვე-მონები...“; ლოცვად დგეთის წინაშე დგებიან. შექმნილის სილამაზემ, შეუქმნელ სილამაზესთან წილნაყარობის მაღლით, გაკვა-ლბ გზა „ლოცვად დადგომისათვის“. „სწორედ ღმერთთა უმაღლესი სილამაზე, ვისთანაც წილნაყარობის კვალობაზე, ყველაფერი მშვენიერდება“ (პ. ფლორენსკი, „სხეტი და დამტკიცება ჭეშმარიტებისა“).

ახლა ამ ლექსის ესთეტიკურ ფორმას მივაპყროთ ყურადღება. ნაწარმოების მხატვრულ შინაარსს ქმნის დიდი ენერგიით გაჯერებული „სულის ლტოლვა“, რათა ხიდი გადაოს მინიდან ზეცამდე. ხოლო ამ მცდელობას ჩვენ, მკითხველები, ნდობით ვეკიდებით იმიტომ, რომ იგი წარმართთა არა დამოძღვრის, არამედ სიცოცხლის ფორმით, ვითარცა ფეთქება შთაგონებული სულისა. უპირველეს ყოვლისა, სულის ეს ფეთქება გაცხადდება ლექსის არქიტექტონიკულ ნახაზში და რიტმულ-მელოდიურ წყობაში.

თუ დავაკვირდებით, ამ ლირიკული თხზულების სიუჟეტის განვითარებაში სამ ნაწილს თუ მონაკვეთს აღმოვაჩინთ, გარკვეული ავტონომიურობით რომ ემსახურებიან ნაწარმოების იდეურ მთლიანობას. პირველი ნაწილია ოთხი სტრიქონისგან შემდგარი პირველი სტროფი. იგი საექსპოზიციო მონაკვეთია, უვერტიკოლად მთელი ნაწარმოებისა. ლირიკული გემრილ აღფრთოვანების გრძნობით შესცქერის „საბრო ტანს“, „მკერდს მშვენიერს, თეთრს, ფიქალსა“, „ლოცვად დგება“, „უნდა დაემონოს“. იმავდროულად და იმავე მონაკვეთის სივრცეში საოცარ დისონანსად გაისმის „ლოცვად მდგომის“ ხმა: „*ნუ იფიქრებ, რომ მიყვარდე...*“; „*ნუ იფიქრებ, ნუ იფიქრებ, თითქოს შენში ვეტრფი ქალსა*“. ანტიონომიზმის პათოსით „შემღვრული“ პირველი სტროფი მძლავრ, მაგრამ დამაფიქრებელ ფსიქოლოგიურ მუხტად ემსახურება ლექსის მეორე ნაწილის სულ უფრო აღმაველ დინამიკურ რიტმს და საერთო ინტონაციას.

ლექსის მეხუთე და მეექვსე სტრიქონები („*მე ყოველგვარ სილამაზეს სულის ლტოლვით ვეგებები...*“) ერთგვარი ხიდია, გადასასვლელია პირველი ნაწილიდან მეორეზე. იგი მიგვანიშნებს, რომ საექსპოზი-

ციო მონაკვეთში მომწინდელ ცაზე ქუხილივით შემოჭრილ დისონანსს ერთობ ღრმად და საგულისხმო ფესვები აქვს სამყაროსა და ადამიანის არსებობაში.

და იწყება ლექსის მეორე ძირითადი ნაწილი, რომლის შინაარსი მთელ დედამიწას და ასტრალურ სამყაროს მოიცავს. ამ უსაზღვრო სივრცის ყველა ნაკვთიდან, ყველა ქმნილებიდან სილამაზე და მხოლოდ სილამაზე იღვრება პოეტის სულის სარკეზე. სილამაზე სიყვარულად აღანთებს „სულის ლტოლვას“. სილამაზიდან სილამაზეზე გადადმფრენი სულის თრთოლვა, სამიჯნურო აღსარებად გადაქცეული, დინამიკური რიტმითა და საზეიმო ინტონაციის სამოსელითაა გაცხადებული (ლექსის ფორმაზე საგანგებო საუბარი გვიძულებს, განმეორებით მოვიხმოთ ზოგიერთი სტრიქონი):

ვეტრფი წმინდა სიყვარულით, მარწყვის დილას, წითელს, სისხამს, ვეტრფი ზეცას, როცა იგი ვარსკვლავთ სამოსს ნამოისხამს. მიყვარს, როცა ხიოს სუნთქვით ირწყვია და თრთის ფურცელი, მიყვარს ყანა მოლაღანე, ზღვა მღელღარე, საზღვარ ვრცელი. მიყვარს მთვარე, როცა მისსა მოვერცხილბა ისარ-კავებს ათრთოლემულ ტბისა გული ველარ იჭერს, ვერ იკავებს... მიყვარს ოხვრა, როცა დარდი გულს შირ-ბასრსა ეკალს ასობს, მიყვარს ღამე საოცნებო, მაშინ ლტოლვა ერთი ასობს...

აქ ჩვენ ვისმენთ სილამაზეზე გამიჯნუ-რებული სულის სიმების ტკბილზმოვან ვიბრაციას. მუსიკალური განცდის მაორგანიზებელ, როგორც გამამთლიანებელ, ისე დამანანვერებელ ფუნქციას ლექსში ასრულდება განმეორება და რითმა. ოთხჯერაა განმეორებული „ვეტრფი“ და რვაჯის „მიყვარს“ (მთელ ლექსში). ნაწარმოების აზრობლივ ფონს სანიმუშოდ ესატყვისება დახვენილი რითმებით შექმნილი რიტმი და ინტონაცია ლექსისა. მთის ნიაგი შესაშური ფაქიზი სმენით დაჯილდოვებული ხელოვანია, ომონიმური რითმების სფეროშიც ღალად გრძნობს თავს („*ეკალს ასობს – ერთი ასობს*“; „*წითელს, სისხამს – ნამოისხამს*“; „*ისარ-კავებს – ვერ იკავებს*“.)

მთის ნიაგის სალექსო სტრიქონში მოხვედრილი სიტყვა ცოცხლობს ლექსის სიც-

ოცხლით, რიტმულ-მელოდიური აქცენტი თითქოს „ჩაგრავს“ თუ აფერმკრთალებს სიტყვიერი ქსოვილის უკან საგნობრივად სახილველს, რელიეფურად წარმოსადგენს. რელიეფური ხატის საგნობრივ სიცხადეს სტრიქონის რიტმულ-მელოდიური ინერცია იქვემდებარებს (არ აუქმებს); თუნდაც ამ სტრიქონებში: ვჭვრეტთ „მარწყვის დილას, ნითელს, სისხამს“, და „ზეცას, როცა იგი ვარსკვლავთ სამოსს წამოისხამს“; ან: მთვარის „მოვერცხლილსა ისარ-კავებს ათრ-თოლებულ ტბისა გული ველარ იჭერს, ვერ იკავებს“. მუსიკის ფორმით ამეტყველებული სინამდვილის მდინარეებში შუერას მატერიალური ქმნილებანიც გვტაცებენ, ხედვაც ტკებთა.

ასე შემოგვატარებს პოეტი ღვთისგან შექმნილ სამყაროს, „უთვალავი ფერით“ მოხატულსა და გაჩაჩახაზეულს, შტკბილესი ხმებით ამეტყველებულს. მას სურს, გვარწმუნოს, რომ ყოველივე ეს უზენაესმა „ჩვენ კაცთა, მოგვცა“. მოგვცა სიყვარულით და სიყვარულისთვის, გასახარად და საპატრონოდ. ამის კვალობაზე, ჩვენ უფლებამოსილი ვართ, დაეტკებთ „უთვალავი ფერით“ გაშლილ სუფრაზე მორთმეულ ნაყოფთა სიუხვით. ამ უფლებამოსილების მანიფესტაციაა ლექსის მეორე ნაწილში ცხრაგზის განმეორებული „მიყვარს“ თუ „ვეტრფი“. ასე რომ, პირველ, საექსპოზიციო მონაკვეთში შემოჭრილი დისონანსი („წუ იფიქრებ, თითქოს შენში ვეტრფი ქალსა“) მოჩვენებითია, საგანგებოდაა პროოცირებული, რათა მკითხველის გონება გამოაფხიზლოს, შემართოს. ესთეტიკური სინამდვილის ვრცელ საუფლოში უმაღლესი მშვენიერების მაძიებლად შეჭრილი აზრის ძაფს პოეტი უცნაურ გორგალად შეპკრავს, რათა მერე, ნაწარმოების მეორე მონაკვეთში საგულისხმო თვალსაჩინოებით შიგნიდანვე გახსნას ეს გორგალი (შექმნილი სინამდვილის ნიაღვრევა გავითვალსაჩინოს ზეციურის ფეთქვა მინიერში).

ვუახლოვდებით ნაწარმოების მესამე, დასკვნით ნაწილს. კიდევ ერთხელ (მეცხრედ) შეარხვეს მინაზე დაღვრილი სილამაზით ამოვსებულ ამ სივრცეს ალტაცება-სიყვარულის ხმამალალი ამობახილი („მიყვარს ღამე საოცნებო, მაშინ ღტოლვა ერთი ასობს...“); და ყველაფერი ერთი ნუთით მიწყნარდება. სამი ნერტილი აქ პაუზას მიანიშნებს და არა დუმილს. აქ პაუზაა, სულის

მოთქმა უმთავრესი აზრის წინ. ახლა უნდა ითქვას, ის, რისთვისაც პოეტმა წვეწმ გვიხმო, რა მიზნითაც ლექსის... პირველ, საექსპოზიციო ნაწილში მოხდა დისონანსი პროოცირება (რის გამოც ნაწარმოების პირველი ოთხი სტრიქონი უვერტიკურად მივიჩნიეთ. ამ მონაკვეთის შეფარდებითი ავტონომია ლექსის არქიტექტონიკაში ლირიკული სიუჟეტის ბუნებრივი განვითარების წყაროდ იქცევა, ფინალისაკენ მიგვასწრაფებს, მხატვრული ქმნილების ორგანულ მთლიანობას ემსახურება).

და აი, ფინალიც:

*მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე, და თუ შენს წინ
ლოცვად ვდგები,
შენ არ გეტრფი როგორც ქალსა, მე სიტურფეს
ვემონები!...*

ფინალისწინა პაუზის ზღვარზე რიტმის დინამიკაც ნელდება და ინტონაციის საზეიმო კოლოც ფერმკრთალება. ცხადად იგრძნობა ეს ფინალური მონაკვეთის პირველ სტრიქონში, ხოლო უკანასკნელი ტაეპის რიტმული მაჯისცემა ერთობ შემდოვრებულია, ტონალობა – დაბალი, მაგრამ ხაზგასმული, სამი ნერტილით მოკვეთილი, დუმილში გადასული. ეს დუმილი გარინდება, სათქმელის უქონლობას კი არ ნიშნავს, არამედ დიდ სათქმელზე, აი, ამაზე მეტყველებს: ჩვენთვის მისაწვდომი ყოველგვარი სილამაზის მიღმა მათს პირველწყაროს – უფლის უზენაეს მშვენიერებას უნდა ვჭვრეტდეთ; „დამონება“, „თაყვანება“, „ლოცვად დგომა“ მის წინაშე გვმართებსო (უფალი გემოდვრავს: „არა თაყვანის-სცე, რაოდენი არს ქუეყანასა ზედა“ (გამოსლვათა, XX, 4). ასეთი დუმილი მომენტია მეტყველების გზაზე, უფლისკენ აღმაღვრენი სულის თრთოლვის მომენტი ზეცის კარიბჭესთან. ამ დუმილში ამეტყველებულია ის გამოუთქმელი, რომლის გამო-სათქმელადაც, გოეთეს სიტყვები რომ მოვიშველიოთ, მოწოდებულია ხელოვნება. ასეთი აღმაფრენის პათოსი ტკბილ-მწარეა (როგორც ზემოთ ვამბობდით). ამიტომ ჩაგვესმის უკანასკნელი სტრიქონის წინ: „მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე...“ („ტანჯვა-სილამაზე“, – ასეთი ხატი არ გვეგულება ქართული ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის ძეგლებშიც).

სილამაზისა და სიყვარულის ჰიმნია ეს

ლექსი, ამ ორი მაღლის განუყოფლობის საგალობელია. მშვენიერებისა და სიყვარულის დიდი საუფლოს იერარქიული კიბის ქვედა საფეხურებიდან პოეტი სულ მაღლა და მაღლა მიგვაცილებს. უკანასკნელ საფეხურთან შეეჩერდებიან და ვდუმდებიან თვალმუდგამი მშვენიერების კარიბჭესთან. ის აზრი კი გვეუფლება, რომ სილამაზე ჭეშმარიტებაა და ჭეშმარიტება — სილამაზე. ამ სიბრძნეს, რომლის ძირი წმინდა წერილშია, სულ სხვა შინაარსით და ფორმით მიგვაახლებს გალაკტიონი: „უსიყვარულოდ არ არსებობს არც სილამაზე, არც უკედევება არ არსებობს უსიყვარულოდ“.

სილამაზის თვალმუწერელი სამყაროს ქვედა საფეხურებზე განლაგებული სიტურფენი მათთვის ნილხედომილი მომხიბველობით უხმობენ პოეტს, მაგრამ 1916-1918 წლების სატრფიალო თხზულებებში თითქმის აღარ ჩანს ეროტიკული გატაცების პათოსი, ლირიკული გმირის „გულს გატეხილს ვედარ ჰხიბლავენ ტურფა ქალები“. სამიჯნურო გატაცების პირველწყაროდ ის მშვენიერება ქცეულა, რომელსაც ფიზიკური რეალობა არა აქვს, მაგრამ თვალბეჭდში (რომელიც შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული სულის სარკმლად ითვლება) კი ასხივებს თვალთ მოსილავი სამყაროს მიღმური სინამდვილიდან:

ნამოველი და ენამე, ვეწე...

*არ ვკენესდი სვედით ნავალალები,
როს მიშუქებდა გ ზას სხივებ ფრქვეულს
მისი ძვირფასი, ლურჯი თვალები,
მიუნვდომელი და სასურველი
ვით შორეული მთის მწვერვალები.*

(„თვალბა“)

სულის თვალმუდგამი მშვენიერებაზე მეტყველ ამ „ლურჯ თვალბეს“ ლექსში ასევე ლამაზი სული ეპასუხება, რომლის სასიყვარულო განცდა „ნამებას“, „სევდას“ და „მიუნვდომელობას“ კი არ გაუნელებია, შარავანდედად დადგომია. სულიერი აღმაფრენით ასევე გასხივოსნებულ თვალთა შესახებ იტყვის ერთგან ტიუტჩენი: მათგანო «Я дышу отравляе не могу». ასე მშვენიერ თვალთგან ნამოსულ სხივს დიდი რომანტიკოსი „მიუნვდომელ მზერას“ უწოდებს. არც ის მომხდარა, ამბობს პოეტი, რომ ამ მზერისათვის დიდი მღელვარების გარეშე გამესწორებინოს თვალი, «Я любиться без слез» («Я очи знал»).

მთის ნიავის ეს ნაწარმოები 1917 წელს

შეიქმნა. გამოკვეთილ რომანტიკულ მსოფლშეგრძნებას მთის ნიავი ადრევე ამტკიცებდა. გაიხსენოთ ჯერ კიდევ 1914 წელს დაწერილი ლექსის ეს სტრიქონი: „ძვირფასია მხოლოდ იგი, რასაც კაცი ვერ მისწვდება...“.

მიუნვდომელია და სანატრელისაკენ ლტოლვისა და სიახლოვის სანეტარო და თანაც მტანჯველი სატრფიალო განცდა ლევის ლექსში „ჩემი მადამი“ (1918 წ.). ეს არის ლექსი — რეჟიემი, საღამო გამოსაღმებისა, სათაყვანებელ არსებასთან გამოთხოვების ის მოტივი, რომელიც გ. ორბელიანის („საღამო გამოსაღმებისა“), ნ. ბართათაშვილის („სატრფოვ, მახსოვს თვალნი შენი“), შუშკინის («Я вас люблю: люблю еще быть вместе...»), ბლოკის («Когда я уйду на покой от времени...»), გალაკტიონის („მერი“) ნაწარმოებებში დაჩნდება. მთის ნიავის ლექსს არა აქვს საექსპოზიციო ფონი. საკუთარ სულში „მზის ჩასვენების“ ლაღადისით იწყება იგი:

*ლურჯ სიზმარივით აუხდენელი
დასჭენა ვარდები დანაპირები.
მიხვალ მაღლიან სხივთა მფენელი,
მტანჯავს ეგ შენი განაპირება.*

ჯერ ყურადღება მივაპყროთ იმას, რომ „ლურჯ სიზმრად“ ესახება პოეტს თავისი სიყვარული. ხუთგზის ფიგურირებს „ლურჯი თვალბე“ ლექსში „თვალბე“. ლურჯი, ცისფერი, ლაჟვარდი ქრისტიანული მსოფლშეგრძნებისათვის ოდიტგანვე (ფილონ ალექსანდრიელი, იერონიმე, თომა აქვინელი) ზეცურ სინამდვილესთან ადამიანის მიმართების სიმბოლოა. მამა პავლე ფლორენსკი განმარტავს: „ლურჯი ფერი გვევლინება სიმბოლოდ ჰაერისა, ცისა და, აქედან გამომდინარე, მოასწავებს ღვთაებრივი შემოქმედებისა და ძალთა მეშვეობით უფლის ყოფნას სამყაროში“ („სექტი და დამტკიცება ჭეშმარიტებისა“). ამგვარი სიმბოლიკის აზრით ფიგურირებს ნესტანის თვალბების სილურჯე „ვეფხისტყაოსანში“ („მე შემომხედნის ლამაზად მის მელნის ტბისა თვალთა“). ხოლო ბართათაშვილი იტყვის:

*ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს,
პირველად ქმნილსა ფერს
და არა ამ ქვეყნიურს,
სიყრმიდგან ვეტრფოდი.*

(„ცისა ფერს...“)

სატრფოსა და ტრფობის ჭვრეტა-განც-

და, ვითარცა ჭერეცა-განცდა ლეთაებრივი მშვენიერებისა, ნეტარებისა, მთის ნიავის სტროფის პირველ სტრიქონშივე ერთმანეთს გადაწნული ორი სიმბოლური სახითაა მოსწავებული. სიზმართან ასოცირებული წარმოსახვა თავისთავად განგვარიდება ყოფითი სინამდვილისაგან, ხოლო როცა სიზმარეულის ეს საუფლო სილურჯეშია გაზავებული, ხატების ეს სინთეზი (ასეთ მხატვრულ სახეს ზოგჯერ სინესთეტიკურსაც ეძახიან) ერთბაშად გვიპყრობს და კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს, რომ მხატვრული ფანტაზია წმინდა გამონაგონი კი არაა, არამედ წარმოსახვა და შემეცნებაა ერთდროულად. „აუხდენელ ლურჯ სიზმართა“ (თუ სიზმარეულ სილურჯეთა) მირაჟი თურმე გვაშაბდებს „დანაპირები ვარდების ქსნობის“ ნალვლიან სურათთან მისახალებლად.

სიყვარულის იმგვარ განცდას, „სამოთხის კართან“ რომ ამყოფდება, და თვით სატროფი ეთხოვება ლირიკული გმირი. ლექსის ინტონაცია და მელოდიური სამოსელი ერთობ ნაყოფიერად „მუშაობს“ ამგვარი შინაარსის გასაცხადებლად. ლექსი ჯვარედინი რითმებითაა განწყობილი. რითმებით დანათესავებული სტრიქონები (I და III, II და IV) მსგავსი ტონალობით იმიტომ ჟღერენ, რომ ინტონაცია მათთვის გარეგნული სამოსელი კი არ არის, არამედ შემსგავსებელი შინაარსის, განცდისა და განწყობილების ადექვატური ფორმაა, ჩვეულებრივ მოხმობილი სტროფის პირველი სტრიქონის ტონალობა დაბალია, შენელებული, მოლოდინის განწყობილებით აღბეჭდილი; როგორც ვთქვით, იგი გვამზადებს მეორე სტრიქონში გაცხადებულ მწარე ნალველთან პირისპირ წარდგომისათვის; ამის შესაბამისად, დიდი ტკივილის პირისპირ დგომა მეორე სტრიქონში მაღალი და დაძაბული ინტონაციით შელავნდება. მესამე სტრიქონში ინტონაცია კვლავ დაბლა იწევს, დაძაბულობაც მკრთალდება იმის გამო, რომ სათაყვანებელი არსების მოძრაობა „მადლიან სხივთა ფენად“ წარმოსახება. მეოთხე სტრიქონი („მტანჯავს ეგ შენი განაპირება“), ვითარცა ძახილი ტანჯვით შეძრული სულის, კვლავ მაღალ ტონალობაში ჟღერს. იგი აზრობლივად, ტონალობით და ეფფონურადაც ეხმიანება მეორე სტრიქონს („დანაპირები“ – „განაპირება“).

გზათგასაყარზე დგანან ქალ-ვაჟი. ბედის მდინარეს დამორჩილებულ ქალს ვაჟი ანუ გემებს, ესათუთება:

*მიუნდომელო და საჭორინხო
შენს თითს ვიმშვენებს ბეჭედს
მავრამ ვაპონებს გზაჯვარედინს
და ვრიგალოვით იჭვი ბობოქრობს.
მართალიც არის, ძნელია ბედი
თავისუფალმა ასე სხვას ანდოს;
უფრო ძნელია მოკედეს იმედი,
მესაფლავესაც დაავიანდეს...*

ნაპირთა გადამლაზველია ბედის ეს მდინარე (მთის ნიავეს აქვს ლექსი „ბედის მდინარე“), მაგრამ ყველაფრის წამლევადი მანც ვერ არის. სტიქონისებურ მის ძალას მანც ვერ ნაუშლია შეყვარებული ვაჟის სატროფილო განცდა, ზეცის ლურჯ საუფლოს მიახლებული. მხოლოდ ზეცის ამ ლაფვართან ნილნაყარი „მე“ არის წამდვილი პიროვნება, ჭეშმარიტად თავის უფალი. სხვაგვარი „მე“ ქვედამზიდველი ინსტინქტების მონაა, მხოლოდ ლანდია პიროვნებისა („არის მხოლოდ „მე“ და მის გარშემო მრავალთა „მეთა“ ცეკვავს ლანდები“). იყო ჭეშმარიტად თავის უფალი, ერთადერთი მჭედელი საკუთარი ბედისა, ქრისტემ არწმუნა კაცობრიობას (პავლე მოციქულის პირით). მიჯნურ ვაჟს სულს უწამლავს შეგნება იმისა, რომ ბინდისგვარ წუთისოფელში თავისუფლების ამ უფლებასაც გადავებთან, მაგრამ „სიამე-შეგებას“ ჰგვრის იმის განცდა, რომ ნების თავისუფლების, რწმენისა და სიყვარულის „ძვირფასი თვლები“ მანც არ დაუკარგავს:

*თავისუფალი და უუფლებო
ჩემთვის ლამპარიც წუ აენტება,
სულში მინწვია ძვირფასი თვლები
და ელვარებით თვით ითენთება...
იქნები მარად ჩემი მადამი,
გული ოცნებას კვლავ შეგყვარებს
და დაეტირებ, როგორც ადამი,
მე დაკარგული სამოთხის კარებს.*

„ლურჯ სიზმრად“ დაგულვებული ქალისკენ მიმართულ ამ ვრცელ მუსიტიყვებაში მხოლოდ ერთგან გაიეღვებს ეროტიკული განცდა, მხოლოდ გაკრთება. მთელი ნაწარმოები მინიერი სიყვარულის სუბლიმაციის სულისკვეთითაა განწინილი. ქალის სიყვარულის გზით „შორეული ცის სილაქვარდის“ მშვენიერებასთან მიახლოებას ცდილა ადამიანი, მაგრამ წუთისოფლის დაუნდობლობას გაუცუდებია ეს მცდელობა. ჯვარცმულ სიყვარულს დასტინის ლირიკული გმირი, „დაკარგული სამოთხის კარებთან“ მოთქვამს იგი. მაგრამ ტანჯვის

ნიაღშივე, გოდების წყვილიადაშივე იღვლებს
სანთელი: „იქნები მარად ჩემი მადამი, გული
ოცნებას კვლავ შეგიყვარებს“... სუბლი-
მაციის პროცესი მიმდინარეობს, ტანჯვის
გზით განმწმენდილი ხორციელება ნივ-
თიერებასთან შეუხებელ სულიერებად
დაკრისტალდება. ლირიკული გმირისა და
მკითხველის წინაშე ახლა ქალი კი არა, სიყ-
ვარულის მშვენიერება დგას, ოცნება დგას.
სწორედ ასეთი სახელდებით მოიხსენიებს
მას პოეტი: „გული ოცნებას კვლავ შეგიყ-
ვარებს...“. ოცნების სიყვარულს, სიყვარუ-
ლის სიყვარულს ეძღვნება მთის ნიავის ეს
ლექსი („სიყვარულის სიყვარულის“ ნეტარი
ავგუსტინესეულ მოტივს („აღსარებანი“)
ხედავს „დავითიანში“ რ. სირაძე. რა თქმა
უნდა, მისტიკურსა და რომანტიკულ ჭკრე-
ტას ჩვენ არ ვაიგივებთ ერთმანეთთან).

„შორეული ცის სილაყვარდის“ თვალ-
შეუდგამი მშვენიერებისაკენ ბარათაშვილის
კვალდაკვალ გალაკტიონმა მიგვახედა („სი-
ლაყვარდე ანუ ვარდი სილაში“), ხოლო
შემდგომ – „თვალუბანი“ და „ჩემი მადამის“
ავტორმა. რუსულ ლიტერატურაში
ალექსანდრ ბლოკის გამსჭვალავი მზერა
სწვდება და ელაციცება ცის ლურჯ თავანს.
«Лазурное сокрыто от умов», – გვამცნობს
იგი («Небесное умом не измеримо...»). «Бог
лазурный, чистый, нежный, шлёт свои дары»,
– იტყვის მეორეგან («Моей матери»).

შემოქმედებითი ცხოვრების მიმწახრზე
(1917-1918 წლებში) გრიგოლ მეგრელიშვი-
ლის რომანტიკული თხზულებების გვერ-
დით გამორჩნდება სიმბოლისტურად შეფერ-
ილი ნაწარმოებებიც (თუმცა რა მწახრზე
შეიძლება ვილაპარაკოთ; ცისკარიც, შუა-
დღეც და მწახრზეც მხოლოდ ხუთ წელს
მოიცავს!). ასეთია სიყვარულის თემაზე
დანერლი ლექსი – „ვისროლე თვალნი, ვით
საფირონი...“. სასიყვარულო ვნების განც-
და, „უდაბნოს მზეზე უფრო მზურვალე“,
ლირიკულ გმირს ცის ლაყვარდის სრული-
ად საპირისპირო სივრცეში გადაადგებს,
სადაც გულს როგორც მალამო“, ისე ედება
„გველი პითონის შხამი, ქაოსი“; ან: „მესვრი-
ან ვამებებს ბინძურს, მუნიაანს“. ხომ არ ილან-
დება აქ ბოდლერის „ბოროტების ყვავილებ-
ის“ რაღაც ანარეკლი. ამ სივრცეში სხივი
არ ჭაჭანებს:

*სიხლი ძარღვების გაპობას ლამობს,
თვალუბს მიბრმავებს ღამე უკუნი.*

*მიყვარდა ნუთზე უფრო სამო
აფრიკის ველთა ცხელი გუგუსი,
„შამილ კარის ქალის საღამოს“ ფერ-
თით „კვდება“ ამ ლექსის გმირი-მიჯნური,
„დამლუპველ ამბოროს“ მოუშხამავს იგი (ეს
ლექსი ძალიან მოსწონებია გრიგოლ რობა-
ქიძეს, როგორც ეს ჩანს ალ. ქუთათელის
რომანიდან „პირისპირ“).*

უფრო „გამჭვირვალეა“ „ტრიოლეტები
ლილის“. ქართული სატრფიალო ლირიკი-
სათვის ნიშნული ტრადიციული პოეტური
ლექსიკა და ტროპები ოსტატურადაა მოდ-
ერნიზებული, სიმბოლისტურადაა გადა-
აზრებული.

სიმბოლისტური პოეტური თვალთახედა
თვალსაჩინოდ აკვლიანებს 1917 წელს
დანერლი ლექსს „შორეული სანთლები“,
რომელსაც გალაკტიონ ტაბიძის „ლურჯა
ცხენების“ ზეგავლენის ბეჭედი ატყვია. ამ
ლექსის ლირიკული გმირი შეჩერებულია
სადაც, თითქოს კონკრეტული დროისა და
სივრცის მიღმურ სივარდიელში. იგი დგას
მძიმედ დაფიქრებული იმაზე, სად არის:

*თვით ქვეყნის დასაწყისით
სანთლები შორეული
ინვის გზება-ხალისით,
შუქმფრქვეველობს მზე დღისით,
თვით ქვეყნის დასაწყისით
კოხტაობს ცის რვეული.
და აქ მოსულს წამითა
ემ უკვდავი მშვენება
გულს მივსებს პალაამითა,
ღანეს ასელებს წამითა,
და აქ მოსულს წამითა
რა ვენა? არ მესვენება.*

„სანთლები შორეული“ „ზენაართ სამყ-
ოვიდან“ წამოსული დაულამებელი ნათე-
ლი უნდა იყოს. ეგ „უკვდავი მშვენება“ ტი-
ვილითა და ცრემლით „გულს მივსებს“ იმის
გამო, რომ აქ, ამ სამზეოში, წამით მომიყვა-
ნა. დაფიქრება ჯიუტად შეახსენებს კაცს,
რომ ყველა „აქ მოსული“ მხოლოდ წამითაა
მოსული; წინაპრებს, „ნუთისოფლის მგზა-
ვრებს“, ეძებს „აქ მოსული“:

*ნეტავი სად არიან?
კვლავ სძინავთ სამარეში,
თუ აღსდგნენ, უზარიათ
და ცად მიიჭარიან...*

„იმ ქვეყნის მაძებარია“ ამ ლექსის ლირ-
იკული გმირი, მაგრამ რწმენას უდაღავს
ეჭვის ჭია. თვითონ ვერ გაუგია, საიდან და

რატიმ განდა ეჭვი? ვერ გაუგია, ვინაიდან ეჭვის ფაშსაც თვალებს სჭრის „შორეული სანთლებიდან“ ნამოსული შუქი, ერთობ შორიდანაც რომ მოდის:

*მიპყრობს გაუგებარი
მჭმუნვარება, ნაღვლი,
ინვის ფიქრი მგ ზნებარი,
იმ ქვეყნის მძებარი.
მიპყრობს გაუგებარი
იჭვი, რწმენის მდაღველო...
შორეული სანთლები
თითოღვით მიშს მიკარნახებს,
როგორც ოქროს ფოთლები,
ვით ძვირფასი რამ თვლები,
შორეული სანთლები
ელავს, ლელავს, ცახცახებს...*

ხოლო აქ ნახსენები „შიში“ და „თრთოლვა“ იმგვარი ცნობიერების შიშია, რომელიც „ოქროს ფოთლებისა“ და „ძვირფასი თვლების“ ფასეულობაში დაეჭვებულა.

როგორც ცნობილია, სიმბოლისტები მუსიკას მიიჩნევენ არა მხოლოდ ხელოვნების, არამედ სიცოცხლის ბალანსად. ხოლო ამის შესაბამისად, ზეციურ სინამდვილესთან ხელოვანის შინაგანი სამყაროს დაახლოების ერთობ საიმედო საშუალებად თვლიდნენ ნაწარმოების ევფონურ-მუსიკალურ ორგანიზაციას. სწორედ ევფონურ-რიტმული სამოსელის ზოგადი იერ-სახე და განწყობილების, ვითარცა სულიერების, ორიოდე შტრიხი ამჟღავნებს „ლურჯა ცხენების“ ზეგავლენის კვალს მთის ნიავის „შორეულ სანთლებზე“ (თემის გაშლა, სიუჟეტურ განშტოებათა მოტივირება, განწყობილების ნაწილია მოძრაობათა ხატების აბსოლუტური უმრავლესობა, ბოლოს – სათქმელიც, ორიგინალური).

„შორეული სანთლების“ ესთეტიკური ფორმა ძირითადად ბგერწერითაა მოქსოვილი. აქ სიტყვა კი არ აღნიშნავს ობიექტს, თვითონაა ობიექტი, ბუნების ნაწილია, სამყაროს მღვდელი ნაკვთია, სტრიქონში გადაწერული ისევე, როგორც „ლურჯა ცხენების“ ტექსტში. „სამყარო ხშიანობს, – იტყვის ვ. კანდინსკი, – იგი სულიერად ზემოქმედი არის კოსმოსია“ („ფორმის საკითხისათვის“). სიმბოლისტური ესთეტიკური მსოფლმეგობრება სულიერად ზემოქმედი ამ არსის მოხელთებას (ცდილობს ხმის ფორმით, ევფონიისა და რიტმის საშუალებით. დავაკვირდეთ მოხმობილ (ბოლო) ორ

სტროფს. ექვსტაეპიანი სტროფი ერთობ დინამიკური რიტმით მიედინება უმცირეს გამოც, რომ სტრიქონი შეივდმარცხდნანანათორმეტი ტაეპის სიგრძეზე არ არის გამოყენებული არცერთი ისეთი მაკავშირებელი სიტყვა, რომელიც, ჩვეულებრივ, რიტმს შეამდოვრებდა (და, რადგან, როდესაც, ამიტომ, ამისთვის, საიდანაც...). სტრიქონიდან სტრიქონში კალეიდოსკოპური სისწრაფითა და ფერადოვნებით მოსდევენ ერთმანეთს მხოლოდ სახელებითა და ზმინებით მინიშნებული საგნები, მოვლენები, მოქმედება თუ შესტი, განწყობილება თუ ვითარება.

ნაწარმოების ხატოვნებას ცხოველმყოფელს ხდის ტექსტის ევფონური ორგანიზაცია, ბგერწერის აქცენტი. სტრიქონი და სტროფი მიზანსწრაფულად ხშიანობს, ჟღერს, ტონალობის აწვე-დანვეით გვიპყრობს, დაბავს ჩვენს სმენას.

ჟღერადობის აქცენტს განაპირობებს არა მხოლოდ ის, რომ სიმოკლის მიუხედავად, ყველა ტაეპი დახვეწილი რითმებით ეხშიანება ერთმანეთს, არამედ სიტყვათა და ტაეპთა განმეორებანი, სტროფის განმეორება, ბგერწერის დიქტატი სახეს უცვლის სიტყვის შინაარსს, შლის მის ბანალობას, ხდის სიმბოლურად მეტყველს, მრავლის მეტყველს. სტრიქონი თავისივე ჟღერადობის მუსიკითაა მოცული. ფრაზის ლოგიკურ შინაარსზე ამოიზრდება ასოციაციებით მდიდარი ახალი მხატვრული შინაარსი, ახალი სინამდვილის კენ, პოეტმა რომ აღმოგვიჩინა, გაჭრილი სარკელი.

როგორც ეს არაერთ ხელოვანს შემთხვევია, მთის ნიავის შემოქმედებითი ცხოვრების გზაზეც შეიძლება დავლანდოთ სადღაც შავი აჩრდილი ეჭვისა და ურწმუნოებისა:

*თუმცა ხულის უკედავება მე მიგრძენია
არ ასჯერა,
მაგრამ მაინც ცივ გონებას, ეს არა სნამს
არა სჯერა.
და პა ეხლაც მესმის ხოლმე დამცინავი
მისი ხმები:
„შენ მტვერი ხარ, ვით ფოთოლი
შემოდაგომის ისე ჰხმები“.*

(„ნაწყვეტი“)

ნუთისოფლის ბინდისგვარობასა და „ცივი გონების“ პრაგმატისტულ აღზევებას გრიგოლ მეგრელიშვილისთვისაც მოუკლავს „ყმანვილის ბრმა სარწმუნოება“,

ისევე აუნენავს მისი სული, „ცათა მიმართ მზირალი ტრფობითა“, ვითარცა მისი დიდი წინამორბედისათვის. მაგრამ ურწმუნობის ბოროტი სულის განბილვების ღირსსახსოვარი ნიმუშია მთის ნიავის შემოქმედებითი ცხოვრების ხუთი წელი, რომელიც სამშობლოსა და პოეზიის დაუცადებელსა და შფაგონებულ სამსახურში გაილია, ხოლო ბოლოს რწმენისა და სიყვარულის დიდ სინათლედ დაინთო უდეს გადაღმა, ქვაბლოვანის მიდამოებში. დაინთო სწორედ დიდი რწმენის დასტურად, იმ აზრის დასტურად, რომ ადამიანი ხატი და მსგავსია ღვთისა და არა მტკერი. მარადისობის „შორეული სანთლები“ თავისი სიკვდილითაც მოგვიახლოვა პოეტმა.

მთის ნიავს პოეტი ესახებოდა ადამიანად, „ვინაც ზეცით დაბადებულა ღვთიურ ლოცვების ნამდვილ ქურუმად“. გარკვევითაა ნათქვამი, რომ პოეტი გამოცხადების სიბრძნეა, რომ ხელოვანს „შემოქმედების ძლიერი ცეცხლი უღვივის სულში, გულს უწევს ჩუმად“. შემოქმედების ამ ძლიერ ცეცხლს, სიყრმის უამსვე უკვე რომ შემონთებოდა პოეტის სულსა და გულს, უფრო ცხადად გრძნობდნენ მისი მეგობრები, როგორც ეს ჩანს ზემოთმოხმობილი მოგონებებიდან. მხოლოდ ამგვარ ცეცხლში არაერთგზის განათლულ სულს, იმავე ცეცხლის შუაგულში მდგომს, შეიძლება ასე წარმოსახოდა შემოქმედების პროცესი:

*ამ დროს მას ძალუმს თვალთა ისრითა
ვარსკვლავთა ხომლი
ჩააქროს ცაში,
შემოსოს თეთრად ზაფხული მწვანე,
გაჟფურჩქნოს ვარდი
თოვლიან მთაში.
ერთი სურვილით, ერთი ოცნებით მყის
გააქეაოს ცელქი
მდინარე.
ღამის წყვდიადი აღანთოს ღამურად და
დააბნელოს მზე
მომცინარე.*

(„ქურუმი“)

როგორც ხედავთ, ბიბლიური შესაქმის შემსგავსებულ აქტად წარმოუდგება ამ ნაწარმოების ავტორს ხელოვანი. „ყრმა თეურგი“ უწოდა გ. ლეონიძემ გრიგოლ მეგრელიშვილს (მისი ლექსების ფორმაზეც საგულისხმოა მიუთითა, როცა ბრძანა: „ინტუიცია გონს უნათებდა აშლილ სტიმულით“). მერე რა, რომ ხელოვანის შემოქმედებ-

ით ძალისხმევის ბიბლიური შესაქმის შემსგავსებულად ხედვა „არ ახალია“; უფროსა და იმავე საგანზე, მითუმეტეს, „ყოველთა ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობისაა, მსგავს აზრებს დრო-სივრცითა და ეთნიკურად ერთობ დაშორებულ ხელოვანთა შემოქმედებაში არაიშვითად აღმოვაჩინო. „ქურუმის“ ავტორი თვალთახედვის საკუთარი კუთხიდან ჭერეტს საკითხს, კი არ განმარტავს, კი არ თეორეტიკოსობს პოეტისა და პოეზიის შესახებ, არამედ, როგორც ვთქვით, იმავე „ცეცხლის“ შუაგულიდან გვესიტყვება. ხოლო ამ სიტყვების საგნობრივ-ლოგიკური მნიშვნელობა აქ მეორეხარისხოვანია (როგორც, საერთოდ, ლექსში). სიტყვების შეკავშირებას აქ ფაქტებისაკენ კი არ მივყავართ, არამედ ცოცხალი ორგანიზმისაკენ, სულისაკენ. შემოქმედების ვენებით ატანილი სულის ფეთქვას ეთმინთ უშუალოდ, სუბიექტურ „მემში“ ვარდატხილს. ამის კვალობაზე ცნობილი აზრი თუ თვალთახედვა ახალი სიცოცხლით მდიდრდება, ჩვენც გვიპყრობს და გვაგმდიდრებს.

თან პოლ სარტრი ამბობდა: „მხატვრული შემოქმედების ერთ მთავარ მოტივად უთუოდ ვგვგვლინება მოთხოვნა იმისა, რომ თავს ეგრძნობდე საჭიროდ სამყაროსათვის“ („რა არის ლიტერატურა“). სამყაროსათვის საჭირო ვარ, – შემოქმედების მაღლით ცხებული სულის ეს ნატიფი ხმოვა მიაცილებს მთის ნიავის პოეზიას პირველივე ლექსებიდან. გრიგოლ მეგრელიშვილის ერთი ლექსი („ნანსყვეტი“, 1915 წ.) ასე იწყება: „ცივი ქარი ჰქრის... გაყვითლებული მჭკნარი ფოთლები ძირსა სცივიდან“. მთავრდება კი ასე:

*მაგრამ არ მინდა ისე დაეაჭნო, ისე დაეშარხო
სწრაფვა სულისა,
რომ ვით ფოთლები, გაუბდე საგანი მეც
უმნიშვნელო
სინანულითა!..*

ძალიან ადრე შესჭიდებია მთის ნიავი უმძიმეს ტვირთს ადამიანის არსებობის საზრისისა, ამქვეყნიური სინამდვილის ფახეულობისა:

*მე მინდა მივსწვდე ზეცას, განგებას,
მოვკლა წყურვილი აზრის, გულისა
და მსურს გავიგო, რაა მიზანი
ჩვენი სიცოცხლის აღსასრულია!*

(„ლტოლია“. 1915 წ.)

შეუძლებელია, არსთა გამრიგეს („ზეცას, განგებას“) იმისთვის გავეჩინოთ, იმისთვის მოვეყვანოთ არყოფნიდან ყოფნად, რომ კვლავ არყოფნად მიგვაქციოს, - აი, თვალსაზრისი, რომელიც სჭევვის მთის ნიავის ლექსების სტრიქონებში და სტრიქონებს შორის. რაკი მოსვლაც და ნასვლაც ღვთის ნებაა, ამ უზენაესი ნების უიდუმალეს ლაბირინთებამდე შინაგანი მზერის მიწვდენა ქცეულა „წყურვილად აზრის, გულისა“. ხოლო ვინაიდან სიკვდილი სიცოცხლის მომნიჭებლისგანვეა გამწესებული სიცოცხლის აღსასრულად, სიკვდილის გამოცანის ამოხსნას ამიტომ ესწრაფვის პოეტი ასე ხშირად და დაჟინებით. „ყოვლთა წარწყმედ“ ხელს სიკვდილისა გულისმზობს მთის ნიავი, როცა იტყვის:

... მაგრამ არ მინდა, მანამ შეეხოს ჩემს სხეულს
 მისი ხელი
 უგრძობი,
 კიდრე ამქვეყნად დამრჩება რამე გაუგებარი,
 გამოუცნობი...
 („ახალი წელი“)

სიცოცხლისა და სიკვდილის ურთიერთ-მიმართების თავსმტვრევ კითხვებს დასტრიალებს ამ უცნაური ყრმის ცნობიერება ლექსშიც, რომელსაც ჰქვია „კითხვები“:

ბუნებაო! ვინ ვარ? რა ვარ? საით მივალ,
 სად მოველი?
 რას მიმზადებს მე სიცოცხლე, ან სიკვდილით
 რას მოველი?

დაკვირვება საგულისხმო თვალთახედვას გვითვალსაჩინოებს. საცნაურდება, რომ სიკვდილის არსის ჩხრეკა-ძიება სიცოცხლის საზრისის წარმოსაჩენადაა წარმართული. ხოლო სიცოცხლის საზრისს, ღირსებას თუ ფასულობას თურმე სიკვდილის გარდუვალობის ღვთაებრივი განჩინებულობის არსის გააზრებული შეგნება ემსახურება. ეს შეგნება შეაძლებინებს ადამიანებს, ღირსულად განვლონ ცხოვრების გზა და შეერთონ მარადისობას. ეს მსოფლშეგრძნება, განკაცებული მაცხოვრის ჯვარზე სიკვდილითა და კვლავ ცად ამალღებით რომ ერწმუნა კაცობრიობას, საუკუნეთა სიგრძეზე მოჰყვება ქართულ მწერლობას და ვაჟა-ფშაველასთან ასე გახშიანდება: „ღმერთმა გიმშველოს, სიკვდილო, სიცოცხლე შეგნობს შენითა“. სიკვდილ-სიცოცხლის

დაპირისპირებულობისა და დიალექტიკური მთლიანობის ეს მსოფლშეგრძნება ერთობ საგულისხმო შინაარსითა და ფორმით გაცხადდება ბარათაშვილის „მერანში“. ხოლო ბარათაშვილის რომანტიკული პოეტური სულის სიღრმიდან ნამოსული შუქის ცხოველმყოფელი ზეგავლენა იგრძნობა გრიგოლ მეგრელიშვილის ნაწარმოებებში. უფრო იგრძნობა იგი იმ ლექსებშიც, რომლებიც ადამიანის დანიშნულების, სიკვდილ-სიცოცხლის თემას ეხება.

„დაბადებიდან ადამიანი გაჩენილია სიკვდილის მონად“, - ეჩურჩულება ერთერთი ლექსის ღირიკულ გმირს მთვარე („შულამისას“). სიკვდილის შიშით შეძრული, გონდაბინდული „მონა“ კი იმას ცდილობს, რომ სანუთროსეულ ნაყოფთაგან განუწყვეტლივ და ყველა საშუალებით ატკობდეს ოდენ საკუთარ ხორციელ არსებობას. სანუთროსეული ნაყოფი კი, ვითარცა ხრწანადნი, ხრწანადობადვე მიაქცევენ უკვდავების პოტენციალით დაბადებულ ადამიანს. აი, ამგვარი არსებობა არარსებობად, ამაოუბად, მტვრად, მჭქნარ ფოთლებად ესახება მთის ნიავეს. მისი ლექსების გმირიც აჯანყებია ბედისწერას, ამოივებს, ნახევრად ყოფნის ბორკილებში მისი ჩაჭედვის მონადინეს: „ბედის დაცინვას არ ვემალები, თვითვე დავცინი ჩემს ხვედრს უცნაურს“; „ვარ უბედობას მე დაჩეული“ („ჩემი მადამი“); „არ მეშინიან ბედისა“ („სიმღერა“). რომანტიკული-სულის ძალუმი მავისცემა ასხივებს ამ სტრიქონებიდან. უშიშობა ბედის წინაშე, სიცილი საკუთარ ხვედრზე მოასწავებს შემართებას, ბრძოლას, რათა „საშვენი ხვედრი“ გამოსტაცო ბედისწერას. და საზოგადოებრივი ცხოვრების იმგვარ ვითარებაში, როცა სინამდვილე წყვდიადად და ამოივება, ხოლო ადამიანი მტვრად და „მჭქნარ ფოთლად“ გამოიყურება, ღირიკული გმირი შეიმართება დიდი ღვანლისათვის:

ვით ზეცას ელვა, მეცა მატეს ძალი,
 და როს ყორანი თავს დამეიალებს,
 არ ვკუნეს, მნამს ელვა ჩემშიც ილევებს,
 მნამს მეხი ჩემშიც დაიგრიალუბს...
 („ირგვლი ბნელოდა...“)

მაგრამ თუ თავდაუზოგავმა საზოგადოებრივმა ღვანამაც არ გამოილო ნაყოფი, თუ უკუნმა სიბნელემ ელვა შთანთქა და პირაშემულმა სიკარეულემ - მეხის ხმა, მაშინ

როგორ უნდა მოიქცეს პიროვნება, რა რჩე-
ბა მისი ღირსეულობის ასპარეზად, სა-
სონარკვეთილება, გულზე ხელების დაკრე-
ბა თუ გაქცევა საზოგადოებისაგან? –
არცერთი! – გვიპასუხებს პოეტი (15 თუ 16
წლის ყრმა!) და ზუსტად მომდევნო სტრო-
ფით შეაჯამებს სჯავს:

*ხოლო თუ ჟამმა ჩამიქრო იგი,
მაშინ სიკვდილი გამიწევს ძმობას,
რადგანც ძნელია, ცხოვრობდეს კაცი
და გრძნობდეს თავის არარაობას!*

ეს ნიშნავს: თუ ღვწამ შედეგი არ გამ-
ოილი, ღვანლით გაჩნდილი ელვა „ჟამმა ჩამ-
იქრო“, ბრძოლა „სამშენი ზეგდრისათვის“,
სინათლისათვის ისევ გაგრძელდება, გაგრ-
ძელდება უკიდურესი მსხვერპლის საფა-
სურად („მაშინ სიკვდილი გამიწევს ძმობას“).
თვით სიკვდილსაც არად დაგვიდევთ, ოღონდ
არ ჩავრჩე საპირადო ინტერესების უბა-
დრუკ საჭუჭში, არ გავხედ არარაობის მონა-
მორჩილი. ხოლოდ ამგვარი სიკვდილის
შემდეგ და ამგვარი სიკვდილის შედეგად
მოკვდინდება არარაობა. პიროვნება თავის-
უფალი ნებით იღებს სიკვდილს: „... თვით
სიკვდილსაც შევრიგებოდა და მას ზე ფიქრი
არ მამსუბარებს“ („ახალი წელი“). წარმავა-
ლი მნიშვნელობის სიკვდილის მიღებით აბ-
სოლუტური მნიშვნელობის სიკვდილს ამა-
რცხებს პიროვნება და აბსოლუტური მომავ-
ლისაკენ იკვლევს გზას, როცა აცხადებს:
„მინდა სიკვდილის შემდეგ დავსტოვო რამე
მზის ცხოველ შუქად“ („შუალამისას“). ღი-
რიკულ გმირს მარადისობისგან მომწყვეტი
ანუ აბსოლუტური ძალმოსილების მქონე
„სიკვდილის შიში შეეპარება“ წარსულის იმ
დღეებზე ფიქრით, „სად ვერ აღბეჭდა მუდ-
მივი კვალი“. მუდმივი, დაუღამებელი „მზის
ცხოველ სხივს“ მოკლებული წარსული კი,
გვარწმუნებს პოეტი იქვე, „შავბნელ მო-
მავალს“ (ფიზიკური სიკვდილის შემდგომს)
მოასწავებს („შუალამისას“). პოეტი – თეურ-
გი უჯანყდება ბედისწერას, კარს უღებს
სიკვდილს და ამის კვალობაზე ჩამომდგარი
„მზის ცხოველი სხივებით“ აშუქიანებს ან-
მყოსაც და მომავალსაც:

*„თვითვე ვქმნი ნეტარ მომავალს,
არ მეშინიან ბედისა“.*

(„სიმღერა“)

როგორც ვხედავთ, საკმაოდ გამჭვირ-
ვალე რელიგიურ-ფილოსოფიური მსოფლ-

შეგრძნება აკვლიანებს სიკვდილ-სიცოცხ-
ლის, არსებობის საზრისის მთის წინაგისულ
გაგებას. „ყრმა თეურგი“, – სახე-მორისწენია
გიორგი ლეონიძე გრიგოლ მეგრელიშვილი
1919 წელს. ღრმა, ერთობ საგულისხმო აზრი
დევს ამგვარ მოხსენიებაში. რელიგიურ-
ფილოსოფიური აზრის დიდი რუსი წარმო-
მადგენელი ვლადიმერ სალავიოვი XIX
საუკუნის მეორე ნახევარში ლაპარაკობდა
თეურგის შესახებ. XX საუკუნის დასაწყის-
ში თეურგის გამოკვეთილი განმარტება
მოგვანოდა ნ. ბერდიაევი: „თეურგია კულ-
ტურას კი არ ქმნის, არამედ ახალ ყოფას,
თეურგია კულტურაზე აღმატებულია.
თეურგია – ეს არის ხელოვნება, რომელიც
სხვა სამყაროს ქმნის, სხვაგვარ ყოფას, სხ-
ვაგვარ ცხოვრებას, ქმნის სილამაზეს, ვი-
თარცა არსებულს. თეურგია გადალახავს
შემოქმედების ტრადიციას, შემოქმედებით
ენერჯიას წარმართავს ახალი სიცოცხ-
ლისაკენ... თეურგია არის ადამიანის მო-
ქმედება ღმერთთან ერთად, – ღვთაებრივს
შემსგავსებული ქმედება, ღმერთკაცობრივი
ქმედება“ („შემოქმედების საზრისი“).
გრიგოლ მეგრელიშვილის ცხოვრების გზა-
ზე შემოქმედება გადის კულტურის სფერო-
დან და ყოფაში გადაიღვრება, თეურგიად
გვევლინება, ახალ სინამდვილედ იქცევა.
ასეთი ფერისცვალების პათოსით იყო აღ-
ბეჭდილი მთელი მისი შეგნებული ცხოვრე-
ბის გზა, როგორც ამას პოეტის თანამედ-
როვეთა წერილები გვიდასტურებენ. ამ
ტრაგიკულმა და მშვენიერმა პათოსმა
მთლიანად დაიპყრო პოეტის არსება, როცა
მის სამშობლოს ყოველი მხრიდან შემოე-
სივინე მტრები. გიორგი ლეონიძე იხსენებს:
„მან ჯარისკაცის ფარაჯა გადაიცვა და ხე-
ლში თოფით იბრძოდა. მას არ ეცალა
„პოეზიის უძილო ღამეებისათვის“, არც
„პოეტური ბოჰემისათვის“. შემდეგ ქუთაის-
ში გადავიდა, იქიდან ფრონტზე და მალე
თვალნად მიმეფარა“. „დაძრწოდა“ ფრონ-
ტიდან ფრონტზე. „მოუსვენარი ბუნება მისი
მუდამ ბრძოლას ეძებდა და ამ ნატრულ
ბრძოლაში დაღია მან მგოსნური სული!“ –
იგონებდა შ. ბუაჩელი. თვითონ ხომ ასე სჯი-
და: „ძნელია ცხოვრობდეს კაცი და გრძნობ-
დეს თავის არარაობას“. ძნელი კი არა, შეუ-
ძლებელია, არარაობაა, ცოცხალი გერქვას
და უყურებდე, როგორ გართმევენ სამშობ-
ლოს, – ფიქრობდა იგი, როცა ქუთაისის ვაგ-
ზალზე ემშვიდობებოდა ნიკო ასათიანს და

ახალციხის ფრონტისკენ აეღო გეზი. ნ. ასათიანი იგონებს: „სამშობლოს „უნდა შევეწიროო“, მითხრა გრიშამ გამომშვიდობებისას“. თქვა და შეენირა. მის სიტყვაზე უფრო მძლავრი მისი ბუნება გამოდგა. მან მტრის ტყვიას მიუშვირა და გაახვრეტინა ის ლამაზი, ცეცხლით ანთებული გული, სადაც ეგვიტის ძლიერებითა სცემდა ნაკადი ქართველი მამულიშვილობისა და რაინდობისა“ (კიდევ ერთხელ მოვიხმოთ სიკო ფაშალიშვილის ნათქვამი, ოღონდ დავაზუსტოთ, - ოთხ ტყვიას).

„სონეტი გამგზავნიან ნინ“, - ასე პქვია მთის ნიავის ერთ-ერთ უკანასკნელ ლექსს. იგულისხმება გამგზავრება ახალციხის ფრონტზე. ამ ლექსიდან რაიმეს გამორჩევას ვერ ვიკადრებთ:

*ამაშქეფარებს, როცა ბრძოლად
გავემგზავრებთ
ალურსი თოფის მოვლვარის და ჩახმაზ მალის,
დამიმორჩილებს სილამაზე მე პირ ლალ
ხმალის -
ანთარკის ფერით გაშუქდება თვალთა მავრები.
და სულ ერთია - ვის ვუყვარვარ, ვის
ვეჯავრებთ,
სიკვდილის ჩრდილ ქვეშ დავინახავ ყოვლის
მძლე ხალისს,
შარავანდედი ვერ შემამკობს ბრწყინვალე
ხვალის,
გამასვენებენ მჭმუნვარებით ომის მთავრები.
ნეტაე იმ ქაბუკს, ვინც მტრის მკერდში ხმალს
ამგოსნებს,
სატრფოს მავიერ ვნებით აკოცნის ტყვიებს
ჯადოსნებს,
ლაფვარდ ძარღვებში უჩქეფს სისხლი
ლალ-მენამული...
მაშ... ბედაური მსურს ავენოთ ამაყი უინით,
მტრის რჩეულ რაინდთ თავეს ვესხმოდე
მშაბავ ყოფინით,
რომ ვერვინ მკადროს: „საყვარელი შომეც
მამული“.*

თეურგია ამ ლექსის ავტორი, თეურგის აქტია ჩვენს წინაშე, პოეზიის ენაზე „თარგმნილი“ თუ გაცხადებული. ნანარმოების გმირი თვითონაა ხელოვანი, რომელიც, ნ. ბერდიაევის სიტყვები რომ გავიმეოროთ, „სხვაგვარ ყოფას ქმნის, სხვაგვარ ცხოვრებას, ქმნის სილამაზეს, ვითარცა არსებულს“. იგი „შემოქმედებით ენერჯიას წარმართავს ახალი სიცოცხლისაკენ“. ხოლო ეს არის სიცოცხლე შობილი სიკვდილის მოკვდინების კვალბაზე, მარადისობასთან წილნაყარი სიცოცხლე: „სიკვდილის ჩრდილ ქვეშ დავინახავ ყოვლის მძლე ხალისს“. ასეთი სიკვ-

დილი თურმე ხალისს, „ყოვლის მძლე ხალისს“, სიხარულს შობს. ასეთი სიხარულის გვერდით კი თურმე ყოველდღიური, ყოველთი სინამდვილის ყოველგვარი კმაყოფილება და ყოველი სატიკივარი ფერმკრთალდება და უქმდება კიდევ: „... და სულ ერთია - ვის ვუყვარვარ, ვის ვეჯავრებთ... შარავანდედი ვერ შემამკობს ბრწყინვალე ხვალის...“. ეს „ხვალ“ ნუთისოფლისეული ხვალინდედი დღეა. იგი იცვლება აბსოლუტური მომავლის დაუღამებელ ხვალინდედი დღეზე, მზარდისობის ნათელზე. კვლავ მოვიხმოთ სხვა ლექსები თქმული: „თვითვე ვქმნი ნეტარ მომავალს, არ მეშინიან ბედისა“. ზვარაკად დასაკლავის, ტარიგად გამზადებულის სულია ასვეტილი ამ დროსა და სიერცემი. ეს სული უფრო დიადია, ვიდრე „ლამაზისა“ და „მშვენიერების“ ესთეტიკური კატეგორიები მოასწავებენ. ამას გულისხმობდა სიკო ფაშალიშვილი, როცა მთის ნიავეზე ამბობდა: „მის სიტყვაზე უფრო მძლავრი მისი ბუნება გამოდგაო“; ან როცა გიორგი ლეონიძე მიუთითებდა: „მას არ ეცალა პოეზიის უძილო ღამეებისთვისო“. ესთეტიკურისა და მეტაესთეტიკურის შესახებ მსჯელობისას იტყვის ბ. ვიშესლავცევი: „... და მაინც, ხელოვნებასა და ესთეტიკურ არქმასს კი არ აქვს სუბლიმიაციისა და გარდაქმნისათვის ბიძგის მიმცემი უმაღლესი ძალა, არამედ რაღაც უფრო ფასეულს და უფრო სრულს. მხოლოდ სახე, სინამდის შუქს რომ ასხივებს, მისტიკურ თრთოლვას რომ იწვევს, - მხოლოდ იგი აღწევს გულის ზღვრულ სიღრმეებს“ („გარდაქმნილი ეროსის ეთიკა“). „თეურგია კულტურაზე აღმატებულია“ და აუცილებლად უკავშირდება ტანჯვას. გავიხსენოთ მთის ნიავის სტრიქონები: „მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე“; ან: „მე თვითვე ვქმნი ტანჯვას ძლიერს, ჩემის ტანჯვით ვიკვებები“. ბრძენი გვასწავლიან: ტანჯვა და ტრაგიკული სიკვდილი უბრუნებს ადამიანს ცოდვიანა და ვნებებით წართმეულ ღირსებასო. ტრაგიკული სილამაზის შუქითაა განათებული მთის ნიავის ღირიკული გმირი. მასში ხორცს ისხამს ზღვარს მოტანებული თავისუფლება შემოქმედებისა. მსგავსი ძალისხმევა ნ. ბერდიაევის წარმოუდგება, ვითარცა „შემოქმედება გავრცელებული ღმერთთან ერთად. თეურგი უფალთან თანაზიარობით ქმნის კოსმოსს, სილამაზეს როგორც არსებულს... ყველაზე ღრმად მდებარე შრეები ყოველი ქუმარი-

ტი ხელოვნებისა რელიგიურია“ („შემოქმედების საზრისი“). ადამიანური ნების თავისუფლების ძალით წვდომილი შემოქმედების ამ თვალშეუდგამ მშვენიერებას ახალ ქართულ მწერლობაში პირველად ნიკოლოზ ბარათაშვილმა გვაზიარა. „მერანის“ ლირიკული გმირი თეურგია.

გრიგოლ მეგრელიშვილის პოეტური და ეროვნული მსოფლშეგრძნების გათვალისწინებისათვის საგულისხმო შინაარსს გვიდგენს ლექსი „თეთრი ღამე“. ეს ნაწარმოები სათაურიდანვე ეხმიანება გალაკტიონის ცნობილ შედევრს („მე და ღამე“: „... ყველა იცის თეთრმა ღამემ“, გალაკტიონის ლექსი დაწერილია 1913 წელს, „თეთრი ღამე“ - 1914 წელს).

*ნორჩ მთოვარეს ნაზ ტურებზე საოცნებო
უკრთის ღიმი,
გარს არტყია ოქროს ცრემლი კაეშნის დროს
დანანვიმი;
თეთრად მორთულ დედამინას სამარისებრ
წყნარად სძინავს,
მთვარის სხივზე ცივი ნაძი, როგორც
ვერცხლი, ისე ბრწყინავს.
მხოლოდ მე კი ვერ მახარებს საოცნებო
ტურფა ღამე:
ჩემო კარგო საქართველოვ, შენ ერთგულ
შვილს მითხარ რაზე!*

მთვარის ვერცხლისფერ სხივებში გახვეული დედამინის საერთო იერი იმის მსგავსია, რაც გალაკტიონის „მე და ღამეში“ იხატება. მაგრამ თეთრი ღამის „საოცნებო სიტურფეში“ მთის ნიავის ლექსის ლირიკული გმირი მეგობრის, თანამგრძობლების მსგავსს ვერავის თუ ვერაფერს ხედავს. უფრო მეტიც, გარკვევითაა ნათქვამი: „მხოლოდ მე კი ვერ მახარებს“ ღამის სიტურფეო. გვეჩვენება, რომ აქ ილანდება თავისებური შეკამათება დიდი გალაკტიონის მსოფლშეგრძნებასთან. მარტოსულობის ტკივილის დამამებელ მაღამოს არ ვეძებ ამ იდეალურ სიმყუდროვეში, - მიგვანიშნებს პოეტი, - მე იმ ტკივილის მიყურადებას ვესწრაფი, რაც „საოცნებო ტურფა ღამის“ ლენჯაქის ქვეშ გარინდებულა: „ჩემო კარგო საქართველოვ, შენ ერთგულ შვილს მითხარ რაზე“. მთვარეს ტურებზე კი უკრთის ღიმი, მაგრამ გარს ცრემლი არტყია, „კაეშნის დროს დანანვიმი“; ხოლო დედამინას „სამარისებრ წყნარად სძინავს“. ვფიქრობთ, რომ დავა მიმდინარეობს იმ მსოფლშეგრძნების პოზიციიდან, რაც გაცხადებულია ილია ჭავჭავაძის „ელეგია-

ში“. ხოლო „თეთრი ღამის“ უკანასკნელი სტრიქონი ილიასავე „გაზაფხულის“ მსოფლორი ტაეპის („მაშულო საყვარელო, შენ როს-ლა აყვავდება?“) სულისკვეთებას ეხმიანება. მამულიშვილობის განცდა მთის ნიავის პიროვნებაში სრულიად და ცხადად ფარავდა ყველა სხვა გრძნობას, თვით ესთეტიკურსაც:

*... თორემ ისე აბა რად ღირს,
რად ცხოვრება თვით მგოსნურო,
თუ სამშობლოს გარს არტყია
შავი ღამე ჯადოსნური?*

(„ძველი წიგნი“)

გრიგოლ მეგრელიშვილის ბედისწერა ახალციხის ფრონტზე, ქვაბლოვანის მიდამოებში, 1919 წლის 30 იანვარს გმირულად დაღუპვა კი არ იყო, არამედ სიკვდილის მოლოდინი, იმის შეგნება, რომ არ შეიძლება არ დაიღუპო. ჯერ კიდევ 1914 წელს იტყვის იგი: „... სიკვდილი გამიწევს ძმობასო“ („ლტოლვა“); ნამდვილი ნათელხილვაა 1915 წელს დაწერილი სტრიქონი: „ტყვიით ვეცემი ბრძოლისა ველად“ (ოდნავ არაზუსტია ხილვა: მეოთხე ტყვიანაკრავი ფეხზე იდგა); ახალი, 1916 წლის დადგომასთან დაკავშირებით დაწერილ ლექსში ვკითხულობთ: „ოჰ, როგორ მიძიმს, რომ შეუშინეველად ვუახლოვდები საფლავის კარებს...“ („ახალი წელი“); როდესაც მთის ნიავის ლექსებში ტრაგიკულ ბედისწერაზე მიმანიშნებელი ცნობიერების ფეთქვას ვაკვირდებით, ყველაზე საფლავისხმო შინაარსს გვიდგენს ლექსი „ბედის მდინარე“. აქ ბარათაშვილისებური ნათელხილვის შემსგავსებული ძალითაა მოხელთებული ტრაგიკული აღსასრულის შავი სურათი. ბედის მდინარის „შავი ტალღები“ მიაქანებენ ლირიკულ გმირს:

*ვინ იცის, როდის დაიღუპება, განაპირდება...
ან ვინ დაეძებს, ვინ ინალღუბს... ობოლ
საფლავზე
მერე რა ვუყოთ, თუ არავინ არ ატირდება!..*

ადრე გაჭრილი საფლავის მიღმა ბედის მდინარის ტალღებს მიწდობილი გმირი შინაგანი სმენით მიაყურადებს „უშანკო ლოცვას პირველ ყრმობისას“, შინაგანი მზერით ხედავს „ოცნების ბაღებს ყმანილობისას“, თავის მშვენიერ ქვეყანას. შინაგანივე ხმა უკარნახებს, რომ მას ყოველივე ამის საზვარაკოდ მიაქანებს ბედის მდინარე. ტკივა, მაგრამ არ ეშინია თავგანწირვისა: „... მეც

აგადვენებ თავგანწირულ სევდის სიმღერას... აბა მეტი რა დამრჩენია“. ხომ ცხადად ეხმინება ზემოთმოხშობილ სტრიქონებში გაცხადებული სულისკვეთება („მერე რა ვუყოთ; თუ არავინ არ ატირდება“, საფლავიც ობოლი, უპატრონო იქნება) ახალციხის ომში „გამგზავრების წინ“ გამყვანებულ განმაცვიფრებელ სიმალღეს სულისა: „და სულ ერთია – ვის ვუყვარვარ, ვის ვეჯავრები, სიკვდილის ჩრდილქვეშ დავინახავ ყოვლის მძლე ხალისს“. მას ისიც ყოფნის საწუგეშოდ, რომ „მხოლოდ სიერცეში სამშობლოს ლანდი აქვითინდება“.

ბედის მხატვრული სახე მთის ნიაგის ამ ლექსში და ბარათაშვილის „მერანში“ სხვადასხვაგვარია. საზვარაკოდ გამზადებული კაცი დგას ბედის მდინარის „შავ ტალღებში“ და იქედან გვესიტყვება, რომ იმ ტალღებს „სულიც გაყვა, – მეც გავეყვები ამ მოკლე დროში“; ლირიკული გმირი თავისუფალი ნებით იღებს ტარიგის ხვედრს და ტრავიკული ბედისწერის საუფლოს წყვდიადშივე ანთებს სინათლეს:

*უსიყვარულოდ დავიღუპები... რა ვუყოთ
მერე...*

*ბედის მდინარეზე, შენს ტლუ ტალღებში
თუ მომინახო სამარე ადრე –
შენ გენაცვალე — შენი ჭირიზე,
სამშობლოს ველზე გამრიყე სადმე...
ობოლ სამარეს, მიტოვებულს ხრიოკ ველებზე
დასძახებს წერო ღრუბლიანი, რო
შეშინდება...*

მერანზე ამხედრებული გმირის ღვანლ-ის ეჭო დიდ დროსა და დიდ სიერცეზეა გათვლილი. „ბედის მდინარის“ ლირიკული გმირი დღესვე და დღევანდელისთვისეა განწირული, „თავგანწირულ სევდის სიმღერას“ მღერის. იგი არ ამბობს: „ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის“. იგი „სამშობლოს ველზე“ დამარხვას ითხოვს. შეუსრულდა. სამწუხაროდ, ყველაფერი შეუსრულდა. უსიყვარულოდ დავიღუპა. ხოლო მისი სამარხი დროთა განმავლობაში ჯერ „ობოლ სამარედ“ გადაიქცა და მერე დაიკარგა. დაიკარგა იმის მიუხედავად, რომ „ხრიოკ ველზე“ კი არ მდებარეობდა, არამედ მშობლიური სოფლის, შუაფარცხმის, წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის ეზოში.

ასე რომ, თუ მთის ნიაგის უაღრესი შემოქმედებითი ძიებანი ეროტრწმის იერიითაშ შეფერილი, მერე მის მსოფლშეგრძნებას რომანტიზმი ანაყოფიერებს. სიმბოლიზმის კარიბჭესში კი ჩაიფერფლა. სინამდვილისა და იდეალის, მატერიისა და სულის დაპირისპირებით გულმოკლულ, მაგრამ სინათლისაკენ მუხლჩაუხრელად მლტოლველ პიროვნებასთან შეგვახვედრებენ მისი ლექსები. ედგარ პოსა და ნიკოლოზ ბარათაშვილის ხილვებთან მიეყვართ მისი შთაგონების ფესვებს, შარლ ბოდლერისა და გლაკტიონ ტაბოძის ტანჯულ სულთაგან გადმოფენილი მშვენიერების შუქსაც დაუამებია მისთვის ტკივილები. 1919 წელს იტყვის გიორგი ლეონიძე: „უკანასკნელად მისი სული დაიფერფლა შარბათიან რომანტიზმში და წელწეში დაუთოვლიანდა. ბოლოს ყრმა თურქი დაისიცხა ედგარის ატაცებულ ცეცხლის ხმაურით და სული ჯვარს აცვა მის სამიწელ დარნებში, სადაც ბრაზიანობს ავი სატურნალიები, ცხელი სამუში და შლადის ფოსფორული ბრწყინვალეება!...“.

ხოლო შალვა კარმელი იმავე წელს დანერს: „ალბათ მას, როგორც სხვა ფრონტიზზე, აქაც გულში ედვა ბოდლერის „ბოროტების ყვავილები“ და ხარბათ ყნოსავდა პარიზის თაიგულის ცხუნე სურნელს!... იჭრებოდა იქ, სადაც მარიხი ზვიადობდა, სადაც სცვიოდა „ტყვიები მეკრდგანყვეტილ კრიალოსნებად“. ამ მხრით საყურადღებოა მისი „ტრიოლეტები ბრძოლის ველიდან“ (ალბათ, ეს იქნებოდა უკანასკნელი ლექსი მთის ნიაგისა, ხოლო მოხმობილი სტრიქონი ამ ნანარმოებიდან უნდა იყოს ამოღებული. ვერც ზაურ მეძველიამ მიაკვლია ამ ლექსს).

როგორც წანს, ისევე ფართო იყო მთის ნიაგის ინტელექტუალური თვალსაწიერი, როგორც ზემთაგონების მძლავრი ძალა კვებავდა მის შემოქმედებას. ამ შეხედულებას არ აუქმებს ის გარემოება, რომ მთის ნიაგის სუსტი ლექსებიც აქვს. როგორც რ. თვარაძე მიუფითებს, დიდ პოეტებსაც დარჩათ სუსტი ნანარმოებები, მათ შორის, მეოცე საუკუნის ქართული პოეზიის მეფესაც. 1908-1914 წლებში დაწერილი პირველი ლექსია ასეთი. „გლაკტიონის ლიტერატურული შეგირდობის ნღებს“ უწოდებს მკვლევარი ამ პერიოდს (იხ. რ. თვარაძის „ლეგენ-

დაგალაკტიონის ცხოვრებისა“¹ გაითვალ-
ისწინოთ, რომ 1914 წელს ვალაკტიონი 20
წლისა იყო, ხოლო გრიგოლ მეგრელიშვილ-
მა სწორედ ამ ხნისამ დაასრულა სიცოცხ-
ლე. მთის ნიავს არ დასცალდა აგრიალება.
ამაზე ბრძანებდა გ. ლეონიძე: „რა უნდა
ითქვას ყრმის შემოქმედებაზე, როცა ხელი
მხოლოდ მორცხვად ეპოტინება კალამს?
მაგრამ გრიგოლს ადრე მოევიწია პოეტის
სახელი. მისი პოეზია გამოირჩეოდა აზრის
სიმწიფით. მისი მოქნილი სტრიქონი,
მუსიკალური ლექსი, კარგი გამართული
ლექსი სანაქებო იყო“.

გრიგოლ მეგრელიშვილის პოეტურ
მემკვიდრეობას ამშვენებს 16-18 წლის ასაკ-
ში დაწერილი ისეთი ლექსებიც, რომელთა
ქეშმარიტ პოეზიად მიჩნევა არ სჭირდება
შელავათი. მთის ნიავს აქვს სათქმელი, იმ-
ვარი სიტყვა აქვს, არსთა გამრიგე რომ ან-
დობს პოეტს ჩვენთან მოსატანად. ვაი, რომ
უსაუეთესოესი ნაწილი ამ სათქმელისა
მანაც მინაში ჩაიტანა. გრიგოლ მეგრელიშ-
ვილი ნამდვილად გრძნობდა, რომ მას, ვი-
თარცა ქართველს, ჰქონდა არანაკლებ დიდი
- მამულიშვილური მისია. იდუმალი ხმა ბე-
დისწერისა (როგორც უკვე ვამბობდით) ყრ-
მობის ფაშსვე შეახსენებდა მას ამ მოვლე-
ობას. ეგებ უფრო სწორი იყოს, ვთქვათ, რომ
ეს იყო ხმა ლეთისა კაცში, სინდისის ხმა. საკ-
უთარ სულში გაღვიძებულ ამ ხმას უზუნაე-
სისა ასე შეესიტყვება 15 თუ 16 წლის ყრმა:

*ყოველგვარ ტანჯვას ავიტან მედგრად,
კლდედ გადავიცევი ამაყად, ხოლო -
პოი, სინდისო მამულიშვილო!
არ შემიძლია შენ შეგებრძოლო!*

(„სინდისს“)

ოსმალო ასკერთა ლეგიონს კი შეებრძო-
ლა, პირნათელი წარსდგა უფლის წინაშე,
ასეთივე „ჩვენს წინაპრებთან წავიდა ელჩად“
(იტყვის გ. ლეონიძე).

„მწერალი - ეს ის ადამიანია, რომელიც
სახელს სდებს იმას, რასაც ჯერ არ დარქმე-
ვია სახელი, ან რასაც ჯერ არ გაუბედავს,
დაესახლებინა თავისი თავი“, - შეგვახს-
ენებს ფან პოლ სარტრი („რა არის ლიტერ-
ატურა“). მთის ნიავის ლექსი დელიკატუ-
რად გვაიძულებს, გულისყური მივაპყროთ
ამ სახელებს, ვთქვათ, ასე გამჭლანებულთ:
„...უფრო ძნელია მოკვდეს იმედი, მესაფლა-
ვისაც დაავიანდეს“; „თავისუფალი და უუ-

ფლებო ჩემთვის ლამპარიც ნუ აენთება“
(„ჩემი მადამი“); „ზამთრის სიცილით გადა-
აქენე ოცნების ბალი“ („შავი არშია“); „საღ-
ამოს სიო ობლად მდგომ ფიქრებს რაღაც
ძველ ზღაპარს ეუბნებოდა“ („ლოდინი“);
„ჩემს ლექსებში ნისლი დაიბანაკებს და მაი-
ნის მზიან ქორწილს არ ველი“ („ტრიო-
ლექტბილილი“); „ინვის ფიქრი მგზნებარი,
იმ ქვეყნის მადებარი“ („შორეული სანთლე-
ბი“). მთის ნიავს ძალუძს გაჭრას სარკმელი,
რომლითაც იგი გადაგვახედებს სამყაროსა
და ჩვენი საკუთარი სულის სიღრმეში: მთ-
ვარის „მოვერცხილსა ისარ-კავეს ათრ-
თოლებულ ტბისა გული ველარ იჭრეს, ვერ
იკავეს“; ხოლო შელამბეულზე „ზეცა ვარ-
სკვლავთ სამოსს ნამოისხამს“ („ნუ იფ-
იქრებ“); აპოკალიფსური ხატი: „თვით ქვეყ-
ნის დასაწყისით კობტაობს ცის რვეული“
(„შორეული სანთლები“); „... როს მზის სხივი
შადრევენად იმსხვერვოდა, როს ნადეწარი მშ-
ვენიერი, ტალღასავით ირხეოდა“ („მო-
ჩვენებარ“); „ლაუჯარდ ძარღვებში უჩქვფს
სისხლი ლალ-მენამული“ („სონეტი გამგზა-
ვრების წინ“); „ობოლ სამარეს, მიტოვებულს
ხრიოკ ველებზე დასძახებს წერო ღრუბლი-
ანი, როს შებინდდება“ („ბედის მდინარე“).

მხატვრულ ფანტაზიას მთის ნიავის ლექ-
სში „ღალიან ბარაქიან ძუძუს“ აწოვებს
„უთვალავი ფერით“ გაშლილი სინამდვილე
და ამიტომ რეალურისა და იდეალურის და-
მაკავშირებელ სისხლძარღვს ქნობა არ შეე-
პარება. აქა-იქ კი შეიმჩნევა ადამიანი მშვე-
ნიერების გარეშე, მაგრამ არსადაა მშვენი-
ერება ადამიანის გარეშე. ეს ლექსები თავი-
სუფალი ადამიანის კენაა მიმართული თავი-
სუფლების მადლისავე განსამტკიცებლად.

ფერებს, კონტურებსა და შტრიხებს მთის
ნიავის პოეზიაში ხმა ებანება. შესაშური
სმენით დაჯილდოებული პოეტი სულგანაბ-
ული მიაყურადებს ამ ხმებს და დახვეწილი
ბგერწერით მოქსოვილ სამოსელში გამოაწ-
ყობს თავის ქმნილებებს. ამის ნიმუშები
მრავლად მოვიხმეთ უკვე. რითმის დი-
დოსტატია მთის ნიავი, მათ შორის, ომონ-
იმური რითმისა. მოვიხმოთ მხოლოდ რამ-
დენიმე ნიმუში: „გედურებ-გისაყვედურებ“,
„დანაპირები - განაპირება“ („ჩემი მადამი“);
„ისრითა - ის რითა“ („დაჭრილი შველი“);
„სულის იავ, ეს - სული სიავეს“ („ყრმობის
სიზმარი“); „არ ასჯერა - არა სჯერა“
(„კითხვები“); „სხვადასხვაფერ იას - ცხრა

ფერიას“ („გაზაფხულის გალობა“); „ეკალს ასობს — ერთი ასობს“ („ნუ იფიქრებ“); „მძლე ხალისს — ბრწყინვალე ხვალის“; „ამა-ყი ფინით — მშხამავ ყიფინით“; „ლაღმენამ-ული — მომეც მამული“ („სონეტი გამგზავ-ერების წინ“); „სად მოველი — რას მოველი“ („კითხვები“). 1919 წელს შალვა კარმელი მიუთითებდა: „ჯერ კიდევ ადრე, მეგრელი-შვილმა ისეთი რითმებით გასჭედა ლექსი, რომ თვით გრიშაშვილსაც წასძლია სულმა და ერთი მარგალიტი რითმა აართვა. რომ დასცლოდა, მეგრელიშვილი აიშენებდა საკ-უთარ ხუროთმოძღვრების ყაიდაზე მთვა-რისქვის კოშკს, სადაც ფერიები შეფარებულ დაჭრილ უდაბნოს მგზავებს გააგრილებდ-ნენ ნელსაცხებლით და უმღერდნენ ლეგენ-დებს ალმას ტბის ლამაზ სირენებზე“.

„პოეტი უფრო მეტად, ვიდრე სხვა რომე-ლიმე მხატვარი, ქმნის არა მხოლოდ თავის ქმნილებებს, არამედ თავის თავსაც“ (ვ. ვეი-დლე, „ხელოვნების კედომა“). ხუთი წლის მანძილზე ლექსებით თხზვასთან ერთად გრი-გოლ მეგრელიშვილი, ვითარცა ნამდვილი თეურგი, ხატავდა თავის ლამაზ „მეს“ („თეი-თონ იყო ცოცხალი პოემა“, — გ. ლეონიძე), ხოლო მეექვსე წლის დამდეგს გმირული სიკვდილით უმშვენიერეს პოეზიად გააბრწყ-ინა იგი. ამაზე იტყოდა ლადო ასათიანი: „მე თვით სიკვდილსაც გარდავქმნი ლექსად“.

შემოქმედებითი ცხოვრების გარიჟრაჟზე (1914 წ.) ინერებოდა ეს სტრიქონები:

*გაივლის ღამი, ევ ცივი ქარი ჩემს
სიცოცხლეშიც შეიპარება,
დაჭენება ვარდი სიყმაწვილისა, გაქრება
შეება და ნეტარება.*

ვთქვამ, რომ არ დასცალდა ამ ვარდს გაფუ-რჩქენა, გაშლა, კოკორშივე დაჭენა; ისე მოხ-და, როგორც მთის ნიაგის სიყრმის მეგობარ-მა და მისმა გულდამწვარმა ჭირისუფალმა გიორგი ლეონიძემ ბრძანა 1959 წლის 26 სე-ქტემბერს „თათრის ტყეებით დაძინებუ-ლი“ გრიგოლ მეგრელიშვილის საფლავთან სოფელ შუა ფარცხმაში:

*ჩასქენა ყვავილი, რომელიც იქნებ,
მთელ საქართველოს გადამწვენდა!*

დიდი ტანჯვითა და ლამაზი სიკვდილით გადაიხადა მთის ნიაგმა თავისი განსაცვი-ფრებლად მალალი სულის საფასური. საქართველოსთვის ტარიგად შენიღული გრიგოლ მეგრელიშვილი უნდა ახსოვდეს საქართველოს.

P.S. ჩვენ ვცადეთ, გაგვეცოცხლებინა, დღევანდელი საქართველოსთვის დაგვე-ბრუნებინა უბედო ბედისგან მივინყებუი პოეტი. წარმოვაჩინეთ მხოლოდ ლირიკული ნაწარმოებები. მთის ნიაგს დარჩა სამი პატ-არა პოემაც: „იოანე ნათლისმცემელი და სალომე“, „შუქურვარსკვლავი“ და „გა-ლაათიდე“. დარჩა ნოველა „გრძნეული სარკე და მარგალიტის კრიალოსანი“. აქამ-დე ცნობილ ნაწარმოებებს, თავმოყრილთ ნიგნში — „შუქურვარსკვლავი“ (1973 წ.), როგორც უკვე ვთქვით, ახლა ემატება ან განსვენებულ ზაურ მეძველიას მიერ მიკვ-ლეულ-მოძიებული სხვა ნაწარმოებები და მთის ნიაგის თანამედროვეთა წერილები ამ პოეტის შესახებ. მათ შეკვრას და ერთ ნიგ-ნად გამოცემას ვაპირებთ მომავალ 2008 წელს, როცა 110 წელი ხდება გრიგოლ მეგრელიშვილის დაბადებიდან.

მიმდინარე წლის აღდგომის ორშაბათს, 9 აპრილს, ავედით ჩოხატაურს და შუა ფარცხმის წმინდა გიორგის სახელობის ეკ-ლესიის ეზოში მოვინახულეთ პოეტის საფლავი. ჩვენთან ერთად იყვნენ რაიონის ინტელიგენციის წარმომადგენლები, სასუ-ლიერო პირები, მონაფეხები, სოფლის მკვიდრნი. მამა თომამ (სიხარულიძე) და მამა ბართლომემ (რუხაძე) აკურთხეს სა-ფლავი, ითქვა სიტყვები. გამოიხატა წრფე-ლი და სევდიანი სიხარული პოეტის დაბ-რუნების გამო. თანადგომაც გამოიხატა, რათა კვლავ არ მიადგეს დავიწყების ჩრდ-ილი გრიგოლ მეგრელიშვილის საფლავსა და პოეტურ მემკვიდრეობას.

სამყარო-სიტყვა - „გვაძვს უთვალავი ფერითა...“

ფერის მხატვრული ფუნქცია XX ს-ის
I ნახევრის პროზაში

შემოქმედება სწრაფვია სრულყოფილებ-ისაკენ. შემოქმედი ცდილობს, სრულად, სავსედ, უზინჯოდ გადმოსცეს თავისი სულის მოძრაობა, ფიქრები, განცდები, მძაფრი გრძნობები, მისი გულის თვალით დანახული სამყარო, მისი გულის ყურით გაგონილი სფეროთა მუსიკა, მისი გონების თვალით განჩხრეკილი მოვლენათა არსი. იგი ნაბიჯ-ნაბიჯ მიიწევს წინ, სრულქმნილი მხატვრული სივრცისა და დროისაკენ, გამარჯვებით და დამარცხებით, დაცემით და ამაღლებით, ძიების ტკივილებითა და პოვნის სიხარულით. ამ ურთულეს გზაზე შეუპოვრად მიმავალი თანდათან ივსება, იხვეწება, ეზიარება სხვადასხვა გამომსახველობით საშუალებასთან ურთიერთობით მოგვრილ სიხარულს. მწერალს სუფთა ფურცლის უსასრულო სივრცეზე გაპყავს თავისი გზა; ფურცლის კიდესთან მიმდგარს მას ხელთ უპყრია, მკერდზე მიკრული, უფაქიზესი, მთრთოლავი, ცოცხალი და ძლიერი არსება — სიტყვა, გადადგამს ნაბიჯს და იწყება სვლა ფურცლის გზაზე — სიტყვით და სიტყვისთვის, სრულყოფილებისაკენ. მან უნდა მოუაროს სიტყვას, მისცეს საშუალება, სრულად გამოვლინდეს სიტყვის უდიდესი ძალა, შესაძლებლობა, გაიმბლოს, განიტოტოს, იქცეს სამყაროდ. სიტყვის გამომსახველობითი შესაძლებლობა არსებითად უსაზღვროა. ფერი — „სიტყვიერი ფერი“ — ერთი ტალღაა ამ უსასრულო ზღვაში...

სამყაროს ესთეტიკურად გამოსახვის პროცესში მოდერნისტულმა აზროვნებამ მის წინაშე დასმული ფილოსოფიურ-მხატვრული ამოცანის სრულყოფილად ამო-

სახსნელად მრავალი ასპექტი გაითვალისწინა და სხვადასხვა გამომსახველობითი საშუალება აამოქმედა. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ფერის, როგორც ნაწარმოების მხატვრული სტრუქტურის ერთ-ერთი მთავარი ელემენტის თავისებურებების გააზრება.

ფერის აღქმა და შეგრძნება ინდივიდუალურია. ფერს დიდი ფსიქიკური ზემოქმედების უნარი აქვს და მისი არსი სრულად მხატვრული ნაწარმოების ემოციური პლანის შექმნისას და სიმბოლოების გამოსახვისას ვლინდება. ფერის ინდივიდუალური, ორიგინალური აღქმა არის ნაწარმოების მხატვრული ღირებულების ერთ-ერთი გამაპირობებელი მოვლენა, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში ფერის მხატვრული ფუნქცია არ შემოიფარგლება მხოლოდ შემოქმედის პირადი გამოცდილებითა და განცდით. მასზე გავლენას ახდენს ეროვნული ტრადიცია, რელიგიური კუთვნილება, ისტორიული რეალობა, გარკვეული მიმდინარეობის მხატვრული პრინციპები და ა.შ. მხოლოდ ყველა ამ მნიშვნელოვანი ასპექტის გათვალისწინებით ყალიბდება ფერის სისტემა, რომლის ფუნქციონირებაც ნაწარმოებში გარკვეულ ნორმებს და წესებს ემორჩილება.

უდავოა, რომ ფერის გამომსახველობითი შესაძლებლობები სრულად ფერწერაში ვლინდება. ფერწერულ ტილოზე მოქმედებას იწყებს თითქმის ყველა მისი ასპექტი: ვიზუალურ-ესთეტიკური, კონცეფტუალური, გრძნობიერი, ფილოსოფიური, მაგრამ ფერი არა მხოლოდ ასახვის და გამო-

სახვის პროცესის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია, არა მარტო გადმოსცემს, არამედ ქმნის კიდევ სამყაროს, ახალ რეალობას, სივრცის, დროის, ადამიანის ახალ განცდას და ეს ქმნადობის მისტიური მოვლენა ერთნაირად ხორციელდება როგორც ვიზუალურ, ისე აზრობრივ დონეებზე. ფერწერისთვის პირველადია ფერი. იგი ფერწერისთვის ლოგოსია და თვალის გავლით მკვიდრდება გრძნობა-გონებაში. სიტყვიერ ქსოვილში, ბუნებრივია, უშუალო ფერითი ზემოქმედება — სინათლის არეკვლა, ანუ ვიზუალური აღქმის მექანიზმი ვერ ამოქმედდება. „ლიტერატურის, როგორც სიტყვიერი ხელოვნების სპეციფიკა, უკვე თავისთავად გამორიცხავს ფერის ფერწერის აღქმის პროცესში უშუალო ვიზუალური აქტის მონაწილეობას. ფერის „მატერიალურ ნიშანს“ ლიტერატურაში სიტყვა წარმოადგენს ან სიტყვათა კრებადობა. სიტყვა მკითხველის იმ „ფერადოვან“ აღქმათა თუ ასოციაციათა საფუძველიც, რომელიც, ჩვეულებრივ, „ფერთამეტყველებითი“ ნაწარმოების კვლევის მასალასა და ობიექტს წარმოადგენენ“¹.

„სიტყვიერი“ ფერი ერთ-ერთ განმსაზღვრელ როლს თამაშობს ნაწარმოების იდეურ-ესთეტიკური სახის ჩამოყალიბებასა და წარმოჩენაში და ნაწარმოების ანალიზისას მასაც ეთმობა ყურადღება. ლიტერატურულ ნაწარმოებში, რომელშიც ფერის უშუალო ვიზუალური გავლენა გამორიცხულია, მოქმედებას იწყებს ასოციაციური დონე, სიტყვის ფერითი შესაბამისობა. სიტყვიერი ნიშნის გააზრების შემდეგ წარმოსახვა „პოულობს“ შესაბამის „ნაცნობ“ ფერს და იბმება მასთან დაკავშირებული ასოციაციების მთელი ჯგუფი. ფერითი ასოციაციები თავისუფალია და ასევე თავისუფლად გამოხატავს მოვლენის შინაარსსა და მისგან აღძრულ გრძნობას. აქედან გამომდინარეობს „სიტყვიერი ფერის“ ერთ-ერთი მთავარი თვისება: იგი შეიძლება პირდაპირ არ იყოს დასახელებული, მაგრამ სხეულებ-

ის, საგნების, ნივთების, ბუნების თუ ურბანისტული პეიზაჟების გააზრება და ცოცხლად წარმოდგენა იწვევს ფერითი შესაბამისობის წარმოქმნას. ადამიანი მდიდარ წინარე გამოცდილებას უკავშირებს ამა თუ იმ ფერს და წარმოსახვაში აფერადებს მოცემულ სურათს. სიტყვის მიღმა ყოველთვის დგას ფერი: დასახელებული ან დაუსახელებელი, მაგრამ მისი მხატვრული ფუნქციონირების შედეგი და ემოციური ზემოქმედების ინტენსივობა ამაზე არ არის დამოკიდებული, ლიტერატურული ნაწარმოების მიერ მოხდენილი გრძნობად-ესთეტიკური ეფექტის სიძლიერეს სიტყვის, მისი შინაარსის, მუსიკალობისა და შესატყვისი ფერის ბუნებრივი შერწყმა განაპირობებს.

სპეციალურ ლიტერატურაში ფერის შესწავლის ორი მიმართულებაა მონიშნული:

- ა) ფორმალურ-საგნობრივი — იმეორებს სტრუქტურული ლინგვისტიკის მიერ შემუშავებულ მათემატიკური ანალიზის პრინციპს; იგი ახასიათებს ნაწარმოების კოლორისტულ და ლინგვისტურ სპექტრებს;
- ბ) თვისობრივ-ხარისხობრივი — ნაწარმოებში „დასახელებული“ თუ დაუსახელებელი“ ფერის ფუნქციის მრავალმხრივი ანალიზი.

ცალკე შეიძლება გამოიყოს ფერი-სიმბოლო, რომელიც ფერის უღრმეს შრეებს მოიცავს. ფერთა ფორმალურ-საგნობრივი, სტატისტიკური ანალიზის თაობაზე ა. ბელინერდა: „როცა ბლოკთან მხედველობითი შთაბეჭდილებების ცვლილებას ვაკვირდებოდი, აღმოვაჩინე შესაბამისობა ფერების შერჩევას, მსოფლალქმის ცვლასა და ბიოგრაფიის ფაქტების ცვლილებას შორის. ბლოკისეულ სპექტრზე ჩემი დაკვირვებანი შემდეგ დაადასტურა მილერ-ბუნდნიცკიამ, რომელმაც ამ სპექტრის ეპოქების მიხედვით სტატისტიკა მოგვცა“² ასეთი შედეგი ფასეულია, მაგრამ შინაარსისგან დაცლილი

¹ რ. ბარბაქაძე, ფერის მხატვრული ფუნქცია „ვეფხისტყაოსანში“, თბ., 1993, გვ. 17.

² Белый А., Мастерство Гоголя, М.-Л., 1934, стр. 56.

უბრალო სტატისტიკური აღნუსხვა ვერ წარმოაჩენს ნანარმოების კონცეფციას და ესთეტიკურ არსს. თუმცა ზოგი მკვლევარი ასეთ გზას სხვადასხვა ნანარმოებში ფერის გამოყენების ინტენსივობის შედარების აუცილებლობით ამართლებს. ს. სოლოვიოვა ფერთი რიცხვის მეთოდიკაც კი შექმნა.³

რაც შეეხება თვისობრივ-ხარისხობრივ მიმართულებას, იგი ფერის ფუნქციას მრავალმხრივ, ღრმად და ნანარმოების საერთო მხატვრულ სტრუქტურაში იკვლევს. ის უფრო მასშტაბური და ლიტერატურათმცოდნეობითი თვალსაზრისით სრულფასოვანია. თანამედროვე ეტაპზე ორივე მეთოდი გამოიყენება, მაგრამ უპირატესობა მაინც თვისობრივ-ხარისხობრივს ენიჭება, რადგან იგი ფერის ესთეტიკურ, აზრობრივ, ემოციურ და სიმბოლურ მნიშვნელობას მთლიანობაში გაიაზრებს და გამოკვეტს. მით უმეტეს აქტუალურია იგი XX ს-ის ქართული მწერლობის ნიმუშების ანალიზისას. XX ს-ის ლიტერატურა, მოცემულ შემთხვევაში მოდერნისტული და მისი გავლენით შექმნილი პროზა, ძირითადად დასავლურ მსოფლმხედველობას ეყრდნობა. აღმოსავლური ასახვის და გამოხატვის კონცეფციაში წინა პლანზე ფერთი ელემენტის ვიზუალურ-ამსახველობითი ფუნქციაა გადმონეული, დასავლურში ფერი უწინარესად სიმბოლოა. თუმცა არ იქნება სწორი ამ დებულებების აბსოლუტიზება და გამონაკლისების გარეშე უჩარჩობოდ განვრცობა, საუბარია მხოლოდ გარკვეული ტენდენციის დომინირებაზე. შუა საუკუნეების სარაინდო რომანებმა, რომლებიც ფერით, ხატოვან, ფანტაზიის უსაზღვროების დამადასტურებელ სურათებს მოიცავდნენ, წარმოაჩინეს ფერის მიმართ ორაზროვანი და ბუნდოვანი დამოკიდებულება. ფერთი ასოციაციები ძირითადად ძვირფასი თვლების და ლითონების მეშვეობით აღიძვრება. სამაგიეროდ, პირდაპირ გამოიყენება მარტივი ფერი-სიმბოლოები (მაგ.: შავი-შავი რაინდი — კრეტინ დე ტრუა, „ივენი, ანუ ლომის რაინდი“). საზოგადოდ ითვლებოდა, რომ დასავლური

აზროვნების ქვაკუთხედში — „ლეთაებრივი კომედიის“ არაჩვეულებრივად ტყვე და მრავლისმომცველ სამყაროში — ფერის ელემენტი მეორეხარისხოვანია, ფერთი სისტემა — ღარიბი. აღორძინების ეპოქის მხატვართა მიერ თითქმის უგულვებელყოფილი იყო დანტეს პოეტური სამყაროს ფერადოვნება და ილუსტრაციები უმეტესად შავ-თეთრი გრაფიკული ტექნიკით სრულდებოდა (მაგ.: ბოტიჩელის პერგამენტული ილუსტრაციები). სინამდვილეში კი დანტეს აქვს ფერები და საკმაოდ უხვიადაც, ოღონდ ეს უპირატესად დაუსახელებელი, ასოციაციური ფერია და მისი გამომსახველობითი ფუნქციაც სიმბოლოსკენაა „გადანეული“. სიმბოლო იმდენად ძლიერია, რომ ხელს უშლის ნარმოსახვითი ვიზუალური ხატის ასოციაციურ „გაფერადებას“. „დაუსახელებელ“ ფერს, ანუ ფერთი მნიშვნელობის მქონე სიტყვას იმდენად მძლავრი და შთაბეჭქდავი სიმბოლური ველი აქვს, რომ უკანა პლანზე გადადის, ან სულაც იკარგება ფერის ვიზუალური ეფექტი. სამაგიეროდ, სიმბოლოსთან კავშირში მისი ესთეტიკური ღირებულება სრულადაა შენარჩუნებული და გრძნობად-ემოციური, პოეტური აღქმის გააქტივებას ინვევს. დასავლურმა მხატვრულმა აზროვნებამ შემდგომში განაეთარა ფერის ასეთი კონცეფცია. მწვერვალს მან სიმბოლიზმში მიაღწია. შარლ ბოდლერის სონეტი „შესაბამისობები“ და არტურ რემბოს ლექსი „ხმოვნები“ ფერს, ხმას და სურნელს ერთმანეთს უკავშირებს. ეს იდეა პლატონიდან მომდინარეობს და შესაძლებლად მიაჩნია ფერის, ხმის და სურნელის ერთმანეთის საშუალებით გადმოცემა. რემბომ ლექსში „ხმოვნები“ ყოველ ხმოვანს შესაბამისი ფერი, სუნი და გრძნობა დაუძებნა: ა-შავი, ე-თეთრი, ი-ნითელი, უ-მწვანე, ო-ლურჯი, ე-ამაყი მთების ან ნისლის შეგრძნებას ინვევს, ი-ჭრილობიდან მჩქეფარე სისხლის, უ-მინდორ-ველის; ო-ფლეიტის ხმას შეესატყვისება; ა-ნიცივის გრძნობას ბადებს, ო-ნალველს, უ-შიშს. სიმბოლიზმის ესთეტიკისთვის აქტუალური სინესთეზის პრინციპი აქედან იღებს დასაბამს.

³ Соловьев С., Цвет, число и русская словестность, М., 1976.

ქართულმა მოდერნისტულმა მწერლობამ იმთავითვე მიზნად დაისახა ევროპული მხატვრული სისტემების ათვისება და გაზარება. ამ გაზარე იგი გარკვეული მანძილით დაშორდა როგორც ფერის სუფთა აღმოსავლურ კონცეფციას, რომელიც ძირითადად წმინდა ვიზუალურ, დეკორატიულ მხარეს უთმობდა ყურადღებას, ისე „ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალურ, პარამონიულ ფერით აზროვნებას და დასავლური სიმბოლურ-მეტაფორული მნიშვნელობისაკენ გადახარა. შესაბამისად აქტუალური ხედავების ანალიზის მეორე მეთოდი — თვისობრივ-ხარისხობრივი. შევეცდებით ამ მეთოდის საფუძველზე, რამდენიმე მაგალითის მოხმობით შეძლებისდაგვარად, ზედაპირულად მაინც მოვნიშნოთ ფერის ფუნქცია XX ს-ის I ნახევრის ქართულ პროზაში, ისე, რომ წანილობრივ მაინც წარმოჩინდეს „სიტყვიერი ფერის“ მრავალფეროვნება და გამომსახველობითი შესაძლებლობები.

ფერის მხატვრული ფუნქცია მრავალმხრივ და თითქმის სრულყოფილად გამოვლინდა კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში და მიიპყრო კიდევ მკვლევართა ყურადღება (თ. კიკაჩიშვილი, ს. სიგუა, დ. თევზაძე და სხვ). იგი ძირითადად „დასახელებულ“ ფერს იყენებდა, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ეს „ნივთისმიერი“, „ნივთთან“ ასოციაციური ძაფით დაკავშირებული ფერია, ზოგში კი — ძირეული, „სუფთა“ ფერი. რომანებში მწერალი უპირატესად „დასახელებულ“, მაგრამ „ნივთისმიერ“ ფერს იყენებს: სმარაგდისფერი, საფირონისფერი, ქედანისფერი, მგლისფერი, ზღვისფერი, სხივისფერი, ჩალისფერი, ატმისყვავილისფერი, ბრონელისყვავილისფერი, ზეთისხილისფერი, ყორნისფერი, სისონისფერი, ენდროსფერი, ლაინისფერი, დურაჯისფერი, ცვილისფერი, ჟანგისფერი, სპილოსძვლისფერი, კარაქისფერი, ქვიშისფერი და ა.შ. ამას გარდა, რომანებში ძირეული „სუფთა“ ფერებიცაა დასახელებული (მწვანე, ლურჯი, ყვითელი...) და მოცემულია საგნებიც, რომლებიც ზუსტ ფერით ასოციაციებს იწვევენ, მაგრამ მათ არა აქვთ სიმბოლური დატვირთვა და მხოლოდ გარემოს ფერწერული სახის, დეკორაციების ფერადოვნების

შექმნას ემსახურებიან. მწერალი მიმართავს მკითხველის გამოცდილებას და საგნის, ნივთის (არსების) ფერის კომპოზიტი მოქცევით წარმოსახვაში ქმნის არნახულ ფერთა გამას. ეს სამკაული თავისი დანიშნულებითა და მნიშვნელობით შესაძლოა უფრო ახლოს დგას ფერის აღმოსავლურ გაზარებასთან, სადაც ვიზუალურ-დეკორატიული ფუნქცია დომინირებს. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტანტინე გამსახურდიამ რომანში ძირითადად გამოიყენა „დასახელებულ“ და „დუსახელებულ“ ფერთა სისტემებს შორის შუალედური ფერი დასახელებულია, მაგრამ არ არის პირველადი, ძირეული, არც მხოლოდ საგანს და მისგან აღძრულ ფერით ასოციაციებს ეყრდნობა მწერალი, არამედ ასახელებს მის მიერ კონსტრუირებულ „ფერსაგანს“, რომელსაც ესთეტიკური და ემოციური დატვირთვა აქვს.

რომანის გაშლილ სივრცეზე დაძვნილია ფერის უხვი საგნობრივი შესაბამისობანი, აქ ფერი იძენს წმინდა ესთეტიკურ ფუნქციას, ემოცია აღიძვრის ესთეტიკური ზემოქმედების შემდეგ. ამ შემთხვევაში მხოლოდ ძირეული, ერთგვარად მარტივი ფერი საკმარისი აღარ არის. კ. გამსახურდიას რომანებში „დიონისოს ღიმილი“, „მთვარის მოტაცება“, „დიდოსტატის მარჯვენა“ ჩნდება ერთი ძირეული ფერის აურაცხელი ნიუანსი, რომელიც სხვადასხვა ხერხითაა დასახელებული: უშუალოდ ფერის ინტენსივობის ჩვენებით (მუქი, ღია, ნათელი, ბნელი, დაბინდული); საგნების, ნივთების, ნივთიერებების, ცოცხალი სხეულების, მცენარეების ფერითი ასოციაციებით. 1891 წელს შეიქმნა კლოდ მონეს ტილო „თივის ზინი მზის ჩასვლისას“, მაგრამ მხატვარი არ დაკმაყოფილდა ერთი ფერითი გამით, მან შექმნა კიდევ რამდენიმე ტილო, რომელზედაც გამოსახულია იგივე თივის ზინი დღის სხვადასხვა მონაკვეთში. ფერი იცვლება დროის, მზის სხივების სიძლიერის, ამინდის და მასთან მიმართებაში მხატვრის სულიერი მდგომარეობის, განწყობილების ცვლილების მიხედვით, იგივე პრინციპითაა აგებული კ. გამსახურდიასეული სვეტიცხოვლის ფერწერული ხატიც: „... ამ ტაძრისათვის

თვალის შევლება ყოველ დროში სანუკვე-
ლია; დილით ხელიკისფერია იგი, მოულალა-
ვი მზით გაშუქებული, შეღამებისას
ოქროცურვილია, ხოლო მწუხრის შემოდგო-
მისას, თუ ვარსკვლავიანმა ცამაც დაადგა
თვალი, ცას მიეჭრება მისი მრუდე ჰარმო-
ნიით აღვსილი ხაზების ზესწრაფვა“. გრძნო-
ბა და შთაბეჭდილება დროში ცვალებადი
„ნივთიერი“ ფერთაა გადმოცემული. მწერ-
ალი ზოგჯერ პირდაპირ ეხმიანება იმპრე-
სიონისტებს, „ტაბუში“ პეიზაჟი სუფთა,
ძირეული ფერებით იქმნება:

„კაცის სიმაღლე გამხდარა სიმინდი,
უნათლავ ბავშვის თმასავით ნაზი, ხუჭუჭა
ფიშფა და ფოჩი ფრიალებს ზოგან. ხე-
ბზე გასული ვაზის მოყვითალო ფოთ-
ლებში ლალივით კრიალებენ ნითელი
მტევნები.“

ჰმ, აგვისტო შეჰპარვია პირველ ფურ-
ცლებს სიმინდისა! ორლესული სატყეარივ-
ით ბასრი, მუქლურჯი ფრთები კენწერო-
შივე გაუყვითლებია — შემოდგომას თუ
გვალვას?! და ღობეებზე ყყოლილ ძეწნებ-
ის მოვერცხლილ მწვანეში ყვითელი ნამალი
საეგებიოდ გადაუგდია მარადფაშობის მხ-
ატვარს, გადაეფოფრა კოპიტის წვეროკი-
ნებს უშველებელი, ოქროს ობობასავით დაყ-
ანჩეული მზე, და შეეყურებ ირიბ სიერცეზე
მოვარვარეს. მწვანეში გაბნეულ ქარვის წინ-
სკლებს, — ვკითხულობ:

შემოდგომას თუ გვალვას?“

იგრძნობა ზუთის საღებავების ხვავიანო-
ბა, სიმძიმე და სიმწიფე. ფორმას გამოკეთს
ფერი. თვალწინ ძალდაუტანებლად ცოცხ-
ლდება ვან გოგისეული ლურჯი და ოქროს-
ფერი.

მოთხრობებში მწერალი ყურადღებას
ამახვილებს სუფთა, ძირეულ ფერზე და, რაც
მთავარია, მათ სიმბოლურ მნიშვნელობაზე.
„ტაბუში“ ძირითადად მაინც ორი ფერი მო-
ქმედებს: ნითელი და შავი. ნითელი შავი,
თავისი უმეტესი ნიუანსებით უკავშირდება
მძაფრ ვნებებს, მწველ გრძნობებს, ცეცხლს,
ჯოჯობეთურ ალს, სისხლისღვრას. შავი,
როგორც ცნობილია, საერთოდ არ არის

ფერი, არამედ სინათლის არარსებობა, სიბ-
ნელეა და შესაბამისად უკავშირდება
სიკვდილს, გლოვას, უბედურებას, ბიარსტე-
ბას. ნათურქალის ტყეში მოსული უცხო შავ-
ჩოხიანი მწითური კაცი ორივე ფერს
ითავსებს, ნილბს, რომლითაც ბოროტება
მოველინა ადამიანებს, შავის და ნითლის
კონტრასტი ანიჭებს ავისსომოსწავებელ
ელფერს. ქალაბიჭა ხვარამზემ მისგან შვა
შავი მორიელი. გამეფდა სიშავე, შავი ორ-
განულად შეერწყა სიკვდილის სიმბოლურ
ხატს — მორიელს. სამეცნიერო ლიტერ-
ატურაში (დავით თევზაძე) გამოითქვა
აზრი, რომ „ნათურქალის ტყეში მოსული
ვილაც შავჩოხიანი ნითური კაცი“ გამოხ-
ატავს პროპაგანდისტის სახეს, მწერალი არ
აკონკრეტებს მის ვინაობას, „ვილაც“
თითქოს მინიდან ამოძვრაო („ნითური კაცი
ჩვენს გვარში არ ურევია“, — ამტკიცებს
ხარბეგია, ე.ი. სოფელში მოსულია, უცხოა).
ამგვარად, მისი შავჩოხიანობა ეროვნულო-
ბაზე არ მიგვანიშნებს: იგი განზოგადებუ-
ლი სახეა“. ⁴ „რაც შეეხება ნითელ ფერს, მკვ-
ლევარი თვლის, რომ „ნითელი ფერი („ნი-
თური კაცი“, „ნითელი ჩაბალახი“, „ნითელი
ჩაბალახით თავგახვეული“) მიგვანიშნებს
არა მხოლოდ ნავს ადამიანზე, არამედ სისხ-
ლის ღვრაზე, ნითელ რუსეთზეც, ნითელ
არმიასა და ნითელ დროშაზეც“. ⁵ შავ ფერ-
თან მიმართებაში ტრადიცია დაცულია:
„ფერად „შავი“ (ჩოხა) კი აღიქმება უბედურე-
ბის მომასწავებლად“. ⁶ ასევეა გაგებული
შავი მორიელის სიმბოლოც: „შავი მორიელის
დაბადება — ხვარამზესა და სატანის პირმ-
შო. — „ბურღივით დაღვარჭნილფეხებიანი
მორგვისოდენა“ სახე-სიმბოლოა ბოროტის,
მკვლელის, სიბნელის“. ⁷

რა თქმა უნდა ნითელი ფერი მჭიდროდ
უკავშირდება ბოლშევიკურ სიმბოლიკას,
გარკვეულწილად ნითელი ფერი შეიძლება
მართლაც მინიშნებდეს ნითელ დროშაზე,
ნითელ არმიაზე, ან ნითელ რუსეთზე. მა-
გრამ თუ მთლიანობაში შევჩოხიანი, ნითელ-
ჩაბალახიანი მწითური კაცი — უცხო, უც-
ნობი — შავი მორიელის მსგავსად, განზო-

⁴ დ. თევზაძე, კ. გამსახურდია და თანამედროვეობა, თბ., 1996, გვ. 31

⁵⁻⁷ იქვე, გვ. 31

გადებული სახეა, მაშინ იგი სცილდება კონკრეტულ ეპოქასთან დაკავშირებული სიმბოლოს ფარგლებს და აღიქმება როგორც ერთ-ერთი შრე იმ მხატვრული სახისა (მნიშვნური კაცი, ნითელჩაბალახიანი უცხო (სისხლისმღვრელი) — მისგან შობილი შავი მორიელი (ბოროტება) — მილურსმული დემონი), რომელიც საერთოდ ბოროტებას გამოხატავს. ბოლშევიზმიც შეიძლება მოექცეს ამ ჩარჩოში, როგორც ბოროტების ერთ-ერთი გამოვლინება, მაგრამ ვფიქრობთ, მთლიანობაში შავი და ნითელი, როგორც უცნობის, ისე მორიელის შემთხვევაში, გრძნობადი ასოციაციების და ამ ფერებთან დაკავშირებული ხანგრძლივი კულტურული გამოცდილების საშუალებით მიუთითებს სატანაზე, სუფთა ბოროტებაზე.

მნიშვნური ფერი, როგორც პორტრეტულ ფერწერაში ხასიათის გარეგნული განმსაზღვრელი, დემნა შენგელაიას „მორდუსიც“ ჩანს. იგი „ტაბუს“ მნიშვნური უცხოის მონათესავე, მაგრამ უფრო „მსუბუქი“ მხატვრული სახის ატრიბუტია, თუმცა მისი მნიშვნურობითაც ეშმაკთან წილნაყარობას ესმება ხაზი: „ყველა იმას ამბობდა, რომ ღვთის პირიდან შეჩვენებულმა ტორი კონჯარი იამ სული თავისი ტურა წინაპრებით წყულის მიჰყავდა და მისი მსახური შეიქნაო. ტანმორჩილსა და კაფანდარას, ნითურს და ცხვირკეხიანს ყველა შავ ჭირსავით ერიდებოდა“.

შავ და ნითელ ფერს იყენებს მიხეილ ჯავახიშვილიც, მისი ფერთა პალიტრა არ არის უხვი, მაგრამ ზუსტია და კონკრეტულ მხატვრულ მიზანს ემსახურება. ჩვეულებრივ იგი ძირეულ ფერებს მიმართავს. მოთხრობაში „ხავერდის კაბა“ შემოტანილია ერთი ფერი — შავი (სიბნელე), თანაც უკიდურესი ინტენსივობით, რომლის გადმოცემასაც „ნიეთის“ ფაქტურისგან აღძრული ასოციაციაც უწყობს ხელს; გარდაცვლილი ცოლის შავი კაბა ხავერდისაა. გლოვის, სიკვდილის შავი ფერის ხავერდოვანი საფუძველი მთლიანად შთანთქავს სინათლეს. სრული სიბნელე გამოხატავს გამოუვალ მდგომარეობას და უსასოო გლოვის განწყობილებას ქმნის. რითაც არ უნდა ამოავსოს შავი კაბა, მაინც ვერ ალაგვებს გმირი გარდაცვლილი მეუღლის სახეს.

თბილი, მფეთქავი სხეულის ნაცვლად ხელთ შეჩება ცივი, ბნელი, მკვდარი ქსოვილი. შავი კაბის მხატვრული სახე ხელს უწყობს ნაწარმოების კონცეფციის წარმოჩენას — სამყაროში ჩაკარგული პატარა ადამიანის გაუსაძლის სულიერ ტკივილს, მის უმწეობას ცხოვრებასთან ჭიდილში. „შავ კლდეშიც“ ფერის მნიშვნელობა ზუსტად და გამჭვირვალედაა მოცემული. აქ, უკიდურესი გაჭირვების ფაზს, მთელი სისავსით გამოჩნდა ადამიანის ჭეშმარიტი არსი, კლდის შავი ფერით, მისი სიშავის ხაზგასმით მწერალმა თავღანათლივ გამოხატა განსაცდელი: შავ კლდესთან ადამიანის სულში ჩაბუდებული შავი ძალები იღვიძებენ, ბორჯვენ და ადამიანის ფიზიკური და სულიერი სიკვდილ-სიცოცხლეს შავ კლდესთან გამართულ შინაგან ბრძოლაზე დამოკიდებული ხდება. ვიდრე სამივე გმირი გაივლიდა დროში და სივრცეში გაჭიმულ გზას, მათი სულიერი მთლიანობა დარღვეული იყო, საკუთარი „მე“ — დაკარგული, როცა მათ გაიარეს გზა წარსულის შავი კლდიდან ანწყოს შავ კლდემდე, ყველაფერმა თავისი კუთვნილი ადგილი დაიჭირა. შავმა კლდემ, საჯილდოო ქვეა, ისევ ერთად მოუყარა თავი ადამიანებს და განსაზღვრა მათი გზების გადაკვეთის წერტილის მნიშვნელობა და მოძრაობის მომავალი მიმართულება. შავი ფერი შეერწყა კლდის პლასტიურ ციკაბო ფორმას და შეიქმნა ცხოვრებისული ხიფათის, განსაცდელით გამოცდის სიმბოლური ხატი.

„შავ კლდეში“ ფერმა გამოკვეთა საგნის მნიშვნელობა, საგანი (კლდე) კი არ აღძრავს ფერით ასოციაციას, არამედ ფერი ანიჭებს საგანს აზრობრივ დატვირთვას. „ნითელ ლილშიც“ იგივე ვითარება აისახა, გარდასულ დღეთა ქარიშხლებისგან მხოლოდ ერთი პანანინა ნითელი ლილი გადარჩა, რომელმაც შეინახა შეკუმშული დრო, ვნების, ცოდვის საიდუმლო. ნითელი ფერი სისხლის, ვნების, ხორციელი ტკბობის სიმბოლოდ აღიქმება. მართალია ქალს დედობის სურვილი ამოძრავებდა, მაგრამ უკურთხებელი სარეცლის ცოდვამ (გივი შადურთანაც, სარდიონ თურმანიშვილთანაც) მის შვილს უწია. გარდასულ მძაფრ ვნებათა ხანძრიდან კი გადარჩა მხოლოდ ერთი ნა-

პერნკალი — ნითელი ღილი. ამიტომაც არ იშორებს მკერდიდან თეთრ კურდღელს სინდონია („თეთრი კურდღელი“), ებლაუჭება სითეთრეს, სინათლეს, ცოდვით, საკუთარი დანაშაულის სიმძიმით შეძრული ცნობიერება ცდილობს, ილუზორულ სამყაროში გაექცეს მწარე სინამდვილეს. ქალი ებლაუჭება თეთრ კურდღელს, როგორც დაკარგული, დაღუპული, გამქრალი უმანკოების ხილულ სახეს. თეთრი (სინათლე) ამ შემთხვევაშიც სიმბოლური დატვირთვის მქონეა. მიხეილ ჯავახიშვილი იყენებს მთლიან, ერთი ინტენსივობის, სუფთა ძირეულ ფერებს, მათ გარკვეული შინაარსი აქვთ და არც ერთ შემთხვევაში არ ენიჭებათ ზედაპირული, დეკორატიული, მხოლოდ კოლორიტის შემქმნელის ფუნქცია. მწერლის „სიტყვიერი ფერიც“ ისეთივე ზუსტი, ღრმა და პირდაპირია, როგორც მთელი მისი მხატვრული სამყარო.

ძირეულ ფერებს მიმართავს ლეო ქიჩიელიც. მისმა მხატვრულმა აზროვნებამ ძირეული დასახელებული ფერის სიმბოლურ მნიშვნელობას ემოციის გამომხატველის ფუნქცია შეუხაზა. ლეო ქიჩიელის „ჯადოსანმა“ ნათლად წარმოაჩინა მწვანე ფერის სიმბოლური და გრძნობად-ემოციური ველების ურთიერთდამთხვევა. ტაგუს მწვანე თვალებიდან — მისი სულის სარკიდან — გამოკრთის ამ ადამიანის ქეშმარიტი არსი — ბუნების მეფე, ზეკაცი. მწვანე ფერი ბუნების, სიცოცხლის, პირველქმნილი სამყაროს ძალების ჯადოსნური ზემოქმედების, ცხოვრების ხიბლის, მძაფრი, შიშველი, მაგრამ პირველსაწყისთან სიახლოვის გამო უმანკო გრძნობების სიმბოლური გამოხატულებაა. „ტაგუ მეფეა, ყველა უნდა სცნობდეს მას იმ მეფური ნიშნით, რომლებითაც დაუგვირგვინებია ისინი ბუნებას: — ყველაზე უფრო ეს ის საიდუმლო ძალაა, რომელიც მისი მწვანე თვალების ჯადოშია დაფარული. მთელ სოფელში მხოლოდ ტაგუ ჰფლობს მას, სხვა არავინ, ამით არის ის მეფე...“

და მალლა აღმართული კომბლით ხელში დაბრძანდება ტაგუ თავის მინდორში, მისი თვალებით იმზირება ყველა საგანი მის გარშემო. მწვანე ფერი აქვს ბუნებას“. ფერი მხოლოდ მოვლენას — ბუნების და ადამი-

ანის ერთიანობას — კი არ გამოხატავს, არამედ აღძრავს ამ ერთიანობიდან მოგერილი სისხვის განცდასაც. გარესივრცესა და ადამიანის შიდასამყაროს, მიკრო და მაკროკოსმოსს შორის მყარდება განუყოფელი ერთიანობა. თუმცა ლეო ქიჩიელი იმდენად გამიჯნულია თავისი გმირისაგან, ისე მკაცრად იცავს დისტანციას, რომ გარკვეულ მომენტში ეჭვიც კი იბადება, სურს კი მას ტაგუს ზებუნებრივი ძალის გადმოცემა, თუ მხოლოდ სოფლის თქმულების ფარგლებში აპირებს ამბის დატყუებას, მაგრამ „გადმოიდგება“ თუ არა მხატვრულ ქსოვილზე ინტენსიური მწვანე ფერი, რომელიც აერთიანებს სხეულს და მოვლენას, ნათელი ხდება, რომ თვალების და ბუნების ფერის ერთიანობა მათი არსის მისტიურ კავშირს და მთელი სამყაროს განუყოფლობას გამოხატავს. საგულისხმოა ერთი ასპექტიც: ძირეული მწვანე ერთი ინტენსივობითაა „დადებული“ „სიტყვიერ ტილოზე“. თუ კონსტანტინე გამსახურდიასთვის ფერის ნიუანსებს ენიჭებოდა დიდი მნიშვნელობა, ამ შემთხვევაში ერთ ძირეულ ფერზე და მისგან აღძრულ ემოციამ კეთდება აქცენტი.

ძირეული ლურჯი ფერია გამოყენებული „თავადის ქალ მაიაშიც“. ნაწარმოების მთელ შიდასივრცეს ზღვიდან არეკლილი სილურჯე გადაჰკრავს თითქოს. ლურჯი ფერი იძენს სამმაგ ემოციურ და სიმბოლურ დატვირთვას:

1. ზმანება — „დაკარგული ზღაპრების ლურჯი ზმანება“;
2. სიყვარული — „ასე ვიყოთ მარტო, სულ ერთად, ბონდო. ზღვა, რომელიც დიდია და ლურჯი, შენ, რომელიც მზე ხარ ჩემი ცხოვრების, და მე, რომელსაც სწყურია შენი სითბო! ასე ვიყოთ სამნი: ზღვა, შენ და მე“;
3. სიკვდილი — „ჰო, ეს ზღვა დღეს რარიგ მაშინებს, დაფი! მეჩვენება, თითქოს სიკვდილსაც ლურჯი ფერი აქვს, როგორც ზღვას. და როგორც ზღვა ისე დიდია, ისე ღრმაა, სიკვდილი“.

როგორც ჩანს, ლეო ქიჩიელი უპირატესობას მაინც ერთი ინტენსივობით მოც-

ემულ ძირეულ ფერს ანიჭებს, თუმცა მის შემოქმედებაში ეხვედებით ძალიან საინტერესო ხერხს — ფერთა მოულოდნელ შეხამებასაც. „ჰაკი აძბაში“ ნითელის მგზნებარე ელვარება და მწვანის პირველქმნილი იდუმალება ერწყმის ერთმანეთს და ქმნის შიშის უმძაფრეს განცდას. უჯუშ ემხას თვალეში „მონითალო მწვანე ფერით არაამქვეყნიური შუქი გამოკრთა, ეს იყო შიში, რომლის მსგავსი არც ერთს იქ მყოფთავანს მოჩვენებითაც კი არასოდეს მოჩვენებით“.

დასახელებული ფერებით (ძირეული იქნება თუ ნივთიერ-საგნობრივი) დახატული სურათი უფრო იოლი წარმოსადგენი და აღსაქმელია, უფრო იოლად ცოცხლდება წარმოსახვაში, ვიდრე დაუსახელებელი ფერებით შექმნილი მხატვრული სახეები. დაუსახელებელი ფერი უპირატესად ნიკოლორთქიფანიძეს უკავშირდება. მან, როგორც იმპრესიონისტმა, მიიღო ამ მიმდინარეობის პრინციპი — მოცემული „ნერტილიდან“ მიღებული „ნამიერი“ შთაბეჭდილების გამოსახვა, მაგრამ ფერებს აღარ „დაესესხა“ იმპრესიონისტებს და ამ შემთხვევაშიც მთლიანად მკითხველის წარმოსახვას მიენდო. ამ თვალსაზრისით ნიშანდობლივია ე.წ. „ყავახანის“ სივრცული მოდელი („არაფერი ყოფილა“, „შელოცვა რადიოთი“, „ხელოვანთა ყავახანა“). „ყავახანა“ დაცემული ადამიანის ბოლო თავშესაფარია და არა მისი ბუნებრივი სამყოფელი. ეს

არის ადგილი, სადაც „გულეები იმსხვერვა“ და სიცოცხლე უფასურდება. მისი სივრცე არ არის საკრალური, პროფანულობას კი მრავალ სხვა ასპექტთან ერთად ყალბი სიჭრელე და შხამიანი ფერებიც განსაზღვრავს (შდრ. პიკასო, „ქალი აბნენტი“, ვან-გოგი, „კაფე არლიში“), „არაფერი ყოფილაში“ მასწავლებელი ქალი ქუჩის ნაცრისფერი სივრციდან ხვდება „ყავახანის“ ყალბ სიჭრელეში, თუმცა არც ქუჩის ნაცრისფერია დასახელებული და არც ყავახანის ინტერიერის რომელიმე ფერი, მაგრამ აქ არის როიალი, ხილი, სასმელი, ყვავილები... მათგან წამოსული ფერთი ასოციაციები თითქმის ქვეცნობიერ დონეზე აღიქმება და ცოცხლდება და ეს ჩაკეტილი სივრცეც „ფერადდება“. როცა მასწავლებელი ქალი „ყავახანიდან“ სულიერად გამოფიტული, მექანიკურ თოჯინად გადაქცეული გადის, გასაგები ხდება, რომ ეს ფერადოვნება იყო, მაგრამ მხოლოდ ყალბი და მანკიერი, „ყავახანის“ სურათები ჭრელია, მაგრამ ბუნდოვანი, ნისლოვანი ტექნიკითაა შესრულებული, მხოლოდ ფერის მნიშვნელობის მქონე საგნების გააქტივებით — ძვირფასი თევები (ბეჭედი მინიატურაში „ინგლისელი“), ლამპიონები, გველის ტყავის ფერები („შელოცვა რადიოთი“) — იქმნება შთაბეჭდილება, მკითხველი თვითონ „პოულობს“ დაუსახელებელი ფერის შესატყვისის თავის წარმოსახვაში და მის მნიშვნელობასაც სწვდება.

ილიას ტექსტის დათარიღებისათვის

2007 წელს სრულდება ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან 170, ხოლო გარდაცვალებიდან 100 წლისთავი. საიუბილეო დღეებში მკითხველი მიიღებს დიდი მწერლისა და მოღვაწის ლიტერატურული თუ პუბლიცისტური შემოქმედების 20 ტომეულის აკადემიურ გამოცემას, რაც მიზნად ისახავს, წარმოაჩინოს ილია, როგორც მწერალი ისეთი, როგორც იგი სინამდვილეში არის.

მთელ რიგ საკითხებთან ერთად (ტექსტის დადგენა, ატრიბუტაცია, დასათარება) ერთ-ერთი პრობლემატურია ტექსტის დათარიღების საკითხიც.

ნაწარმოების დათარიღება მწერლის თხზულებათა აკადემიურ ანუ მეცნიერულ-კრიტიკულ გამოცემაში პრობლემატური ხდება მაშინ, როცა ნაწარმოები დაუთარიღებელია, ან როცა დოკუმენტურად მტკიცდება, რომ ავტორისეული თარიღი არასწორია (შეიძლება ავტორმა თავისი მეხსიერების იმედით შემდგომ წლებში ზეპირად მიუწერა არასწორად ტექსტს თარიღი, ან ამა თუ იმ მოვლენის თვალის ასახვევად შეგნებულად აუარა გვერდი მის სწორ დათარიღებას). ორივე შემთხვევაში ტექსტის აკადემიურად გამოცემის დროს ეს საკითხი ღრმად უნდა იქნეს შესწავლილი და, თუ რაიმე ფაქტობრივი საბუთი აღმოჩნდა თარიღის დაზუსტებისათვის, მის საფუძველზე უნდა დათარიღდეს ტექსტი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ნაწარმოები დარჩება დაუთარიღებლად, ხოლო თუ ვერც ავტორის მიერ არასწორად დასმული თარიღი შესწორდა, იგი უცვლელად დარჩება, როგორც ავტორის სურვილი და იქვე გაუკეთდება მას სათანადო კომენტარი.

ნაწარმოების დათარიღებაზე მსჯელობის დროს, პირველ ყოვლისა, გასათვალისწინებელია მისი შექმნის, მისი დაწერის დრო. როცა

ვამბობთ – მწერალმა ესა თუ ის ნაწარმოები (ლექსი, პოემა, რომანი და სხვ.) დაწერა ამა და ამ წელსო, ეს ნიშნავს – ავტორმა დაამთავრა ნაწარმოების წერა და იქვე დაუსვა კიდეც დამთავრების თარიღი. სწორედ ეს არის ნაწარმოების დაწერის დრო. შემდეგ თუ ავტორი ტექსტს ვარიანტულად შეცვლის, ბუნებრივია, მისი დაწერის დრო უცვლელი დარჩება, ხოლო თუ ავტორი ტექსტს ხელახლა გადააკეთებს და მისგან ახალ რედაქციას მიიღებს, მაშინ თვითონ ავტორი უწერს მას ახალ თარიღს, ან მკვლევარი ცდილობს, დაადგინოს ეს თარიღი. ეს იქნება უკვე განახლებული ტექსტის, მისი ახალი რედაქციის თარიღი და არა დაწერის დრო. ხშირად თვითონ ავტორისაგან ან კვლევის შედეგად ხდება ცნობილი ნაწარმოებზე მუშაობის დაწყების დროც (ეს ითქმის უფრო დიდტანიან ნაწარმოებებზე). ამ შემთხვევაში მკვლევარი, რომლისთვისაც უკვე ცნობილია მწერლის მიერ ნაწარმოებზე მუშაობის დაწყებისა და დამთავრების დრო, უფრო აზუსტებს თარიღს და ტექსტს ათარიღებს ორი – დაწყება-დამთავრების თარიღით ან რამდენიმე თარიღით (როცა კონკრეტულად ცნობილია ტექსტზე მუშაობის შუალედი თარიღებიც). ამის მიხედვით თანამედროვე მეცნიერულ ტექსტოლოგიაში დადგინდა ფართო, ორმაგი და წყვეტილი თარიღების ხმარება. თუ რომელი რას წარმოადგენს, ტექსტოლოგიურ სამეცნიერო ლიტერატურაში ბევრია თქმული და მათი გამოყენება ტექსტის დათარიღებისათვის დაკანონებულია თხზულებათა მეცნიერულ-კრიტიკულ გამოცემებში, როგორც დათარიღების სწორი მეცნიერული გადაწყვეტა.

ყოველივე ზემოთ თქმული ერთგვარად პატარა ექსკურსს წარმოადგენს იმისათვის, რომ უფრო ნათელი გახდეს ახლებურად დათარი-

ილება ილია ჭავჭავაძის იმ ზოგი პოეტური ნაწარმოებისა, რომლის თარიღიც დღემდე ცნობილია სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც კვლევის შედეგად მიღებული თარიღი.

ილია ჭავჭავაძე იმ მწერალთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელსაც უნდა ენდო, როგორც ავტორს. იგი არასდროს არ „სტყვის“ და არ „სცდება“, რაც ხშირად ემართება ზოგ შემოქმედს, ამიტომ, როცა თვით ილია ათარიღებს თავის ნაწარმოებს, ეს თარიღი ჭეშმარიტია და მასთან კამათი აღარ შეიძლება. ეს დასკვნა გამოვიტანეთ თვით ილიას პოეტური შემოქმედების ლაბორატორიის შესწავლისა და მისი განაალიზების შედეგად. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მკვლევარი მაინც ერევა ილიას ნაწარმოებათა დათარიღების საკითხში მაშინ, როცა ნაწარმოები ავტორის მიერ დაუთარიღებელია, ან კვლევის შედეგად დამატებით თარიღს მოითხოვს.

ი. ჭავჭავაძემ ზოგი ლექსი დაუთარიღებლად დაგვიტოვა, რის გამოც მათი დათარიღება კვლევის საგნად იქცა. ამათგან პირობითად ზოგი პირველი პუბლიკაციის მიხედვით დათარიღდა, ზოგსაც თვით ლექსის შინაარსის მიხედვით მიეცა თარიღი. მათგან უმრავლესობის დათარიღება ეკუთვნის ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველ მკვლევარს — ტექსტოლოგ პ. ინგოროყვას, თუმცა ეს საკითხი ზოგჯერ მცირაოდენ დაზუსტებას და ახლებურად გაშუქებას მოითხოვს. მაგალითად, ლექსის „სიხმარი“ თარიღი პ. ინგოროყვამ დაადგინა — 1859 წ. (იხ. ტ. 1, 1951, გვ. 431). ლექსის შინაარსიდან ჩანს, რომ იგი დაიწერა პეტერბურგში პოეტის სტუდენტობის პერიოდში. ამიტომ „1859“ წელს რომ მიეწერება „პეტერბურგი“ (1859 წ., პეტერბურგი), ამით თარიღი უფრო დაზუსტდება. მკითხველს თარიღთან ერთად ეკოდინება ადგილიც, სადაც ეს ლექსი შეიქმნა.

ლექსის „წუხილი“ თარიღს პ. ინგოროყვა პირობითად ადგენს — 1860 წ. (ტ. 1, 1951,

გვ. 435). „წუხილი“ პირველად გამოქვეყნდა 1860 წელს ჟურნალ „ცისკარში“, რომელზედაც აღნიშნულია ცენზურის ნებართვა: „1860 წელი, 20 ნოემბერი“, ლექსი როდის დაიწერა, არ ვიცით. შეიძლება იგი ამ წელს დაიწერა ან მასზე ადრე — ამის საბუთი ვერაფერობით დოკუმენტურად არ მოგვეპოვება. თუმცა ფაქტია, რომ 1860 წლის ნოემბრისათვის ავტორს იგი უკვე დაწერილი ჰქონია. ამიტომ შეიძლება ლექსის თარიღი პირობითად უფრო დავაზუსტოთ და ასე დავათარიღოთ: 1860 წლის 20 ნოემბრამდე. ასეთი თარიღი უფრო უდგება ამ ლექსს, რადგანაც არის შემთხვევები, როცა ილია თავის ნაწარმოებებს გვიან აქვეყნებდა ხოლმე (შდრ. „ბაზალეთის ტბა“ და სხვ.).

ლექსის „რად გეინდა, ვინ ხარ“ ერთადერთი ავტოგრაფი არსებობდა (კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი). იგი უთარიღოა და ილიას დროს არ დაბეჭდილია. ლექსი სამი გამოცანისაგან შედგება. ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა მიხედვით იმდროინდელი გამოცემაში (1914 წ.) ეს ლექსი ნაწყვეტების განყოფილებაშია შეტანილი (გვ. 543) და მის ადრესატად მიჩნეულია ცნობილი პუბლიცისტი და მწერალი დ. კეზელი (1854-1906) (იქვე, შენიშვნები, გვ. XXV). პ. ინგოროყვას აზრით, მხოლოდ პირველი გამოცანა ეხება დ. კეზელს; მეორე გამოცანის შესახებ ფიქრობს, რომ იგი გ. წერეთელს უნდა ეხებოდეს, „თუმცა ამის ვადაჭრით თქმა ძნელია, ხოლო ვის ეხება მე-3 გამოცანა, ეს გაურკვეველი რჩება“ (ტ. 1, 1951, გვ. 487). იქვე (გვ. 440) მკვლევარი კვლავ იმეორებს თავის ვარაუდს, რომ მეორე გამოცანა, ჩანს გ. წერეთელს ეხება და ახალს (მესამე) დასს უნდა გულისხმობდეს, ამის მიხედვით იგი ლექსს პირობითად 90-იანი წლებით ათარიღებს („90-იანი წლ“).

ხსენებული ლექსის დათარიღება რთულდება ისევე მისი შინაარსიდან: მეორე გამოცანაში ნახსენებია „ღუმა“ (იგულისხმება მეფის რუსეთის სახელმწიფო ღუმა), რომელიც არ-

¹ პ. ინგოროყვა ამ ლექსს თელის ლექსის, „ჩემო სიმღერავ“, საკმაოდ დამორბეულ ვარიანტად“ (ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 1, თბ., 1951, გვ. 469), რომლის მიხედვითაც იგი მას ათარიღებს. საკითხის შესწავლამ გვიჩვენა, რომ ეს ორი ლექსი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ლექსებია. ამის გამო, ცხადია, ლექსის „წუხილი“ დათარიღებისას ამოსავლად ვერ მივიჩნევთ ტექსტისათვის „ჩემო სიმღერავ“ დადგენილ თარიღს.

სებობდა 1906-1917 წლებში. ამ დროს კი გ. წერეთელი უკვე გარდაცვლილი იყო (გარდაიცვალა 1900 წელს). დ. კეხელი გარდაიცვალა 1906 წელს, რის გამოც არ შეიძლება დავეთანხმობთ 1914 წლის გამოცემაში გამოთქმულ აზრს, თითქოს მთელი ლექსი მას ეძღვნებოდ. გამოდის, რომ პირველი გამოცანა შეიძლება დაწერილიყო 90-იან წლებში. მეორე გამოცანა 1906 წელს, ხოლო მესამე გამოცანა, რადგან ამოუხსნელია, ვერც დათარიღდებოდა... თვით ავტოგრაფიდან ჩანს, რომ იგი ილიას ერთდროულად უნდა ჰქონდეს შესრულებული, რადგან ხელნაწერი ერთი მელნით არის დაწერილი, სუფთა ნაწერია და გამოცანები თანმიმდევრობით არის დანომრილი (1,2,3). შეიძლება ისიც ვიფიქროთ, რომ ავტორმა სხვადასხვა დროს დაწერილი გამოცანები შემდეგ გააერთიანა და სუფთად გადაწერა ერთი მელნით. რადგანაც აქ მხოლოდ ვარაუდების გამოთქმა შეიძლება, ამიტომ ლექსის თარიღი მაინც გაურკვეველია და იგი, ვფიქრობთ, კვლავ დაუთარიღებლად უნდა დაეტოვოს.

იგივე ითქმის ლექსის „ღამე“ შესახებ. მისი ერთადერთი ავტოგრაფი (კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი) უთარიღოა. ლექსი მწერლის სიცოცხლეში არ დაბეჭდილა. პ. ინგოროყვა მას პირობითად ასე ათარიღებს: „1857-1861 წ.წ. და აღნიშნავს: „ხელნაწერი ამ ლექსისა... წერის ხასიათის მიხედვით ეკუთვნის სტუდენტობის დროს 1857-1861 წ.წ.“ (ტ.1,1981, გვ. 410,436). ასეთი საბუთის მოყვანა ნაწარმოების დათარიღების დროს დამავერებელი არ არის. ვფიქრობთ, სწორედ წერის ხასიათის მიხედვით ეს ლექსი არ უნდა ეკუთვნოდეს ილიას სტუდენტობის პერიოდს. ლექსი ერთსტროფიანია და ებეჭდავთ მთლიანად:

„როცა ყაყანი ჭეყანისა სრულად
მიწყდება
და აღარ ისმის ბოროტების ხმა
მოსაწყენი,

როს მძინარ სოფელს კამარა ცის
ზედ ვარდენობა,
სამხრეთის ღამევე! მამის მიფარს ვერუბა
შენი“.

ეს ლექსი ავტორს თავისი ცხოვრების ყოველ პერიოდში შეუძლო დაუწერა. მთავარი ისაა, რომ ჩვენ არავითარი ხელშესახები საბუთი არ გვაქვს მისი თუნდაც პირობითი დათარიღებისათვის. ამიტომ, ვფიქრობთ, იგი კვლავ დაუთარიღებელი უნდა დარჩეს.

დიდ ნაწარმოებებზე მუშაობა, მისი დაწერა მწერლისაგან საკმაოდ დროს მოითხოვს. მაგალითად, უკანასკნელ ხანებამდე ცნობილი იყო, რომ მიხ. ჯავახიშვილმა „არსენა მარაბდელი“ 1932 წელს დაწერა, ხოლო გ. ტაბიძემ თავისი პოემა „მშვიდობის წიგნი“ – 1956 წელს. მაგრამ კვლევის შედეგად გამოირკვა, რომ მიხ. ჯავახიშვილს რომანის წერა 1928 წელს დაუწყია, ხოლო გ. ტაბიძეს, თავისი პოემისა – 1945 წელს. ამის გამო ამ მწერლების თხზულებათა აკადემიურ გამოცემებში ხსენებული ნაწარმოებები ახლებურად დათარიღდა და მიეცა მათ ფართო თარიღი, გათვალისწინებული იქნა ნაწარმოებებზე მუშაობის დაწყების დროც, „არსენა მარაბდელი“ დათარიღდა 1925-1932 წლებით. ხოლო „მშვიდობის წიგნი“ 1945-1956 წლებით.² ნაწარმოებთა ამგვარი დათარიღების მრავალი მაგალითია რუს და მომხმე კლასიკოს მწერალთა თხზულებების აკადემიურ გამოცემებში, რომელთა ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა, აქ უნდა აღვნიშნოთ მხოლოდ, რომ ფართო თარიღის დასმის დროს მკვლევარი იფარგლება იმ საზღვრებით, როცა დაიწყო და დაამთავრა ავტორმა მუშაობა. ამ ორ თარიღს შორის მოცემულ პერიოდში კონკრეტულად რა დროს მუშაობდა მწერალი, გაურკვეველია, მაგრამ ფაქტია, – არც პირველ წელზე ადრე დაუწყია და არც ბოლო მითითებულ წელზე გვიან დაუშთავრებია იგი.

ცნობილია, თუ რა დიდხანს მუშაობდა ილია პოემაზე „აჩრდილი“, ამ „აჩრდილმა“ ტყავი

² მიხ. ჯავახიშვილი, არსენა მარაბდელი, თხზ. ტ. IV, თბ., 1977, გამოსაცემად მოამზადა ლ. მგერელიძემ; გ. ტაბიძე, მშვიდობის წიგნი, თხზ. ტ. XI, თბ., 1973, გამოსაცემად მოამზადა მ. ჭყონიამ.

გამპარო“ — წერდა იგი თავის ერთ-ერთ წერილში დ. ერისთავს. ისიც ცნობილია, რომ ილიამ ეს პოემა დაწერა პეტერბურგში 1859 წლის 26 იანვარს (ავტოგრაფი, დაცულია კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში), ხოლო მისი ბოლო რედაქცია თარიღდება 1872 წლით. ეს უკანასკნელი თარიღი უშუალოდ ავტორისაგან არ ვიცით, მაგრამ რადგანაც ამ საბოლოო ტექსტის ბეჭდვა 1872 წლის „კრებულში“ დაიწყო, ხოლო მის შემდეგ კი პოემას რედაქციული ცვლილება აღარ განუცდია, ამიტომ პოემაზე მუშაობის დამთავრების თარიღად ითვლება 1872 წელი. პოემის დაწერის შემდეგ მის ბოლო რედაქციამდე, ჩანს, ავტორს ბევრი უშუაგია. ამას გვაფიქრებინებს ის ცვლილებები პოემის სხვადასხვა ვარიანტში, რაც ტექსტმა განიცადა, სანამ იგი ახალ სახეს მიიღებდა, თუმცა ამ წლებს შორის კონკრეტულად რა პერიოდებში უხდებოდა ავტორის მუშაობა, არ ვიცით. ის კი ფაქტია, რომ 1870-იან წლებში ილია დუშეთში ცხოვრობდა, ე.ი. პოემის ბოლო რედაქცია დუშეთში იქმნებოდა. ყოველივე ზემოთქმულიდან მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პოემა დათარიღდეს ფართო თარიღით (ვითვალისწინებთ, დათარიღების ილიასეულ სტილს): 26 იანვარს, 1859-სა წ. პეტერბურგი — 1872 წ., დუშეთი. პ. ინგოროყვა პოემას ასე ათარიღებს. ვერ დაწერის თარიღს წერს, ხოლო ფრანხილებში ათავსებს ბოლო რედაქციის თარიღს: „26 იანვარი, 1859 წ. (პეტერბურგი), ბოლო რედაქცია 1872 წ.“ (ტ. 1, 1951, გვ. 148).

1860 წლის 14 ივლისს ილია ჭავჭავაძემ დაამთავრა წერა დრამატული პოემისა „ქართულის დედა“ (რომელიც იმ დროს „დედა და შვილი“-ს სახელწოდებით დაიბეჭდა). ამას გვიდასტურებს ავტოგრაფი-კრებულები: №17501, დაცული გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურულ მუზეუმში და №108, დაცული კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში. ეს თარიღი ითვლება პოემის დაწერის თარიღად. მაგრამ ლიტერატურულ მუზეუმში დაცულია კიდევ ერთი ავტოგრაფი №17504, ხოლო ხელნაწერთა ინსტიტუტში — ავტოგრაფი №113, რომლებიც წარმოადგენს პოემის ახალ, გადაუმავებულ რედაქციას და დათარიღებულია ავტორის მიერ ახალი თარიღით „1871 წ. 18-სა მარტ-

სა“. ზემოხსენებული ავტოგრაფიდან ჩანს ავტორის მიერ აღნიშნული ორი თარიღი: ერთი როდის უხდებოდა მას ტექსტზე მუშაობა. 1871 წლის შემდეგ ავტორს ტექსტი რედაქციულად აღარ შეუცვლია, ამიტომ ეს პოემა ორმაგი თარიღით დათარიღდება (ვიცავთ დათარიღების ილიასეულ სტილს): 14 ივლისსა, 1860 წელსა, პალოუსკი; 1871 წელსა, 18-სა მარტსა. პ. ინგოროყვა პოემას ასე ათარიღებს: 14 ივლისი, 1860 წ. პალოუსკი (ბოლო რედაქცია 18 მარტი, 1871 წ.) (ტ. 1, 1951, გვ. 15).

პოემა „დემიტრი თავდადებულის“ თარიღი ავტორისაგან არ ვიცით. ვიცით მხოლოდ, რომ პოემის პირველი თორმეტი თავი გამოქვეყნდა ვაზ. „ივერიამი“ 1878 წლის №1-ში, ხოლო სრულად პირველად დაიბეჭდა 1879 წელს, ჟურნ. „ივერიამი“ (№1). აქედან გამომდინარე, პ. ინგოროყვა პოემის დათარიღების მსჯელობის დროს აღნიშნავს, რომ ილიამ იგი 1877-1878 წლებში დაწერა (ტ. 1, 1951, გვ. 376). თვითონ პოემას კი პირობითად 1878 წლით ათარიღებს (იქვე, გვ. 204).

1860 წლის 12 სექტემბრით თარიღდება ლექსი „მეფანტურე“, რომელიც ილიამ პავლოუსკში დაწერა (ავტოგრაფი — კრებული №108, გვ. 130, დაცული ხელნაწერთა ინსტიტუტში). მას ქრონოლოგიურად წინ უძღვის ოთხი ტექსტი, რომლებიც მოთავსებულია უფრო ადრეულ ავტოგრაფ-კრებულში — №17501. გვ. 37, 39, 42 (ლიტერატურული მუზეუმი). პირველი ესკიზი სუფთად ნაწერია (გვ. 37) და მხოლოდ ორი სტროფისგან შედგება. დანარჩენი ორი ვრცელია (გვ. 38, 38-39), ნასწორებია, შავია; ზოგი ადგილი ძნელად იკითხება. მეოთხე ტექსტი (გვ. 42) შედარებით პირველ საშე უფრო სრულია, ისიც ნასწორებია. ამ ესკიზებისათვის ავტორს სათაურად „მეფანტურე“ უწოდებია. ამათი საბოლოო ტექსტია თორმეტსტროფიანი ლექსი „მეფანტურე“, რომელიც ზემოთ მოყვანილი თარიღით არის დათარიღებული (წინა ოთხი ესკიზი უთარიღოა). ილიას „მეფანტურე“ არსად არ დაუბეჭდავს, თუმცა ესკიზიდან ჩანს, რომ პოეტს მასზე ბევრი უფიქრია და უმუშავნია. 1925-1951 წწ. გამოცემების ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველ ტომებში დაბეჭდილია მხოლოდ IV ესკიზი და ლექსი „მეფანტურე“.

ისინი მოთავსებულია ვარიანტების განყოფილებაში საერთო სათაურით „პირვანდელი ესკიზები პოემისა „მეფე დიმიტრი თავდადებული“ (ტ. 1, 1951, გვ. 333-335). აქედან მხოლოდ ის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მკვლევარი პ. ინგოროყვა, რომლის რედაქტორობითაც გამოვიდა ეს პირველი ტომები, ამ ტექსტებს პოემა „დიმიტრი თავდადებულის“ ესკიზებად თვლის, რასაც სავსებით ვიზიარებთ. ამას ადასტურებს კიდევ ერთი ფაქტი: კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცულია ავტოგრაფი №125. იგი უთარიღოა და ქრონოლოგიურად (ეს ტექსტების შედარებით ირკვევა) მოხდევს ზემოთ ჩამოთვლილ ტექსტებს და მათ ახალ რედაქციას წარმოადგენს, რომელიც ავტორს განუზრახავს, პოემად გადაეკეთებინა. დაუწერია კიდევ პირველი თორმეტი თავი. სათაურად პოემისათვის „ბრმა მეფანტურე“ უწოდებია. შემდეგ გადაუფიქრია, იგი გადაუხაზავს და ზედ ახალი სათაური „დიმიტრი თავდადებული“ დაუწერია. სწორედ ამ ტექსტზე პირველად ჩნდება მინაწერი: „კუძღენი თ. პეტრე ნაკაშიძეს“, ასევე, „ძმაო, პეტრე შენგან ჩაგონებულს შენვე გიძღენი“, ამ ავტოგრაფში პოემის შესავლად გამოუყენებია „მეფანტურის“ პირველი და მეოთხე ესკიზების რედაქციულად დამუშავებული ტექსტები, ხოლო ბოლო, 1860 წლის 12 სექტემბერს დაწერილ ტექსტს („მეფანტურეს“) ავტორმა პირველი და ბოლო სტროფი ჩამოაყალბა და მცირეოდენი ვარიანტული სხვაობით შეიტანა პოემის პირველ თავში. ამრიგად, „მეფანტურის“ ესკიზები და თვით ბოლო ტექსტი „მეფანტურე“ იქცა პოემის შესავლად და პირველ თავად, ხოლო თვით მეფანტურეს (ასე უწოდებს მას ილია), როგორც პოემის პერსონაჟს, მკითხველი ეცნობა პოემის შესავლიდან, პირველი და მეორე თავებიდან. მესამე თავიდან კი იწყება მეფე დემეტრეს ამბავი, რომელსაც სწორედ ეს მეფანტურე ჰყვება. აქედან სავსებით ცხადია, რომ პოემის სათავეები, დასაწყისი 1860 წელს მიეკუთვნება, რომელიც შემდეგ პოემის ორგანულ ნაწილად იქცა. თუ როდის დაიწერა „დიმიტრი თავდადებულის“ ეს პირველი-თორმეტი თავი, უცნობია. მაგრამ იგი 1878 წლის „ივერიის“ პირველ ნომერში გამოქვეყნდა, რაც იმის დასტურია, რომ პოემის ეს ნაწილი 1878

წლამდე დაიწერებოდა (პ. ინგოროყვას აზრით, იგი 1877 წელს დაიწერა), 1879 წლის იანვარში („ივერიისაკე“ პირველ ნომერში) ქვეყნდება უკვე მთელი პოემა, რაც იმას მოწმობს, რომ ავტორს პოემა უკვე დამთავრებული ჰქონდა 1879 წლისათვის. ამრიგად, „დიმიტრი თავდადებულის“ დასაწყისი ჯერ კიდევ 1860 წელს იყო შექმნილი, შემდეგ როგორც აღვნიშნეთ; მოგვიანებით (მაგრამ არ ვიცით, როდის) დაიწერა პოემის 1-12 თავი, რომელსაც პირველად „ბრმა მეფანტურე“ ერქვა, ხოლო 1879 წლისათვის რომ პოემის წერა დამთავრდა, ფაქტია. ყოველივე ამასთან თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ პოემა ავტორის მიერ არ არის დათარიღებული, შეიძლება ზემოთ მოტანილი მსჯელობის საფუძველზე პირობითად მივცეთ მას ფართო თარიღი 1860-1878 წწ.

სულ სხვაგვარ მსჯელობას მოითხოვს ლექსი „ჩემი თარიარალი“. ამ ლექსის ავტოგრაფი დღემდე უცნობია. იგი არც ავტორის სიცოცხლეში დაბეჭდილია. როგორც პ. ინგოროყვა აღნიშნავს, მას მიუკვლევია ლექსის ბოლო ავტოგრაფული სტროფისათვის, რომელიც უნახავს ი. ჭავჭავაძის ავტოგრაფ-კრებულში (№108, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი). მკვლევარს იგი მიუკვლევია 1925 წელს, რომელიც დაბეჭდა კიდევ 1925 წელს გამოსულ ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა 1 ტომში (გვ. 468). ეს ნაწყვეტი ასეა წარმოდგენილი:

*„მამ, მოდიო, ქართულნო, ძმობით,
პარიარალი!
ვიშრობით ჩვენთვის ერთობით,
თარიარალი!“*

1858 წ. პეტერბურგი.

სამწუხაროდ, მკვლევარი არ მოუითებს ავტოგრაფ-კრებულის გვერდს, რომელზედაც ეს ფრაგმენტი უნდა ყოფილიყო მოთავსებული. ვერც ჩვენ მივაგენით ხსენებულ კრებულში ამ ფრაგმენტს, შესაძლოა, იმიტომ, რომ კრებული აქა-იქ გვერდნაკლებულია. სამაგიეროდ, ლექსი სრულად არის მოთავსებული კ. ლორთქიფანიძის მიერ შედგენილ ქართული პოეზი-

ის ანთოლოგიაში — „ქართველი მწერლების თხზულებები“ (დაცული კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში). კ. ლორთქიფანიძის მიერ გადაწერილ ტექსტს მიაკვლია, აგრეთვე პრ. კეკელიძემ, რომელიც წერს: „მანუსკრიპტი გადაწერილია ისევე კარგად ლორთქიფანიძის ხელთ“ (იხ. მისი: „ილია ჭავჭავაძის ლექსის „ჩემი თარიარალი“ ახლად აღმოჩენილი ხელნაწერი“, უნივერსიტეტის შრომები, 1951, №45). ეს ხელნაწერი დათარიღებულია ასე: „1857 ან 1858 წ.“. ამ პერიოდში შ. გოზალიშვილმაც მოიძია ამ ლექსის უცნობი პირის მიერ გადაწერილი ტექსტი (კრებ. №136, ხელნაწერთა ინსტიტუტი), რომელსაც თარიღად უზის „1857 წ.“ გადაწერता მიერ მიწერილმა თარიღებმა ჩვენი ყურადღება მიიპყრო: თუ ავტოგრაფი დათარიღებული იყო 1858 წლით, რატომ უწერიათ გადაწერილ ტექსტებს „1857“ და „1857 ან 1858 წ.“.

ეს თარიღები გვაფიქრებინებს, რომ გადაწერებს დაუთარიღებელი ავტოგრაფი ჰქონდათ ხელთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში ერთი არ მიაწერდა — „1857 წ.“ (ეს უფრო გადაწერის თარიღს ჰგავს, ვიდრე ლექსის დაწერის თარიღს), ან მეორე ეჭვს არ გამოთქვამდა — „1857 ან 1858 წ.“ ჩვენს ვარაუდს მხარს უჭერს შემდეგი გარემოება: იმ კრებულში (№108), რომელშიც „ჩემი თარიარალი“ უნდა ყოფილიყო, ავტორი სხვადასხვა დროს ტექსტებს სხვადასხვაგვარად ათარიღებს, ე.ი. სხვადასხვა პერიოდში იგი ცვლის თარიღების დაწერის სტილს. მაგალითად, 1860 წლამდე დაწერილი ლექსები სხვა სტილით არის დათარიღებული, 1860

წლის შემდეგ კი სხვაგვარად. ჩვენი ნათქვამის ნათელსაყოფად მოვიყვანო მკვლევარებს: „1857-სა წელსა, 27-სა დეკემბერს, ს. პეტერბურლი“; „1858-სა წელსა, 4-სა მარტსა, ს. პეტერბურლი“; „1858-სა წ., 4-სა ივნისს, პეტერბურლი“; „1858-სა წელსა, 26-სა ოქტომბერს ს. პეტერბურლი“; „1858-სა წელსა, 30-სა დეკემბერს ს. პეტერბურლი“ (საქციალურად მოგვაქვს წლის სხვადასხვა თვე). 1860 წლიდან კი ლექსები ასე თარიღდება: „5 ნოემბერი 1860“ „1861 წ. იანვრის 28-ს. პეტერბურლი“, „29 აგვისტო, 1871 წ.“; „1872 წ. აგვისტო“ და სხვ. თუ გავითვალისწინებთ ზემოთ მოყვანილ მაგალითებს, მიკვლეული ავტოგრაფის ნაწყვეტიც უნდა დათარიღებულიყო, ალბათ, ასე: „1858-სა წელსა, ს. პეტერბურლი“ (იღია ამ დროს ყველგან პეტერბურლს წერს და არა პეტერბურგს).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თუ ჩვენი მსჯელობა სწორია, ლექსი პირობითად სწორედ უნდა დათარიღდეს ასე: 1857 ან 1858 წწ.; წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გადაწერილი ილიასეულ დათარიღებულ ავტოგრაფს საჭოჭმანოს არ ვახდინებ.

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძის ახალი აკადემური გამოცემის ოცტომეულში მაქსიმალურად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მეცნიერულ-კრიტიკული მიდგომა ყველა საკითხისადმი, რაც ტექსტთან არის დაკავშირებული, მათ შორის ნაწარმოების დათარიღებისადმიც, რაც აუცილებელი პირობაა იმ დროის დასადგენად, თუ როდის შეიქმნა ესა თუ ის ნაწარმოები.

ნაყოფიერების ღვთაება-სიგოლოები და ქართული ტოპონიმიკა

საქართველოს ტერიტორიაზე მრავლადაა „ახი“, „ეხი“, „უხი“ ბოლოსართების მქონე ტოპონიმები. ქართლ-კახეთში: ლავოღები, გუდარები, წინარები, რები; დასავლეთ საქართველოში: ლენტეხი, რუხი, ტახი, ჭოროხი; პერეთში: მუხახი, კახი, კატეხი, მანეხი, ჭურ-მუხი, გამრუხი, დანუხი და სხვა. თავის დროზე ივ. ჯავახიშვილმა ყურადღება გაამახვილა ამ ტიპის ტოპონიმკაზე დაღესტანში (კუნხი, ხარახი, კახი, მუსრუხი, ანწუხი, ხუნზახი, ხეინუხი და სხვა). აღსანიშნავია, აგრეთვე, ჯარიახის ხეობა დარიალის განშტოებაში და ა.შ. ივ. ჯავახიშვილი ყველაფერ ამას უარტულ წარწერებზე ამოკითხულ სახელებს უკავშირებდა: კუხუხი, იფანუხი, ვიტიხუხი და მათ ერთი ეთნოსის მიერ შერქმეულ სახელებად თვლიდა. ასეთი ეთნოსი კი ქართულ-შარომატული ტომი უნდა ყოფილიყო. შარომატებს მეცნიერი მთაში, ჩრდ.კავკასიაში მოსახლე ქართველურ ტომებს უწოდებდა.¹

გ. მელიქიშვილი² ორმოცდაათზე მეტი წლის წინ წერდა, რომ ხური-ურარტული ენა (და კულტურულ-რელიგიური სფერო – რ.შ.) კავკასიურ-ქართველურ ენობრივ ჯგუფთან ერთიან სამყაროს ჰქმნის.

გ. მარჯანიშვილს მოჰყავს პეროლოტეს ცნობა (V ს. ქრ.მდვ), რომ კოლხებსა და მიდიელებს შორის არსებული ტერიტორია მხოლოდ ქართული მოდგმის ტომებს – სას-პერებს³ – ეკუთრათ. ამით კიდევ ერთხელ დასტურდება ის მოსაზრება,⁴ რომ თითქმის მთე-

ლი ანატოლიის ნახევარკუნძული ამ ეპოქაში ერთი რასის ხალხს ეკავა და ჩვენი კვლევა არსებითად ყოველთვის ამ წერტილიდან უნდა ამოდიოდეს.

დაუბრუნდეთ ჩვენთვის საინტერესო ტოპონიმთა ჯგუფს და თხრობა ცოტა ადრიდან დაიწყოთ. ქრ. შ.-მდე II ათასწლეულის შუახანებში წარმოშობილ ორ, ძლიერ და სახელგანთქმულ სახელმწიფოს დიაოხი და კოლხა ერქვა. თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ეს ბოლოსართული „ხან“-ი ძველ-ქართულ ენობრივ სამყაროში სადაურობის აღმნიშვნელ სუფიქსად ჩათვალეს და ამ მიმართულებით რაიმე გაღრმავებული კვლევა, ჩემი მონაცემებით, არ წარმართულა. როდესაც საკითხის დასავლეთი და სამხრეთ-დასავლეთი ქართული ტომების რაიმე კუთხით შესწავლა ხდება, ალბათ, უპრიანია, უფრო და ხშირად და სიღრმისეულად მივმართოთ ზანურ (მეგრულ-ლაზურ) ენას თუ ეთნოლოგიურ პლასტებსა და მოვლენებს.

„ხან“-ი, ანუ უფრო სრულად „ხე“ ბოლოსართი, თანამედროვე მეგრულ-ლაზურ ენებშიც ქალური საწყისის აღმნიშვნელია. უფრო სწორად ამ სუფიქსით ცდილობენ, გადმოსცენ ამა თუ იმ გვარის წარმომადგენელი ქალის ენაობა. მაგ. დგებუაძეების ქალს დგებ(ა)ხე ჰქვია, წურწუმას ქალს – წურწუმ(ა)ხე, მარშანიას ქალს – მარშან(ა)ხე და ა.შ. ფრანხილებში მოტანილია იოტა, ვინაიდან ის უფრო ხშირად საერთოდ არ ისმის, მაგრამ მისი

¹ ივ. ჯავახიშვილი. საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული პრობლემები, თბილისი, 1950წ.

² გ. მელიქიშვილი. ურარტუ, თბილისი, 1951წ.

³ გ. მარჯანიშვილი. პერეთი, თბილისი, 2005წ.

⁴ რ. შენგელია. კულტურა და ცივილიზაცია, „ლიტ. და ხელოვნება“ №4, 2006წ.

არსებობა მუდამ „იგულისხმება“. როგორც ჩანს, „ხე“ ბოლოსართი საერთოდ ქალური საწყისის აღმნიშვნელია და ის ძალზე ძველია.

ჩემი აზრით, ქართული სიტყვა „ხე“, ხე - მცენარის აღმნიშვნელი, სწორედ აქედან უნდა შემოსულიყო. პროკოპი კესარიელი წერს: „... ბარბაროსები (აბაზგები - რ. შ.) ჩვენ დრომდისაც თაყვანს სცემდნენ ქალებსა და ტყეებს, ხეები ბარბაროსს, რაღაც გულუბრყვილობის გამო ღმერთებად წარმოუდგენია“¹. ამ ცნობას უცვლელად იმეორებს შემდგომი პერიოდის არაერთი მემკვიდრე: ევგარი სქოლასტიკოსი (VI ს.), იოანე ზონარა (XI ს.), ნიკიფორე ქსანთოპულოსი² და ამასვე იმეორებს ქართველი ეფრემ მცირეც და ქართლის ცხოვრებაც. მიწა ქალური საწყისის ერთ-ერთი ყველაზე განზოგადებული ფორმაა. თუ მნათობები, ტოტემები და ცნებები სქესს იცვლიან, ხშირად ორსქესიანობას ამჟღავნებენ და დროსა და სივრცეში დუბლირებენ, მიწას - მიწის ცნებას - ეს არასოდეს განუცდია. მიწა დედაა, ქალია და აქ ორი აზრი არ არსებობს. ხე მიწიდან ამოსული სიცოცხლეა, რომელიც თვითონვე იბამს ნაყოფს, ანუ თვითონაც დედაა. ხე მიწის ასულია. ასე, რომ მისი ასე პირდაპირ „ქალურად“ სახელდება, ლოგიკური ჩანს. რაც შეეხება დიაოხსა და კოლხას. ტერმინ „დიაოხში“ აშკარად გამოიკვეთება ორი ფუძე: „დია“ და „ხე“. „დია“ ხანურად დედას ნიშნავს, „ხე“-ს ამბავი კი, მეტ-ნაკლებად გარკვეულად ჩათვალათ. ერთად, ჩემი აზრით, სამშობლოს, დედაქვეყანას, თუ რაღაც აბდაგვარს უნდა აღნიშნავდეს. საერთოდ, ტოპონიმში „ხე“ უკვე მიწას, ადგილის დედას, დაბადების და წარმოშობის ადგილის აღმნიშვნელად უნდა მივიჩნიოთ, ალბათ, და ბუნებრივია, ის ქალური საწყისის მატარებელია.

ამ ლოგიკით უნდა აიხსნას საერთოდ „ხევის“ და „ხეობის“ წარმოშობაც. ეს ტერმინი-

ბი საქართველოში არამარტო გეოგრაფიულად შემოსაზღვრულ არეს აღნიშნავდნენ, არამედ ეთნოგრაფიულსაც. ხევი და ხეობა თვალშისაცემად იმეორებს ქალურ ფორმებს.

ტერმინი „კოლხა“ უცხოურ წყაროებშია დაფიქსირებული და მისი ავთენტური სახელწოდება „კოლხე“ უნდა იყოს.

რას ნიშნავს კოლ/კოლა/კოლე?

მეცნიერთა საკმაოდ ფართო წრეს (ნ. მარი, ივჯავახიშვილი და სხვა) მაჩნია, რომ „კოლ“ უნდა მოდიოდეს „ველ“-იდან, ანუ მგლიდან. ჩემთვის ეს პოზიცია ფრიად მისაღებია. მგლის ტოტემისადმი დაინტერესება შესაბამისი წერილითაც გამოვხატე.³ შემოსენებული კლასიკოსები ისტორიოგრაფიის კოლხ-გელის გაიგივებით საესებით სამართლიანად მოუთითებენ ქართველური მოდემის ტომებისათვის მგლის ტოტემის მნიშვნელობაზე. „ხან“-ის არსებობა ტერმინის ბოლოსართის სახით აქ ცალკე არ განიხილებოდა.

ზემოთ უკვე ითქვა ცნებათა, ტოტემთა და სიმბოლოთა სქესის შესახებ. მათეშის წიგნში - „M. Atesh. Mythology and Symbols of Mother Goddess and Fertility. I-II-III. Istanbul. 2002“. სრულიად კონკრეტული გრაფიკული გამოხატულებები და ამომწურავი დეფინიციებია მოტანილი აღნიშნული საკითხის ირგვლივ. მიუხედავად იმისა, რომ ქართველურ ტომებში ქალური საწყისის აშკარა პრიმატია გამოკვეთილი, თავისი უაღრესად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მამრობით საწყისს, რაც ბუნებრივია, უპირველეს ყოვლისა ფალოკულტი იყო გამოხატული. მე ალარ გავედგნები იმ დიდ და საინტერესო არქეოლოგიურ და მატერიალურ მასალას, რომელიც ქართველურ ტომებთან და ფალოკულტთან დაკავშირებით არსებობს. აქვე, სანდოობის ძალზე მაღალი ხარისხით უნდა დაფიქსირდეს ქართველური ტომების გენეტიკური და კულტუროლოგიური ერთობა პელასგურ, ეტრუსკულ და სხვა შავი და ხმელთაშუაზღვისპირეთის

¹ პროკოპი კესარიელი. გეოგრაფია, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. II, თბილისი, 1965 წ.

² დასახ. ნაშრომი, ტომები III, VI, VII.

³ რ. შენგელია, „შეხე დედა ჩემი, მთვარე მამა ჩემი...“, ტ. „ციხკარი“, თბილისი, 2000 წ.

იბერიული რაისის (sic-რ.) წარმომადგენლებთან¹. ეს დამატებით მასალას გვაწვდის განხვავისთვის.

ფალოსის თავიანთსებამ, გარდა შესაბამისი მატერიალური (სტელები, ქანდაკებები, ამულეტები და სხვა დანიშნულების საგნები) გამოხატულებისა, აისახა ზეპირსიტყვიერებაში, ტოპონიმისა და ონომასტიკონშიც.

გასაკვირი იქნებოდა, ასე რომ არ ყოფილიყო. ფალოსის ქართულ-ზანური შესატყვისი ერთი ძირის უძველესი სიტყვაა და ის თანაბრადა შემორჩენილი, როგორც ერთ, ისე მეორე ენაში. ის ორივე ფორმითაა საინტერესო. სწორედ, მისი ზანური ვარიანტი დევს, ჩემი აზრით, ტოპო-ეთნონიმის კოლა-კოლხეთის ფუტეში. „ყანის“ „კან“-ად გადაქცევას და მითუმეტეს, ბერძნულ ენაში, ვფიქრობ, არავითარ წიაღსვლებს არ საჭიროებს. რაოდენ პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, ჩემი ზემოთ მსჯელობა სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება „კოლხ“-ის „კელხ“-თან დაკავშირების იდეას.

ყველა ტოტემი, კულტი და სიმბოლო გარკვეული ფუნქციის მატარებელია და კონკრეტული მიზანდასახულობით გამოიყენება. მგელი უდრეკელობის, მოუთვინიერებლობის, მეომრობის და პრინციპში, კაცური საწყისის ეთნოფსიქოტოტემი იყო. ფალოსიც თავისთავად უდრეკელობის, სიმტკიცის, რასაკვირველია კაცური საწყისისა მთლიანად და ამავე დროს ნაყოფიერების, შვილიერების გამოხატულებაც გახლდათ. ამ ორ ცნება-სიმბოლოს შორის პირდაპირი კავშირია. არც ისაა დასაუწევებელი, რომ კოლხეთის ერთ ნაწილს მოგვიანებით (შეიძლება, — თავიდანაც) ნაყოფიერების წარმართული (მუშერული) ღმერთის „ოდ“-ის სახელი „ოდიში“ დაერქვა. სიმღერაში „ოლია“ მე ორ ფუტეს ვხვდავ: ოდ-აია, რაც საბოლოოდ კრავს წრეს. „აია“ უნივერსალური ცნება ჩანს, რომელსაც ჯერ კიდევ ბუჯითი კვლევა და ახალი ფაქტები სჭირდება. ამ ეტაპზე კი „აია“, ჩემი წარმოდგენით, წარმართულ ღვთაებათა პანთეონს საერთოდ, ღვთიურ სიბრძნესა და ამ სიბრძნის სამკვიდრო ქვეყანას აერთიანებს.

მგლის ტოტემისა და ფალოსური კულტის დუბლირება გამონაკლისს არ წარმოადგენს. ასეთი რამ წარმართულ რელიგიურ სამყაროში საკმაოდ ხშირია. თანაც, ფონეტიკური მსგავსებით.

ძველ კოლხეთში სამშობლოს, ღვთიური სიბრძნის, სიწმინდის და ა.შ. ფემინიზაციის კვალდაკვალ უაღრეს მნიშვნელობას მასკული-ნური საწყისი იძენს — მეომრობის, სიძლიერის, უდრეკელობის, ნაყოფიერების (ქალურ საწყისთან ერთად) მნიშვნელობით. ეს ორი ნიშანი ხშირად ერთადაა, ერთმანეთის შემავსებელია. მაგ. თბილისის ეთნოგრაფიულ მუზეუმში არაგვის ზეობიდანაა გადმოტანილი ორი ქვის საგანი: ერთი აშკარა ფალოკულტა, ხოლო მეორე დოლაბის ფორმისა, შუა ნახვრეტით აშკარად ქალურ საწყისს გამოხატავს. ეს ერთ „კომპლექტად“ უნდა ჩაითვალოს და, ალბათ, შესაბამისი რიტუალისთვის იყო განკუთვნილი.

„ყანისა“ და „კენახის“ ტერმინოლოგიური წარმომავლობის დასადგენად თანმიმდევრული კვლევა არ ჩატარებულა. არადა, ჩვენი ქვეყნისთვის ეს სიტუაცია უჩვეულოდ მჭევრეზობდა. ჩემი ყურადღება მიიპყრო ახლახან გამოცემულმა ლექსიკონმა „2000 ლაზური სიტყვა“² სადაც ვაზის ლაზურ სინონიმად მოტანილია — „ბინეხი“, ხოლო ვენახისა — „ბინეხონი“. ჩვენეული მიდგომით ტერმინი „ბინეხი“ შეიძლება „ბინა-ხე“-დ დაიშალოს. „-ხე“ ქალური საწყისის მაჩვენებელია, შეიძლება ამ შემთხვევაში ქალ-ღვთაებისაც, ადგილის დედისა. ვაზი ასეთად მიჩნეული იყო ქართულ სამყაროში და ის ადრეულ პერიოდში ხეზე (!) იყო გასული, მაღლარის ტიპით არსებობდა მხოლოდ. ძნელია იმის თქმა, რომ სიტყვა „ბინა“ დღევანდელი მნიშვნელობით არსებობდა მაშინაც. ალბათ, არა, მაგრამ ის რაღაც მნიშვნელოვანის აღმნიშვნელი იყო და ამ მეტად ტყვედ ძველქართულ ტერმინშიც იმიტომ დაამკვიდრდა. ვფიქრობ, „კენახი“ ბინეხი — ბინეხონის ელინიზებული ვარიანტია (შდრ. იბერია — ივერია; ბასილი — ვასილი და ა. შ.).

¹ რ. გორდენიანი. ბერძნული ცივილიზაცია, თბილისი, 1988 წ.

² ორიათაის ლაზური სიტყვა, რედ. გურამ კარტოზია, თბილისი, 2005 წ.

მინდა ერთი ჰიპოთეზაც შემოვთავაზოთ, რომელიც ყველასთვის კარგად ცნობილ ჩურჩხელას შეეხება. ეს ტერმინი, ჩემი აზრით, კომპოზიტია: „ჩურ“ და „ჩხე“ დან შედგება. „ჩურ“ ზანურად სამოა, „ჩხე“ – ცხელი. მართლაც, ცხელი ბადაგი საშოს ფორმის ქითანში ასხია (ჩურ//ჭურის იგივეობა არახალია), ხოლო ნივების ღებების ასხმულა, ფალოსის სიმბოლოდ შეიძლება მივიჩნიოთ. მისი დროდადრო რიტმული ჩაყრსება რიტუალის სახეს იღებს. ყველაფერი ეს რთველის მიწურულს ხდება. ცხელ, ფეხლოვარეულ ბადაგს ფელომში/ფელანში ეწოდება. „ფელა“ – გულამოღებულნი მორია (შდრ. ფელუკა), „ჩე“ – ყურძნის წვენი, ბადაგი, ხოლო „ში/იში“ – ბოლოსართი ნათესაობითი ბრუნვისა. ე. ი. მთლიანად „ფელამუში“ ხის მორიდან (ესეც ფალოკულტა) წარმოდინებულ ყურძნის ტკბილ წვენს, ბადაგს ნიშნავს. ჯანჯუხა – კი, ჩემი აზრით, „ჯა-უ-ჯა-ხე“-ს სახით შეიძლება აღდგეს. პირველი ნაწილი ტერმინისა „ჯა-უ-“ მამაკაცური საწყისისა – ხის მორის ფორმის საგანი, რომელიც „ე“-ს, ყურძნის წვენს იძლევა; „ჯა-ხე“ კი ქალური საწყისია. ეს ტიპიური ორსქესიანი სიმბოლიკაა.

ფაქტა, ერთსქესიანი ვერც ქვეყანა და ვერც ერი იქნებოდა. გავიმოვრებ ზემორე ნათქვამს, რომ მზე, მაგალითად, ხან ქალური საწყისის გამომხატველად ითვლებოდა, ხან მამაკაცურისა. ასევე იყო მთვარეც. მთვარის ზოოტოტემი, მიღებული აზრის თანახმად, ხარია. ორივე მასკულინური ცნებაა თითქოს, მაგრამ ამავე დროს, ხარის თავი რქებითურთ ქალის სამვილოსნოს გრაფიკულ გამოხატულებას წარმოადგენს¹ და ამდენად ტოტემთა მთელი ეს კასკადი ჰერმაფროდიტულ შეფერილობას იღებს.

საერთოდ, რაც უფრო ღრმად იჭრები ტოტემთა და სიმბოლოთა სამყაროში, მით მეტი გაურკვეველობაა ერთი მხრივ, მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს „გაურკვეველობა“ ძალიან სწრაფად იღებს განონასწორებულ, საწყისთა და ცნებათა დებალანსებულ სახეს. ეს პარმონია დამახასიათებელია არამარტო იბერიული კულტურულ-

ლი სამყაროსათვის, არამედ აღმოსავლეთის ყველა ქვეყნის კულტურისათვის. როგორც ჩანს, საწყისთა ბალანსი კატორბიობის უქვევლი, ფუძე კანონია და მას ერთი ავტორი – წარმომშობი ჰყავს. ამდენად, ჩემული მსჯელობის მიმართულებას, რომელიც გასაგები გზით მიდის, სიტყვა „კოლხა“-ს შემდეგნაირ ახსნამდე მივყავართ. კოლხა//ყოლხა//ყოლე-ზე პარადიგმის ინტერპრეტაცია ორნაირად შეიძლება: ა) ეს არის ქვეყნის დასახელება, სადაც ერთნაირად სცემენ პატივს ქალურ და მამაკაცურ საწყისს, მათ პარმონიულ ყოფას აღიარებენ და ამ ბალანსით განვითარებულნი და სრულყოფილი ერის სახელს იძვიდრებენ; ბ) ეს არის მამაკაცური საწყისის უპირატესად მალიარებელი ქვეყანა, ხოლო „ხე“ ბოლოსართი უბრალოდ ქვეყნის, ადგილის დედის აღმნიშვნელია. მეორე ვარიანტი ნაკლებად საფიქრებელია, რადგან ბერძნული მითოლოგიის და კერძოდ, „არგონავტების“ ანალიზისას, ადვილად დავრწმუნდებით ქალური საწყისის მეტად ძლიერ პოზიციებზე კოლხეთში.²

ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს სიტყვა „ჯიში“-ს წარმოშობის საკითხი. საგარაუდოა, რომ აქ ფუძე იყოს ზანური „ჯა“, რაც ხეს, უფრო სწორად ხის მორს ნიშნავს. მინდა ზაზი გაუუსვა ამ უკანასკნელს, რადგან, როგორც ჩანს ზანურში „ხე“-ს და „ჯა“-ს სხვადასხვა დატვირთვა ჰქონდა. „ხე“-ზე უკვე ვისაუბრეთ და ის ზოგადად ქალური საწყისის აღმნიშვნელად მივიჩნიეთ. „ჯა“ – კი, უკვე მოჭრილი, მორად დამუშავებული ხეა (შდრ. ჯარგვალი – მორებით ნაშენები სახლი), რომელსაც საპირისპირო – ფალოსური – მნიშვნელობა შეუქმნია.

ამსვე ადასტურებს სულხან-საბა ორბელიანიც. იგი ფალოსის სინონიმებში „მორ“-საც ასახელებს. ყოველივე ამას, რასაკვირველია, მორის ფალოსური ფორმაც ავეირვინებს. ზანურიდან „ჯიში“ სიტყვასიტყვით ჯის/მორის კუთვნილებად, მისგან მომდინარედ, „მისეულად“ გადმოითარგმნება.

¹ მ. ათეში, დასახ. ნაშრომი

² თვითონ სიტყვა „ყოლხეთი“ „ყოლხიდის“ გაქართულების სურველით წარმომშობილი ტერმინია და ამდენად, ანალიზს არ ექვემდებარება. ძირეული ტერმინია – „კოლხა“.

ამ ასპექტით, საინტერესოა ტერმინ „ოჯახი“-ს წარმოშობის ვერსია. ოჯახი კაცისა და ქალის შეუღლების და მათი გამრავლების ინსტიტუტია. ტერმინის წინსართი „ო“ ზანური და „სა“-ს ნიშნავს, რაც ადგილსამყოფელს, წარმომავლობას მიუთითებს. „ჯა“ ამ შემთხვევაში პირდაპირი მნიშვნელობით ხეს, ხის ძორს კი არ უნდა აღნიშნავდეს, არამედ, ჩემი აზრით, ფალოსის, მამაკაციური საწყისის, გენეტიკური იდენტიფიკაციის აზრით უნდა არსებობდეს. „ხან“-ი, ანუ ჩვენი რეკონსტრუქციით „ხე“, კი როგორც უკვე არაერთგზის აღინიშნა, ქალური საწყისის, ნაყოფიერების და გამრავლების, ადგილის დედის და საერთოდ, გენეტიკური ლოკალიზაციის იდეით მოიაზრება. ამავე მიდგომით შეიძლება სახელი ქუჯის და ქუჯის ციხის // გოჯისციხის ახსნა – „ქუჯი“ ჩემი აზრით ქუა-ჯა//ქვაჯა-დან უნდა მოდიოდეს, რაც ქვის ფალოკულტს აღნიშნავს და რომელიც ასე ძალიან იყო გავრცელებული არამარტო საქართველოში.

ტრანსფორმაციის რეალურობას ციხის მოგვიანო სახელი – გოჯისციხე და მგერულში შემორჩენილი ანთროპონიმები – გვაჯი, გვანჯი, ადასტურებს. ამავე ადასტურებს ქვასანაყის დასავლურქართული შესატყვისი – ქვიჯა, სადაც მთავარ კომპონენტს მოგრძო ფორმის ქვა წარმოადგენს.

ფალოსის ქართული და ზანური შესატყვისები მედიტერანულ სამყაროში თანაბარი წარმატებითაა გავრცელებული, შესაძლოა მათ უბრალოდ ერთი ძირი აქვთ და არავითარ ტერმინოლოგიურ „მოგზაურობას“ ადგილი არ ჰქონია. ეს თეზა მეტ ძალას იძენს, თუ ჩვენ კავკასიურ-მედიტერანულ სამყაროს გენეტიკურ-კულტურული ერთობის იდეის ერთგულნი დაგვიჩებით. ზანური „ყოლე“ ისმის, ჩემი აზრით, ესპანურ კორიდაზე, როცა ზარს, ამ მამაკაციური და ქალური საწყისის თანახმად მატარებელ (ძვ. ქართულით – მამალი ზროხა) ცხოველს დაშვით შეიარაღებული მამაკაცი წარმატებით ებრძვის, ანუ მამაკაცი იმარჯვებს, დაშსწრე საზოგადოება ალტაცებით სკანდირებს – „ოლე!“...“ ერთიც, შეიძლება ზედმეტად თამამი აზრი, მინდა გამოვთქვა. ბერძნული, ჩემი აზრით პელასგურიდან მომდინარე ონომასტიკონის შესახებ. საუბარია იმ გვარ-სახ-

ელებზე, რომლებიც „კლე“-თი იწყება, ან მთავრდება: პერაკლე, პატროკლე, სოფოკლე, კლიოპატრა და ა.შ. ვფიქრობ, ამ ფუძისეულ „კლე“-ში ფალოსური საწყისის დანახვა საკმაო საფიქრალს და სამსჯელებელს მოგვეცემს.

ამჯერად, შეგნებულად მოვერიდები ამ სახელების სათითაოდ გაანალიზებას – ეს მეტად რთული და საჭოკმანო საკითხია, მაგრამ ერთ რამეს კი ნამდვილად დავამატებდი, რომ ზემოჩამოთვლილი პირების/პროტაგონისტების დაკავშირება პელასგურ სამყაროსთან, პირდაპირ ან ირიბად, ზმირად ზდება. და საერთოდ, მოუხედავად ჩვენი მეცნიერების (რგორღეზიანი და მისი სკოლა) მეტად ნაყოფიერი და მართალი მუშაობისა, პელასგური და ეტრუსკული სამყაროს მნიშვნელობის შესახებ ბერძნულ-რომაული კულტურის ფორმირების საკითხში, მაინც ცოტა იწერება. არ ზდება ამ საკითხის ირგვლივ ლიად მსჯელობა, აფიშირება. თითქოს ვიღაცას სურს, რომ ისტორია მაინცდამაინც ზუსტად განსაზღვრულ საუკუნეებში დაიწყოს, დაიწყოს მონოთონიკურმა ერმა და შეტქმნას ერთგვაროვანი, ნათელი და „ყველასათვის გასაგები“ კულტურა. სინამდვილეში კი ყველაფერი სხვანაირადაა.

წანარების კვალი აღმოსავლეთ საქართველოში

წანარების აღმოსავლეთ საქართველოში გამოჩენის ზუსტი თარიღი არავინ იცის. მათი ასიმილაციაც რაიმე სერიოზული, ისტორიულად დაფიქსირებული გართულებების გარეშე მოხდა. მხოლოდ ერთგან აღნიშნავს „ქართლის ცხოვრება“, რომ წმ. მეფე არჩილი ერთმა კახელმა დიდებულმა დაასმინა იმიტომ, რომ მისი ძმა წანარებმა მოკლეს, მან კი – არ დასაჯაო. ე.ი. რაღაც დაპირისპირებები იყო. ბუნებრივია, იქნებოდა უკმაყოფილებაც, ქიშპიც, მაგრამ ისტორიამ ყველაფერი ეს დაივიწყა. ვიცით მხოლოდ, რომ წანარები ცხოვრობდნენ არაგვისა და თერგის ხეობებში, კახეთის მთიანეთში და ბოლოს კახეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში (VII-IX სს.) მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ. და... გაქრნენ. შეერივნენ დამხვედურს თუ მოსულს. მონაწილეობა მი-

იღეს თანამედროვე კახეთის მოსახლეობის ჩამოყალიბებაში.

ვინ იყვნენ წინარები?

სანამ მათ ვინაობას შევეხებოდე, კიდევ ერთხელ დაუბრუნდეთ ანატოლია-კავკასიის და კერძოდ, კახეთის მოსახლეობის შესახებ არსებულ შეხედულებებს. როგორც უკვე ითქვა, მთელს მცირე აზიაში (უცხოელებს უფვართ ეს ტერმინი) თურქ-სელჩუკების გამოჩენამდე ცხოვრობდნენ ქართველური ტომები, რაღაც ეტაპზე უცხო ექსპანსიის შედეგად მათგან საბოლოოდ გამოყოფილი სომხები, აგრეთვე, ბერძნული ემპორიონები, სადაც მოსახლეობის რაოდენობა ძალზე შეზღუდული იყო, და, როგორც ჩანს, ასირიელთა და სხვათა მცირე კომპაქტური დასახლებები. საერთო სურათით, უხეშად და მიახლოებით, ალბათ, ასე უნდა წარმოედგინათ. ქართველური ტომები კი უკვე დიფერენცირებული იყო ქართლურ, აღმოსავლურ და დასავლურ-ქართულ, ანუ ზანურ (ჭანურ) ტომებად.

ისტორიკოსები ხშირად წერენ დიდი მიგრაციების, ერთა გადასახლებების და ა.შ. შესახებ, რაც ჩემთვის, პირადად, ძნელი წარმოსადგენია. შიდაქართულ გადაადგილებებზე, ტომობრივ მიგრაციებზე ან სულ დუმან, ანდა პიპრობოლიზებულ ფორმაში წარმოსახვენ. ხშირად ტენდენციურად სურთ, წარმოაჩინონ რომელიმე ქართული ტომის განახლების არე, როლი კონკრეტულ ისტორიულ პროცესში და ა.შ.

ჩვენს ახალსა და უახლეს ისტორიაში რამდენიმეჯერ შევესწარით და დღესაც მოწმენი ვართ ჭარბმოსახლეობიანი დასავლეთ საქართველოდან აღმოსავლეთში მასიური გადასვლისა.

ერთი საუკუნის წინ სულხნათი იღია ჭავჭავაძის მეტადინებით (სათავადაზნაურო ბანკის ფინანსების გამოყენებით) კახეთში მოხდა იმერელთა ჩამოსახლება, რამაც იქაური დემოგრაფიული ბალანსი სწრაფად შეცვალა, მაგრამ არ შეცვლილა ეთნოლოგიური პროფილი. დღეს ეს მოსახლეობა სრულიად „კაკახელებულია“ და ამ რეგიონის საუკეთესო ადამიანურ რესურსს შეადგენს. ეს მცირე მაგალითი დამჭირდა იმისათვის, რომ მეც მკითხველთან ერთად წარმომედგინა, თუ როგორ შეიძლებოდა იგივე მომხდარიყო საუკუნეებს

მიღმა, ვინდ აქვე, კახეთში, ვინდ — სხვაგან, როცა ერთი ძირისა და ჯიშ-ჯიშობის ხეობის (მცირედ, ეთნოლოგიურად განსხვავებულის) ინტენსიური და ექსტენსიური ურთიერთობები ყალიბდებოდა.

წინარებს და ჭანარებს (ანუ: ჭანებს, ზანებს), დღეს მეცნიერთა სოლიდური ნაწილი აიგივებს. თუ ეს ასეა, მაშინ ჩვენ II-III საუკუნეებში, დაახლოებით, საქმე გვქონია საკმაოდ დიდ და სერიოზულ გადმოსახლებასთან დასავლეთ საქართველოდან აღმოსავლეთში, მის ბარსა და მთიანეთში. ეს არ იქნებოდა გამოწვეული მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს ჭარბმოსახლეობით. აქ სხვა უფრო დიდი მიზანიც იქნებოდა: პოლიტიკურიც, იქნებ, — რელიგიურიც. ეს უკანასკნელი იმიტომ ვახსენებ, რომ პირველივე საუკუნეებში მოხდა ქრისტიანობის ქადაგება ჭან-ლაზებს შორის და ძნელი სათქმელია, რამდენად ძლიერი იყო ეს მათში, მაგრამ ერთი რამ ფაქტია: თუ წინარებში ჩვენ ჭანარებს/ჭანებს ვიგულისხმებთ და მათ გადმოსახლებას აღმოსავლეთში II-III ს.ს. ვივარაუდებთ, მაშინ გამოდის, რომ აღმოსავლეთის გაქრისტიანების წინაპირობად, მოსაშხადებლად, — თუ შეიძლება ითქვას, წინარების გამოჩენაც უნდა ჩაითვალოს. თუმცა-ღა, სრულიად წარმოუდგენელია ამ წვლილის აწონვა დღეს და არც არის საჭირო.

კიდევ რას შეიძლება აეზღუებინა წინარები აღმოსავლეთ საქართველოსკენ წამოსულიყვნენ?

პოლიტიკური მიზანიც ვახსენე. ნიშანდობლივია, რომ ეს ტომები კავკასიის მთიანეთში დასახლდნენ, განსაკუთრებით, დღევანდელი დარიალის ხეობაში, რომელსაც ასევე — „წინარების ხეობა“ ერქვა. ასე ჩაიკეტა გომარეგისათვის გზა მომავალი საქრისტიანოსკენ. ადვილი შესაძლებელია, რომ იმ დროს მთაში მოსახლეობა პრაქტიკულად აღარ იყო და ეს საკუთარი ზურგის გამაგრებად უნდა მოეფიქრებინათ დანარჩენი საქართველოს მესვეურებს. ასე ჩნდება ტოპონიმი „ფხოვი“, რომელიც იმავე ძირისა და ფუნქციის მატარებელია, რაც „აფხაზეთი“ და როგორც ჩანს, ზურგის (ფხის) მნიშვნელობით დამკვიდრდა. ჩემი აზრით, ასეთი რიგის წყვილებს „აფშილეთი-ფშავი“-ც უნდა მივაკუთვნოთ. საინ-

ტერესა ტაოინიძე „აფხუშო“ იქვე, — ფშავში. მე მგონი, ფონეტიკური „დამთხვევები“ საკმარისზე მეტია და ვველაფერ ამას, უბრალოდ, ახსნა სჭირდება.

ასე რომ, ჩვენი ძველი მეფეები — აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა — ერთად ფიქრობდნენ მომავალზე და ეს მომავალი ძალზე იყო დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ ჩაიკეტებოდა ჩრდილოეთის კარები, როგორ გამაგრდებოდა მთა იქ მოსახლე კავკასიურ მოძმე ტომებთან ერთად.

როგორც ვიცით, კახეთის და, განსაკუთრებით, მისი აღმოსავლეთი ნაწილის უძველესი მოსახლეობა ალბანელები გახლდნენ. მათი ეთნიკური კუთვნილების საკითხი მრავალი დავისა და მსჯელობის საგანი გამხდარი. თეთი სიტყვა „ალბან“ ჟღერდა და ჟღერს არაქართულად. ამ ტერმინის წარმოშობას მე სიფრთხილით „ალფ“ -ს (ხარს) დაუკავშირებდი, რაც თავისთავად, როგორც ზემოთ ითქვა, ნაყოფიერების ღვთაებას და მთვარის კულტს უკავშირდება.

ლინგვისტურად „ალფ“ -დან „ალბ“ -ის მიღება, ვფიქრობ, პრობლემას არ წარმოადგენს. ოღონდ რამდენად გამართლებულია ებრაული „ალფ“ -ის ქართულ სამყაროში გადმოტანა, ეს მეორე საკითხია. ისევ ქართულ და ზურტიულ-ლუვეურ-ურარტული ერთიანობის იდეაზე დაყრდნობით შეიძლება ასეთი დაშვება. ტერმინი არმენია მ. მიქელაძის¹ დაკვირვებით aro-arma-დან უნდა მოდიოდეს, რაც ხეთურ-ლუვეურ-ლიდიურ ენაზე მთვარეს ნიშნავს. სრულიად მისაღებია, რომ მცირე აზიის შუაგულში მდებარე ქვეყანა მთვარის კულტით ყოფილიყო სახელდებული. საინტერესოა, რომ „არმენია“ ებრაულად არარატის მთას პქვია². აქ ისიც იქცევა ყურადღებას, რომ ქვეყნის აღმნიშვნელი სუფიქსი — ენია/ანია — ჩნდება. ასე რომ, „ალბანიის“ ფუძედ „ალბ“ -ის მიღება ლოგიკურად მოჩანს. მ. მიქელაძე ავტორიტეტულ მეცნიერთა (ა. კამენაუბერი; ბ.

პროზნი) შრომებზე დაყრდნობით ხარის კულტთან დაკავშირებით საინტერესო მასალას გვაწვდის. ხეთების ერთ-ერთი პირველი მეფის, ლაბარნას სახელის (ეს სახელი არაინდოვერობულია, ხეთურია) ანალიზით ვეთავაზობს ხარის აღმნიშვნელ ორ ძველ ქართულ ფორმას: ლაბა და ფარნა, რაც სულხან-საბა ორბელიანთანაც დასტურდება. ვინდა „ლაბარნა“ - დან, ვინდა „ლაბა“ - დან, „ალბანიის“ რეკონსტრუქცია რთული არ არის: ლაბარნა//ა-ლაბარნა//ა-ლაბანა//ალაბანია/ალბანია და ლაბა//ა-ლაბა//ა-ლაბა-ნია/ალბანია. დასავლურ-ქართული „ა“ წინასართის გამოჩენა მოულოდნელი არ არის. ხარის კულტით ამ უძველესად სამიწათმოქმედო და სამესაქონლო ქვეყნის სახელდება უფრო მისაღები ჩანს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ რეგიონის ერთ დიდ ნაწილს მოვიანებით „კამჭოვანი“ ეწოდა. სხვა გამართლება ამ სახელს ძველად მოეძებნება.

ალბანების (ანუ თქვენი ნებართვით, პრობითად — ლაბანების) განსახლების არეალი დიდი უნდა ყოფილიყო. სტრაბონი (I ს. ქრ.შ.-დან) წერდა: „ახლა ერთი მეფე განაგებს ყველას, ხოლო უწინ ცალკეულები მეფობდნენ ცალკეული საკუთარი ენის მიხედვით... მათ (ალბანელებს, -გ.მ.) აქვთ 26 ენა, იმიტომ რომ, ერთმანეთს არ ერევიან.“³ გ. მარჯანიშვილი, ვფიქრობ, მთლად სწორ დასკვნას არ აკეთებს, როდესაც ქვეყნის ეთნიკურ სიჭრელზე მუთითებს. აქ მე მგონი ლაპარაკია ეთნოგრაფიულ სიჭრელზე, რომლითაც ყოველთვის გამოირჩეოდა ქართულ-კავკასიური სამყარო და განსაკუთრებით მისი მთიანეთი. თუ ალბანების ქვეყანაში კახეთის მთიანეთიც და დღევანდელი ჩრდილო კავკასიის აღმოსავლეთიც შედიოდა⁴, მაშინ სტრაბონის შეიძლება ენები ბოლომდე ვერც დაეთვალია. უცხოელ მოგზაურს, თუ ისტორიკოსს ყოველთვის აბნევდა ეს ენობრივ-დალაგებული სიჭრელი და ვფიქრობ,

¹ მ. მიქელაძე. ტოტემი და ძველი სამყარო, თბილისი, 2001 წ.

² აქედან მოდის დიდი არმენიის ცნება და არა იქიდან, რომ ქვეყანა იყო დიდი და ზოგიერთი დღევანდელი მეცნიერის აზრით — პრაქტიკულად უსაზღვრეობ.

³ ციტირებულია. გ. მარჯანიშვილი. დასახ. ნაშრომი

⁴ ალბანელთა განსახლების სიფართოვეზე შეიძლება კასპის უმნიშვნელოვანესი ნახევარკუნძულის სახელიც მიგვითითებდეს — აფშორინა/აფშორინი, რაც აფშილითა — დასავლეთ ქართული ტომის — დროებით სამოყველეს შეიძლება აღნიშნავდეს.

ეს არის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ მათ (მეცნიერებს) დღესაც ვერ გადაუწყვეტიათ მცირე აზიის ხალხების ერთ ეთნიკურ (რასობრივში, მაინც) ჯგუფში მოთავსება და ერთიანი სახელის დარქმევა. ისინი ყოველად გაუმართლებელი და არაფრისმთქმელი ტერმინით – „მცირეაზიელები“ – მანიპულირებენ. რაც შეეხება „მეფეებს“, აქ სტრატონი აჭარბებს. როგორც ჩანს, (და როგორც ყოველთვის, – ქართველურ ტომებში) აღბანელების სახელმწიფოებრივ-ადმინისტრაციული წყობა ტრიაბალური იყო და ყოველ ტომს თავისი ლიდერი ჰყავდა. რატომღაც არაეის სურს, დაინახოს დღევანდელი მცირე აზიისა და კავკასიის მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის გენეტიკური ერთობა და სოციალ-პოლიტიკური სხვაობა, სიჭრელედღევანდელი მაგალითი გასაღებია წარსულის საიდუმლონი.

VII საუკუნის „სომხური გეოგრაფია“ აღბანელებს შორის ახსენებს ხენუკებს, რაც, როგორც გამარჯანიშვილი აღნიშნავს, თანამედროვე აზერბაიჯანის ტოპონიმიკაშიც მოჩანს. ს.ერემიანიც პოულობს ასეთ პარალელებს, ხოლო აზერბაიჯანელი მეცნიერი ს. ანურბეილი ხენუკებს შავიზღვისპირეთის კოლხურ ტომებთან – ჰენიოხებთან აიგივებს და მათ მოსვლას აღბანეთში ახ.წ.აღ.-ის დასაწყისში ვარაუდობს. ამ მხრივ უფრო შორს მიდის XI საუკუნის (ზოგი ამ ნაშრომს XVI საუკუნით ათარიღებს) ბერძნული ისტორიულ-მიოლოგიური ლექსიკონი „იონია“: „აღბანელები იგივე მეგრელები არიან“!

მეც მევეერთდები ა.ურუშაძეს და ალბათ, სხვა მრავალ მეცნიერს, რომელიც ამ განცხადებას პაიპარად ნათქვამად არ ჩათვლის. ასეთი ცნობის დაფიქსირება აუცილებლად მყარი საფუძვლის მქონე თუ არა, ტრადიციის გათვალისწინებით მაინც ხდება და ეს არანაკლებ საყურადღებოა. რადგანაც ტოპონიმების მნიშვნელობა საკითხის გადაწყვეტისას საკმაოდ დიდია, მოვიყვანო აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთი ტოპონიმის ჩემუელ, ჰიპოთე-

ტურ ახსნას, რაც დაკავშირებულია აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ინტენსიურ დემოგრაფიულ ურთიერთობებთან, რაც ბუნებრივია არა მარტო ტოპონიმიკაზე, არამედ გვარ-სახელების წარმოშობაზეც უნდა ასახულიყო.

ჯერ ტოპონიმის შესახებ

გუდარები – გუდა-არი-ზე. აქ ფუძე „გუდა“ დას. და სამხ.-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმებშიც იმისი: გუდაყვა, გუდავა, გუდაუთა და ა.შ. „არ“ – განსახილველ ტერმინში წარმომავლობის ნიშანია; „ზე“ – მდებარეობითი სქესის. გუთიები//გუთიები აღმოსავლეთში (ალბათ, დასავლეთშიც) მცხოვრები აღბანური ტომის განაყოფი ჩანს (უტიები, უდინები)¹. აღსანიშნავია, რომ ხვესურეთში არის წმ. გიორგის სალოცავი „გუდანის“ სახელწოდებით. გუდანი//გუთანი მამაკაცი საწყისის, ფალოსის გამოხატულებაა. ამ კონტექსტში წმ. გიორგის გამოჩენაც არ არის გასაკვირი. ის შუპოვრობის, უდრეკელობის, შუერიგებლობის სიმბოლოა.

ლაგოდეხი – ლა-გოდი-ზე. გოდი//გუდი//გუთი „ლა“ – წინსართი=„სა“–წინასართს. ე.ი. გუთების, გუთიების და/ან გუთანი-ფალოკულტის სამყოფელი, თავისი სალოცავითა და „ადგილის დედიტ“.

კვიტერა – კვიტარი, ანუ კვიტარა/კვიტარისიდან წამოსულს ნიშნავს.

ტიბანი – „ტიბა“, – ზანურად=თბილი. უნდა იყოს წარმართული შხის/ცეცხლის თყვანისცემის ადგილი. შდრ. თბილისი.

ოზანი – ო-ზა(ა)-ნი, საზანო, ზანების სამყოფელი.

ალაზანი, კავშირში უნდა იყოს ლაზურ სამყაროსთან (ალაძონი). ამავე ხეობაშია VIII საუკუნეში არსებული ტოპონიმი ნოსარა, რომელიც „ნოსა“ ძირიდან უნდა მოდიოდეს, რაც ზანურად პატარაძალს ნიშნავს (შდრ. სოფელი ნოსირი სენაკის რაიონში; პატარაქული – საგარეჯოს რაიონში) და ღვთისმშობელთან იგიველება.

¹ ციტირებულია. გამარჯანიშვილი. დასახ. ნაშრომი

² ს. მახარაშვილი. მატანე ქართველთა, შტრიხები ფიქრისა და განსჯისათვის, თბილისი, 2006 წ.

ინგილო - ინგუში - კავშირშია „ინგ“ ფუძიან ტოპონიმ-ეთნონიმებთან, რაც მათ ინგირს (ჩნგური), იგრიკას და წყლის სამყაროსთან აკავშირებს. „ინგ“ ფუძიანი ეთნონიმები, ისევე როგორც ფას/ფს ფუძიანი ტოპონიმ-ეთნონიმები, წყალთან მაცხოვრებელ ან იქიდან წამოსულ ხალხს უნდა ნიშნავდეს.

ჭარი - მოდის ფუძიდან „ჭა“, რაც წყალს ნიშნავს და ეთნონიმ „ჭანის“ ძირიცაა. შდრ. აჭარა. აღსანიშნავია, რომ „ჭარო“ წყლის ფრინველიცაა.

კარდენახი - კარდუნა-ხე; ძველი ქართული ღვთაების - „კარდუს“, „პირველმდგენის“ (გრ. რობაქიძე) ფემინიზირებული სახის გამომხატველი ტოპონიმი. აქ „ნა“ - საალურსო და შეიძლება, გაღმერთების, აღმატების მაჩვენებელიცაა.

წინანდალი - წანარდალი(?). წანარი დალი - ნადირობის ღვთაება.

დილომი - დიხ-ომი. „დიხ“-ა ზანურად მიწაა. ტერმინი მთლიანად შესაძლოა კარგი, ნაყოფიერი მიწის აღნიშვნელია. საინტერესოა ასევე: აფსუა - ადილე/ადიხეს წყვილი. ვფიქრობ, ტერმინთა ამ წყვილიდან პირველი წყლის პირას მცხოვრებს ნიშნავს ფას/ფს - წყალი (პინგოროყვა), ხოლო მეორე - დიხ-უ, მიწაზე, მთაში, ანუ წყლით არადომინირებულ გარემოში მცხოვრებს. ეს მართლაც ასეა: აფსუებს თავს უწოდებენ დღევანდელი აფხაზები, ვინც ზღვისპირას ცხოვრობს, ხოლო ადილელებს/ადიხელებს ის ხალხი, ვინც მთასა და სტეპში ცხოვრობს.

გარეჯა - გარე-ჯა, ანუ ტყის გარეშე, უტყეო ან ტყის შემდგომი, მომღვეწო ტერიტორია. ეს მართლაც ასეა, გარეჯა ესაზღვრება შუა კახეთში მდებარე ტყის მასივს. ასეთ შემთხვევაში ტერმინი შეიძლება აღდგეს როგორც „გალენ-ჯა“. „გალენ“ - განაპირა (ზან.). მაგრამ გამომდინარე „ჯა“-ს საკულტო დატვირთვიდან, ვფიქრობ, გარეჯის მიდამოები წარმართულ ეპოქაში გამრავლებულ ნაყოფიერების ღვთაების, კერძოდ ჯა - ფალოკულტის ადგილი უნდა ყოფილიყო. ამ

მოსაზრებას თითქმის წესად ქვეული რელიგიური მემკვიდრეობითობაც აძლიერებს.

ჯავა, ჯავახეთი - ჯა-იახჯა-უა. „ჯა“-ს შინაარსი. მეორე ტოპონიმში ჩნდება „ხან“ ბოლოსართი, რაც ჩვეული მიდგომით „ხე“-დ, ანუ „ადგილის დღის“ მნიშვნელობით აღდგება. მივიღებთ: ჯა-ია-ხეჯა-უა-ხე. აიაქიაქუა ასევე კოლხურ სამყაროს უკავშირდება და გაერცილებილ ქვეყნის, ქალაქის (შეიძლება „მზის საუფლოს“ - აიეტის - „ოფიციალური წარმომადგობიდან“ გამომდინარე), საერთო რელიგიური ნიშნით შეკრულ დიდ არეალს გულისხმობს.

თვით ზანური ტერმინის „ჯიხა“ ანუ ციხე, ასევე ორი ნაწილისაგან შედგება „ჯა“ და „ხე“. რეკონსტრ. - „ჯიხე“, ანუ „ჯა“-ს, ფალოკულტის ადგილსამყოფელი, მისი ბუნებრივი, ჩვეული ადგილი. მართლაც, ციხე უდრეკელობის, შეუვალობის სიმბოლოა. ციხე მამაკაცთა ადგილია, მათი სამყოფელი და ფალოკულტიც იქ უნდა მდგარიყო. თვითონ ციხე თავისი ფორმებით, გამონაკლისის გარეშე, ამის დადასტურებაა.

დიხა - (ზან.) მიწა. ალბათ უნდა აღსდგეს როგორც დიახე/დია-ხე, რაც პირდაპირი თარგმანით დედამიწას ნიშნავს (დია - ზან. დედა).

თუშები, თუში - „თუ“ ზანურად გოჭს ნიშნავს. დასავლეთ საქართველოში არქაულ პერიოდში აღინიშნება გოჭის (ლორის) ღვთაება. „თუ-ში“

ომალო - „ო“ წინასართი ზანურია და ნიშნავს „სა“. საფიქრებელია, რომ მალ/მალო თუშების ან წანარების ერთ-ერთი ტომის სახელია.

ლეკითი - გამარჯანიშვილით - „ლექართი“. ტიპური ზანური ტოპონიმი: „ლე“ წინასართი ნიშნავს „სა“-ს, ხოლო „ქართი“ ზანურად ზოგადად ქართლის, ქართველების და თანამედროვე მეგრულით - თბილისის აღმნიშვნელია. ე.ი. ტერმინის „ლექართი“ ქართველებით დასახლებულ ადგილს უნდა აღნიშნავდეს. წანარულ-ჭანურ იერს ატარებს კა-

1. მ. ერაქოშვილი. იერკეს მითი და მისი ინტერპრეტაცია ანტიკურ ლიტერატურაში, თბილისი, 2002 წ.

ტეზი, ქურმუხი, აკურა, ჭურთა, ოქონა, ოკამი, ოლე(!), ჭივჭავი, მიკირკი, გიმი, ჯიმიტი, კობლა. მაგ: მიკირკი დაკლავილად მიმავალ ნიშნავს ლაზურად, ხოლო ჯიმი-ითი აშკარად მარილთანაა დაკავშირებული (ჯიმი-მარილი, ზანურ-სვანურად), ასევე, ზანური ერთი შეიძლება აიხსნას „ჟინვალი/ჟინვანი“ ტოპონიმი. „ჟინ“ ზემოს ნიშნავს ზანურად. ჟინვანი კი, შესაბამისად ზემო ვანია. „ვეჟინ“-ც, შეიძლება, ამავე გზით იქნას გახსნილი.

მაჩხაანი – მაჩხა-ანი. მაჩხა/მცხე, დამაცხუნებელი. შხის ღვთაების ერთ-ერთი სახელი უნდა იყოს.¹ ამ ახსნას აძლიერებს ისიც, რომ იქვეა ზორნაბუჯი – შხის ღვთაების უძველესი ქალაქი.

ლარგვისი – ლა-არგვ-ისი, ან ლე-არგვ-ისი, რაც საარაგვეს უნდა ნიშნავდეს. მართლაც, ეს ტოპონიმი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთშია, საიდანაც მრავალი არაგვი მოედინება. ამავე ხეობაშია ტოპონიმი ხოფა(!) საინტერესოა სვანური „ლა“ წინსართის შესაძლებელი გამოჩენა. ეს გასაკვირი არ არის, თუ გავიხსენებთ სვანეთში სოფელ წანაშის არსებობას. კიდევ უფრო საყურადღებო ცნობას გვაწვდის გამიქელაძე². მთიან აფხაზეთში გავრცელებულ მცირე ზომის, მრგვალი, საკულტო დანიშნულების ნაგებობების შესახებ. სხვადასხვა მეცნიერის აზრთა შეჯერებით ეს ჯუჯა ნაგებობები – აცანგვარები – წანართა ტომის მგლის (გვერის) ტოტემისადმი უნდა ყოფილიყო მიძღვნილი.

ეს ფაქტი ქართველურ ტომთა ღრმა საერთო ფესვებსა და პრაქტიკულად შემოუსაზღვრულ (ან ხშირად ცვალებად) ეთნოგეოგრაფიულ ლოკუსებზე ლაპარაკობს.

მ. მიქელაძე აქვე შეილიერება-ნაყოფიერების კავკასიურ ღვთაება „თუშოლზე“ ლაპარაკობს, რაც ისევ თუშებისა და თუშეთის ეთნოტოპონიმის წარმოშობის საკითხთან გვაბრუნებს. ჩემს ზემორე ნათქვამს ამაგრებს, მგონია. ვინაიდან, ღორი (გოჭი) ზემოაღნიშნული ღვთაების ერთ-ერთი ფორმა იყო.

ტოპონიმ „ჭერეთის“ გაჩენა ისტორიულ წყაროებში წანართა გამოჩენას უნდა შევიდეს მსხველ ადმინისტრაციულ ერთეულად, რვეიანში პოლიტიკურ მოთამაშედ გადაქცევა წანარების ძლიერების და გავლენის აბოთეოზს უკავშირდება. შეძღვომ, ის წანარების გაქრობასთან ერთად ქრება, სახეს იცვლის. რა შეიძლება ითქვას? რასაკვირველია, პირდაპირი არგუმენტი რისაზე მტკიცებისა არ არსებობს. ძალაუნებურად მოდის აზრი ამ ტოპონიმის დაკავშირებისა წინარებერძულ (ანუ პელასგურ-იბერიულ)³ ღვთაება ჰერასთან, რომელიც სხვადასხვა „ფუნქციასთან“ ერთად ქორწინებისა და ცოლ-ქმრული სიყვარულის ღმერთქალია, ფეხმძიმეთა და შშობიარეთა მფარველი. მასში უბიწოდ, ყვავილთა მტვრის ჩასუნთქვით ჩაისახა არესი. ჩვენ ეს უკანასკნელიც გვინტერესებს, მაგრამ მანამდე ხაზი უნდა გაესვას ერთ გარემოებას, რომ „ჭერ“ ფუძე მონაწილეობს ისეთი სახელების წარმოქმნაში, როგორცაა „ჭერაკლე, ჰერმესი, ჰერმონი, ჰერო (ტროას მეფის პრიამოსოს ქალიშვილი), ჰეროსი“. ყველა მათგანი წინარებერძული ან მცირეაზიური წარმოშობისაა. განსაკუთრებით საინტერესოა ჰერმას სვეტი, რომელიც ლიტერატურაში ფალოკულტად არის გააზრებული⁴. ამ სვეტს, რომელზედაც ზან თვითონ წვეროსანი ჰერმესი იდგა, თავზე მამრობითი სქესის ნიშანი ჰქონდა. ასეთი სვეტები ყოველ ათას ნაბიჯზე იდგებოდა. ვფიქრობ, „ჭერ“ ძირიანი სახელები და ტოპონიმიკა, რომელიც, ალბათ, საერთო იყო მცირე აზიასა და მის ჩრდილო-დასავლეთში მცხოვრები ტომებისთვის, სწორედ ამ უკანასკნელთ უნდა მოეტანათ აღმოსავლეთ საქართველოში. საინტერესოა ქალღმერთ ჰერას ერთ-ერთი იპოსტასიც, სადაც ის ზარისთვალეობა და ძალაუნებურად ალბანეთსა და ხარის კულტთან ვაბრუნებს, ხოლო მოგვიანებით ტოპონიმ „კამბეჩოვან“-საც უკავშირდება. შესაძლოა „ჭერები“ წანარული (ჰანური) ტომების ერთი სახელიც იყო, თუმცა ამის შესახებ

¹ რ. შენგელია. დასახ. ნაშრომი

² მიქელაძე დასახ. ნაშრომი

³ მთილოლოგიური ლექსიკონი. შეადგ. ნოდარ გაფრინდაშვილმა, თბილისი, 1972 წ.

⁴ იქვე

არსებული ლიტერატურა დუშს. არგონავტიკა აიეტის სასახლის მახლობლად არეისის ჭაღის არსებობას მიუთითებს. ეს არ უნდა იყოს შემთხვევითი. ჰერაში უბნოდ ჩასახული ომის ღვთაება, რომელიც ხშირად ამადონების წინაპრად თვლიან, მამაკაცური ძალის, უძლეველობის, სასტიკი ომის პერსონიფიკაცია და რასაკვირველია, ოქროს საწმისის შესანახად არეისის ჭაღა შესაფერი ადგილი იქნებოდა. აღსანიშნავია, რომ საბერძნეთში არცერთი ტოპონიმი უკავშირდება არეისს. როგორც ჩანს, ის უცნოა ბერძნებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ ჰომეროსი მას ახსენებს. თუმცა, — მხოლოდ ჰომეროსი.¹ სამაგიეროდ, არეისი კოლხეთშია. ჩნდება სახელი არეთაც (არეთა კაპადოკიელი), რომელიც შესაძლოა ომის ღვთაებას უკავშირდებოდეს. ლევან ჭილაშვილი თავის ფუნდამენტურ მონოგრაფიაში² არეისს შესახებ აღნიშნავს, რომ საქართველოში ხუთი არეშია: „ერთია ქერეთში — თანამედროვე მ. მთისძირი (ყვარლის რ-ნი), მეორეა რუსეთში, მესამე ჯავახეთის არეში, მეოთხე — არშა არავჯის ხეობაში და მეხუთე შირვანის არეში (აზერბაიჯანის სსრ, ფიზულის რაიონში)“. შეიძლება დავუმატოთ ქალაქი არიშიც, რომელიც ეკვიპტეში მდებარეობს³. ამის შემდგომ მკვლევარი ცდილობს, ეს ტოპონიმი არაბული ზმნით „არა-შა“-თი ახსნას, რაც კარავს, ბანაკს კი არ აღნიშნავს, არამედ — „კარავი აავო“, „ბანაკი დასცა“ და ა. შ. თავად ზმნის ტოპონიმად ქცევა, ჩემი აზრით, საფუძვლიანობას მოკლებულია. შემდგომი მსჯელობა ემყარება იმას, რომ ამ დროს (IX საუკუნეში) თითქოსდა არაბთა განსაკუთრებულ მძლავრობას ჰქონდა ადგილი საქართველოში. ვფიქრობ, ეს სერიოზული, სტრატეგიული ხასიათის გადაცდომაა სიმართლიდან. IX საუკუნეში საქართველოსად მიღწეულ ადმოსავლეოში, ბაგრატიონთა გამეფებდან მოყოლებული, იწყება სწორედ ქართველთა მძლავრობა და არაბთა გაკლენის შესუსტება. ამიტომაცაა გახშირებული ბრძოლები და არაბთა მხრიდან გაასკეცებული მცდელობები — არ დაკარგონ ნომინალური უფლე-

ბები მაინც. ასეთ სიტუაციაში ჭეფი ერთნატი-რი არაბული წარმოშობის ტოპონიმის⁴ გრძელდროულად გაჩენა აზრს მოკლებულად მიმაჩნია. თუ მძლავრობაზეა ლაპარაკი, IX საუკუნეში აღმოსავლეთ საქართველოში და კერძოდ, კახეთში წანარების პოლიტიკური და კულტურული ზეგავლენის პიკზე შეიძლება ვილაპარაკოთ. ამდენად, არეის/არეში, არიში, არშა-ს გაჩენა სრულიად ლოგიკურია. ის არავითარ კარგებს, ტახტებსა და ბანაკებს კი არა, ძველთაძველ, სისხლში და ძვალში გამჯდარ მეომრულ სულს უკავშირდება. ხუთივე არეში/არშა გეოგრაფიულად წანარების გაკლენის სფეროებს ზუსტად ემთხვევა. „სან“-ის „შან“-ით ჩანაცვლება ზანურისთვის სრულიად ბუნებრივია, მითუმეტეს, რომ „-იშ“ სუფიქსი, როგორც კარგად ვიცით ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანია, რაც ტოპონიმების წარმოქმნისას ჩვეული მოვლენაა. საერთოდ, ერ//არ ძირიანი სიტყვები განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია და მათი კვლევა ჩემი აზრით, ბევრ საინტერესო დასკვნამდე მიგვიყვანს. მაგალითისათვის მოვიყვან რამდენიმე სიტყვას ალ. ლონტის ლექსიკონიდან⁵: არაწი — ინგილოურად ღვინის ჭურჭელია; არიში — ზემორაჭულად ურმის ზედა ნაწილის გვერდები; არსილი — ფშაურად შნობა, გერგოლი, უნარი, მოსაზრება; არუნა — მესხურად ერქვანია (! - რ. შ.); არურუ — ქართულად და ფშაურად ძილისპარულია და სხვ. ამ ერთი შეხედვით დაუკავშირებელ ჩამონათვალში მე გარკვეულ შინაგან ლოგიკას ვხედავ, თუმცა ამის შესახებ სხვა დროს ვისაუბრებთ.

IX საუკუნის კახეთში ოთხი საერისთაო იყო, აქედან ორი ალაზნისგაღმა იყო და მათ შტორისა და მაჭის საერისთაოები ერქვათ. ლ. ჭილაშვილის მიხედვით: „შტორის ზევიდან ვიდრე მაჭამდე შტორის საერისთაო მდებარეობდა, მაჭის საერისთაო კი მაჭის ზევიდან ვიდრე შაკიზამდე (ჩათვლით)“. ამგერად, ყურადღებას იქცევს ორი ტერმინი მაჭი და შაკიხი. ეს უკანასკნელი ხი//ხე-თი დაბოლოებულ ტოპონიმების ეგუფს მიეკუთვნე-

¹ მთოლოგიური ლექსიკონი. შეადგ. ნოდარ გაურინდაშვილმა, თბილისი, 1972 წ.

² ლ. ჭილაშვილი. არეში, თბილისი, 1991 წ.

³ ალ. ლონტი. ქართულ კილო-თქმათა ლექსიკონი, თბილისი, 1984 წ.

⁴ ლ. ჭილაშვილი. დასახ. ნაშრომი

ბა, რაზეც საუბარი უკვე გექონდა. „მაჭი“ - კი აშკარად შვეშეთ-აჭარის და მიმდებარე რეგიონის ტოპონიმებთან ამკლავნებს ნათესაობას. მაგალითისთვის: აჭა, აჭისწყალი, მაჭახელა და სხვა, რასაც, ვფიქრობ, „ჭა“-ძირიან და წყალთან (წყლის ღვთაებასთან) დაკავშირებულ ტერმინებთან მივყავართ. „მან“ წინსართი - კი, როგორც ცნობილია, წარმოშობის მიმანიშნებელია და მისი გამოჩენა ტოპონიმში სრულიად ბუნებრივია (შდრ. არგვეთი - მარგვეთი, მარგველი; ვერისი-მეგრელი; აჩაბეთი-მჩაბელი და ა. შ.).

და ბოლოს, კახეთი და კუხეთი. კვლავ ფუძისეული „ხანია“ თვალშისაცემი.

ივ. ჯავახიშვილი ასურულ ლურსმულ წარწერებზე დაყრდნობით კახეთის უძველეს მოსახლეობას „კასკ-კასკაია“-სთან აკავშირებს, რაც ბერძენი ისტორიკოსების მიხედვით „კოლხოი“-სთან იგივეა. მე მგონი, აქ ბერძენი აზრობრივ პარალელს აუღლებს. კასკები, ალბათ, კოლხური ტომი იყო, მაგრამ მაინც თავისი სახელი ჰქონდა, რაც შემონახულია კიდევ კაქსა და კაკ-ელისენის ტოპონიმებში.

საინტერესოა, რომ სწორედ ამ რეგიონშია ტოპონიმი „კახი“ და არსად სხვაგან. რაც შეეხება „კუხს“, მისი რეკონსტრუქცია ივ. ჯავახიშვილის მიხედვით იგივე კასკი/კასხხ/კოსხის მიხედვით უნდა მოხდეს. „კუხეთისადმი“ ამ მიდგომით (ზანური „ხე“ ბოლოსართის აქტივაციით და ამავე წარმოშობის წანარული ტომების კულტურულ-ენობრივი ექსპანსიის აღიარებით) შეიძლება მოეძებნოს ახსნა კლარჯეთში გამეფებულ ამოტ კუხის ზედწოდებას. სხვა კავშირს ალახნის მარჯვენა სანაპიროსთან, კლარჯელი მეფისას, ვერ ვხედავ.

ყურადღებას იქცევს ზედლის მოტანილი ცნობაც, რომ საინგილოში საზედაზე ქვევრს დადამას უწოდებენ. „დადამა“ დადა-სი, დადა-ს კუთვნილებას ნიშნავს ზანურად. გრამატიკული ფორმა ზანურია. დადა, დადა ზანური ტომების წარმართულ პანთეონშია და მას ქრისტიანობის პერიოდშიც დიდხანს სიცოცხლე ეწერა, რადგან სამეგრელოს მთავარ-

თა თანამდებობრივ ტერმინად იქცა. დადიანების გარდა ის დადემქელიანების გვარშიც აისახა. დადემ-ქელი დადიანის ხელს ანუ მოხელეს ნიშნავს. მართლაც დადემქელიანები ისტორიის უმეტეს მონაკვეთზე დადიანებს ემორჩილებოდნენ. სვანეთში დღესაც ერთ-ერთ გამორჩეულ მთას დადაში ჰქვია. როგორც ჩანს, წარმართულ დადას, რომელიც ახალ ერაში „გაქრისტიანდა“, ღვინოს სწირავდნენ და ეს აისახა კიდევ ინგილოთა ყოფაში.

კახეთ-პერეთში არსებული ეკლესია-მონასტრების დიდი ნაწილი VIII-IX საუკუნეებშია აშენებული. ეს პერიოდი წანარების პოლიტიკური ჰეგემონიის პერიოდს ემთხვევა. საინტერესოა გამარჯანიშვილის მიერ მოწოდებული პარალელები ამ პერიოდის პერეთის და დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის, ვერისისა და სხვა) არქიტექტურულ ძეგლებს შორის.

ლექართის ეკლესიის (VIII-IX) არქიტექტურული „უშუალო პარალელები ცნობილი ისტორიული საქართველოს პერეთისათვის უშორეს პროვინციაში (-?!-რ.შ.) - აფხაზეთის სამეფოში. ეს IX-X ს.ს. ეკლესიათა ჯგუფი - მოჭეი, ლიხნე, ანაკოფია, ხოლო ბიჭვინთა (X ს.) და ანაკოფია აღწერილი ეკლესიის (ლექართი-რ.შ.) ნამდვილ ანალოგებს წარმოადგენენ. გეგმის ... გადაწყვეტა გეხვდება თბილისის მეტეხის ტაძრის ძველ ფენაში (X-XI ს.ს.) და უფრო გვიან გელათში.“¹ გ. მარჯანიშვილი საინტერესოდ მიმოიხილავს ამ ძეგლებს, მათი აგების თანმიმდევრობას და წრეს კრავს. იგი ზედგზითის ეკლესიის „უცნაურ“ კომპოზიციას მსგავსებას ტაო-კლარჯეთის ძეგლთა გარკვეულ ჯგუფში უძებნის. ასევე ფერი-ყალას „ეს თავისებური ეკლესია ანალოგს ვერ პოულობს ქართულ ხუროთმოძღვრებაში, თუმცა გარკვეული მსგავსება შეინიშნება საქართველოს მეორე ნაპირას, შავი ზღვისპირეთში აგებული დრანდის ტაძართან...“². საფორტიფიკაციო მნიშვნელობაც თითქოსდა ერთი მიზნით და პარალელურად მიდიოდა: „საინგილოს დიდი კედელი“ და „აფხაზეთის დიდი კედელი“, რომლის მოსახ-

¹ გ. მარჯანიშვილი. დასახ. ნაშრომი

² იქვე

ლეობას მთიულებისგან იცავდა თითქმის ერთდროულად XVI-XVIII სს - აშენდა.

საინგილოში დღესდღეობით აღარ დარჩა ხალხური არქიტექტურის, ტრადიციული საცხოვრებლის ტიპური ნიმუშები, მაგრამ გ. მარჯანიშვილს მოტანილი აქვს ვრცელი ციტატები აპოსერბსკის, ზ. ედილის, მ. ჯანაშვილის, ი. ადამიას ნაშრომებიდან. მასალის გაცნობა ფიქრებს აღძრავს. გააკეთებ ზოგიერთი მათგანის ციტირებას:

ა. პოსერბსკი: „...ყოველ სახლთან მეტ-ნაკლებად ვრცელი ეზოა, რომელშიც აუცილებლად წყაროსთვის თხრილია გაყვანილი; ეზოში რბილ ბალახზე აუცილებლად იზრდება რამდენიმე ღვინის, თუთის ან კაკლის ხე...“

დავამატებდი, რომ წყლის ეს არხი ყოველთვის ღობეს მიყვებოდა (დას. საქართველოში) და ეზოში შემოსვლა პატარა ბოგირითა და ჭიმჭით ხდებოდა. „ჭიმ-ჭარი“ კი მხოლოდ ასე აიხსნება - ჭის/წყლის კარი.

ანალოგიური აღწერილობები აქვს ზ. ედილსა და მ. ჯანაშვილს. ი. ადამია წერს: „...ცენტრალური ეზო დაფარულია სპეციალურად შერჩეული ჯიშის ხავერდოვანი მწვანე ბალახით (...). ასეთნაირად მოწყობილი ეზო მთელ ფართობზე გაშლილ მწვანე ხალიჩას მოგვაგონებს...“

კარ-მიდამოს მთავარი ელემენტი „უძლიან-აყარიანი“ საცხოვრებელი სახლია. ეს ქართული „დარბაზის“ გვეგებს უახლოვდება, მაგრამ მისი გაჩენა ფუნქციურად დაკავშირებულია შუა-ცეცხლთან.

„აყარი კერის თავზე ჭერში მოწყობილი კამლის გასასვლელი ღიობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია“.

„აყარიანი სახლის გარეგნული სახის ძირითადი ელემენტია ორი სიმეტრიულად მდგომი სვეტით სამ ნაწილად დაყოფილი ფრონტალური სიბრტყიანი ღია დერეფანი, იგი მთელი ფასადით მიმართულია მწვანე ეზოსკენ...“

„ი. ადამიამ ყურადღება მიაქცია ერთ მეტად საინტერესო გარემოებას: შედარებით მშვიდობიანი ცხოვრების დამყარების შედეგ

თითქოს უეცრად გაჩენილი აყარიანი სახლი აღნაგობით ძალიან ახლოს დგას დასავლურ-ქართული საცხოვრებლის ტიპთან. მეტიც, დასავლეთ საქართველოს მოგვაგონებს მთლიანად კარ-მიდამოს დაგეგმარების ხასიათიც.“¹

ვფიქრობ, ლოგიკური დასკვნაა და ყველაფერი ეს კიდევ ერთხელ ამგვრებს ჰიპოთეზას წინარების (ჭანარების, ჭანების) დასავლეთ საქართველოდან რაღაც ერთჯერადი, დიდი მიგრაციის შესახებ. ორიოდე სიტყვით მინდა შევეხო რამდენიმე გვარ-სახელს.

„ჭან“-ისა და „ჯან“-ის მონაცვლეობა ქართულ მეტყველებაში შემჩნეული მოვლენაა. პინგოროფვა ჯამბაკურ-ორბელიანებს გვარის პირველი ნაწილის წარმოშობას ჭანებთან აკავშირებს და ასეთ რეკონსტრუქციას აკეთებს: ჭან-ბაკურიან-ორბელიანები. ლაზთა ბოლო ბელადი, რომელიც თავისუფლებისთვის იბრძოდა ჯანიკლი ალი ფაშად იწოდებოდა. ჯანიკლი კი ერთხმად „ჭანიკლი“-დ იქნა მიჩნეული ანუ ჭანიკლი, ე. ი. ჭანიკიდან, ჭანეთიდან. ვფიქრობ, გარკვეულ გვარ-სახელებში „ჯან“-ის გაჩენა ისევ და ისევ „ჭან“-დან უნდა მოდიოდეს: ჯანაშვილი, ჯანიკაშვილი, ჯანბერიძე, ჯანაშა, ჯანიაშვილი და სხვა.

საინტერესოა ჭავჭავაძეთა გვარის წარმოშობაც, რომლის რეალური ახსნა ჯერ-ჯერობით არავის მოუცია. ჩემს ხელთ არსებული მონაცემებით ჭავჭავაძეთა ორი შტო არსებობს ილია - გრიგოლისა და ალექსანდრე - გარსევანისა. პირველი შტო ადრეა აყვანილი თავადის რანგში და მათ წარმოშობას აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთთან, კერძოდ ფშაველან ფიქრობენ, მეორე შტოსაც ამავე წარმომავლობას მიაწერენ (უფრო დაბეჯითებით) და მათი „გაჭავჭავაძება“ გარსევანიდან იწყება და ერეკლე II ხელდასმით მოხდა. ფაქტია, ორივე შტო მთიდანაა და ორივეს, მიუხედავად, მათ შორის ნათესაობის პრაქტიკული არ არსებობისა, ერთი გვარი მისცეს. რას უნდა ნიშნავდეს ძირი „ჭავჭავი“. უცვლელია, რომ ის სახელცვლილი ფორმითაა მოსული ჩვენამდე.

ჭანბაკურიან-ორბელიანებისა არ იყოს, მეც

¹ გ. მარჯანიშვილი, დასახ. ნაშრომი

მსგავსი ახსნისკენ გადავიხარე. თუ ჩათვლით, რომ „ჭავჭავი“ „ჭანჭავის“ სახეცვლილებაა, საჭიროა ეს უკანასკნელიც გაიშფოროს. „ჭან“ სატომო სახელია, ფაქტია, ხოლო „ჭა“ წყლის აღმნიშვნელი სიტყვაა, ჭავი/ჭავი/ჭაავა წყლის პირას მცხოვრებ (წყლისპირიდან მოსულ) ჭანს უნდა ნიშნავდეს. დასავლეთ, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში და ქართლშიც ბევრი ტოპონიმია ამ ფუძის შემცველი: ჭანჭათი – სოფელი ლანჩხუთის რაიონში; ჭანჭახა – სოფელი გორის რაიონში (აქ ყურადღება უნდა მიექცეს ხა//ზე სუფიქსს, რაც, როგორც უკვე ვცდილობდი, დამტკიცებინა წანარული (ზანურნიხული) უნდა იყოს; ჭანჭახი – მწვერვალი, მყინვარი და მდინარე რაჭაში, კავკასიონის მთაგარე ქედზე (აქ უფრო რეალურია რელიგიური მოტივი - „ხე“ – ადგილის დღვის, ღვთაების აზრით); ჭანჭახი – მთა უკვე არსიანის ქედზე, აჭარასა და მესხეთს შორის; ჭანჭახოვანი – ხეობა ჩაღმა თუშეთში და მდინარე აქვე – ჭანჭახოვნის წყალი. თოვლიანი მთა – წყლის მშობელი.

სრულიად ნათელია, რომ „ჭანჭა“ ფრიად გავრცელებული ფუძეა ტოპონიმებისათვის და ის, უეჭველია, ჭანური, ზღვისპირული სამყაროდან მოდის. მისი გავრცელების არეც მნიშვნელოვანია – თითქმის მთელ საქართველოში. ჩემთვის ვგელაზე ნიშანდობლივი მაინც თუშეთში ამ სახელწოდების ხეობის არსებობაა, რაც აღმოსავლეთ კავკასიონზე მის გავრცელებას მოუთხოვს. ვფიქრობ, ჭავჭავაძეთა გვარის წარმოშობაც ამას უნდა უკავშირდებოდეს. ჭავჭავაძეთა საგვარეულო გერბზე

გამოხატული სანაოსნო ღუზა მათ ზღვასთან კავშირზეც უნდა მიუთითებდეს.¹ ნათელია, რომ იგივე ფუძე აქვს ჭავჭახიძეთა გვარს, ოღონდ ის სხვა კუთხეში, ალბათ, მცირედ მაინც, განსხვავებულ დროშია წარმოშობილი და ბგერათმონაცვლეობაც აქ თავისებურად მოხდა: პირველი მარცვლის „ნარ“-მა ბოლოში გადაინაცვლა.

აღიარებული ფაქტია ქაჩიბაძეთაგან ისეთი ძლიერი ფეოდალური გვარების წარმოშობა, როგორიცაა ბარათაშვილები, ამირეჯიბები და ორბელიანების ერთი შტო. თუმცა, არისტოკრატიულ გვართა მიგრაციები ჩვეული მოვლენა იყო და ეს რაიმეს არგუმენტად არ გამოდგება.

საინტერესოა, რომ გუდარების (ამ ტერმინს უკვე შევეხეთ) ამწმენულად ტაძრის ეპიგრაფიკაში ვინმე ჭიჭა ფორიძე მოიხსენიება. ეს გვარი ამჟამად ზანურ ძირებს შეიცავს. საერთოდ, საინტერესოა კახეთში გავრცელებული ჭიჭა/ჭიჭე ძირიანი გვარსახელები: ჭიჭიაშვილი, ჭიჭიბოშვილი და ტოპონიმები – ჭიჭახევი და სხვა. ხვესურეთში წანარულ კვალზე შეიძლება მიუთითებდეს. იქ გავრცელებული გვარები არაბული (არაბა-ზანურად ურემია); ჭინჭარული – ჭა//ჭის გამოჩენა უკვე ზემოთქმულთან ვეაბრუნებს, ხოლო გვარი მეგრულაური, ალბათ, კომენტარს არ საჭიროებს. ეს გვარები ხვესურეთში ძირითადია.

წანარების წარმოშობის, მათი მიგრაციის და ისტორიული როლის შესახებ ძალიან ბევრი რამ არის დასაზუსტებელი და გასარკვევი. ჩემს მიერ წარმოდგენილი ჰიპოთეზური მოსაზრებები, იმედია, კატეგორიულ ტონს მოკლებული იყო.

¹ საერთოდ, ჭავჭავაძეთა გვარი უაღრესად საინტერესოა პერალდიური თვალსაზრისით. მისი გამომდინარე ბევრ კითხვასა და პასუხს მოიტანს ერთად.

იბერაბორ იუსტინიანე მეორის დღეობა უცხოში ქართული დიდგონება ვარაზ-ბაჰური

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე უცხო ქვეყნის სამსახურში ათასობით ქართველმა გამოიჩინა თავი, მაგრამ, მათგან, ჩვენ მხოლოდ მცირე ნაწილის შესახებ გვაქვს ცნობები. ერთ-ერთი ასეთია ვარაზ-ბაკური. ვარაზ-ბაკური, რომლის შესახებაც ქვემოთ მექნება საუბარი, ერთ-ერთი იმ ქართველთაგანია, რომელიც ბიზანტიის იმპერიის სამხედრო ასპარეზზე დაწინაურდა.

უცხო ქვეყნის სამხედრო, საეკლესიო ან პოლიტიკურ ასპარეზზე ქართველს რომ თავი გამოეჩინა, იგი წარმომავლობით, ნიჭით, სიჭველე-უაჯაკობით და, თუ გნებავთ, გარეგნული შესახედაობით გამორჩეული უნდა ყოფილიყო. ჩვენ ბიზანტიის იმპერიაში მოღვაწე არაერთი ასეთი ქართველის სახელი ვიცით. მათ შესახებ ცნობებს, როგორც ძველი ქართული, ისე უცხოენოვანი წყაროები გვაწვდიან.

მიუხედავად იმისა, რომ ბიზანტიელ ავტორებთან მნიშვნელოვანი ცნობებია იუსტინიანე მეორის დიდგონელის - ვარაზ-ბაკურის შესახებ, მეორე მხრივ იმპერატორ იუსტინიანე II-ის თანადროულად, ძველი ქართული წყაროები ქართლის ერისმთავართა შორის ასახელებენ ვარაზ-ბაკურს ბიზანტიური საკარისკაცო ტიტულით. ბიზანტიელი დიდგონელის - ვარაზ-ბაკურის შესახებ ქართული წარმომავლობით ქართველ მკვლევართაგან დღემდე არავინ დაინტერესებულა.

უცხო ქვეყანაში მოღვაწე უცხოში ქართველის გამომჩურვებას ქართული საზოგადოება

ყოველთვის დიდი ინტერესით ზედგზობდა. ასე იყო 1959 წლის 9 აპრილს, როცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საჭაროსნდომანზე აკად. კ. კეკელიძემ IV ს. რომის იმპერიაში მოღვაწე ევაგრე იბერიელის შესახებ წაიკითხა მოხსენება. ამ მოხსენების შესახებ იმ ხანად დოცენტმა ტ. რუხაძემ გამოხმაურებები დაბეჭდა „ლიტერატურულ საქართველოსა“ (1959 წ. 17 აპრილი, „ქართველი მწერალი მე-4 საუკუნისა“) და „კომუნისტში“ (1959 წ. 24 მაისი, „ბურუსში შეპირილი ნათელი“). თვით ბატონი კორნელი კი ევაგრე იბერიელის შესახებ წერდა: „არაა გასაკვირი, საბას ლავრაში თავშეფარებულ ქართული კოლონიის ერთ-ერთი წარმომადგენელი მისი მამასახლისი რომ გახდა. ეს არაა პირველი მაგალითი, როდესაც ესა თუ ის ქართველი, ნებით თუ უნებლიეთ უცხოეთში მოხვედრილა, იმდენად შეზრდილა იმ ეროვნებას, რომელშიც მას უცხოვრია, რომ მეტად თვალსაჩინო მოღვაწე გამხდარა ამ ეროვნების კულტურული, კერძოდ, საეკლესიო ცხოვრების ასპარეზზე“. ამის შემდეგ კ. კეკელიძე გულდაწყვეტით დასძინა: „რამდენი გამოჩენილი მოღვაწე მიუცია პატარა საქართველოს დიდი ბიზანტიისათვის, განსაკუთრებით კულტურის დარგში, რომელთა ქართველობა ყოველთვის არც თანამედროვეთათვის იყო აშკარა და არც დღევანდელი დიდგონიერი შოენისტური მეცნიერებისათვის არის ადვილად დასაჯერებელი“ (სეტიუდები...“, ტ. VI. ასეთივე სი-

ტყეებს წერდა კ. კველიძე 1947 წელს, როცა მარტვირის ქართული წარმომავლობა დაამტკიცა. „ლიტერატურული ძიებანი“, III, 1947, გვ. 270).

ბატონი კორნელის ასეთი გულდამწველი სიტყვები სწორედ ვარაზ-ბაკურს შეეფერება. იგი იმპერატორ იუსტინიანე II-ის ერთ-ერთ გულუბნას შეეწირა – 711 წლის 11 დეკემბერს, იუსტინიანე მეორესთან ერთად, სიკვდილით დასაჯეს.

რა მასალა იმის დასამტკიცებლად – ქართლის ერისმთავართა რიგებიდან ცნობილი ვარაზ-ბაკური და იმპერატორ იუსტინიანე მეორის დიდმოხელე – ვარაზ-ბაკური იდენტური პირები რომ იყვნენ?

უპირველეს ყოვლისა ის, რომ ქართულ წყაროებში ქართლის ერისმთავრად დასახელებული ვარაზ-ბაკურიც VII ს. მეორე ნახევრის მოღვაწე ჩანს. ასევე, მისი ბიზანტიური ტიტული – „პაპა პატრიკიოსი“; ბიზანტიელ ავტორთა თეოფანე ქამთაღამწერლისა (გარდ. 818 წ.) და ნიკიფორე კონსტანტინოპოლელის (გარდ. 829 წ.) ცნობები; აბასთუმნის ეკლესიის ჯვრის კვარცხლბეკის, სამშვილდის სიონის საამშენებლო, ატენის სიონის სტეფანოზ მამფალის ფრესკული და გრაფიტული წარწერების მონაცემები.

დასახელებული ეპიგრაფიკული მასალიდან ამკვრად განსაკუთრებით საინტერესოა აბასთუმნის წარწერა. ამ წარწერაში მოხსენიებული „მესტინიანე მეფე“ მკვლევართა საერთო მითითებით, სწორედ იუსტინიანე მეორეა. იგი საქართველოს ისტორიაში კარგად ცნობილი იმპერატორ ჰერაკლეს (610 – 641 წწ.) დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი იყო. იუსტინიანეს 685 – 695, 705 – 711 წლებში ეპყრა საიმპერატორო ტახტი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აბასთუმნის წარწერას სამართლიანად ათარიღებენ 685 – 711 წლებს შორის ამოკვეთილად (ნ. შოშიაშვილი). წარწერა იქვე მოხსენიებული არშუშა პატრიკიოსის მოსახსენებლად მიჩნეული, მაგრამ თუ წარწერის შინაარსს ჩაუვყვირდებით, „მესტინიანე მეფისა ზე“ „ნათესავთა შორის“ „ღმრთისაგან განდიდებული“ პიროვნება, რომლის დაკვეთითაც წარწერა იქნა ამოკვეთილი, არშუშა პატრიკი-

ოსი არაა. პირიქით, „მესტინიანე მეფისა ზე“ განდიდებულ და „ქრისეპულუს ციხესათა ბოძებით“ გახარებულ პიროვნებას არშუშა პატრიკიოსის ბრძანებით აღუმართინებია აბასთუმნის ეკლესიის ჯვარი, მისი და მის ძმათა სალოცავად და მეოხებისათვის. აქ თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ქართლის ერისმთავართა სიებში ვარაზ-ბაკური არშუშას შემდეგ იხსენიება, მაშინ აბასთუმნის წარწერაში იმპერატორ „მესტინიანესა“ და არშუშა პატრიკიოსის გვერდით წარწერის ნაკლებად ადგილას, სწორედ ვარაზ-ბაკურის სახელი უნდა აღდგეს. არშუშა და ვარაზ-ბაკური ძმები გამოდიან. ვარაზ-ბაკურს ძმასთან ერთად იხსენიებენ ზემოდასახელებული ბიზანტიელი ავტორებიც.

ჩვენი მკვლევრები აბასთუმნის წარწერაში არსებულ ქარაგმას „ქრპლს“, სამართლიანად აღადგენენ, როგორც „ქრისეპული“ და იუსტინიანე მეორის დიდმოხელე – „ღმრთისაგან განდიდებული“ პიროვნება (ამ შემთხვევაში ვარაზ-ბაკური), წარწერის თანახმად, „ქრისეპულუს ციხესათა“ ბოძებით იყო განდიდებული. ამ ციხეზე საუბრისას, აქვე ისმება კითხვა – რას ნიშნავს ციხის სახელი, სად მდებარეობდა იგი?

მკვლევართა საერთო მითითებით, ციხის სახელში ახლანდელ ადიგენის რაიონში მდებარე „ოქროს ციხე“ იგულისხმება და „ქრისეპული“ მის ბერძნულ თარგმანს წარმოადგენს. მაგრამ, რადგან არცერთი ძველი წყარო X ს. წინა ხანაში „ოქროს ციხეს“ არ იცნობს, პროფ. პ. ზაქარაიას თანახმად კი, „ოქროს ციხე“ XIII ს. დასასრულს ან XIV ს. დამდგეს იქნა აგებული, ჩემს წინაშე დაისვა საკითხი – იუსტინიანე მეორის დიდმოხელე ვარაზ-ბაკურმა ქრისეპულუს ციხე იმპერიის ტერიტორიაზე ხომ არ მიიღო?

რაც შეეხება სამშვილდის სიონის საამშენებლო წარწერას, მასში ვარაზ-ბაკური ამ ტაძრის მშენებლობის დამწყებადაა დასახელებული. როგორც წარწერა გვაუწყებს, მშენებლობა მას კონსტანტინე მეფის მეოცე წელს დაუწყია. ჩემი გამოკვლევით, „კონსტანტინე მეფე“ იუსტინიანე II-ის პაპა – კონსტანს II-ა (641 – 668 წწ.), რომლის აღმოსავლურმა პოლიტიკამ საშუალება მის-

ცა ბაგრატიონთა სახლის წარმომადგენლებს დაახლ. 682 წლიდან ხელახლა დაეკავებინათ ქართლის ერისმთავრის ტახტი. მისი ზეობის მეოცე წელი (661) კი დიდად გახმაურებული იყო აღმოსავლეთში „ქართველთა ქვეყნიდან დაწყებული ინდოეთამდე“ (მოვსეს კალანკატვაცი). ტაძრის მშენებლობის დაწყების შემდეგ ვარაზ-ბაკური იმპერიის სამსახურში შესულა. როგორც ქართული წყარო მიუთითებს, ბიზანტიის იმპერატორთა რელიგიური პოლიტიკის მხარდასაქერად მასვე „მოუქცევია“ (ე. ი. ქალკედონის მრწამსზე გადაუყვანია) გარდაბანელნი.

ვარაზ-ბაკურის ბიოგრაფიისათვის არანაკლებ საინტერესოა ატენის სიონის წარწერები. ატენის სიონის ფრესკულ წარწერაში დასახელებული სტეფანოზ მამფალი ის პიროვნებაა, რომელმაც 711 წელს, ვარაზ-ბაკურის სიკვდილით დასჯის შემდეგ, დაიკავა ქართლის ერისმთავრის ტახტი. ამავე ტაძრის გრაფიტული წარწერიდან ჩანს, რომ მან „გვირგვინი“ 711 წლის დასასრულს საიმპერატორო ტახტზე ასული ვარდანისაგან მიიღო.

„ქართველთა და მეგრელთა ერისთავთ-ერისთავთა უფალმა“ – სტეფანოზ მამფალმა 711 წლის დასასრულს დაიკავა ქართლის ერისმთავრის ტახტი, დაახლ. 682 წელს ქართლის ერისმთავრის ტახტზე ასული ნერსე I ბაგრატიონი კი 689 წელს ჩრდილოეთიდან შემოჭრილ ხალხებთან ბრძოლაში დაღუპა (ქართლიდან ეგრისში გაქცეული სტეფანოზ II ფარნავაზიანის ძე – არჩილ II მხოლოდ 731 წელს გადმოვიდა ქართლში), 689 – 711 წლებში ქართლის ერისმთავრის ტახტი, ქართული წყაროების ცნობებიდან გამომდინარე, არშუშა კურაპალატს, შემდეგ კი ვარაზ-ბაკურ აპაბ პატრიკიოსს უნდა სჭეროდა. მათი იმპერიის სამსახურში ყოფნის გამო ქვეყანას სტეფანოზ მამფალი განაგებდა. სტეფანოზ მამფალს რომ ნერსე I-ის დაღუპვის შემდეგ ოფიციალურად დაეკავებინა ერისმთავრის ტახტი, მის სახელზე ამოკვეთილი ფრესკული წარწერა ამის შესახებაც მიუთითებს.

ახლა, რაც შეეხება არშუშასი და ვარაზ-ბაკურის ტიტულებს. არშუშა აბასთუნის

წარწერაში პატრიკიოსის, ხოლო მოქცევა მამფალისაა – „ში კურაპალატს – ტიტულს იხსენიება. ამიტომ ქვემოთ კურაპალატის რაობასაც შევხებით. „კურაპალატის“ ბიზანტიურ საკარისკაცო ტიტულს ადრებიზანტიურ ხანაში იმპერიის ერთ-ერთი უმაღლესი პირი – სასახლის დაცვის უფროსი ატარებდა, VIII საუკუნეში კი ამ ტიტულს იმპერატორთა ოჯახის წევრებსა და უცხოელ ხელისუფალთაც ანიჭებდნენ. „კურაპალატის“ ტიტული ბაგრატიონთა სახლის არაერთ წარმომადგენელს ჰქონდა. რაც შეეხება ვარაზ-ბაკურის ტიტულს, აკად. ს. ყაუხჩიშვილის თანახმად, იმპერიაში პატრიკიოსობა უმაღლესი პატივი იყო და VII ს-ში მას იერარქიის უმაღლეს საფეხურზე მყოფ პირებს აძლევდნენ. პატრიკიოსის წოდება ორი კატეგორიისა იყო – ჩვეულებრივი და ისინი, რომელთაც პროკონსულის პატივი ჰქონდათ მინიჭებული. მათ „ანთუპატრიო კაი პატრიკიოი“ ეწოდებოდნენ. ვარაზ-ბაკურის ბიზანტიური ტიტული – „ანთიპატრიკი“ (ასე იწოდება იგი „ქართლის ცხოვრების“ ჩანართსა და სუმბატ დავითის-ძესთან. XI ს.). როგორც ვხედავთ, „ანთუპატრიო კაი პატრიკიოი“-ს ქართული გადმოცემაა („აპაბ პატრიკიოსი“, როგორც ჩანს, ამ ტიტულის დამახინჯებულ ფორმას წარმოადგენს).

ვფიქრობ, მკითხველი დამეთანხმება იმაში, რომ ვარაზ-ბაკურის სახელის მქონე, იმპერიის სამსახურში მყოფი პიროვნების მოღვაწეობა ქართველ მკვლევართა ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩენილიყო. ახლა მის შესახებ ვისაუბრებ. ქვემოთ, ვარაზ-ბაკურთან ერთად, რაღად იუსტინიანე II-ის შესახებაც შევხება თბრობა, ინტერესმოკლებული არ იქნება, მოკლედ შევხეხო იუსტინიანე II-ის პიროვნებას და იმ ვითარებას, რამაც განაპირობა ვარაზ-ბაკურის აღზევება, შემდეგ კი იუსტინიანესთან ერთად მისი დაღუპვა.

685 წლის სექტემბერში იმპერატორ კონსტანტინე V პოგონატის (წვეროსნის) გადაცვალების შემდეგ, საიმპერატორო ტახტი მისმა 16 წლის ძემ იუსტინიანე II-მ დაიკავა. იმპერატორობისას მან ღესპოტური ხასიათი გამოამჟღავნა. წარუმატებელი აღმოჩნდა

მისი საშინაო და საგარეო პოლიტიკა. ასეთ-
მა წარუმატებლობამ, რაც მთავარია, ტერ-
ორმა, რომელსაც ახალგაზრდა იმპერატორი
თავის ქვეშევრდომთა მიმართ ახორციელებ-
და, გამოიწვია ის, რომ იმპერატორობის
ათი წლისთავზე – 695 წლის დასასრულს,
იუსტინიანე II ტახტიდან გადააყენეს. ტახტზე
ცნობილი სარდალი ლეონტი ავიდა. უზურ-
პატორმა ლეონტიმ იმის გამო, რომ თვი-
თონ იუსტინიანე II-ის მამის კონსტანტინე
IV პოგონატის დროს აღმოსავლეთში წარ-
მატებული ლაშქრობებისას მოხვეჭა სახე-
ლი და კონსტანტინე IV-ის პატივისცემა ჭერ
კიდევ ჰქონდა, იუსტინიანეს სიცოცხლე შე-
უნარჩუნა. ბრძანა, მისთვის ცხვირი მოე-
ჭრათ (ამ დროიდან იწოდა იგი „რინოტ-
მეტად“), რაც ცხვირმოჭრის ნიშნავს) და
ყრიმში – ქ. ზერსონესში გადაასახლა.

იმპერიის კრიზისიდან გამოყვანა ვერც
ლეონტიმ და ვერც მის შემდეგ ტახტზე
ასულმა ტიბერიუს III-მ შეძლო. ზერსონეს-
ში მყოფმა იუსტინიანემ ეს ყველაფერი
იცოდა. მან ცოლად შეირთო ხაზართა ხა-
ნის ასული (ამ დროს იუსტინიანეს პირველი
მეუღლე გარდაცვლილი იყო) და ხანისავე
ნებართვით ტამანის ნახევარკუნძულზე, ძველ
ბერძნულ ქალაქ ფანაგორიაში დაიღო ბინა.
ტიბერიუს III-მ ხანს იუსტინიანეს გადაცემა
მოსთხოვა, მაგრამ იუსტინიანემ გაქცევა
მოახერხა, თავის თანამზრახველებთან ერ-
თად ნაგებით, ზერსონესთან ახლოს სიმიფ-
როს (ახლანდელი ქ. ბლაკლავა სევასტო-
პოლითან) მიაღწია. აქ შეუერთდნენ მას სხვა
თანამზრახველები, რომელთა შორის იყვნენ
ვარაზ-ბაკური და მისი ძმა. როცა ზღვის
გასწვრივ ცურვით იუსტინიანეს მცირე
ფლოტი მდ. დუნაის მიაღწა, ბულგართა
მეფე ტერვილს დახმარება სთხოვა, სანაცვ-
ლოდ საჩუქრებსა და ასულის მითხოვებას
შეპირდა. იუსტინიანე, ბულგართა ჯარისა
და თანამზრახველთა დახმარებით, 705 წელს
ხელმოკრედ დაეუფლა საიმპერატორო ტახტს.

იუსტინიანეს მიერ საიმპერატორო ტახ-
ტის ხელახლა დაუფლებაში, როგორც ჩანს,
იმდენად დიდი იყო ვარაზ-ბაკურის დამსახ-
ურება, რომ იუსტინიანე II-მ მას პრაქტი-
პატრიკიოსის მაღალი ტიტული უბოძა და

ოფსიციონის თემის (ეს იყო მარმარილოს
ზღვის სამხრეთით მდებარე სტრატეგოსის
ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი და ზღვისპირ-
რა კუნძულები) სტრატეგოსად დანიშნა. ამ
სამხედრო ერთეულის ჯარების სარდალი
იმპერატორის მცველი რაზმის უფროსიც
იყო და ლაშქრობათა დროს იმპერატორი-
სათვის გზის გაწმენდა-გამართვა, გასაჩერე-
ბელი ადგილის მოწყობა ევალებოდა.

გადასახლებაში მყოფი იმპერატორისად-
მი ვარაზ-ბაკურის ასეთი მხარდაჭერა და
ერთგულება, როგორც აღვნიშნე, იმაზე უნდა
მიუთითებდეს, ბაგრატიონთა სახელი ჰერაკ-
ლეს დინასტიის წარმომადგენლებისათვის
დავალებული რომ იყო. თვით ვარაზ-ბაკური
კი იუსტინიანესთან აღრევე მეგობრობდა.
ვარაზ-ბაკურის მიერ ოფსიციონის თემის
სტრატეგოსის მაღალი პოსტის მიღება, მის
მიმართ იუსტინიანე II-ის დიდ ნდობაზე
მიგვანიშნებს. ჩანს, იუსტინიანე II ვარაზ-
ბაკურს თავის ყველაზე ერთგულ პირად
თვლიდა და, მართლაც, ვარაზ-ბაკური იუს-
ტინიანესათვის ყველაზე ერთგულ მსახურად
დარჩა.

ზემოთ აბასთუმის წარწერაში მოხსე-
ნიებული „ქრისეპულს“ ციხის „ოქროს ციხე-
სთან“ გაიგივება უარეველია. ეს უარეველია
რომ დამაჭრებელი ყოფილიყო, „ქრისეპული-
სად“ სახელდებული ციხე-ქალაქი ბიზანტია-
ში უნდა მდებარეობდა, თანაც იმ ტერიტორი-
აზე, რომელიც ვარაზ-ბაკურის საგამგეო იყო
– ე. ი. ოფსიციონის თემში. ეს კი ძალიან
რთულ საქმედ, თითქმის შეუძლებლად მჭევრე-
ბოდა. გარდა იმისა, რომ სპეციალური ბი-
ზანტიოლოგიური ლიტერატურა ჩემთვის
მიუწვდომელი იყო, ასეთ ლიტერატურაში
ხომ ყველა ციხე არ იქნებოდა ასახული.
მაგრამ, ჩემდა გასაოცრად, „ქრისოპოლის“
ზემოდასახლებული ბიზანტიელი ავტორე-
ბი სწორედ ოფსიციონის თემის ტერიტორი-
აზე ასახელებენ. ამ ციხე-ქალაქის მიღების
შემდეგ ქართლში „მოწვეულ“ ვარაზ-ბაკურს
ქართლის ერისმთავრის არშუშა პატრიკიო-
სის ნებით აღუმართია აბასთუმანში პა-
ტიოსანი ჯვარი. მისი სახელი, როგორც
აღვნიშნე, წარწერის ნაყლულ ადგილზე უნდა
ყოფილიყო ამოკვეთილი (იხ. ვახტანგ გიორგიძე).

„ვის სახელზეა ამოკვეთილი აბასთუმნის ეკლესიის ჯვრის კვარცხლბეგის წარწერა?“, „საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები“, VIII, თბ., 2005).

705 წლის შუახანებში, საიმპერატორო ტახტზე ასვლის შემდეგ, იუსტინიანე II-მ ტერორი კვლავ განაახლა. სასტიკად გაუსწორდა თავის მოწინააღმდეგეებს, სიკვდილით დასაჯა ყოფილი უზურპატორი იმპერატორები: ლეონტი და ტიბერიუს III. ისინი კი, ვინც მათგან იყვნენ დევნილნი, გაათავისუფლა. ერთ-ერთი ასეთი იყო იმ დროისათვის ცნობილი სამხედრო მოღვაწე – ვარდანი. მაგრამ იუსტინიანე მასაც არ ენდო ბოლომდე და მისთვის კარგად ცნობილ ხერსონესში გადაასახლა.

იუსტინიანე II-ის სისხლიანი რეჟიმით გამოწვეული ხალხის უკმაყოფილებით კარგად ისარგებლა ვარდანმა და ჯერ კიდევ გადასახლებაში მყოფმა, 711 წლის შუახანებში თავი იმპერატორად გამოაცხადა. ვარდანს, რა თქმა უნდა, კარგად ეცოდინებოდა ოფსიკონის თემის სტრატეგოსს – ვარაზ-ბაკურს იუსტინიანე II-ის დაცვაც რომ ევალეებოდა, ეცოდინებოდა მისი ვინაობა და წარმომავლობა. ამიტომ ვარდანი შეეცდებოდა, რომ ვარაზ-ბაკური არა მარტო იუსტინიანესაგან ჩამოეშორებინა, არამედ მისთვის ქართლშიც გაერთოლებინა მდგომარეობა (ვარაზ-ბაკური იმ ხანად ქართლის

ერისმთავრად ითვლებოდა. მის იმპერიაში ყოფნისას ერისმთავრად სტეფანოზ III ითვლებოდა). და მართლაც, როგორც ატენის სიონის გრაფიტული წარწერებიდან ვგებულობთ, 711 წელს „ვარდანს“ ნერსეს ძის „ღმრთის დარი“ სტეფანოზისათვის „გვირგვინი“ (ე. ი. ერისმთავრობა) მიუცია. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ვარდანმა ჯერ კიდევ კონსტანტინოპოლში ჩასვლამდე მისცა სტეფანოზ III-ს ქართლის ერისმთავრობა. ამ დროიდან სტეფანოზ III ბაგრატიონმა ოფიციალურად დაიკავა ქართლის ერისმთავრის ტახტი.

მას შემდეგ, რაც ვარდანი კონსტანტინოპოლში ჩავიდა და საიმპერატორო ტახტი დაიკავა, უკვე ვარდან-ფილიპიკად წოდებულმა ბრძანა, იუსტინიანე II-სთვის თავი მოეკვეთათ (საკურთხევლის წინ გამოჭრეს ყელი მის მცირეწლოვან ძეს, ხაზართა ხანის ასულისაგან რომ ჰყავდა). გაჭკევა სცადა იუსტინიანეს ერთგულმა თანამებრძოლმა ვარაზ-ბაკურმა, მაგრამ ისიც დაიჭირეს და 711 წლის 11 დეკემბერს სიკვდილით დასაჯეს.

აი, ასეთი იყო ქართული მეცნიერებისა და, საერთოდ, საზოგადოებისათვის უცნობი ბიზანტიელი დიდმოხელისა და ქართლის ერისმთავრის – ბაგრატიონთა სახლის წარმომადგენლის ვარაზ-ბაკურის ტრაგიკული ბედი.

პაგანიზმური მისტიკები და ქრისტიანული მისტიკოგია

პაგანიზმური (წარმართული) სამყარო ელინისტურ ხანაში მისტიკური რელიგიების მოძალებით აღინიშნება. საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ ტერმინი ელინიზმი პირველად იხმარა გერმანელმა მეცნიერმა ი. დროიზენმა 1836 წელს და ამით ერთმანეთისგან განასხვავა ელინური და ელინისტური. ელინიზმის ქვეშ მოიაზრება წმიდა ბერძნული კულტურა, ხოლო ელინიზმი გულისხმობს აღმოსავლური და ბერძნული კულტურების სინთეზს. ელინიზმის დასაწყისად მიიჩნევა ალექსანდრე მაკედონელის დაპყრობითი ომების შედეგად წარმოშობილ სახელმწიფოებში არსებული კულტურულ-რელიგიური და ფილოსოფიური პროცესები. ელინისტური ეპოქის აზროვნება ეკლექტიზმის ნიშნითაა აღბეჭდილი. ამ დროს ხდება ახალი ფილოსოფიური სკოლების აღმოცენება, რომლებსთვისაც დამახასიათებელია როგორც წმინდად ფილოსოფიური და ლოგიკური თეორიების შექმნა, ასევე კერძო საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების აღორძინება.

ელინიზმი არ არის ცალმხრივი პროცესი, ანუ მის ქვეშ არ იგულისხმება ბერძნული კულტურის გავლენა აღმოსავლეთის ხალხებზე. ის გულისხმობს უკუპროცესსაც, ბერძნულ-რომაული კულტურის თავისებურ ორიენტალიზაციასაც, აღმოსავლური სულიერი სამყაროს ღირებულებათა გავლენას ბერძნულ მსოფლმხედველობაზე.

ელინისტური ხანის რელიგიები მისტიკური ხასიათისანი არიან. საერთოდ მისტიკური ელფერი ამ დროს აღმოცენებული კულტების მთავარი ნიშანია. ელინისტურ პერიოდში განვითარებული ყველა რელიგია ღრმა ენოქმატურობის ტვიფართაა აღბეჭდილი. მათში არსე-

ბითია საიდუმლო რიტუალები, ინიციაციის ხანგრძლივი გზა, საკრალური წიგნების სიმბოლური პერმენეტიკა, ბუნდოვანი ორგები. ეგვიპტური, სპარსული, ბაბილონური კულტების გაცნობამ ბერძნების რელიგიას მეტი სპირიტუალური ასპექტი მიანიჭა. აღმოსავლური ღვთაებები განსაკუთრებით ფეხს იკიდებდნენ რომში. ეს მეტყველებს, თუ რაოდენ დიდი ზეგავლენა ჰქონდა აღმოსავლურ სამყაროს დასავლეთის სულიერ ვითარებაზე.

აქ საგანგებოდ გამოეყოფთ ელინიზმის პაგანიზმური რელიგიების წიაღში არსებული მისტიკიების როლსა და ფუნქციას. ბერძენთა გავებით მისტიკურია არის საიდუმლო ცერემონია, რომლის დროსაც ცხადდება ღვთაებრივი სიმბოლოები, ნათელი ეფინება დაფარულ საიდუმლოს – სიკვდილ-სიცოცხლის მიმართებას; ადამიანი შეიცნობს ღვთაების არსს. თუ ადრეანტიკურობაში განსაკუთრებულ როლს ელვისის მისტიკები თამაშობდა, მოვიანებით ელინთა სულიერ ცხოვრებაში წინა პლანზე წამოვიდა ორფიკული მისტიკიები, რაც ორფიზმის გავრცელებას უკავშირდება. ორფიზმის სახელში, მართალია, ფიგურირებს მითიური პიროვნების ორფეუსის სახელი, მაგრამ ამ დოქტრინას საკუთრივ ორფეუსთან საერთო ნაკლებად აქვს. გადმოცემა ორფიკული მისტიკიების დამარსებლად ორფეუსს თელის. ამ მისტიკიების მიზანი იყო ზეცის რელიგიისა და დიონისეს რეორგანიზებული რელიგიის შერწყმა, ე. ი. სოლარული და ლუნარული კულტების მორიგება, რომლებიც ადრე დაპირისპირებული იყვნენ. ორფიზმის მიმდევრები საგანგებოდ გამოყოფდნენ მიმდევრებში განდობილებს ანუ საიდუმლო მისტიკებში ზიარე-

ბულებს, რომლებსაც ყველასგან განსხვავებით გააჩნდათ ჭეშმარიტი ცოდნა: მხოლოდ განდობილებმა უწყოდნენ, რა არის მიწაზე და რაა ცაში. ისინი სხვათა სულების მხსნელები არიან. ისინი მანტიცივით იზიდავდნენ ადამიანთა სულებს, თავად მათ კი ღმერთები იზიდავენ. განდობილებს საკუთარ სულში ჰქონდათ ღმერთებრივი ნაპერწკალი. ორფიკულ მისტერიაში განდობილთა ცხოვრების წესი მკაცრი ასკეტიზმით გამოირჩეოდა. განდობილებს ეძლეოდათ მედიტაციის უფლება, რომლის მიზანიც მედიტაციის მიღწევა იყო. ამას ყველა ვერ უძლებდა. ადამიანს ეწეებოდა სულის ხუთვა და ეკარგებოდა ხმა; ვინც ბოლომდე ყველაფერს დაითმენდა, მას შინაგანი ხედვა ესწნებოდა.

ყველა მისტერიას და მასში გაწვერიანებულებს ჰქონდათ საერთო ნიშნები, როგორც ორგანიზატორული, ასევე კონცეპტუალური ხასიათისა. კავშირში გასაწვერიანებლად საჭირო იყო მრავალსაფეხურიანი გზის გავლა. ადატს (მისტერიაში განდობის მსურველს) გამოცდის „ჩაბარება“ მოეთხოვებოდა; მხოლოდ გარკვეული დროის შემდეგ შეიძლებოდა განდობის რიტუალის აღსრულება. ეს საფეხური ყველა მისტერიისათვის უნივერსალურია, თუმცა არის განსხვავება საფეხურების რაოდენობაში (მაგალითად, მითრას მისტერიაში 7 საფეხური იყო გასავლელი). თავდაპირველად განდობილს ჰქვია მისტი. ბოლომდე განდობილს ჰქვია ეპოპტესი („დაბკვირვებელი“). ყველა საფეხურზე აუცილებელია რთული წესების დაცვა. აკრძალვები პირადი ცხოვრების ბევრ მხარეს ეხება, მაგრამ ყველაზე მთავარი მოთხოვნაა საიდუმლოს გაუთქმელობა.

მისტერიები განაეითარა ისეთმა დიდმა რელიგიამაც, როგორც იყო მითრიაში. ღვთაება მითრა ინდო-არული წარმოდგინებასა. მისი სახელი გვხვდება როგორც რიგ-ვედაში, აგრეთვე ავესტაში. ზოროასტრული პანთეონიდან გამოყოფილი მითრა დამოუკიდებელი თაყვანისცემის ობიექტი ხდება მცირე აზიაში, სადაც მის სახელთან დაკავშირებული კულტი გადაიზრდება მითრიაში. ეს უკანასკნელი კლასიკური ფორმით ნერონის დროიდან შეიჭრება რომის ცხოვრებაში და მოგვიანებით იმპერიის უმათავრესი რელიგია

ხდება. კონსტანტინე დიდის დროიდან მითრიაში ქრისტიანობის ფონზე დასუსტდა, რასაც მითრიაისტული თემების დასუსტება მოჰყვა.

მითრიაში ორფიზმის მსგავსად არსებობდა განდობილთა ფენა. მითრიაისტული საიდუმლო მისტერიები საკმაოდ რთული იყო. მისტერიაში განდობისათვის გამოხატებულ პირს გაატარებდნენ განწმენდის სხვადასხვა წესს, რომლებიც სრულდებოდა ცეცხლის, წყლის, მითრახის საშუალებით. ხელდასახმელი პირები ზამთრის სიცივეში დადიოდნენ თბილი შესამოსელის გარეშე, ცხოვრობდნენ განმარტობით. მითრიაში არსებობდა 80 სახის გამოცდა, რომელიც ორმოცდაათდღიანი მარხვით მთავრდებოდა. ყველა გამოცდა მას ღრმა მიწისქვეშეთში უნდა გაეწეო, რაც ნეგატიურ ფსიქოლოგიურ აურას ქმნიდა. ამ გამოცდას ბევრი ვერ უძლებდა. ვინც ყველაფერს გადაიტანდა, ღირსი ხდებოდა სხვა პატივის მიღებისა. მას აძლევდნენ შვის და მთვარის ემბლემას. შემდეგ აყენებდნენ უფსკრულის წინ; აქ ერთი არასწორი ნაბიჯიც კი შეიძლებოდა საბედისწერო გამხდარიყო. იგი ხელის ცეცებით მიდიოდა გამოქვაბულის ბნელ ლაბირინთში, ხელდა მხოლოდ წმინდა კოცონს, რომელიც ერთი სიღრმეში და ანათებდა მის გზას. ამავდროულად მას ესმოდა მხეცების ღმუილი. უცებ იღებოდა კარი და ის აღმოჩნდებოდა ველური მხეცების გარემოცვაში. ლომებად, ვეფხვებად, ავაზებად, მგლებად გადაცმული ქურუმები საშინელი ღრიალით ესხმოდნენ თავს, ამ დროს შეიძლებოდა დაჭრილიყო კიდეცამის შემდეგ გამოსაცდელი ადამიანი გადადიოდა მეორე გამოქვაბულში, სადაც იღვა საშინელი წყვდიადი, ისმოდა ჭეჭა-ქუხილის ხმები და ანათებდა ელვა. ხელდასახმელი კანდიდატი, შედარებით რომ დამწმენდულიყო, მიჰყავდათ მეორე შენობაში, სადაც ისმოდა მშვიდი მუსიკა. მერე, დამწმენდულთან მიიბენდა სამი ქურუმი. ერთი მათგანი, ხელახალი შობის ნიშნად, მკვრელზე ესროდა ცოცხალ გველს, რაც მარადიულობის ნიშანი იყო. შემდეგ იღებოდა კარი და ის შეჰყავდათ საიდუმლო ოთახში, საიდანაც ისმოდა კვნესა და სასოწარკვეთილი ხმები. აქ იგი ადამიანთა ტანჯვას ესწრებოდა. შემდეგ მოისხამდა მან-

ტიას და იდეა ფარდის უკან, რომლის გახსნისთანავე მას მიესალმებოდნენ, როგორც „მითრას ლომს“. შემდეგ ხვეული ლაბირინთით მიჰყავდათ და ამგვარად მიღწევდა ძვირფასი ქვებით გაბრწყინებულ ტაძარში. ეს მისტიციზმი აღნიშნავდნენ ცხოვრების ბიოტიკებისა და განსაცდელებისაგან თავის დაღწევას, წყვილიდან სინათლეში გადასვლას.

ორფიზმისა და მითრაიზმის გვერდით უნდა დავასახელოთ გნოსტიციზმი — ელინისტური სამყაროს ყველაზე გავლენიანი რელიგია, რომელიც თავისთავში აერთიანებდა ორასამდე სხვადასხვა გნოსტიკურ დაჯგუფებას. გნოსტიციზმი წარმოადგენდა უაღრესად რთული სახის რელიგიურ მიმდინარეობას, სადაც არაქრისტიანული ან წარმართული კულტებიდან მიმდინარე მრავალი მომენტი მჭიდროდ უკავშირდებოდა ქრისტიანულს ანუ წარმოადგენდა პაგანიზმის ქრისტიანიზაციას. მართულად მოუთითებდა კ. იონასი, რომ „გნოსტიკოსთა მოძღვრებაში ებრაული, ირანული, ბაბილონური, ეგვიპტური და სხვა აღმოსავლური ტრადიციები ერთმანეთშია არეული და ისინი შეზავებულია ბერძნულ კონცეპტებთან უკიდურესად თავისუფალი სახით“. გნოსტიკური ტექსტებისა და აპოკრიფების აღმოჩენამ ცხადი გახადა, რომ გნოსტიციზმი ესაა უზარმაზარი სამყარო, სადაც არეულია ელინისტური ეპოქის კულტურათა ერთიმეორესთან შეჯახების, მსხვერვის და ბოლოს ერთმანეთში განზავების სურათი. გნოსტიკოსების მოძღვრება ძირითადად შემოიფარგლებოდა სწავლებით არსებულ სამყაროზე, როგორც ბნელი საწყისიდან მიმდინარეზე, ხსნის იდეაზე, ზორციელების უარყოფაზე. მისი საკრამენტული კულტი ასევე მკაცრი მაგიურობის ნიშნით ხასიათდებოდა. გნოსტიკოსებიც საკუთარ მიმდევრებში გამოყოფდნენ სინათლის შვილებს, სეთის შთამომავალთა სულიერ ხაზს, რომლებიც განდობილებად იყვნენ მიჩნეულნი. აი ეს ელიტური ფრთა კაცობრიობისა მთლიანად გასაიდუმლოებულ მისტიკურად აღასრულებდა, რაც გნოსტიციზმის წინა რელიგიებთან ნათესაურ სულზე მიგვიანიშნებს. რჩეულთა ფენა ცალკე გამოიყოფოდა ასევე მსოფლიო გნოსტიკურ რელიგია — მანიქეიზმშიც, რომელიც გნოს-

ტიკური სექტებისაგან განსხვავებით განცხადებულად იქადაგებოდა.

პაგანიზმური რელიგიების ზოგი მომენტი ქრისტიანობასთან ბევრ გარეგნულ საერთოს ნახულობდა. ქრისტიანობის წარმოშობა (ახ. წ. I ს.) თავის მხრივ აგრეთვე ელინიზმის ხანაა ანუ დრო მისტიკური რელიგიების განვითარებისა. მკვლევარები ყურადღებას ამახვილებდნენ მითრაიზმისა და ქრისტიანობის მსგავსებაზე, ურთიერთხვედლანაზე; მითრაისტულ და ქრისტიანულ მსახურებებს შორის მსგავსება მართლაც არსებობდა. მითრაისტული მიმართულები პურითა და ღვინით კულტ-მსახურებას, რასაც პარალელს უძებნიდნენ ქრისტიანული ევქარისტიის საიდუმლოსთან. ისინი მიმართავდნენ ასევე განწმენდას წყლის მეშვეობით. მითრაიზმთან ქრისტიანობის მსგავსებაზე წერდა ქრისტიანობის მიმართ უარყოფითად განწყობილი ცელისუსი, რის გამოც მას დაუპირისპირდა ორივენი — III საუკუნის ალექსანდრიელი თეოლოგი. ამ უკანასკნელმა მკაცრად უსაყვედურა ცელისუსს, რომ მან მითრას კულტი ქრისტიანობას შეადარა. ორი რელიგიის მსგავსებას თავისებურად ხსნიდა აპოლოგეტი ტერტულიანე. იგი წერდა, რომ დემონთა შთაგონებით წარმართები ბაძავდნენ ქრისტიანთა ქმედებებს. რა თქმა უნდა, საჭიროა საღი მსჯელობა და წყაროთა ფართო სპექტრის გაშუქება, როდესაც საქმე ეხება ორი რელიგიის კულტმსახურების პარალელური ასპექტების გაშუქებას. ბევრი ავტორი ასევე გაკვირვებული იყო ორფიზმისა და ქრისტიანობის მსგავსებით. მართალია ყველგანმყოფი არსის შესახებ მოძღვრება, სულისა და სხეულის დაპირისპირება ორივე მოძღვრებისთვის საერთო იყო, მაგრამ არგუმენტირებული მეცნიერული აზრი მსგავსების ფაქტებზე ყურადღებას არ ამახვილებს. ა. ლოსკვის აზრით პარალელის გავლება ორფიკოსთა შეხედულებებსა და ქრისტიანობას შორის სრული სიბეცე და გულუბრყვილობაა. ისინი ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებულ სიბრტყეზე განიხილება. საკმარისია, თუნდაც მიუთითოთ ორფიკოსთა რწმენაზე სულთა რენკარნაციის შესახებ, რასაც არაფერი აქვს საერთო ქრისტიანობასთან. ქრის-

ტიანობაში ეს თეორია გვეხდებოდა ორი-გენესთან და რამდენიმე მის მიმდევართან, რაც ეკლესიის მიერ დაიგმო.

როგორი იყო ქრისტიანობის დამოკიდებულება პაგანისტური მისტიკებისადმი? ქრისტიანობა მაგური ნიშნებით დაღდასმულ კულტებს პოზიტიურ შეფასებას არ აძლევდა. მისტიკის ფენომენი ქრისტიანობაში მაღალ თეოლოგიურ დონეზე იქნა აყვანილი, მაგრამ მას არასოდეს მიუღია მაგიის ნიშანი, არ გამხდარა ელიტური, ეზოტერული რასის გამოყოფის დასახელება. ქრისტიანულ ეკლესიაში საიდუმლო გამოიყენებოდა იმ მაღალმოსილი ქმედების აღსანიშნავად, რომელიც მაცხოვრებელი მნიშვნელობისა და ადამიანის განდობობას ემსახურება. ეს საიდუმლო ყველასათვის ხელმისაწვდომია, ვისაც მისი მიღება სურს. სახელდობრ, ყველას შეუძლია ნათლისღების საკრამენტში მონაწილეობით გახდეს ეკლესიის წევრი, ანუ გახდეს ქრისტიანის სახელის მატარებელი. ასევე არაა ზიარების (ეუქარისტიის) საიდუმლო მხოლოდ ე. წ. განდობილებისათვის, ვინაიდან განდობილების ცნება ქრისტიანობაში იმ სახით, როგორც ეს თანამედროვე ანთროპოლოგიას ესმის, არასდროს არ არსებობდა. ტერმინი „ეზოტერული“ შესაძლოა გვეხდებოდეს მისტიკურ მოძღვრებებში და ქრისტიანი თეოლოგების მიერაც იქნეს გამოყენებული. ეზოტერულია ნიშნავს „შინაგანობას“ (ეზოტეროს — უფრო შინაგანია). ქრისტიანობა ყოველთვის ცნობდა პიროვნულ ეზოტერულობას ანუ სულიერი ცხოვრების ასპარეზზე მუდმივ წინსვლას. რაც შეეხება რჩეულობის ტრადიციას, იგი ეკლესიის წიაღში არ არსებობდა.

ქრისტიანულ ტრადიციაში დამკვიდრდა ცნობილი ტერმინი მისტაგოგია, რაც პაგანისტური მისტიკების საპირისპიროდ ქრისტიანობის მისტიკების სეკულარიზაციას ნიშნავდა. მისტიკა სემანტიკურად უკავშირდებოდა ზმნას „მო“, რაც დახშვას, დახურვას გულისხმობდა. მისტი იყო პიროვნება, რომელიც ზორციელ ხედვას იხშობდა, რათა სულიერი გახსნოდა. „აგო“ არის წაყვანა. აქედან გამომდინარე მისტაგოგია ნიშნავდა მისტიკის შეყვანას საიდუმლო წიაღში (ძველქართული თარგმანით „საიდუმლოთწამყვანებლობა“). ამ ტერმინის ხმარობენ კირილე იერუსალიმელი, გრიგოლ ნოსელი, მაქსიმე აღმსარებელი. საეკლესიო გაგებით მისტაგოგია ლიტურგიული საიდუმლოა, რომელიც ზიარების გონივრულად მიმდევრობის საიდუმლოში გამოიხატება. ამაზე აღმატებული რამ ეკლესიის წიაღში არ არსებობს. იგი შეუძლებელია, რის გამოც „საიდუმლოთა საიდუმლო“ ეწოდება. მისტაგოგია თავის თავში აერთიანებს მღვდელმსახურს, რომელიც აღასრულებს ზიარებას და ერის ადამიანებს, რომელნიც მოძღვართან ერთად ეზიარებიან მაცხოვრის სისხლსა და ზორცს.

ქრისტიანობასთან დაპირისპირებაში პაგანიზმი დამარცხდა. პაგანისტური მისტიკები ელინისტური სამყაროს ცხოვრებიდან გაქრნენ მსგავსად განთიადის ცაზე მოკიანე ვარსკვლავებისა. ქრისტიანული მისტიკის მწვერვალი — მაცხოვრებელი საიდუმლოებები დღესაც ყოველი მსურველისათვის ღიაა, როგორც უზენაესისაგან უსასყიდლოდ მონიჭებული მარადიულობის გარანტია.

რატომ იმალაბა ჰროფასორი
სამჯალ ჰარაჰაბიანი?!

საქართველოს სომხური ეპარქიის ყურ-
ნალ „ნორაშენის“ ფურცლებზე იბეჭდება
სტატიები საქართველოში არსებული სადაო
ეკლესიების შესახებ. ავტორი ვინაობას არ
ამხელს და გვარს არ აწერს. ჭერ ყურადღე-
ბა არ მივაქციე, ვიფიქრე, რადგანაც ასე
სურს, დარჩეს ინკოგნიტოდ-შეთქი, მაგრამ
აზრი შემეცვალა და დავინტერესდი მისი
ვინაობით, რადგან მასში თანდათან გამ-
ოიკვეთა ტენდენცია ქართული მეცნიერუ-
ლი აზრის იგნორირებისა. გავზხრიკე და,
ჩემი აზრით, ავტორი არის პროფ. სამველ
კარაპეტიანი, რომელიც ცნობილია თავისი
აგრესიული ანტიქართული გამოხდომებით.
თუნდაც ის ფაქტი, რომ მან 650-ზე მეტი
სომხური ეკლესია-ნაგებობა „აღმოაჩინა“
საქართველოში, ანდა ქართველ ხალხს ცივ-
ილიზაციის დამანგრეველი ერი უწოდა,
მეტყველებს მის „კეთილგანწყობაზე“
საქართველოს მიმართ. ახლა რაც შეეხება
„ნორაშენში“ გამოქვეყნებულ სტატიებს. ისი-
ნი წლების განმავლობაში იბეჭდებოდა ერ-
ვენის პერიოდულ პრესაში. ბარემ აქვე ვი-
ტყვი – ვმუშაობ ახალ, ვრცელ ნაშრომზე,
რომელშიც პროფ. ს. კარაპეტიანის „მოლ-
ვაწეობა“ საქართველოს სომხური ეკლესიე-
ბის აღნუსხვისა და კუთვნილების საქმეში
მონოგრაფიულად იქნება შესწავლილი და
წარმოიჩინილი. ამჯერად კი ამ პრობლემას
მოკლედ განვიხილავ. ყურნალ „ნორაშენის“
პირველ ნომერში (2006) გამოქვეყნებულია
პროფ. ს. კარაპეტიანის სტატია ნორაშენის
ეკლესიის ისტორიის შესახებ. პროფ. ს. კარ-
აპეტიანი (ისე როგორც სხვა სომეხი მეც-
ნიერები) ფიქრობს, ნორაშენის ეკლესია

აშენდა 1467 წ. ახლად აშენებულა 1650 წ.
ამ თარიღების სისწორეში ერთგვარი ეჭვი
გამოვთქვი თავის დროზე იმიტომ, რომ
დაკარგულია ამ ეკლესიის ქტიტორული
წარწერები. არის მხოლოდ ვილაც სომეხი
ბერის მიერ გადმოღებული წარწერები,
ორიგინალი კი გამჭრალია. ამიტომ მისი
ნდობა, გასაგები მიზეზების გამო, შეუძლე-
ბელია. აგრეთვე ვნახე მეფე ნაზარალი-ხანის
(ერეკლე I) 1723 წლის 7 იანვრის შემდეგი
შინაარსის ბრძანება – „ჩვენ, მეფეთ-მეფე-
მან, პატრონმან ნაზარალი-ხანმან მოკითხ-
ულ ვქნი და აქ, ქალაქში ჯვრის მონასტრის
მეტოქე საყდრის გარეშემოში სომეხები დასახ-
ლებულყვენ. ისინი იქიდან ავყარეთ და ის
ალაგი, ვითარცა ჯვრის მონასტრის ყოფილ-
იყო, ჯვრის მონასტრს შევსწირეთ და გვარის
მამა პართენს ვუბოძეთ...“ (დოკუმენტები
თბილისის ისტორიისთვის XVI-XIX სს.
შეადგინეს ნიკო ბერძენიშვილმა და მამისა
ბერძენიშვილმა, წიგნი I, 1962, გვ. 126). თარ-
ილად უზის (ტპ), რომლის მიხედვით გამო-
იღის, დოკუმენტი შედგენილია არა 1723 წელს,
არამედ 1312-30-1692 წელს. თუ გავიხსენებთ
იმ ფაქტს, რომ ნორაშენი ჯვრის მამის ეკ-
ლესიის ეზოში, მის გვერდით ათ ნაბიჯზე
დგას, მაშინ ბუნებრივია, ნაზარალი-ხანის
ამ საბუთში უნდა ყოფილიყო ნახსენები.
მით უმეტეს საქმე ეხებოდა იქვე მაცხოვრებელ
სომეხებს. თვით სახელწოდება ნორაშენი
ქართულად ნიშნავს ახლად ნაშენს, ხელახ-
ლა ნაშენს. ამიტომ არ გამოვირიცხავ სომეხ-
თა ჩვეულებრიდამიხედვით ქართული ეკლესიის
ადგილზე ან მასზე იყო დაშენებული. ამას
კი არქეოლოგიური გამოკვლევა გაარკვევს.

ვიდრე ამ ეკლესიის წარმომავლობა არ გაირკვევა, სჯობდა, ევრიმიწიანს თავი შეეკავებინა და ჟურნალისათვის არ ეწოდებინა „ნორაშენი“. ამით მის სომხურ წარმომავლობას დაამტკიცებს თუ რა.

„ნორაშენის“ №3-ში (2006) გამოქვეყნებულია პროფ. ს. კარაპეტეიანის სტატია – თბილისის სურბ-გევორქის ეკლესიის შესახებ. ამ ეკლესიას ციხის დიდი ეკლესია ეწოდა XVII ს-ის 40-იან წლებში მეფე როსტომის მიერ ციხის და ქალაქის გამყოფი კედლის აგების შემდეგ, ეკლესია ამ კედლის იქით, ციხის მხარეს დარჩა. საინტერესოა ისიც, პროფ. ს. კარაპეტეიანმა იქვე ასიოდენაბიჭზე ვახტანგ გორგასლის დროს V ს-ში აგებული ორმოცწამებულთა ქართული ეკლესია მისი წინამორბედების მსგავსად თავის მხარეს არხინად მიაჩნია.

სომეხი ისტორიკოსი ალექსანდრე ერიციანი სურბ-გევორქის აშენების შესახებ წერდა – „მართალია ხაზართა მეფემ ხაკანმა და ბიზანტიის იმპერატორმა ერეკლემ 625 წელს თბილისი დააქციეს, მიუხედავად ამისა „ტფილისი ჩქარა აღდგა და მოსახლეობა მომრავლდა. ამგერად ქალაქის სომხური მოსახლეობა იმდენად გაიზარდა, რომ მისი როლი ქალაქის განვითარებაში ძალიან მაღალი იყო. ქართველი ხალხის ჩვენდამი სიძულვილის მიუხედავად, რაც ქალკედონის კრებით იყო გამოწვეული, სომეხებმა მაინც მოიპოვეს უფლება ციხე-სიმაგრეში აშენებინათ ეკლესია, რომელსაც ეწოდება სურბ-გევორქი და დღემდე ეძახიან ციხის დიდ ეკლესიას. ეს მოხდა სომხური წელთაღრიცხვით 80 წელს. ქართულით 631 წ. თბილისის აოხრების 6 წლის შემდეგ“ (ე. „ფორმ“, 1879, №6, გვ. 3-4, სომხ. ენაზე). როგორც ვხედავთ ალ. ერიციანი არავითარ წყაროს, საბუთს არ მიუთითებს და ისე აცხადებს, სურბ-გევორქი 631 წ. აშენდა. ასეთ ზეპირ განცხადებას ჰეშმარიტი მეცნიერება ვერ მიიღებს, მაგრამ ეს არ ანადგულებს პროფ. ს. კარაპეტეიანს (არამარტო მას), მთავარი „ძველი სომხური“ ეკლესია დააფიქსიროს თბილისში. აქვე აღვნიშნავ, ექ. თაყაიშვილი მოგონებებში წერს – ალ. ერიციანი მეტისმეტად ტენდენციური მეცნიერი იყო,

საქართველოს კუთხე-კუთხულში ყველგან სომხური ელანდებოდაო. იმასაც თუ ვაეჩსენებთ, ეს ის ერიციანია, გურულები სომხების შთამომავლებად რომ გამოაცხადა, მაშინ ყველაფერი ნათელი გახდება (იხ. ბ. არველაძე – „როცა უდავო სადავო ხდება“, 2006, გვ. 127). მოვიდეთ პირველ სიტყვას და მივუბრუნდეთ პროფ. ს. კარაპეტეიანს, რომელიც გრძობს, ერიციანის მოსაზრების სისუსტეს და ცდილობს, რამენაირად გაამაგროს. იგი შენიშნავს – ქართული და სომხური ეკლესიები ამ დროს უკვე დაშორებული იყვნენ (609), მაგრამ სომეხებს ხომ ჰქონდათ თბილისში სალოცავად ეკლესიაო. რასაკვირველია, ეკლესია ჰქონდათ, მაგრამ არაფრით არ მტკიცდებოდა, მაინცდამაინც, ეს ეკლესია იყო სურბ-გევორქი. არის კიდევ სურბ-გევორქის აშენების მეორე თარიღი – 1251 წ. (აკად. ი. ორბელი, პროფ. ლ. მელიქსეძე-ბეგი და სხვა) ძველი სომეხი ისტორიკოსის კირაკოს განცხადების (XIII ს.) მიხედვით, მდიდარი ვაჭარი უმეკი 1242 წელს გამოქვეყნდა კარინიდან და დასახლებულა თბილისში. აქ კი მას აუშენებია 1251 წელს სურბ-გევორქის ეკლესია. პროფ. ს. კარაპეტეიანს ამ ცნობაში არ მოსწონს სიტყვა „აუშენებია“ და უსახუთოდ, თვითნებურად ცვლის – „აღუდგენია“-თი. ეს თავნებობა სჭირდება იმიტომ, რომ დაამტკიცოს, სურბ-გევორქის ეკლესია ვითომ VII საუკუნის ძეგლია და სომეხმა ვაჭარმა უმეკმა XIII ს-ში მხოლოდ აღადგინა. მას კირაკოს განცხადების ცნობის ასე შესწორების არავითარი საფუძველი არ გააჩნია.

ქართული ტრადიციით, სურბ-გევორქის ეკლესია ქართულია და XIII ს-ში მონღოლების შემოსევის შემდეგ გადავიდა სომეხთა ხელში (თ. კვიციანი, 1985, გვ. 93).

სურბ-გევორქის ეკლესიის კედელზე მიკრულ დაფაზე აშენების თარიღად წერია 1251 წელი, იქვე, ამ ეკლესიის ეზოში განთავსებული რედაქცია, ჟურნალის 2006 წლის №5-ში მოთავსებულ სურბ-გევორქის ფოტოზე აშენების თარიღად 631 წელს მიუთითებს. ამით ჟურნალი პოპულარიზაციას

უწევს დაუსაბუთებელ, ყალბ თარიღს, რომელსაც ზოგიერთი სომეხი მეცნიერიც არ იზიარებს. ეურნალის იმავე ნომერში (გვ. 34) გამოქვეყნებულია ფოტო თბილისის ორმოც წამებულთა ქართული ეკლესიისა, რომელსაც აშენების თარიღად უზის VIII ს. ეს ეკლესია ვახტანგ გორგასლის დროს (V ს.) არის აშენებული, მაგრამ მოგვიანებით გაურყვეველი მიზეზების გამო, სომეხთა ხელში აღმოჩნდა. მაგრამ ეს არ იძლევა საფუძველს იგი VIII ს-ის სომეხურ ეკლესიად გამოცხადებით (იხ. ბ. არველაძე — „სომეხური“ თუ ქართული ეკლესიები საქართველოში? (1996 წ.)

„ნორაშენის“ №4-ში (2006) არის პროფ. ს. კარაპეტიანის სტატია „სურბ-ნშანის ეკლესია“ (წმ. ვარდანილების) ქალაქ ახალციხეში. ვიდრე ამ ეკლესიის ქართულობის შესახებ ვიტყვი, მანამ მოვიტან ამონაჩივრს:

„ქალაქი ახალციხე და მისი სახელობის რაიონი (წარსულში პროვინცია) მდებარეობს ისტორიულ „დიდ სომხეთში“ (მეფე პაიასტანი“), ჩრდილოეთ საზღვრის გუგარაქის გუბერნიის ჭავჭავის პროვინციის გვერდით“). პროფ. ს. კარაპეტიანი (არა მარტო ის) ჭავჭავთის ისტორიულ სომხეთად აცხადებს. ეს იგივეა, ერევნის სახანოდ ქვეულ სომხეთს, რომელიც მეფე ერეკლე II-ის ყმადნაფიცი იყო, ისტორიული ქართლი ვუწოდოთ. თუმცა ისტორიის წარსულში ღრმად თუ ჩაიხედავთ, სომხები ძველი ურარტუს ტერიტორიაზე მოსული ხალხია და მათ აქ ერთერთი ქართული ტომის ადგილი დაიჭირეს VI ს-ში ძვ. წ. აღმდე. ასე რომ სომხეთი განთავსებულია ქართველთა ფუძე-ნასახლარზე, როცა ამ ტომმა ჩრდილოეთით დაიხია და დასახლდა თავის თანამოძმე ივერთ მიწაზე.

პროფ. ს. კარაპეტიანმა ქართული ეკლესია ახალციხეში ისე ოსტატურად გაასომხურა, რომ საქმეში ჩაუხედავი მკითხველი მართლა დაიჭერებს. ეს არის ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის ქართული ეკლესია, რომელსაც სომხებმა ქართული სახელი გადაარქვეს და უწოდეს სურბ-ნშანის (წმ. ვარდანილების) ეკლესია. სომეხ მეცნიერს მისი აზრის გასამტკიცებლად მოაქვს საარქივო ცნობა ახალციხის სომეხური ეკლესიების არსებობის

შესახებ. და წერს — ახალციხის ყველა რაიონს თავისი სომეხური ეკლესია მქონდა. მათ შორის მოიხსენიებს ახალციხის სურბ-ნშანის (წმ. ვარდანილების) ეკლესიას, მარდას რაიონში და მიუთითებს საარქივო ნომერს. ეს ცნობა ისე სანდოა მეცნიერულად, როგორც პროფ. ს. კარაპეტიანის რუკა-ცნობარი „სომეხური ეკლესიები საქართველოში“ (1996 წ.) სომეხურ ენაზე. მან საქართველოში 650-ზე მეტი სომეხური ეკლესია-ნაგებობა „აღმოაჩინა“, სადაც ნახევარზე მეტი ქართული ეკლესიები გაიტანა სომეხურად (ამის შესახებ ვრცელად იხ. ბ. არველაძე — „სომეხური“ თუ ქართული ეკლესიები საქართველოში?!...“ 1996. ქართ. რუს. ინგლ. ენებზე), რაც შეეხება პროფ. ს. კარაპეტიანის მიერ სომეხური პრესიდან მოტანილ ინფორმაციებს, აქაც საეჭვო ვითარებაა, რადგან მასში ლაპარაკია წმ. ვარდანილების (სურბ-ნშანის) ეკლესიის მშენებლობის დაწყებაზე იმ ადგილას, სადაც „გადმოცემით ოდესღაც ძველი ეკლესია იდგა“ (გახ. „მეორე პაიასტანი“, 1862, №27, სომხ. ენაზე). კი მაგრამ ისმის კითხვა — ის ძველი ეკლესია ვის ეკუთვნოდა, ქართველებს თუ სომეხებს? რა თქმა უნდა, ქართველებს, რადგან სომხები ამ დროს — 1862 წელს, რაღაც 30-ოდე წლის შემოსახლებულები იყვნენ ახალციხეში და ძველი, მიწასთან გასწორებული ეკლესია საიდან ექნებოდათ. ეს საგაზეთო ცნობა თუ მართალია, მაშინ გამოდის, სომეხ სასულიერო და საერო პირებს ძველი ქართული ეკლესიის ადგილზე ან მასზე დაუშენებიათ სომეხური ეკლესია. ეს მათთვის ჩვეული ამბავია (იხ. ბ. არველაძე — „ქართული ეკლესიების მისაკუთრება სომეხი მეცნიერების მიერ გრძელდება“, 2006).

ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ გიორგი ბოქორიძემ გასული საუკუნის 20-იან წლებში ახალციხეში მარდის იოანე ნათლისმცემლის ნაეკლესიარი დააფიქსირა („მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში“, 1992, გვ. 8).

ზ. ჭიჭინაძის მიხედვით, ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია აუფიქსირა 1298 წელს. — „მის კედლებში ჩაუტანებიათ ზოგიერთ ალაგას კარგი ქვები. ამ ქვებს ქართული წარწერაც ემჩნევათ ცხადად“ (კათო-

ლიკეთა ეკლესია საქართველოში, 1903, გვ. 3). იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიაში აწყურის ტაძრის გაუქმების (XVII ს-ის მეორე ნახევარი) შემდეგ ინახებოდა აწყურის ღვთისმშობლის ხატი. აქ ყოფილა XVI ს-ის მაცხოვრის ხატი, ქართული წარწერით – „ქრისტე ხატი მაცხოვრისა შევაპყთ ჩვენ ჩიჯავახემ პაატამ თანამეცხედრემან ჯაფარიძის ქალმან თამარმან ცოდვათა მოსატყვევებლად“, მეორე წარწერა – „ესე ხატი იანერის პირველს შეეწირეთ სტამბოლსა შინა მყოფმა ძმებმა წმ. იოვანეს ეკლესიას მოსახსენებლად ცოცხალთა და მკვდართათვის 1749 წ.“. ამავე დროს ზ. ჭიჭინაძეს უნახავს, ამ ეკლესიის უძველესი საფლავების ქვებს (XVI-XVII ს.ს.) ქართული ეპიტაფიური წარწერები ჰქონიათო. ახალციხის წმ. გვრის, სავარდისის და იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიებთან ერთად, თავიდანვე იყო ქართული მართლმადიდებელი საკულტო ნაგებობა (ზ. ჭიჭინაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 16).

დღეს კვლავ დაიწყეს სომხებმა ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის ქართული ეკლესიის მისაკუთრება. პროფ. ს. კარაპეტიაძის და მისი მსგავსი სომეხი მეცნიერების მიერ წაქეზებული ორი ათასამდე შეიარაღებული ახალგაზრდა სომეხი შეიჭრა ამ ეკლესიაში და რაბათში მოქმედი სომხური ეკლესიიდან ხატები გადმოასვენეს იოანე ნათლისმცემლის ქართულ ეკლესიაში. ამ ბარბაროსული ძალადობით პრეტენზია განაცხადეს მასზე. ახლა ამ ეკლესიის მითვისების თაღლითურ ხრიკზეც მოგახსენებთ. 2002 წლის ბოლოს ამ ეკლესიის აღმოსავლეთ კედელზე მოულოდნელად გაჩნდა საჭრეთლით ამოკვეთილი, საღებავით გამუქებული ცხრასტრიქონიანი სომხური წარწერა. „ეს წარწერა ერეგნიდან“ (დიახ, ერეგნიდან! ბ.ა.) მიღებული მითითებით, არასამთავრობო ორგანიზაციის – „ჯავახქის“ წევრებმა შეასრულეს. წარწერა დაახლოებით ასე იკითხება – „ეს ტაძარი ღვთისა ჩვენი სახელოვანი წმინდა ვარდანიანთა სახელზე რომელი აღმართა თვითონ გამორჩეულმა მტრისა გამანდგურებელმა, ვარდან ვარდანიანმა უკვდავებისათვის... და სხვა“ (თ. იველაშვილი – „კვლავ მარდის იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიის შესახ-

ებ“. თ. „კვალი“, 2006, №1, გვ. 127). მოტანილი ფაქტები ნათლად მეტყველებენ, სომეხ მეცნიერებს არ აქვთ უმჯობესი საბუთი მარდის იოანე ნათლისმცემლის სომხურობის დასამტკიცებლად და ასეთი ძალადობით უნდა მიითვისონ.

საინტერესოა კიდევ ერთი – 1830-1831 წლებში ახალციხეში მასიურად შემოასახლეს ერზერუმელი და კარინელი სომხები. მათ 1836 წელს საფუძველი ჩაუყარეს „მაცხოვრის“ ეკლესიას. 1948 წ. ახალციხის ქუჩების რეკონსტრუქციის დროს ეს სომხური ეკლესია გადააქეთეს. „წმ. მაცხოვრის“ ეკლესიის საძირკველში მუშებმა იპოვეს სომხური წარწერებიანი ტყვიის დაფა (ნ. სულაძე – „1836 წლის ტყვიის დაფა ახალციხიდან“, „ძეგლის მეგობარი“, №2, 1986, გვ. 71). ამ წარწერაში ლაპარაკია ეპისკოპოსის კარაპეტ ბაგრატუნის წინამძღოლობით თურქეთის სომეხთა ახალციხეში გადმოსახლების თაობაზე. ეს ის კარაპეტა ბაგრატუნია, ჯავახეთში შემოსვლისას ეპისკოპოსის ჯოხი მიწას სამჯერ რომ დაკრა და თავის ხალხს მიმართა – სომხური მიწიდან, სომხურ მიწაზე მოვედითო. აი, ასეთი აგრესიული ზრახვებით მოვიდნენ სომხები ჯავახეთის უძველეს ქართულ მიწაზე. ამ სასულიერო მოღვაწემ ძალიან ბევრი გააკეთა ქართველთა ნაფუძვარზე სომხების ჯავახეთში ჩასახლების საქმეში. აკი დაუფასეს კიდევ და მისი ქანდაკება „ამშენებს“ ახალქალაქს? მოვიდეთ პირველ სიტყვას. საკითხავია – რატომ დაიწყეს წმ. მაცხოვრის ეკლესიის მშენებლობა ახალციხეში სომხებმა შესახლებიდან ასე მცირე დროში – 1836 წელს. პროფ. ს. კარაპეტიაძის მიხედვით, ახალციხეში თუ სომხური ეკლესიები იყო? ვფიქრობთ, ეს ფაქტი სომეხი მეცნიერის აზრის სასარგებლოდ არ მეტყველებს.

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, ერეგნელი მეცნიერების წაქეზებით ჯავახეთის სომხები ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის დაიმუშავეს არ სჯერდებიან და სხვა ეკლესიასაც ისაკუთრებენ. XIX-XX ს.ს-ში რა უკადრისი ხერხებით დაისაკუთრეს ქართული ეკლესიები, ნაჩვენები მაქვს ჩვენ ზემოხსენებულ ნაშრომებში და აქ აღარ გავიმეო-

რებ. აქ მხოლოდ სომხების XXI ს-ში ჩადენილ ძალადობის რამდენიმე ფაქტზე მოგახსენებთ. სოფელ წყალთბილას სომხურმა მოსახლეობამ 2006 წელს ამ სოფლიდან სამიოდე კილომეტრით დაშორებულ ნასოფლარ კულარაში IX-X ს.ს. ქართულ ეკლესიას ჩრდილოეთის და დასავლეთის კედლები მოარღვია და ეკლესიის შიგნით თვიანთი სომხური სალოცავი, ხაქქართან (ჭვის გვარი) ერთად ჩადგა. მაშინ როცა წყალთბილაში მოქმედებს სომხური კათოლიკური ეკლესია, აგებული 1849 წელს. წყალთბილა სომხური კათოლიკური სოფელია, სადაც არცთუ მცირე გასომხებული ქართველი კათოლიკე ცხოვრობს. ასევე ვანდალურად მოექცა სოფ. ნოხრების სომხური მოსახლეობა ქართულ ეკლესია-მონასტრებს (იხ. იველაშვილი, დასახლებული ნაშრომი, გვ. 136-137;) კიდევ არაერთი უახლესი ფაქტის მოყვანა შეიძლება, მაგრამ ესეც კმარა ჯავახეთის სომხების მიერ დღეს ქართული ეკლესიების დაჩეხების ნათელსაყოფად.

პროფ. თ. იველაშვილისა არ იყოს, საქიროა, მიელი სიმკაცრით ამოქმედდეს კანონი — „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ“ და პასუხი აგებინოს როგორც ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის ქართული ეკლესიის კედლებზე ამოკვეთილი სომხური წარწერის შემსრულებლებს, ისე სხვა ქართულ ეკლესია-მონასტრების კედლებზე ამოჭრილი სომხური წარწერების „ავტორებს“ და შემკვეთებს.

„ნორაშენის“ 2006 წლის № 5-შია აგრეთვე პროფ. ს. კარაპეტიაშვილის სტატია — „არაკოვას სურბ-გევორქის ეკლესია“ (ჯავახეთი). ამ ეკლესიის აშენების თარიღად 1830 წელს აცხადებს, მაგრამ წყაროს არ მიუთითებს. იქვე კი შენიშნავს — ეს ეკლესია პირველად მოხსენიებულია 1841 წელს და დასახლებულია საარქივო ნომერი. ამას მოყვება XIX-XX ს.ს. სომხური პერიოდიკიდან ინფორმაციები არაკოვას სურბ-გევორქის ეკლესიების სხვადასხვა დროს ჩატარებული სარემონტო სამუშაოების შესახებ და ა.შ. 2000-2006 წლებში ამ ეკლესიის გუმბათის აღდგენა და მისი კეთილმოწყობა მომხდარა სომხეთის მილიციის მინისტრის მოადგილის,

არაკოვის მკვიდრის გენერალ-ლეიტენანტ ოვანეს უნაიანის ინიციატივით — სარემონტო-სოა ამის შესახებ საქართველოს კულტურის სამინისტროს და ძველთა დაცვის სამმართველოს ნებართვა თუ არსებობს. მოტანილ საგაზეთო ინფორმაციებში სადავო არაფერია, საექვოა არაკოვის სურბ-გევორქის ეკლესიის სომხური წარმომავლობა. გადაჭედოთ ისტორიას — XVI ს-ში სოფელი არაკოვა ქართველი მოსახლეობისაგან უკვე დაცარიელებულია. აქ ერზერუმელი სომხები შემოსახლეს 1830-1831 წწ. („გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, 1951, ტ. III, გვ. 340), გამოდის, არაკოვაში სომხები შემოსახლდნენ თუ არა, მაშინვე, იმ წუთიდანვე არაკოვას სურბ-გევორქის შენება დაიწყო. ეს კი არაბუნებრივად გამოიყურება, რადგან ახლადდასახლებული სომხები ჯერ ეკონომიურად ცოტა მაინც უნდა მომზადვრებულყვნენ, ჰერი გაემართათ, შემდეგ დაეწყათ ფიჭვი ეკლესიის აგებაზე. ამას კი სულ ცოტა ხუთიოდე წელი მაინც ჭირდებოდა. მაშინ გამოდის, არაკოვას სურბ-გევორქის ეკლესია 1836-1837 წლებში უნდა აეშენებინათ. ამით იმის თქმა მიიღია, თუ მართლა 1830 წელს არის დაარსებული არაკოვას სურბ-გევორქის ეკლესია, მაშინ ის არის სომხების არაკოვაში ჩასახლებაზე იქ არსებული ქართული ეკლესია, რომელიც ახლადჩასახლებულმა სომხებმა ჩვეულებისამებრ მიითვისეს და სომხურ სურბ-გევორქის ეკლესიად გადააქეთეს.

პროფ. ს. კარაპეტიაშვილი საქართველოში სადაც კი ძველი ეკლესიის ნანგრევებს ნახავს, ყველა სომხური ჰგონია და გააქვს — „რუკა-ცნობარში — სომხური ეკლესიები საქართველოში“, 1995, სომხ. ენაზე. ხოლო „ნორაშენში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში კი წერს — „სურბ-გევორქის ეკლესიის გარდა სოფელ არაკოვას ჩრდილოეთ ნაწილში შემორჩენილია გვიანი საუკუნეების საბრკვლიანად დანგრეული სომხური ეკლესიების ნაშენები“. არადა, ამ განადგურებული ეკლესიის შესახებ აკად. ნ. ჯიქია წერს — „V. VIII-ს დაავთვალეირეთ და ლამე გავათიეთ დიდ არაქალში. მდებარეობს მშვენიერ, მაღალ ადგილზე. ამ სოფლის ძველ ქართულ

ეკლესიას ორი კედელია დარჩენია, ისიც მთლიანად შემოძარცვულია. აქვე არის დიდი ქვაჯვარი წარწერით" (დასახ. ნაშრ., გვ. 379).

პროფ. ს. კარაპეტიანის და მის თანამოძმეთა გასაგონად ამას წინათ ვწერდი და ახლა მსურს, უფრო ვრცლად ვთქვა. მართალია, სომხური ეკლესიების არსებობა საქართველოში ფაქტია (აქ არ იგულისხმება სომხურად ქცეული ქართული ეკლესიები), მაგრამ საკითხავია, სამართლებრივად კანონიერი იყო თუ არა მათი აშენება თავის დროზე. თუ არ არის სიგელი ან წერილობითი ნებართვა ამა თუ იმ სომხური ეკლესიის აშენების შესახებ, მაშინ 1801 წლამდე აშენებული ყოველი სომხური ეკლესია საქართველოში უკანონოდ, კანონის დარღვევით არის აგებული. აქვე უნდა ითქვას — 1801 წლის შემდეგ აშენებული სომხური ეკლესიების უმეტესობა ქართული ეკლესიებია, რომლებიც რუსმა ვგზარხოსებმა უპრაგონოდ აჩუქეს სომხებს და დროა, დაუბრუნდეს ნამდვილ პატრონს — ქარველ ხალხს, რადგან ეს იყო ქართველი ერის ნების წინააღმდეგ ჩადენილი ძალადობა. რაც შეეხება წარმომავლო-

ბით სომხურ ეკლესიებს საქართველოში, მათი აშენების ნებართვა, რამდენადაც შემოვიხსენებო, ცნობილია, გაცემულია რუსი იმპერატორის მიერ და ამ ნებართვას თუ ბრძანებას იურიდიული ძალა დაკარგული აქვს, რადგან საქართველო დღეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოა. აგრეთვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დამოუკიდებელი საქართველო არ არის საბჭოთა იმპერიის სამართალმემკვიდრე.

საქართველოს მეფის ან კათალიკოს-პატრიარქის ნების გარეშე მტრისაგან გავერანებული რომელიმე ქართული ეკლესიის გადაკეთება-გადმოკეთება, დაშენება, მიშენება და სომხურ ეკლესიად ქცევა ასევე არაკანონიერი აქტია და მიიჩნევა ძალადობრივ ქმედებად, მიტაცებად. ამდენად, საქართველო საპატრიარქო უფლებამოსილია, ასეთი „სომხური“ ეკლესიები შეხედულებებისამებრ განკარგოს, აღადგინოს მათზე თავისი კანონიერი იურიდიული უფლება.

და ბოლოს, მაინც საინტერესოა, რატომ დგას პროფ. ს. კარაპეტიანი სირაქლეშას პოზაში ეურნალ „ნორაშენის“ ფურცლებზე?

აფხაზეთის საბჭოთაო ანტიკომუნისტური ბრძოლა

გაზეთი „ნოა-იორკ ბაიზსი“ გამოქვეყნებული
სტატიების მიხედვით

აფხაზეთის პრობლემისადმი ამერიკელთა დამოკიდებულების არსში გასარკვევად უაღრესად საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების ერთ-ერთ ყველაზე ავტორიტეტულ და გავლენიან გაზეთ „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გამოქვეყნებული სტატიები. საკმაოდ მნიშვნელოვანი ამ პუბლიკაციებშიდან თავდაპირველად იმ წერილებზე მინდა გავამახვილო ყურადღება, რომლებიც ჯერ კიდევ საომარი მოქმედებების დაწყებამდე დაბეჭდილი. მათში საინტერესოა ახალი ის წინაერ მოვლენები, რომლებიც აფხაზეთში შემდგომში გამართული მშათამკვლევი ომის დაწყების საფუძველი გახდნენ. თუმცა აქვე ისიც მინდა აღვნიშნო, რომ განსხვავებით საომარი მოქმედებების დროს ამ გაზეთში გამოქვეყნებული სტატიებისაგან, რომელთა უმრავლესობა უშუალოდ საქართველოსა და კონფლიქტის ზონაში მოპოვებულ მასალებზე დაყრდნობითა დაწერილი, წინააღმდეგობის წერილები „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ მოსკოვის ბიუროშია შესრულებული.

კონფლიქტის განმაპირობებელი მოვლენების განსჯა-შეფასების გარდა, მათში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი იმ ვითარების შეფასებასაც, რომელიც საქართველოში იყო იმხანად შექმნილი. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან შესაბამის ნაწყვეტს ერთ-ერთი სტატიიდან: „ქართული პრესის სააგენტოს განცხადებით, დღეს თბილისში, საქართველოს დედაქალაქში, ნაციონალისტური ტალღისა და დემონსტრაციების საბასუხოდ, ქუჩებში გამოყვანილ იქნა სამხედრო და სხვა შეიარაღებული ძალები.“

სააგენტო საქინფორმის რეპორტიორის განცხადებით, ასე ათას კაცზე მეტი შეიკრიბა მთავრობის შენობისა და კომუნისტური პარტიის შტაბინის წინ, თბილისის ცენტრში, რათა

სოლიდარობა გამოეცხადებინათ იქ მოშინებულ ახი ადამიანისათვის. გაფიცულია ადგილობრივი ტელევიზია და ბევრი ჟარხანა...“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 8 აპრილი, 1989).

ეს სიტყვები დაწერილია საქართველოში რუსეთის მიერ მოწყობილი ტრაგედიის წინა დღეს. ეროვნული მოძრაობის გააქტიურებასთან ერთად, სულ უფრო იძაბებოდა და მწვავედებოდა ვითარება ე. წ. „სამხრეთ ოსეთსა“ და აფხაზეთში. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან შესაბამის ნაწყვეტს „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ გამოქვეყნებული იმავე სტატიიდან: „ამ უახლოესი კვირების განმავლობაში, მზარდი ზედა სიტუაციის დაძაბვა აფხაზეთა მხრიდან. ისინი არიან მუსლიმი კავკასიელები, ვისაც სურთ თავიანთი სამშობლო (Homeland), რომლის მოსახლეობაც მხოლოდ ნახევარი მილიონია, საქართველოს ჩამოაშორონ და დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოაცხადონ“ (იქვე).

გარდა აფხაზი სეპარატისტების ამ და მსგავსი მოთხოვნებისა, გაზეთი იმაზეც მართებულად ამახვილებს ყურადღებას, რომ აფხაზეთში აფხაზები ეთნიკურ უმცირესობას წარმოადგენდნენ და რეგიონში დემოგრაფიულად ქართველებს ჰქონდათ უპირატესი მდგომარეობა. იქვე იმაზეც კეთდება მინიშნება, რომ სეპარატისტთა ძირითადი მხარდამხრები კომუნისტური პარტიის აქტივისტები იყვნენ. მიუხედავად იმისა, რომ გაზეთში გამოქვეყნებული სტატიები მძაფრად მაშხილებლური პოზიციით არ გამოირჩევიან, მათში მაინც იგრძნობა კრიტიკულ-ნეგატიური დამოკიდებულება აფხაზური სეპარატიზმისადმი. მეტი სიცხადისათვის მოვიყვან შესაბამის ადგილებს დამოწმებული სტატიიდან:

„ეთნიკური ქართველები, რომლებიც ძირითადად ქრისტიანები არიან და აფხაზეთის მო-

სახლეობის უმრავლესობას შეადგენენ, ისევე მკაცრად ეწინააღმდეგებიან (რეგიონის დამოუკიდებლობის - თ. ნ.) იდეას, როგორც საქართველოს ხელისუფლება. ხელმძღვანელობაში გაიცხა აფხაზეთის კომპარტიის ლიდერ ბორის ადლიბა, რომელიც ზურგს უმაგრებს სეპარატისტებს.

ორივე დაქვეყნების (აფხაზური და ქართული - თ. ნ.) წევრები გამოხატავენ შეშფოთებას იმის გამო, რომ ეს დაძაბულობა შესაძლოა გადაიზარდოს ძალადობაში, როგორც ეს მოხდა გასულ წელს, მთიანი ყარაბაღის სადავო ტერიტორიაზე, რომელიც იმყოფება ამიერკავკასიის მეზობელი რესპუბლიკის - აზერბაიჯანის ფარგლებში*.

ამგვარი შიშის საფუძველს კი ის იძლეოდა, რომ „აფხაზური და ქართული მხარეების მიერ ტელეფონით მოწვეული ინფორმაციის მიხედვით, აფხაზეთის სხვადასხვა ქალაქში ორივე მხარე გეგმავდა მიტინგების ორგანიზებას უახლოესი კვირების განმავლობაში. ქართველებმა, თავის მხრივ, უშუალოდ თბილისშიც კი მოაწყვეს მთელი რიგი აქციები. მათი განცხადებით, იმ მიტინგს, რომელიც ქალაქ გაგრაში გაიმართებოდა, მოსალოდნელი იყო, რომ რამდენიმე ათასი ადამიანი დაესწარებოდა.

კონფრონტაციის თავიდან ასაცილებლად ეთნიკურ აფხაზთა ჯგუფმა აიდგილარა (Ayglara), იმავე ერობაში (Unity), გადაიფიქრა კვირას დანიშნული მიტინგის ჩატარება“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 8 აპრ., 1989).

გაზეთის ინფორმაციით, „აფხაზეთის მოვლენები ჯამნაკლისი სულაც არ ყოფილან, რადგან ბოლო ათი თვის განმავლობაში საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა რეგიონში მომხდარ ეთნიკურ არეულობათა შედეგად, რომელიც თითქმის ყველა საბჭოთა რესპუბლიკას შეეხო, ორას ადამიანზე მეტი დაიღუპა. ამგვარ აქციათა უმრავლესობას საფუძვლად უმეტესწილად ტერიტორიული დავა, ეკონომიკური უკმაყოფილება და ისტორიული უთანხმოება ედო“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 17 ივლისი, 1989).

საკუთრივ აფხაზეთში შექმნილ მდგომარეობას კი გაზეთი შემდეგნაირად აგვიწერს: „აქიდეც ერთი ეთნიკური ძალადობის ტალღამ გადაუარა საბჭოთა საქართველოს რეგიონ აფხაზეთს, რის შედეგადაც საინფორმაციო სააგენტო იტარ-ტანის გამოცემით, დიღუბა 11, და ბოსპიტალიზებულია 127 ადამიანი... ბოლო შეტაკება მოხდა შაბათს. იგი გამოიწვია იმ გემამ, რომლითაც სოხუში უნდა გახსნილიყო ქართული უნივერსიტეტის ფილიალი“.

ასე თანდათანობით და ნაბიჯ-ნაბიჯ, მკოსო

ვის უშუალო წაქეზებითა, თუ მსგავს ფაქტებზე წყარუებით, მიმდინარეობდა საქართველოსაგან აფხაზეთის ჩამოცილების ტრაგიკული პროცესი, რამაც ჯერ შეიარაღებულ კონფლიქტამდე, ცოტა მოგვიანებით კი მასშტაბურ ომამდეც მივყავანა.

საბჭოთა პერიოდში საომარ მოქმედებათა დაწყებამდე გამოქვეყნებული სტატიებისაგან განსხვავებით, შემდგომი ხანის საგაზეთო პუბლიკაციებში მეტი ოპერატიულობით და ობიექტურობითაა გაშუქებული ის რთული მდგომარეობა, რომელიც აფხაზეთში შეიქმნა საომარი ოპერაციების მიმდინარეობის შედეგად. ნათქვამის ნათელსაყოფად ქვემოთ შეგვიცდები, მკითხველს უფრო ზუსტი და საფუძვლიანი წარმოდგენა შეგუქმნა იმ მასალებზე, რომლებიც აფხაზეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით გამოქვეყნდა გაზეთ „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ ფურცლებზე, ამ რეგიონში საომარი ოპერაციების მიმდინარეობის პერიოდში.

ამ თვალსაზრისით პირველი სტატია გაზეთში 1992 წლის 15 აგვისტოს, ომის დაწყების მეორე დღესვეა დაბეჭდილი. საინფორმაციო სააგენტო „იტარ-ტანზე“ დაყრდნობით, რედაქცია მკითხველს ინფორმაციას აწვდიდა იმის თაობაზე, რომ საქართველოსაგან განდგომილ ამ რეგიონში (Breakaway Region - o. n.) ქართველებსა და აფხაზ სეპარატისტებს შორის მოხდა საომარი შეტაკება, რის შედეგადაც დაიღუპა 10 აფხაზი და 5 ქართველი და განადგურდა ქართველთა რამდენიმე ტანკი („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 15 აგვისტო, 1992).

16 აგვისტოს „ნიუ-იორკ ტაიმსი“ ავრცელებს ინფორმაციას იმის თაობაზე, რომ „სეპარატისტებმა საქართველოს დასავლეთ რეგიონში რუსეთის სამაერო დაცვის შენაერთიდან მოიპარეს რაკეტა, რათა ჩამოედოთ ქართველთა გერტმფრენი“. იქვე მოყვანილია რუსეთის ერთ-ერთი სამხედრო მეთაურის, გენერალ-მაიორ ანატოლი ნიკოლაევის განცხადება, სადაც იგი უარყოფს იმ ფაქტს, თითქოს „რუს სამხედროებს ნებოთ მიეცეთ იარაღი აფხაზი სეპარატისტებისათვის“. მისი თქმით, „აფხაზეთში შეტევა განახორციელეს რუსეთის სამაერო დაცვის შენაერთზე, რის შედეგადაც გატაცებულ იქნა იარაღი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 16 აგვისტო, 1992).

რუსი გენერლის მიერ მოწვეული ამ ინფორმაციის ისყალბეში მკითხველი თუნდაც

იმიტაც დარწმუნდება, რომ აფხაზეთა მცირე-რიცხოვანი ბანდა მკაცრად დაცული რუსული ბაზიდან რაკეტის მოპარვას ვერაფრით მოახერხებდა. რა თქმა უნდა, ეს იყო მირდაპირი შედეგი რუსეთის მიერ სეპარატისტების მიმართ გამოვლენილი აშკარა მხარდაჭერისა, რაც სხვა დროსაც არაერთხელ გამოუვლენია მას ამ ომის განმავლობაში.

ამის შემდეგ გაზეთი ცდილობს, გაარკვიოს ის მიზეზები, რამაც გამოიწვია საომარი კონფლიქტის დაწყება. კერძოდ, გაზეთის ინფორმაციით, „საქართველოს ლედიშა ედუარდ შევარდნაძემ მოიწვია მმართველი სახელმწიფო საბჭოს ხელფა მთლიანში, რათა ემსახურათ. თუ რა გზით აღედგინათ თავიანთი იურისდიქცია შავი ზღვის სანაპირო რეგიონ აფხაზეთში, რომელმაც ივლისის თვეში გამოაცხადა დამოუკიდებლობა და გაეცა ყოფილი საბჭოთა საქართველოს შემადგენლობიდან“.

გაზეთის ცნობით, „ზატონმა შევარდნაძემ დაიკვა თავისი გადაწყვეტილება, ვაგზავნა 3500 ერთეული გვარდიელი და პოლიციელი, რათა მათ დაეკავებინათ აფხაზეთი. ყოფილმა საბჭოთა საგარეო საქმეთა მინისტრმა შევარდნაძემ განაცხადა: „ჩვენ გადავდგით სწორი ნაბიჯი. ჩვენ ზნად ვართ გამოვიყენოთ უკიდურესი ზომები, რათა დავიცვათ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა“.

გარდა ზემოთ ხსენებული მიზეზისა, გაზეთი ასახელებს მეორე გარემოებასაც, რამაც ჩვენი ქვეყნის მამინდელი მეთაურის მიერ ამ გადაწყვეტილების მიღება განაპირობა. „შან (ედუარდ შევარდნაძემ - თ. ზ.) ვაგზავნა ძალე-რი აფხაზეთში მას შემდეგ, რაც ყოფილი პრეზიდენტის - ზვიად გამსახურდიას მომხრეებმა სამშაბათს მძევლად აიყვანეს საქართველოს პოლიციის 12 მაღალჩინოსანი. ბატონ შევარდნაძის განცხადებით, „ბანდიტების“ ხელში იშხანად კვლავაც ჩრებოდნენ ორი პოლიციელი და ვიცე-პრემიერი ალექსანდრე კავსაძე, რომლებიც აფხაზ სეპარატისტთა მიერ იყვნენ რამდენიმე კვირის წინ მძევლებად აყვანილი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 16 აგვისტო, 1992).

ქართველი მაღალჩინოსნების გატაცებულსთან დაკავშირებით 19 აგვისტოს „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ დაფიქსირებულია აფხაზ სეპარატისტთა პოზიცია, სადაც ნათქვამია, რომ „საქართველო ამ გატაცებებს იყენებს იმისთვის, რათა ჩაახშოს მათი მოძრაობა დამოუკიდებლობისათვის“. ეს კი ის პერიოდი, როდესაც ქართული ჯარი უკვე შევიდა სოხუმში, „დაიკავა ბარლამენტის შენობა და მასზე

საქართველოს დროშა აღმართა. რეგიონის მმართველ ორგანოდ დანიშნულ „ქვეყნის მმართველობის საბჭო“.

ასეთ ვითარებაში მკითხველისათვის აღვილი გასაგები ხდება იმ გალიზიანების არსი, რასაც აფხაზი სეპარატისტები ამჟღავნებდნენ ქართველებს მიმართ. მათ სეპარატისტულ მისწრაფებებს განსაკუთრებით აძლიერებდა ის აქტიური მხარდაჭერა, რასაც რუსეთი იჩენდა აფხაზეთა მიმართ. იმისთვის, რომ საზოგადოებისათვის უფრო ნათელი გაეხადა აფხაზეთში რეალურად არსებული ერთოკონომიკური არსი, რედაქცია 20 აგვისტოს ნომერში ამ რეგიონის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის შესახებაც აქვეყნებს კონკრეტულ მონაცემებს. კერძოდ, „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ ინფორმაციით, იმ პერიოდისათვის „აფხაზეთის მოსახლეობა შეადგენდა 500000-ს. მათგან ეთნიკური აფხაზი მხოლოდ 90000 იყო, დანარჩენები კი ძირითადად რუსები და ქართველები იყვნენ. აფხაზები უმეტესად არიან მუსლიმანები და თურქულად მოსაუბრე ჯგუფები“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 19 აგვ., 1992).

25 აგვისტოს „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ გამოქვეყნებულ წერილში აფხაზეთის პრობლემა განხილულია საქართველოში იშხანად არსებული სიტუაციის ფონზე. კერძოდ, სტატიაში ხაზი ესმება იმ გარემოებას, რომ მიუხედავად გარკვეულ ძალთა მიერ ქვეყნის მეთაურად მიწვევისა, ედუარდ შევარდნაძე თავის მოქმედებებში თავისუფალი მაინც არ იყო და საკუთარ თავს განხეგრავდა ლეგიტიმურსა და ნახევარმმართველს უწოდებს. „შევარდნაძის მზერა მიმურობილი იყო 11 ოქტომბრის არჩევნებისაკენ, რომელიც კვლავ დააბრუნებდა საქართველოს ლეგიტიმური მთავრობის მმართველობაში, თავად მას კი მინიჭებდა რეალურ მანდატს“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 25 აგვისტო, 1992).

ვფიქრობ, წერილში გამოთქმული მოსაზრება მთავრობის ლეგიტიმურობის შესახებ გადაჭარბებული იყო, რადგანაც ახალი ხელისუფლების კანონიერების აღდგენა-ლეგიტიმაცია დამოკიდებული იყო მკვლელების რეაბილიტაციასა და სამართალმემკვიდრეობის სრულ დაცვაზე, რაც რეალურად არ განხორციელებულა.

ამის შემდეგ სტატიაში შეფასებულია ის ნაბიჯები, რომელნიც საქართველომ გადადგა საომარი მოქმედებების დაწყების შემდეგ. თუმცა, აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ

გამონათქვამთა უმრავლესობა ქართველ მოღვაწეებს ეკუთვნით და თავად შურნალისტიის მოსახრებებს სტატიაში ნაკლებად ვხვდებით.

„ბატონმა შევარდნაძემ, რომელიც ადრე მოლაპარაკებებს ანიჭებდა უპირატესობას, მკაცრად განაცხადა, რომ ასხვა გამოსავალი არ არსებობდა (საუბარია სამხედრო შენაერთების აფხაზეთში შეყვანაზე - თ. ნ.). ადამიანმა ყოველთვის ნაკლები ბოროტება უნდა აირჩიოს...“ თუმცა, საქართველოს იმუამინდელი მეთაური იმასაც დასძენდა, რომ ზწირად მისი მითითებები „გადაჭარბებით“ სრულდებოდა, რაშიც იგი კიტოვანს ადანაშაულებდა. ვფიქრობ, არანაირ საჭიროებას არ წარმოადგენდა პარლამენტისა და მინისტრთა საბჭოს შენობების აღება“, ციტირებულია შევარდნაძის სიტყვები სტატიაში.

მის ამგვარ შეფასებას იზიარებდა შევარდნაძის „უახლოესი თანაშემწე სერგეი ტარააშენკო“, რომელიც ამბობს, „რომ ეს იყო (პარლამენტისა და მინისტრთა საბჭოს შენობების აღება - თ. ნ.) ყველაზე დიდი სისულელი, რაც გაკეთდა. აფხაზეთში მთავრობის ყოფნის შემთხვევაში აფხაზეთთან საუბარი გაცილებით იოლი იქნებოდა, მაგრამ ამჟამად ისინი გაუჩინარებულნი არიან“. ტარააშენკოს აზრით, მსგავსი „მილიციური ზომები არაფრის მოიტანია და ამჟამად რეგიონში გაცილებით უარესია სიტუაცია, ვიდრე მანამდე იყო“. ყველაზე უფრო ცუდ მოვლენად კი ტარააშენკოს ის მიაჩნია, რომ „კიტოვანი ყოველივე ამის შემდეგ როგორც „ეროვნული გმირი“, ისე დაბრუნდა, რასაც შესაძლოა წარმოეშვა პოლიტიკური პრობლემა“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 25 აგვისტო, 1992).

საკითხის ამგვარ შეფასებასთან ერთად, იქვე მოყვანილია მეორე, რადიკალურად განსხვავებული პოზიციაც. ნათქვამის დასტურად მოვიტან სათანადო ნაწყვეტს სტატიიდან: „შევარდნაძის კიდევ ერთი ახლო მეგობარი, ყოფილი დისიდენტი, 71 წლის ვახუა ამირეჯიბი მიიჩნევს, რომ არავითარი ღია იმი კიტოვანთან არ არსებობს. თუმცა მას ისეთივე საქართველო სურს, როგორც შევარდნაძეს. იგი ფიქრობს, რომ ამის მიღწევა შესაძლებელია განსხვავებული, ძალისმიერი პოლიტიკის გზით... შევარდნაძეს შეუძლია, ითამაშოს ნებისმიერი როლი. იგი ჩამოვიდა ქვეყანაში, სადაც მან თავი გამოიღო და სახარბოელოა. მხოლოდ ძლიერ და თვითდაქირებულ ადამიანს შეუძლია ამის გაკეთება, აცხადებს ბატონი ამირეჯიბი, რომელიც

უაღრესად დიდ პატივს სცემს მას“ (იქვე).
 შეკითხვაზე, მიიჩნევთ თუ არა ბატონ კიტოვანს ეროვნულ გმირადო, შევარდნაძემ ჩაიციხა და განაცხადა: „ფიქრობ, ეს არ იყო დიდი გამაჩვენება. რა გამაჩვენებაზეა საერთოდ საუბარი? რა გმირობაზე? ეს ზომ ჩვენს მშობლიურ მიწა-წყალზე მოხდა...“ (იქვე).

ჩემის აზრით, ზემოთ ციტირებული ნაწყვეტებიდან კარგად ჩანს ის მძიმე ვითარება, რომელიც იმუამინდელ საქართველოში სუფევდა. სიტუაციას კი უფრო მეტად ის გარემოებაც ართულებდა, რომ ასეთ ვითარებაში ვერც ქვეყნის მთავრობა მოქმედებდა ერთდინირებულად და არც სახელმწიფოს მეთაურს ჰქონდა რეალური ბერკეტები ვადამწყვეტი ზომების მისაღებად. ჩემი აზრით, აფხაზეთში ქართული სამხედრო შენაერთების შეყვანა აფხაზეთის მხოლოდ საბაბს წარმოადგენდა, კონფლიქტის წარმოქმნელი რეალური მიზეზები კი უფრო ღრმა და მთრეულ წარსულში უნდა ვეძებოთ. ამდენად, რომ არა ზემოთ ნახსენები საბაბი, აფხაზები მაინც გამოქვინდნენ მიზეზს ქართველებთან ომის დასაწყებად, მით უფრო, იმ სიტუაციაში, როდესაც მათ რუსეთის დახმარება მყარად ჰქონდათ გარანტირებული.

მიუხედავად იმისა, რომ მე პრინციპულად შორის ვდგავარ იმ აზრისაგან, ყველაფერი ე. წ. „მისამდე ძალას“ გადავებრალოთ და იმუამინდელი ხელისუფლების ნაკლოვანებებზე თვალენი დავხუჭოთ, ერთი რამ, ვფიქრობ, მაინც აშკარად ცხადია და ნათელიც: ეს იყო უთანასწორო ომი, რადგან საქართველო ეომებოდა არა ერთ მუჭა აფხაზ სეპარატისტებს, არამედ თავად რუსეთს. ამას ემატებოდა ისიც, რომ საქართველო იმუამად ისეთ ქვეყანას წარმოადგენდა, რომელსაც დანგრეული ჰქონდა ეკონომიკა, ფაქტობრივად არ გააჩნდა შეიარაღებული ძალები და არ იყო აღიარებული საერთაშორისო საზოგადოებრიობის მიერ. ასეთ ვითარებაში კი, წარმოუდგენელი იყო წარმატების მოპოვება.

რაც შეეხება უშუალოდ აფხაზეთში შექმნილ ვითარებას, მას გაზეთი შემდეგნაირად გამომოგვცემს:

„სამშაბის გამართულ ბრძოლაში ათასზე მეტმა მოხალისემ მიიღო მონაწილეობა სეპარატისტთა მხარეს ჩრდილო-კავკასიური რეგიონებიდან...“

მოხალისეთა მსგავსი ჩარევა აფხაზეთ მხარეს, რომელთა უმრავლესობაც სამხრეთ რუსე-

თიდანაა, გვაფიქრებინებს, რომ ყველაფერი ეს კრემლონაა დაკავშირებული. რუსი პოლიტიკოსები იმუქრებიან კიდევ ერთი კავკასიური ომით, ისე, როგორც ეს მოხდა XIX საუკუნეში, რის შედეგადაც რუსეთმა გააჩინა ეს რეგიონი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 27 აგვისტო, 1992).

გაზეთის იმავე ნომერში საქართველოს მაშინდელი სახელმწიფო საბჭოს მიერ მიღებული ანალოგიური განცხადებაცაა დაბეჭდილი. მასში ნათქვამია: „საქართველოს სახელმწიფო საბჭო აფრთხილებს იმ ჩრდილო-კავკასიელ მოხალისეებს, რომელნიც მონაწილეობენ საომარ ოპერაციებში: აფხაზეთის კონფლიქტი შეიძლება გადაიზარდოს ხანგრძლივ ომში, რომელშიც არა მხოლოდ საქართველო იქნება ჩართული, არამედ მთელი რეგიონი“ (იქვე).

გაზეთი სპეციალური წერილით გამოეხმაურა იმ ფაქტს, რომ საქართველოს მთავრობამ და აჯანყების ლიდერებმა მიიღეს გადაწყვეტილება 31 აგვისტოდან საომარი ოპერაციების შეწყვეტის შესახებ. აღნიშნული შეთანხმება მიღწეულ იქნა რუსეთის საკურორტო ქალაქ სოჭიში საქართველოს თავდაცვის მინისტრ თენგიზ კიტოვანსა და აფხაზეთის პარლამენტის თავმჯდომარეს - ვლადისლავ არჩინბას შორის გამართულ შეხვედრაზე. საინფორმაციო სააგენტო იტარტასის ცნობით, მოლაპარაკების დროს მედიატორის როლი შეასრულა რუსეთის საგანგებო სიტუაციათა სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარემ სერგეი ნოიკოვმა, - ნათქვამია 30 აგვისტოს „ნიუ-იორკ ტაიმსში“.

როგორც მოვლინების შემდგომმა განვითარებამ ცხადყო, ციკლის შეწყვეტის შესახებ მიღწეული ეს შეთანხმებაც, მსგავსად რუსეთის მედიატორობით დადებული მრავალი სხვა შეთანხმებისა, ფარის აღმოჩნდა. თუკი კარგად დავაკვირდებით, ანალოგიური ხასიათის დოკუმენტები სწორედ იმ დროს იდებოდა, როდესაც ქართული არმია რაიმე სამხედრო წარმატებას მიაღწევდა. გამომდინარე აქედან, მსგავსი შეთანხმებები აფხაზ სეპარატისტებს საშუალებას აძლევდათ შექმნილი ვითარება შეთანხმებულად გაეანალიზებინათ. მოკიდან გამოსულიყვნენ და ძალები აღედგინათ. ასევე ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ აფხაზი სეპარატისტები თავად არღვევდნენ მიღწეულ შეთანხმებას და გადმოდიოდნენ შეტევაზე.

გაზეთში ასევე მოყვანილია ამონაბიდი არჩინბას სატელეფონო ინტერვიოდან: „ზა-

ტონმა არჩინბამ დღეს ადრიახად განაცხადა, რომ იგი დაიწყებდა პარტიზანულ ომს, უფრო ქართული სამთავრობო ჩარიტაქტებზე და სანაპირო ქალაქ გუდაუთას, რომელიც წარმოადგენს მის ციხე-სიმაგრეს“.

„თუ ქართული ტანკები გუდაუთაში შემოვლენ, - განუცხადა არჩინბამ ადგილობრივ ეურნალისტს ტელეფონით საუბრისას, - მე გავიზინები მთებში და მანამ ვიბრძობლებ ქართველი დამპყრობლების წინააღმდეგ, სანამ შევძლებ“. აფხაზეთის ხელმძღვანელობა მას შემდეგ გადავიდა გუდაუთაში, რაც ქართულმა ჩარმა აიღო რეგიონალური დედაქალაქი სოხუმი“, - აზუსტებს გაზეთი („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 30 აგვისტო, 1992).

4 სექტემბრის „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ მოკლედ არის შეფასებული ის გადაწყვეტილება, რომლის ძალითაც კონფლიქტის ზონაში შეეცანილ იქნენ რუსეთის ე. წ. „სამშვიდობო ძალები“. „საქართველოში საომარი სიტუაციის შესაჩერებლად, - ნათქვამია სტატიაში, - რუსეთის პრეზიდენტმა ბორის ელცინმა და საქართველოს ლიდერმა ელუარდ შევარდინაძემ მიაღწიეს შეთანხმებას, რომ აფხაზეთში განედგებდა სამშვიდობო ძალები, რომლის ფუნქციასაც რუსი სამხედროები შეასრულებენ...“

გარდა ამისა, გაფორმებულ იქნა საბოლოო დოკუმენტი რუსეთში მცხოვრებ წარმომადგენლებთან, რომლებმაც რამდენიმე ასეული შეიარაღებული მოხალისის გაგზავნით დახმარება აღმოუჩინეს აფხაზებს. ბატონი არჩინბა... გამოთქვამს იმედს, რომ „ბორის ელცინი და ჩრდილო-კავკასიელი ხალხები არ დაუშვებენ აფხაზეთის განადგურებას“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 4 სექტემბერი, 1992).

როგორც მოვლინების შემდგომმა განვითარებამ ნათლად დაგვანახა, რუს ე. წ. „სამშვიდობო ძალებს“ არასდროს შეუსრულებიათ მათი ძირითადი მოვალეობა და მსგავსად ჩრდილო-კავკასიელი დაქირავებული მებრძოლებისა, ყოველთვის სეპარატისტთა მხარდამჭერებად გვევლინებოდნენ, იქნებოდა ეს უშუალოდ ბრძოლაში მონაწილეობა, თუ სხვადასხვა შეიარაღებით მათი უზრუნველყოფა.

მიუხედავად ამგვარი უთანასწორო ომისა, რაკიც საქართველო იქნა ჩართული, ჩვენს სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ საომარი მოქმედებების დაწყებიდან პირველ ხანებში, არც თუ კარგად გავჯიშინებოდა და აღჭურვილმა ქართულმა არმიამ შეძლო მნიშვნელოვანი წარმატებების მოპოვება, დაამყარა რა თავი-

სი კონტროლი სოხუმსა და ვაგრაზე. თუმცა, სამწუხაროდ, ეს წარმატება ძალზე ხანმოკლე აღმოჩნდა და მალე აფხაზეთში რუსების დახმარებითა და ჩვენი მიერ დაშვებული შეცდომების გამოყენებით მნიშვნელოვან უპირატესობას მიაღწიეს.

ნათქვამის დასტურად მოვიყვან ნაწყვეტს ვაზეთის 5 ოქტომბრის ნომერში დაბეჭდილი სტატიიდან: „ყოფილი საბჭოეთის ყველაზე არასტაბილურ რეგიონში ძალადობის მორიგი რაუნდი ვანვითარდა... აფხაზეთა აჯანყებულებმა დაიკავეს ქართველების მიერ გამოკრებული ქალაქი ვაგრა; შავი ზღვისპირა კურორტი, რომელიც წარმოადგენს აფხაზეთის კარიბჭის გასაღებს...“

ბატონი შევარდნაძე მთელი დღის განმავლობაში აწარმოებდა მოლაპარაკებებს მშვიდობის აღსადგენად რეგიონში რუსებთან და აფხაზებთან... საბოლოოდ კი იგი მიიხიდა დადარდანიანი რჩინდა. რაიტერის ქართველ ჟურნალისტთან საუბრისას მან განაცხადა, რომ „მოკლენები ისეთი ზნით ვითარდებოდა, ნაკლებად არის განასაზღვრული თუ რას მოვიმოქმედებ მე... ცხოვრებაში პირველად გვჭირდა, რომ დავმარცხდით... არ გამოვრცხვავ იმის შესაძლებლობას, რომ გადავდგე... ამჟამად სხვა გამოსავალს ვერ ვხედავ... ჩვენ მუხანათურად მოგვატყუეს... ძალიან სამწუხაროა, რომ ამ ბინძურ საქმეში ბევრი რუსი წარმომადგენელი მოწაწილეობს...“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 5 ოქტომბერი, 1992).

ჟურნალისტ სერჟ შემანის (Serge Schme-mann) აზრით, ვითარებას კიდევ უფრო ართულებდა ის ვარემოება, რომ „სახელმწიფო საბჭომ თბილისში, შევარდნაძის არყოფნისას, მისი სამხედრო მოადგილის ჩაბა იოსელიანის ხელმძღვანელობით მიიღო გადაწყვეტილება, დაემყარებინათ კონტროლი საქართველოში არსებულ ყოფილ საბჭოთა შეიარაღებულ ძალაში. ამას მოჰყვა მკაცრი გაფრთხილება რუსეთიდან. თავდაცვის მინისტრმა პაველ გრაჩოვმა განაცხადა, რომ ნებისმიერ მცდელობას იარაღის დაუფლებისას „შესაძლოა მომყოლოდა შეიარაღებული შეტაკება რუსეთის სამხედრო ქვედანაყოფებთან, რომელთაც ჩემს მიერ ებრძანათ მათი კონტროლის ქვეშ მყოფი ობიექტების დაცვა“ (იქვე).

ისე ძალზე საინტერესოა, რატომ არ ცხადდებოდა ასეთი საყოველთაო მობილიზაცია და არ კეთდებოდა ასეთი მკაცრი განცხადებები რუსეთის მხრიდან მაშინ, როდესაც აფხაზი სეპარატისტები „იარაღს იტაცებდნენ“

რუსეთის მიერ კონტროლირებადი სხვადასხვა სამხედრო შენაერთებიდან? ეს წინააღმდეგობრივ ნათლად მიუთითებს რუსეთის მიერ კონტროლირებადი აფხაზეთის მდებარეობაზე ამ ომში ქართველთა საზიანოდ!

გარდა ამისა, სტატიის ავტორის ინფორმაციით, ქართველთა წინააღმდეგ მოქმედებდა „მთელ ხალხთა კონფედერაცია, რომელმაც ჩაატარა თავისი კონგრესი ჩეჩენთ-ინგუშეთში, კიდევ ერთ კავკასიურ ანკლავში; ისინი დაიშურნენ, რომ გააგზავნიდნენ ორმოც ათას მეთოქრს აფხაზეთა დასახმარებლად“.

ყოველივე ამის შემდეგ წერილის ავტორი მცირე ისტორიული ექსკურსით ცდილობს, განმარტოს კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზები და დასძენს, რომ უთანხმოებას ქართველებსა და აფხაზებს შორის დიდი ისტორია ჰქონდა. კერძოდ, 1970-იან წლებში აფხაზების მცდელობა - გამოყოფილიყვნენ საქართველოს და მიერთებოდნენ რუსეთს, წარუმატებლად დამთავრდა. მათ ამგვარ მცდელობას საფუძვლეს აცლიდა ისიც, რომ აფხაზები ეროვნულ უმცირესობას წარმოადგენდნენ და საერთო მოსახლეობის მხოლოდ 18 პროცენტს შეადგენენ, მაშინ როდესაც ქართველები 46 პროცენტით იყვნენ. მოსახლეობის დანარჩენი ნაწილს კი უმეტესად რუსები, ბერძნები და სომხები წარმოადგენდნენ (იქვე).

8 ოქტომბრის ვაზეთ „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ გამოქვეყნებული სტატია „აფხაზეთი: პატარა ომი, დიდი რისკი“ აფხაზეთის პრობლემას საერთაშორისო პოლიტიკის პრიორიტეტი განიხილავს. წერილის ავტორის შეფასებით, „ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები ერთმანეთის მიყოლებით იქნენ ჩათრეულნი შეიარაღებულ კონფლიქტებში. ამ რესპუბლიკათაგან უმეტესობაში არსებობს მნიშვნელოვანი რაოდენობა ეთნიკური რუსებიცაა. ამას გარდა, ამავე ქვეყნების ტერიტორიაზე მსახურობენ რუსი ჩარისკაცები, როგორც ყოფილი საბჭოეთის შეიარაღებული ძალები. აფხაზეთში, ისევე როგორც მოლდოვაში, ეს რუსები ჩათრეულ იქნენ ბრძოლაში. საქართველოს ლიდერმა იდუარდ შევარდნაძემ დახმარების მოგონის მიზნით წერილი გაუგზავნა გაეროს უშიშროების საბჭოსა და ნატოს...“

გვიჭირბ, ზემოთ გამოთქმული აზრი, თითქოს რუსი სამხედროები „ჩათრეულ იქნენ“ საომარ ოპერაციებში და ისინი მსხვირპლს წარმოადგენდნენ და არა აფხაზ სეპარატისტთა რეალურად მხარდამჭერ ძალას, მცდარია. რაც შეეხება კონფლიქტის გამომ-

წვივ მიზეზებს, იგი შემდეგნაირადაა ახსნილი: „რუსეთის სამხრეთ საზღვრებზე ქრისტიანობა ზეგება ისლამს, ხოლო სლავები – თურქებს, სპარსელებს, ქართველებსა და სომხებს. სწორედ ამის შედეგად წარმოიშვა უბრძოლველი ეთნიკური და რელიგიური შუღლი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 8 ოქტომბერი, 1992).

ზემოთ მოყვანილი წერილიდან დაკავშირებით, 22 ოქტომბრის „ნიუ-იორკ ტაიმსში“ დაბეჭდილია ორი ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული „განმარტება“. მათგან ერთის ავტორია ვინმე ვახტანგ ქართველიშვილი, ხოლო მეორისა – „ჩრდილო-კავკასიური ცენტრის თავმჯდომარე, აფხაზეთის წარმომადგენელი ამერიკის შეერთებულ შტატებში“ (ტიტულები აღებულია გაზეთიდან – ო. ნ.) ვინმე ი. ყაზანი. მეტი სიძუსადისათვის ორივე „განმარტებას“ მოვიყვან სრულად:

„რედაქტორს: როგორც თქვენი 8 ოქტომბრის სტატიიდან ჩანს და ვგებულვით, ტრაგედია, რომელსაც საქართველოში აქვს ადგილი, სავსებით ადეკვატურია იმ დეტალების მიუხედავად, რასაც ჩვენი ისტორიკოსები არ ეთანხმებიან. როგორც ამ წერილის წაიკითხვის შემდეგ, ისე უშიშროების საბჭოა (იგულისხმება გაეროს უშიშროების საბჭო – ო. ნ.) და სახელმწიფო დეპარტამენტის რეაქციით ვრწმუნდები, არსებობენ ძალები, რომლებიც ჩვენს დაცვას ცდილობენ და მწამს, რომ მოსკოვის ოფიციალური საინფორმაციო სააგენტოები დიდხანს ვერ შეძლებენ მცდარი ინფორმაციების გავრცელებას და მსოფლიო აზრის შეცდომაში შეგვიანას.

საქართველოში არასოდეს ყოფილა კონფლიქტი ერთგულ ნიადაგზე. გარდა იმისა, რომელიც ინსპირირებული იყო საზღვარგარეთიდან. რუსეთში არიან ძალები, რომლებიც ცდილობენ რუსეთის იმპერიის აღდგენას; ისინი არიან ძლიერები და სასტიკნი. ომი აფხაზეთში შესაძლოა, პატარა იყო რუსეთის ან ამერიკის გადასახედიდან, მაგრამ არა საქართველოსთვის. ქართველ ხალხს არ შეუძლია დაკარგოს თავისი საუკეთესო შვილები ახლადმოპოვებული დამოუკიდებლობის პირველ წლებში, ნაცვლად იმისა, რომ მთელი თავისი ძალისხმევა ქვეყნის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ აღმშენებლობას მოახმაროს. დაიბ. ჩვენ ნამდვილად გვჭირდება საგარეო დახმარება. ვახტანგ ქართველიშვილი, თბილისი, საქართველო, 1992 წლის 15 ოქტომბერი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 22 ოქტომბერი, 1992).

„რედაქტორს: ეთნიკური აფხაზეთის თქვენიული განმარტება, თითქმის ისინი, თურქულად მოსაუბრე მუსლიმთა ჯგუფს“ წარმოადგენდნენ, აღშავნებელია. აფხაზ ხალხს გაჩინია საკუთარი ენა, რომლისაც თურქებს ახსლელურად არაფერი გაეგებათ. აფხაზეთი, მსგავსად სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფებისა, არიან განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობისანი, მათ შორის ქრისტიანები, ებრაელები და მუსლიმანებიც.

თქვენი მხრიდან აფხაზეთის გამომდებული მონათვლა სეპარატისტებად სავსებით მცდარია. აფხაზეთი პრეტენზიას არ აცხადებენ იმ ტერიტორიაზე, რომელიც მათ არ ეკუთვნის. აფხაზეთი აფხაზეთის ტერიტორიას წარმოადგენდა მრავალი საუკუნის განმავლობაში. სტალინის მიერ საკუთარი სურვილისამებრ განზოციებული საზღვრების ხელახლა დადგენა და ჩრდილო-კავკასიელი ხალხების კვლავ განსახლება წარმოადგენდა ყველაზე ტრაგიკულ მოვლენას ჩვენი ხალხისთვის, რომელსაც ამ საუკუნის (იგულისხმება XX საუკუნე – ო. ნ.) დასაწყისში ჰქონდა ადგილი.

თუ ქართველ ხალხს შეუძლია იბრძოლოს დამოუკიდებლობისათვის, რატომ არ შეუძლიათ იგივე გააკეთონ აფხაზეთში? რას ეთმინავს სიტყვა თვითგამორკვევა. მართო ქართველებს აქვთ მისი გამოყენების უფლება?

ჩვენს მოავარ მიზანს წარმოადგენს თავისუფლება და თვითგამორკვევა. თუ ჩვენ მივალწევთ ამას მშვიდობიანი გზით, კარგია, მაგრამ, სამწუხაროდ, საქართველოს აგრესია გვაგდებს ჩვენ უმძიმეს მდგომარეობაში. აფხაზთა სიცოცხლე, ჩვენი კულტურა და ისტორია საფრთხეშია. ი. ყაზანი, ქ. პატერსონი, ნიუ-ჯერსი (აშშ – ო. ნ.), 1992 წლის 9 ოქტომბერი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 22 ოქტომბერი, 1992).

ზემოთ ციტირებული ორი წერილიდან კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით იმაში, რომ ჩვენ არა მარტო სამხედრო დაპირისპირებაში დადუმარცხდით, არამედ არანაკლებ მნიშვნელოვან იმ ომშიც, რასაც საინფორმაციო ომი ჰქვია. აფხაზ სეპარატისტებს, რუსების აქტიური მხარდაჭერით, არაერთხელ მიეცათ საშუალება მათ მიერ შეთხზული „ისტორიული დოკუმენტებით“ შეცდომაში შეყვანათ მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრი და დაემტკიცებინათ მათთვის თავიანთი სეპარატისტული პრეტენზიების „სამართლიანობა“. ჩვენი ქვეყანა კი ამგვარ შესაძლებლობას ხშირ შემთხვევაში მოკლებული იყო.

მიუხედავად საქართველოში იმხანად არ-

სებულის უმძიმესი ვითარებისა, ედუარდ შევარდნაძის მართლ საზოგადოებისათვის ფართოდ ცნობილმა და პატივცემულმა მრავალმა მოღვაწემ გამოუცხადა ნდობა და მხარდაჭერა. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან ნაწყვეტს ერთ-ერთი სტატიიდან: „როდესაც იგი (ე. ი. ედუარდ შევარდნაძე - თ. ნ.) იყო ორთოდოქსი კომუნისტი, მე მთლიანად მოწინააღმდეგე ვიყავი მისი, - განაცხადა აკაკი ბაქრაძემ, მწერალმა, რომელიც არის სახელმწიფო საბჭოს წევრი და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის საპატიო ვეტერანი. - ის, რომ იგი იყო კომუნისტი, არ შეიძლება დავიწყებულ იქნეს, მაგრამ ამაზე ახლა უნდა დავაზიარებ (Overlooked). ამჟამად ჩვენ ვუყურებთ მას, როგორც კაცს, რომელმაც ითამაშა გადაწყვეტი რომელი საბჭოთა კავშირის დაშლაში. იგი ჩამოვიდა აქ სხვა კაცი. ვფაქრობ, მისმა კონტაქტებმა დასავლეთთან მთელი ამ წლების განმავლობაში დიდი როლი ითამაშეს მის შეცვლაში“ (იქვე).

შევარდნაძის კომუნისტურ წარსულზე გაზეთიც არაერთგზის ამახვილებს ყურადღებას და დასძენს: „სასიამოვნოდ მოსაუბრე და არსნახულად თავგზიანი შევარდნაძე სტუმრებს სახელმწიფო საბჭოში განთავსებულ თავის მოკრძალებულ ოფისში ზეგება... სადაც იგი ერთხელ უყვე მუშაობდა, როგორც კომუნისტური პარტიის ბოსი. ამჟამად მისი მაგიდის უკან ჰქიადა ხატი, რომელიც არის საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის პატრიარქის ილია II-ის ხარუჭარი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 12 ოქტომბერი, 1992).

მიუხედავად მისი კომუნისტური წარსულისა, ყურნალისტი მიიჩნევს, რომ „არჩვენებში შევარდნაძის გამარჯვება ემგვარე-შვა: იგი უალტერნატივოა პარლამენტის სპიკერის არჩევნებში. ამომრჩევლებმა ასევე უნდა აარჩიონ ახალი პარლამენტი 36 პარტიისა და ბლოკის შორის, მაგრამ რეალურად ჩანს, რომ ამომრჩევლები ნდობის მანდატს შევარდნაძეს გადასცემენ“.

„შევარდნაძის განცხადებით, მისი დაუყოვნებელი ამოცანა იქნება სამხედრო საბჭოს ჩამოყალიბება, რომელიც უზარუნველყოფს ორი უმართავი მილიციის ერთ არმად ჩამოყალიბებას. მის მეორე საზრუნავს წარმოადგენს ალკოლიზმი მეთაურებისა და მაღალჩინოსნების მოთვინიერება. მესამე არის აფხაზეთი“ (იქვე).

პრობლემათა ამგვარი კლასიფიკაციის მიუხედავად, გაზეთი მაინც ამახვილებს ყურად-

ღღებას აფხაზ სეპარატისტთა მხარეს მებრძოლთა მიერ ჩადენილ იმ სისასტიკეზე, რომელთაც ხშირად მჭონდა ადგილი აფხაზეთში მიმდინარე ომის დროს. „სასტუმრო იგვირავი“, თბილისში, რომელიც წარმოადგენდა უპირველეს ტურისტულ სასტუმროს, დიდი რაოდენობით ლტოლვილები არიან შესახლებულნი. მათ თბილისის მცხოვრებთა მიერ მიცემული ტანსაცმელები აცვიათ; ისინი ეძებენ მეზობლებს და ტირილით აღწერენ იმ საწინელებებს, რომლებიც იქ ცხოვრების დროს გადახდათ.

ისინი ყვებიან ცოცხლად დამარხულ კაცებზე, დღემდე მკლავებში მოკლულ შვილებზე, იმაზე, თუ როგორ დახოცეს რამდენიმე ასეთელი ქართველი ქარისკაცი აფხაზეთში გაზრის სტადიონზე, როგორ გაძარცვეს და შემდეგ ცეცხლს მისცეს მათი სახლები. მათი თქმით, ისინი იყვნენ კავკასიის მთელი ტომების წარმომადგენლები, მწვანე თავსაკრავებით, წარწერით „მუსლიმანი მეომრები“ (Islamic Warriors); ახვე იყო ტანებზე რუსული ეკიპაჟებით („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 11 ოქტომბერი, 1992).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ხსენებულ პრობლემასთან დაკავშირებით დაბეჭდილი სტატიების უმრავლესობა ხშირ შემთხვევაში ინფორმაციული ხასიათისაა და მათში ნაკლებადაა გამოხატული საკუთრივ წერილის ავტორთა მოსაზრებები და შეხედულებები. ნათქვამის დასტურად იმ მაგალითებს მოვიყვან, სადაც ქართული მხარის ბრალდებები გაუმოთქმული რუსების მიმართ საომარი მოქმედებების დროს მათ მიერ სეპარატისტთა მხარდაჭერის გამო. „აფხაზმა სეპარატისტებმა, - ნათქვამია წერილში, - იერიში მიიტანეს ქართველების მიერ დაკავებულ განდგომილი რეგიონის დედაქალაქზე...“

საქართველოს საელჩომ მოსკოვში გააკეთა განცხადება, რომელთაც ადანაშაულებდა რუსეთის აფხაზთა შეტევას ორგანიზება და სოხუმის დაბომბვაში... რუსეთის თავდაცვის მინისტრის წარმომადგენელმა აღიქმანდარ პროინმა განაცხადა, რომ რუსეთის ჩარი აფხაზეთში ნეიტრალურ პოზიციაზე იმყოფება, „მაგრამ რუსულ სამხედრო ობიექტებზე შესაძლო თავდასხმის შემთხვევაში“ ისინი სრულ მზადყოფნაში იქნებიან...“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 17 მარტი, 1993).

ისეთ შემთხვევებში, როდესაც აფხაზი სეპარატისტები რუსული შეიარაღებით თავს ესხმოდნენ და ანადგურებდნენ ქართველთა მიერ გამაგრებულ პოზიციებს, რუსეთის

ოფიციალური პირები აცხადებდნენ, ჩვენ არაფერ შუაში ვართ, იარაღი აფხაზეთისთვის ჩვენ კი არ მიგვიცია, არამედ თავს დაგვეხსნენ და საბრძოლო ტექნიკა ამ გზით გავიტაცესო. ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, ძალზე საინტერესოა, რომელი მხარის თავდასხმის შემთხვევაში მზადყოფნაზე ამხავილებდა ყურადღებას „პატივცემული“ რუსი ჩინოვნიკი? მოკლედ, ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეწყობილად და შეთანხმებულიად მოქმედებდნენ რუსები და აფხაზები ქართველთა წინააღმდეგ გამართულ ომში. ნათქვამისათვის მეტი სიცხადის მისაცემად დაფიქსირებ კიდევ რამდენიმე ფრაგმენტს იმ სტატიებიდან, რომლებშიც მხოლოდ ფაქტები ია მოყვანილი და პოლიტიკოსთა გამოხატუვებში ციტირებული, უშუალოდ უურნალისტიის პიროვნული პოზიცია კი დაფიქსირებული არ არის: „რუსეთის ათასობით მოქალაქე, დაქირავებული, თუ რეგულარული არმიის მემორები, - ნათქვამია ერთ-ერთ წერილში, - პირდაპირ არიან ჩამოვლნი საქართველოს წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო დაპირისპირებაში“, განაცხადა ბატონმა შევარდნაძემ, ძველი საბჭოთა კავშირის ყოფილმა საგარეო საქმეთა მინისტრმა...

ამე შესაძლებლად მიმარჩია, რომ რუსეთის პრეზიდენტიმ ბორის ელცინმა არ იცოდეს ყველაფერი ამის შესახებ“, განაცხადა მან [შევარდნაძემ - თ. ნ.]. მაგრამ თუკი ეს ასე არაა, მით უარესი“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 18 მარტი, 1993).

ბატონი შევარდნაძე განსხვავებს რუსეთის ახალგაზრდა (Fledging) დემოკრატიულ მთავრობას „რეაქციული ძალებისა და სამხედრო ლიდერებისაგან, რომლებიც მხარს უჭერენ აფხაზ სეპარატისტებს და ამით დისკრედიტაციას უკეთებენ რუსეთის დემოკრატიულ მოძრაობას და მის პრეზიდენტს“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 20 მარტი, 1993).

ვფიქრობ, ზემოთ ციტირებული ფრაგმენტები ნათელი მაგალითია იმისა, თუ რაოდენ ფრთხილი და ხშირ შემთხვევაში ურთიერთგამომრიცხავი შეფასებები კეთდებოდა შექმნილი ვითარების გარშემო ქართული ოფიციალური პირების მხრიდან. მეტი სიცხადისათვის აქვე იმასაც ვიტყვი, რომ ე. შევარდნაძის ხშირი საუბრები ე. წ. „ორი რუსეთის“ არსებობის შესახებ რბილად რომ ვთქვათ, მცდარია. არავითარი „ორი რუსეთი“ და „დემოკრატიული ძალები“ საქართველოსთან მიმართებით რუსეთში არც არსებულა

და არც არსებობს. მაგალითისთვის ვავეხსენებოთ მოვლენები საქართველოში: რუსეთთან იდან: როდესაც საქართველო ისეთ ნაბიჯებს გადადგამდა, რომლებიც რუსეთთან შეუთანხმებელი ან მისთვის მიუღებელი იყო, კრემლი ჩვენს ქვეყანას ყოველთვის სამაგალითოდ სჯიდა. სწორედ ერთ-ერთ ასეთ მოვლენას წარმოადგენდა 1991 წელს საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა, რის გამოც ჩრდილოელმა მეზობელმა ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფით „დაგვაკლდოვა“. ჩემი აზრით, ზემოთ აღნიშნულმა და მსგავსი ხასიათის კომპრომისულმა შეფასებებმა კიდევ უფრო გაართულეს და ჩინში შეიყვანეს კონფლიქტის მოგვარების პროცესი.

გარდა ისეთი სტატიებისა, სადაც მხოლოდ ფაქტებია კონსტატირებული, მრავლადაა იმგვარი წერილებიც, რომლებშიც ბევრი საინტერესო შეფასებაა გაკეთებული. არის შემთხვევები, როდესაც აფხაზეთის პრობლემა სხვა მსგავს ეთნოკონფლიქტებთან მიმართებითაა განხილული. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან შემდეგ მაგალითს: „კონფლიქტს აფხაზეთში, მსგავსად მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტისა, საფუძვლად უდევს რეგიონში მცხოვრები ეთნოსების ურთიერთდაპირისპირება. ორივე ომი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ წარმოიშვა და ისინი საბჭოთა სახელმწიფოს მიერ დატოვებული უზარმაზარი სამხედრო არსენალით იწარმოება. ორივეგან ეროვნულ ლიდერებად დაბრუნებულ იქნენ საბჭოთა პოლიტიბუროს გავლენიანი წევრები. ბატონები ალიევი და შევარდნაძე... ორივე ომი, მსგავსად სხვა დანარჩენისა, ესაზღვრება ძველ საბჭოთა სახელმწიფოს...“

სხვადასხვა ინფორმაციით, რუსი ჯარისკაცები ომობენ აფხაზეთა მხარეს, რუსი დაქირავებული მებრძოლები კი მთიან ყარაბაღში ორივე მხარეს იბრძვიან; თუმცა არ არის სამილი იმისა, რომ ეს მოქმედებები მოსკოვის მიერ იყო სანქცირებული; არსებობს აზრი, რომ ვერც ერთი ამ კონფლიქტთანაა ვერ გადაწყვეტა რუსეთის შუამავლობისა და გარანტიების გარეშე“ („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 6 ივლისი, 1993).

ვფიქრობ, დამოწმებულ ფრაგმენტში საყურადღებო შეფასებებია გაკეთებული. აქვე მინდა ერთი მცირედი შენიშვნაც გამოვთქვა: როგორც სტატიაშია ნათქვამი, აღნიშნულ კონფლიქტებში სეპარატისტთა დასახმარებლად რუსი ჯარისკაცების მონაწილეობა

ილიგობის მიუხედავად, ოფიციალურ მოსკოვს საამისო სანქცია თითქოს გაცემული არ ჰქონდა. მიმართა, რომ ეს პრინციპულად მცდარი მოსაზრებაა, რადგანაც მისი რეალური მოქმედებით ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში რუსეთი ყოველთვის უწყობდა ხელს მსგავსი ხასიათის კონფლიქტების წარმოქმნას. რაც შეეხება საამისოდ საჭირო ოფიციალური სანქციების გაცემას, ვფიქრობ, ეს უბრალოდ უაზრობა იქნებოდა, რადგანაც ამით რუსეთი საყოველთაოდ გააცხადებდა თავის იმპერიულ ზრახვებს.

ასეთ ვითარებაში საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლები დახმარებისათვის უფრო და უფრო ხშირად მიმართავდნენ საერთაშორისო ორგანიზაციებს. მაგალითად, 1993 წლის მარტში გაეროსთვის გაგზავნილ მიმართვაში საქართველოს პარლამენტის სპიკერი ე. შევარდნაძე საერთაშორისო თანამეგობრობას პირდაპირ თხოვდა, დაეცვათ ჩვენი ქვეყანა რუსეთის აგრესიისაგან.

ცოტა მოგვიანებით კი გაზეთი იუწყებოდა, რომ გაერომ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა ქართველთა მოთხოვნა და თავისი წარმომადგენელი ჩართო კონფლიქტის მოგვარების საქმეში. მეტი სიცხადისათვის მოვიყვან ნაწყვეტს სტატიიდან: „გაეროს დესპანმა (Envo) ლეიტენანტ-კოლონელმა პეტრეკი კოსტრომმა შედგოიდან განაცხადა, რომ დაახლოებით ათასამდე ქართველი ქარისკაცი და სამოქალაქო პირი იქნა მოკლული გახულ კვიტაში. კოლონელი კოსტრომის თქმით, რომელიც დაბრუნდა თბილისში, საქართველოს დედაქალაქში, აფხაზეთიდან, იგი ეხაუბრა მთავრობის მაღალჩინოსანს“, რომელმაც დაუდასტურა ზემოთ მიცემული მონაცემები. „მე არ მაქვს არავითარი მიზეზი, არ დავუჭერო მას, - განაცხადა კოლონელმა კოსტრომმა, - ორი სოფელი: შრომა და ახალშენი სრულიად განადგურებულა“... კოლონელმა კოსტრომმა ასევე განაცხადა, რომ იგი ეხაუბრა ორ რუს დამპირავებულ ქარისკაცს, რომლებიც იბრძოდნენ სეპარატისტთა მხარეს და რომელნიც აყვანილ იქნენ ქართველთა მიერ სოხუმიში“ (სნიუ-იორკ ტაიმსი“, 7 ივლისი, 1993).

ასეთ მძიმე ვითარებაში, ბუნებრივია, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმ დამოკიდებულებას, რასაც ამერიკის შეერთებული შტატების ახლადარჩეული ადმინისტრაცია გამოიჩენდა აღნიშნული პრობლემის მიმართ. სწორედ ამის შესახებ ამახვილებს

ყურადღებას საქართველოს სახელმწიფოს მაშინდელი მეთაური „სნიუ-იორკ ტაიმსში“ გამოქვეყნებულ ინტერვიუში: „გაეროს, ნათქვამია სტატიიში, - ახალ ადმინისტრაციას (იგულისხმება ბილ კლინტონის ადმინისტრაცია, რომელიც ხელისუფლებას სათავეში 1992 წლის არჩევნების შედეგად მოვიდა - ო. ნ.) გაჩნდა უფრო რეალური სურათი და შედაგს კავკასიის მნიშვნელოვან როლს მშვიდობიანი მსოფლიოს ჩამოყალიბების საქმეში, განაცხადა მან შევარდნაძემ - ო. ნ.). ისინი ასევე ანალიზებენ, რომ თუ კავკასიაში არ იქნება სწრაფი, იმში ჩათრეული აღმოჩნდება ბევრი ქვეყანა, რაც კიდევ უფრო დიდ მღელვარებას გამოიწვევს“ (სნიუ-იორკ ტაიმსი“, 26 აგვისტო, 1993).

გაზეთის ინფორმაციით, სიტუაციას კიდევ უფრო ართულებდა ის ფაქტი, რომ ქვეყანაში არ არსებობდა ერთიანობა. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან ნაწყვეტს სტატიიდან: „შევარდნაძემ გადალახა რამდენიმე დაბრკოლება საქართველოს გაერთიანებისათვის. მან შიახბეჩა გაენიეტრალეხინა (Outmaneuver) პოლიციის ორი ხელმძღვანელი, რომელნიც ხაფრათებს უქმნიდნენ მის ხელისუფლებას მას შემდეგ, რაც იგი დაბრუნდა 16 თვის წინ. მან მიიღწია ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებას აფხაზეთთან... გახულ კვირას მან მოიპოვა პარლამენტის მხარდაჭერა ახალი პრეზიდენტის დამტკიცებისას; ოთარ ფაცაცია დაინიშნის ყველაზე მნიშვნელოვანი პოსტის ის არის, რომ იგი დახვედრეს საქართველოს ამბოხებულ რეგიონიდან - სამეგრელოდანაა. „ამ ეტაპზე ჩვენ უნდა ვიფიქროთ, თუ როგორ გადავჩრეთ და გავერთიანდეთ“, - განაცხადა პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტის თავმჯდომარემ თამაზ გამყრელიძემ“. გაზეთის ცნობით, ასეთ ვითარებაში აყვება, ოპოზიციაც კი, თანხმდება იმაზე, რომ შევარდნაძე არ უნდა წავიდეს, ეს გამოიწვევს ქაოსს“ (სნიუ-იორკ ტაიმსი“, 26 აგვისტო, 1993).

გარდა ამგვარი პოლიტიკური ვითარებისა, ამას ისიც ერთვოდა, რომ საქართველოს ეკონომიკა დანგრეული იყო: „ესუბონი, რომელიც გამოშვებული იქნა გახულ პარლამენტის, როგორც რუსული რუბლის ჩამანაცვლებელი და ახალი ქართული ფულის - ლარის წინამორბედი, არის ერთ მიექვსედზე ნაკლები რუბლთან მიმართებაში. ამ კურსის გათვალისწინებით, საშუალო ხელფასი თვეში სამ დოლარზე ნაკლებია, ხოლო ყველაფრის ფასი, დაწყებული ელექტროენერგაციამდე დამთავრებული ხალით,

კატასტროფულად იზრდება; ხალხი პანიკაშია ჩავარდნილი, რადგან არ იცის, როგორ გადაიტანენ მომავალ ზამთარს" (იქვე).

აფხაზეთში მიმდინარე საომარი მოქმედებები რომ რუსეთის მიერ იყო ინსპირირებული, ამ ფაქტს ვაზეთ "ინიუ-იორკ ტაიმისი" ფორცლებზეც არაერთგზის ვაცხვავ ხაზი აშკარად. ნათქვამის დასტურად ამჩერად იმ სტატიანზე მინდა ვავამახვილო ყურადღება, რომელშიც ომის მონაწილეთა და ამ მოვლენის შედეგად დაზარალებულ ოჯახთა წარმომადგენლობის კომენტარებია მოყვანილი. აშშ-დელეგაციის დროს ეს მხარე სამოთხე იყო. უთქვამს ურნალის ოსოვის რუსული სახლის მქონე ქალბატონ ლუდას, რომელსაც თვალები ცრემლებით მქონია სავსე, როცა 17 ივლისის დამეს აფხაზი სეპარატისტების მიერ მისი ოჯახისათვის თავდატეხილ ტრაგედიას აღწერდა. აფხაზებისგან შეშინებულ ქალს, რომელსაც თვისი გვარი არ ვაუხეხლია, იმ დამეს თავი მხოლოდის სახლისთვის შეუფარებია. ერთი ჭურვი თურმე ამ სახლსაც დასცემია და მისი ნახევარი მიწაში ჩაუტანია" (ინიუ-იორკ ტაიმისი, 30 აგვისტო, 1993).

ვაზეთში გამოქვეყნებული მასალებიდან ისიც ნათლად ჩანს, რომ აფხაზეთის მოსახლეობა, მათი ეროვნული კუთვნილების მიუხედავად, საომარი ოპერაციების პრინციპული წინააღმდეგი იყო. ვფიქრობ, ზემოთ მოყვანილ ციტატებს ბევრი კომენტარი არ სჭირდება. ვიტყვი მხოლოდ იმას, რომ ამ ომის შედეგად რუსეთმა ორი ოცნება ანარულა: სამავალეთოდ დასაჯა დამოუკიდებლობის მოვლელი ქართველი ხალხი და დროებით ხელში ჩაიგდო აფხაზეთი.

ვაზეთში გამოქვეყნებული წერილებიდან ნათლად ჩანს, რომ აფხაზეთში ქართველების დამარცხების საქმეში ვადამწვევტი როლი უპირველეს ყოვლისა რუსებმა შეასრულეს. მაგალითად, 1993 წლის 21 სექტემბრის ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში ეს ყოველივე ასეთი ფორმითაა ნათქვამი: "აომა სუ-25-მა... დაბოძა ქართული პოლიციები. აფხაზთა მიმე არტილერია განაგრძობს ქალაქის ცენტრის დაბომბვას, იზრდება დაღუპულთა და დაჭრილთა რიცხვი.

გამომდინარე იქიდან, რომ აფხაზ სეპარატისტთა ძალებს არ ვაჩნიათ მსგავსი საბრძოლო თვითმფრინავები, საფიქრებელია, რომ ისინი აფრინდნენ ან რუსეთის მიერ კონტროლირებადი ბაზიდან, რომელიც ჩრდილოეთ აფხაზეთშია განლაგებული, ან სამხრეთ რუსეთის სამა-

ერო ბაზებიდან*.

რუსეთის მიერ სეპარატისტებისადმი აშკარა მხარდაჭერაზე საუბრობს ვაზეთ "ნიუ-იორკ ტაიმისი" ცნობილი პოლიტიკური მიმომხილველი ოტო ლაცისიცი (Otto Latsis). მისი აზრით, "ქნელი წარმოსადგენია, რომ აფხაზთა მხარეს წამოეწყო ამხელა ავანტურა, რუსეთის გარანტირებული მხარდაჭერის ვაზეთე...".

მცირე ისტორიული ექსკურსის საფუძველზე ამავე აზრს ავითარებს ურნალისტი სელესტინ ბოლენიცი (Celestine Bohlen): "აფხაზთა ლიდერი ვლადისლავ არჩინა იყო საბჭოთა პარლამენტის თამყდომარის მოადგილე; იგი ასევე ახლოს მეგობრობდა რუსეთის პარლამენტის კონსერვატორ დეპუტატებთან, რომელთა უმრავლესობაც აფხაზეთის დამოუკიდებლობის მომხრე იყო".

ერთერთ ყველაზე საბედისწერო შეცდომას კი ის ფაქტი წარმოადგენდა, რომ სამშვიდობო მისიის შესრულება იმ ქვეყნის ჯარს დევალა, რომელიც აშკარად თუ ფარულად ახორციელებდა სეპარატისტთა თანმიმდევრულ მხარდაჭერას. ამას დევუმატოთ ის ცინიკური შეფასებაც, რომელიც რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ანდრეი კოზირევმა მისცა ამ კონფლიქტს. მისი თქმით, "გინდა ეს ჩვენ თუ აბა, რეგიონში რუს მშვიდობისმყოფელებს სხვა ალტერნატივა არ ვაჩნია" (ინიუ-იორკ ტაიმისი, 24 სექტემბერი, 1993). რუსეთის ამგვარი აგრესიული პოლიტიკის ვანეიტრალლება მხოლოდ და მხოლოდ ცინიკურზე უფრო დასავლეთის მხარდაჭერით იყო შესაძლებელი. სამწუხაროდ, საერთაშორისო საზოგადოებრიობამ მაშინ აღნიშნული პირობებისადმი ვაუმართლებელი "წაყრუება" გამოიჩინა, რამაც საბოლოოდ საბედისწერო შედეგი მოიტანა.

მიუხედავად ქართველთა თავანწირული ბრძოლისა, ვამარჯვება მაინც რუსეთის დამარებით ზურგგამაგრებულ აფხაზ სეპარატისტებს დარჩათ. აი, რას იუწყებოდა ამის შემდეგ 1993 წლის 28 სექტემბრის ინიუ-იორკ ტაიმისი: "აფხაზმა აჯანყებულებმა 11 დღისა ალყის შემდეგ დაიკავეს პრეზიდენტის დედაქალაქი... დეურად შევარდნამე პირადად ხელმძღვანელობდა ქალაქის დაცვას და მხოლოდ უკანასკნელ მომენტში დატოვა იგი... აღმერთმა იცის, ყველაფერი ვიღონე იმისათვის, რომ ეს დღე არ დამდგარიყო. ვაგრამ დავმარცხდები, - ვანაცხადა მან" (ინიუ-იორკ ტაიმისი, 28 სექტემბერი, 1993).

როგორც შემდეგ ვახედა ცნობილი, სახელმ-

წიფოს იმჟამინდელმა მეთაურმა სოხუმის გადასარჩენად რუსეთთან საკმაოდ დიდ დამოკიდებულებზე წასვლაც კი გადაწყვიტა, მაგრამ ყველანაირი მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. ამე გაფხუზაგნი (იგულისხმება ე. შვეარდნაძე - თ. ნ.) ტელეგრამა მოსკოვს, სადაც ვთავაზობდი საქართველოს შეერთებას დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობასთან (დსთ), რომლის წინააღმდეგაც ბოლო წუთამდე ვიყავი. მე დავეთანხმე რუსეთის თავდაცვის მინისტრის შეთავაზებას, გამოეგზავნა დამატებითი ჯარი აფხაზეთში, შესაყვანად" (იქვე). თუმცა როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნე, რუსეთმა უარი განაცხადა ამ დაგვიანებულ კომპრომისზე, რასაც აფხაზეთის ე. წ. „დამოუკიდებლობა“ მომყვა, რაც რეალურად რუსეთის მიერ ამ რეგიონის ფაქტობრივი ანექსიის იდენტურია.

საინტერესო და მართებული შეფასებები კეთდება იმასთან დაკავშირებითაც, რა იყო რეალური მიზეზი ამ კონფლიქტისა და ვისი ინსპირირებული იყო იგი. „საკმაოდ ცხადი იყო, რომ რუსები ბრძოლაში აფხაზთა მხარეს მონაწილეობდნენ... რუსი ნაციონალისტები და პროვინციის გამოყოფის მსურველები ცდილობდნენ, ხელში ჩაეგდოთ შავი ზღვის

კურორტები, მათ ასევე მიეცათ შანსი, შერიგებოდათ შვეარდნაძეზე საბჭოთა სახელმწიფოს დაშლის გამო" („ნიუ-იორკ ტაიმსი“, 28 სექტემბერი, 1993).

რაც შეეხება სოხუმის დაცემის რეალურ მიზეზებს, აქაც უურნალობის მიერ გაკეთებული კომენტარი ახლოს დგას რეალობასთან. კერძოდ, სტატიის ავტორი მიიჩნევს, რომ: „აფხაზეთმა თავის გამარჯვებას 27 ივლისს რუსეთის შუამავლობით დადებული ციცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულების შემდეგ მიაღწიეს. ხელშეკრულების თანახმად, ქართველებმა გაიყვანეს თავიანთი შეიარაღებისა და მებრძოლების დიდი ნაწილი ქალაქიდან“, რასაც მომყვა აფხაზთა მიერ მოულოდნელი შეტევის დაწყება 17 სექტემბერს. ყველაფერი კი საბოლოოდ იმით დამთავრდა, რომ 27 სექტემბერს, შუადღის 1 საათზე, სოხუმში, მარლამენტის შენობის თავზე, აფხაზთა დროშა აღმართა (იქვე).

მოკლედ, ასეთია ის შეფასებანი, რომელნიც აფხაზეთის პრობლემასთან დაკავშირებით კეთდებოდა ამერიკული მასშედიის ერთ-ერთი ყველაზე ავტორიტეტული ორგანოს „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ ფურცლებზე.

საუბარი
ლიბერალურაზი*

ანდრო ბუაჩიძე - დღეს იმიტომ მოვიყარეთ თავი, რომ ვისაუბროთ ჩვენს საჭირობორტო საკითხებზე. ალბათ გზადაგზა გამოიკვეთება საუბრის თემა. ეს ბუნებრივად უნდა მოხდეს.

უნდა მივხვდეთ არსებითს, უმთავრესს, იმას, რომ ჩვენ ახალ რეალობაში ვართ. ამას რატომ ვამბობ: არსებობს ანაქრონიზმის ცნება, რაღაცეები გადმოვიდა წინა ეპოქიდან, რაღაც მახინჯი მოვლენები გადმოვიდა, ამასაც დანახვა უნდა, ეს უნდა დაინახოს მწერალმა, რატომ უნდა დაინახოს მწერალმა და არა, ვთქვათ, მხოლოდ ჟურნალისტმა? ჟურნალისტი აფიქსირებს, ქმნის ფაქტოგრაფიულ სურათს, ანალიზის წილი იქნა კლებია, მაგრამ მწერალი აკეთებს ანალიზს და არა მხოლოდ ანალიზს, არამედ მხატვრულ ანალიზს.

ამასწინათ „მნათობში“ დაიბეჭდა ნუგზარ შატაიძის პიესა, სადაც ლაპარაკია იმის შესახებ, თუ როგორ მიდის ამერიკაში ქართველი ქალი და როგორ უვლის მოხუცებულ ამერიკელ ქალს. ეს არის სრულიად ახალი თემა, ახალი რეალობის თემა. თავისთავად ამ თემის არჩევანი უკვე ნიშნავს მხატვრულობის გათვალისწინებას, პრობლემის დასმას. ეს ძალიან მნიშვნელოვანია. აი, იგივე ჟურნალისტები რომ აფიქსირებენ ტაო-კლარჯეთს, ჩვენი წარსულია ეს. ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ კიდევ ერთხელ ვიმეორებ, ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ მწერალმა ილაპარაკოს ამის შესახებ. იმიტომ, რომ ის არის ანალიტიკოსი. მას აქვს წარმოსახ-

ვა, მას შეუძლია გააფართოოს ეს თემა, ეს მის ნებაზე და ნიჭზეა დამოკიდებული. და მარადისობის კონტექსტში დაინახოს დღევანდელი პრობლემები. აი, ეს არის ძალიან მნიშვნელოვანი. ამავე დროს არ შეიძლება არ გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ძალიან სწრაფად გარბის დრო. დღევანდელი რეალობა ძალიან ცვალებადია და რაც დღეს სიახლეა, ხვალ შეიძლება უკვე მოძველებული იყოს. ამას მწერალი ვერაფერს უშვების, ცხადია, მაგრამ რაღაც ისეთი ზოგადი ნიშნები უნდა შეამჩნიოს და ისე განაფინოს ამ გუშინდელობის და მომავლის კონტექსტში, რომ არ აღმოჩნდეს ისიც ჟურნალისტის მდგომარეობაში და არ იყოს მხოლოდ დამფიქსირებელი. ეს ცალკე პრობლემაა. ყველაფერს ერთად ვერ შევხებით. უბრალოდ, ამ დროის მსვლელობაზე იმიტომ ვლაპარაკობ, რომ დღეს უნდა დაინახოს მწერალმა ყოველივე ეს. ამას აქვს არსებითი მნიშვნელობა.

ყოველგვარი მწერლობა იქმნებოდა გარკვეულ ეპოქებში და მიკრო ეპოქებში. გალაკტიონი ამბობდა, დრო, დრო აღნიშნე, ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდო, მართლაც მწერლობა არ არსებობს დროის და სივრცის მიღმა. ყოველთვის უნდა პასუხობდეს თავის ეპოქას და თავის დროს და ლაპარაკობდეს იმაზე, რაც აქტუალური და მნიშვნელოვანია ამ ეპოქასა და ამ დროში. ამის დანახვა უკვე ძალიან ბევრს ნიშნავს მწერლისგან, ძალიან სამწუხაროა, რომ რაღაცნაირად თითქოს დღე-

* საუბრის სტილი დაცულია - (რედაქცია)

ვანდელი მწერლობა თვალახვეულია.

მანანა კვაჭანტირაძე - მნიშვნელობისგან დაიცალა... თითქოს არ ჩანს პასუხები იმ კითხვებზე, ახალმა რეალობამ და დრომ რომ დასვა. თითქოს ენერჯია გამოვყვეცალა. მაგრამ ვინც უპასუხა ამ კითხვებს, ზოგს მაინც - ისინიც ყურადღების მიღმა დარჩნენ, ან საზოგადოების მცირე ნაწილმა მოისმინა, თუ წაიკითხა მხოლოდ. მე მგონია, რომ ის, რაც ხდება, მაინც-ამაინც მწერლობის ბრალი არ უნდა იყოს.

ნუგზარ შატაიძე - ელემენტარულ რამეს გეტყვით. განათლების მინისტრმა, კახა ლომიანიმ თქვა ძალიან სერიოზულად, წიგნი უკვე აღარ არის ცოდნის გადაცემის საშუალება, ამ მართლაც არნახულმა ტექნიკურმა პროგრესმა განაპირობა ის, რომ წიგნმა ფუნქცია დაკარგაო.

რთულია ამის გაგება და დაჭერება ჩემისთანა ადამიანისთვის, ვინც კომპიუტერს ხმარობს, როგორც რემინგტონს. წიგნი ჩვენთვის იყო ჩვენი ყველაზე დიდი მეგობარი. რაღაცა ინტიმი დევს წიგნში. წაუკითხავი წიგნი რაღაც საიდუმლოებას ინახავს. მართლა იყო წიგნში ყველაფერი, რაც ძალიან გვიყვარს, უეცრად აღმოჩნდა, რომ წიგნმა ყოველგვარი ფუნქცია დაკარგა...

რაღაცნაირად, მგონია, რომ მეც ვკარგავ ფუნქციას იმ წიგნის არ იყოს და მეც აღარა ვარ საჭირო. აი ასე რაღაცნაირად გავცივდით.

ანდრო ბუაჩიძე - ე.ი. ეს არის სერიოზული პრობლემა.

ნუგზარ შატაიძე - სერიოზული კი არა, უსერიოზულესი პრობლემაა, ყველაფერი მთლიანად შეიცვალა, ოღონდ ჭერ შეგნება არ შეცვლილა.

მანანა კვაჭანტირაძე - მსოფლიოს დღეს ხარისხი წარმართავს და არა რაოდენობა. ის, ვინც მსოფლიო პოლიტიკას განსაზღვრავს, რაოდენობას საერთოდ არ იღებს სათვალავში. წიგნი არ გვჭირდებაო

- ეს რაოდენობაზე გათვლილი და ამ სატყუარაზე არ უნდა წამოვეგოთ. ხარისხი იქაა, სადაც წიგნია. ტექნოლოგია სულიერებას, გაცდებს და კიდევ ბევრ რამეს ვერ ჩაენაცვლება, ვერაფერს, რაც ადამიანის შიგნით ხდება. წიგნის და ლიტერატურის ადგილიც იქაა.

ანდრო ბუაჩიძე - ერთი რაღაცაა, იქნებ ასე დაისვას საკითხი - ეს პროცესები წიგნის კი არა - ჩვენი ბრალი ხომ არ არის? წიღან ხომ თქვი, მე თვითონ შევიცვალაო. იქნებდა თვითონ ადამიანებში გაჩნდა ისეთი ბაცოლა - სულბერწობის, რომ თვითონ ველარ მიდიან წიგნთან. XX საუკუნე დასავლურ აზროვნებაში მნიშვნელოვანი იყო იმით, რომ ყველა დიდი მოაზროვნე და მწერალი ლაპარაკობდა კულტურის კრიზისზე, ე.ი. ეს პროცესები, რომლებიც ადრე ხდებოდა, უკვე რაღაც ანალიზსაც მოითხოვდა. ეს ყველაფერი უკვე მოხდა და თუ დღეს ჩვენ ამას ვგრძნობთ და განვიცდით, შეიძლება რაღაცნაირად ეს გამოცდილება გავიზიაროთ და ვიფიქროთ, სად უნდა იყოს ხსნის გზა. ჩვენს გარემოს ვგულისხმობ, კონკრეტულად - ქართულს. თუ ტრადიციებს ვშორდებით, თუ გლობალიზაციის პრობლემაა ასეთი, თუ წიგნს დავშორდით, რაღაცნაირად, ქართულ წიგნს, ვთქვათ, ჩვენს ლიტერატურას, ჩვენს მწერლობას, იქნებ მიზეზი ჩვენშია საქმეები, აი, ამის თქმა მინდა.

ნუგზარ შატაიძე - თუ ჩვენ დავცივდით მართლ და სხვები, სხვა ერის წარმომადგენლები არ დასცილდნენ, მაშინ, წყარო ჩვენშია საქმეები, მაგრამ ეს თუ გლობალური მოვლენაა, მაშინ უკვე რამდენიც გინდა ეძებე, ვერაფერსაც ვერ იშოვი შენში. იმიტომ რომ, როგორც ჩანს, ეს არის ლოგიკური და ბუნებრივი მოვლენა და განვითარება...

ანდრო ბუაჩიძე - გლობალურია, კაცობრიობის პრობლემაა, ასე ვთქვათ.

ნუგზარ შატაიძე - კაცობრიობის პრო-

ბლემთა თუ არის, მაშინ ჩვენ არაფერ შუაში არ ვყოფილვართ.

ანდრო ბუაჩიძე - ჩვენც კაცობრიობას ვეკუთვნით. ჩვენი მიზეზით არ გაჩენილა ეს პრობლემა, მაგრამ ჩვენც შეგვეხო.

მანანა კვაჭანტირაძე - მილიონობით წიგნი გამოდის, უამრავი გამოცემლობა არსებობს დასავლეთში და მილიონობით მკითხველი ჰყავს ლიტერატურას. აი, თუნდაც კოელიო. მაგრამ არა იმიტომ, რომ კოელიო ვინმე უკეთესია, პირიქით გაცილებით უკეთეს მწერლებს საერთოდ არ იცნობენ... როგორც ჩანს, თვითონ ლიტერატურამ იცვალა სახე და მკითხველის მოთხოვნილებაც შეიცვალა, გემოვნებაც. ის სერიოზულობას მოსწყდა და თამაში/სერიოზულობის ოპოზიციის კონტექსტში უფრო თამაშისაკენ გადაიხარა. ის, რაზედაც პოსტმოდერნიზმის იდეოლოგები აცხადებენ, რომ „დიდი ნარატივების ეპოქა დასრულდა“, ესეც დროებითი მოვლენაა. იყო ისეთი პერიოდები კაცობრიობის ისტორიაში, როდესაც ორიენტაცია უფრო შემოქმედებითი აზროვნების თავისუფალ, არაკანონიკურ ფორმებზე ხდებოდა. მაგრამ ასეთი კრიზისი, თუ არ შექმნება, არასოდეს ყოფილა, თუმცა, ესეც დროებითი მგონია. თუნდაც იმიტომ, რომ დასავლეთში უკვე დაიწყეს იმაზე ზრუნვა, რომ ტრადიციული, კლასიკური კულტურული ვექტორები აღადგინონ, მიუბრუნდნენ იმ რეალობას, რომელიც დაიკარგა, თუ გზაში დარჩა, თუ დაავიწყდათ, რაღაც ასეთი, დაახლოებით ასეთი.

70-იან წლებში ოტია პაკოროია წერდა, რომ მოძღვრის ფუნქცია მეოცე საუკუნეში მწერლობიდან გადავიდა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ხელში. ასეთი რეალობა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ თუკი ლიტერატურამ დაკარგა მოძღვრის ფუნქცია, მას სხვა არაფერი დარჩა. გოეთე ამბობდა, მორალიზმს ყოველთვის მივიჩნევდი მწერლობისთვის ზედმეტ რამედო, ჩემი თავისთვის არასოდეს მიმიცია იმის ნება, საზოგადოება დამემოძღვრაო. ცხა-

დია, გოეთე ამის პირდაპირ, უშუალო ფორმებს გულისხმობს. თუკი, ვთქვათ, ეს აქცენტები აღარ კეთდება, სამაგიეროდ, რაღაც სხვა კეთდება. ლიტერატურა რაღაცისაგან გათავისუფლდა, იგი ახლა თამაშის ფორმით ეძებს ჭეშმარიტებას, სილამაზეს. ყოველ შემთხვევაში, ლიტერატურა ადამიანს ემსახურებოდა და დღესაც ასეა, მით უფრო, რომ ადამიანის პრობლემა ზოგადად კიდევ უფრო აქტუალური გახდა. ასე, რომ მწერლობას ფუნქცია კი არ დაუკარგავს, უბრალოდ, ეს ფუნქცია შეიცვალა, აქცენტები გადანაწილდა სხვანაირად. ვერც იმაში ვხედავ დიდ უბედურებას, კაცობრიობის დიდ ნაწილს წიგნი რომ არ ანტერესებს, რადგან ესეც დროებითი მოვლენაა მგონია. უამრავი სხვადასხვა საქმიანობა შემოვიდა ჩვენს დროში, რომელსაც ადამიანი სხვა დროს არ მისდევდა, სხვა რამეებით ივსებს იმას, რასაც ლიტერატურა აძლევდა. მაგრამ მკერა, რომ მოსინჯავს, მოიბეზრებს, და ისევ მიუბრუნდება წიგნს. ადამიანიც ხომ აღარ არის ისეთი, როგორც ადრე იყო? უფრო ფუნდამენტური იყო და ზერეული გახდა, სიამოვნებას აყოლილი. მასკულტურის მოთხოვნილებაც ამას მოწმობს. ეს დაგეგმილი პროცესია, თუ დაუგეგმავი, მიზანმიმართული თუ მიუმიმართავი, თუ საერთოდ რაღაც სხვა - ამას დრო გვიჩვენებს.

ანდრო ბუაჩიძე - ზერეული გახდა, ანუ დაკარგა სიღრმისეული წვდომის უნარი. თქვენ თვითონ თქვით წელან, კოელიო რომ ახსენეთ. კოელიო - ეს არის ბესტსელერი.

მანანა კვაჭანტირაძე - ვფიქრობ, უფრო პალპია.

ანდრო ბუაჩიძე - კოელიოს კითხულობს დღევანდელი მკითხველი, მაგრამ ვანა ასევე კითხულობს თომას მანს, ფოლკნერს, როგორც კოელიოს? რა თქმა უნდა, არა.

მანანა კვაჭანტირაძე - არა, ალბათ,

არა. მაგრამ იქნებ არც კითხულობდა. კაცობრიობის ისტორიაში იყო ეტაპები, როცა სერიოზულ მწერლობას ძალიან ცოტა ხალხი კითხულობდა. განა ჩვენ დღეს დარწმუნებით შეგვიძლია იმის თქმა, დანტეს რენესანსის ეპოქაში ბევრი კითხულობდა? ცოტა კითხულობდა, მაინც, ალბათ, მოსახლეობის საერთო რაოდენობიდან. განათლებული ხალხი ახლაც კითხულობს და მაშინაც კითხულობდა.

ანდრო ბუაჩიძე - განათლებული ხალხის წრე, ან სულიერი მოთხოვნილებების მქონე ხალხის წრე გახდა უფრო ვიწრო. თორემ, რა თქმა უნდა, კითხულობს ეს ვიწრო წრე.

მანანა კვაჭანტირაძე - განათლებული ხალხის წრე კი არ შევიწროვდა, არამედ ამ ხალხის ადგილი პოლიტიკოსებმა, ბიზნესმენებმა და სხვა კატეგორიის ხალხმა დაიკავა - საზოგადოების მომხმარებელმა, ასე ვთქვათ, ფულის, სიამოვნების, მატერიალური კეთილდღეობის მომხმარებელმა და არა მორალის მიმდევარმა და საზოგადოების მსახურმა.

ნუგზარ შატაიძე - მოდი, უფრო მარტივად შეგხედოთ ამას, ანდრო! რატომ კითხულობს ადამიანი მხატვრულ ლიტერატურას? მე მახსოვს, რატომ ვკითხულობდი, როდესაც ვიყავი 14 წლის ბიჭი. მე ვეძებდი თავშესაფარს, ჩემთვის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ფუნქცია ლიტერატურისა არის თავშესაფარი. 14 წლის რომ ხარ, არა ხარ ჩამოყალიბებული ადამიანი, უამრავი შეკითხვა გაჩნდება, ვერც სკოლა გაძლევს პასუხს ამ შეკითხვაზე, ვერც ოჯახი, შეიძლება ეს ისეთი შეკითხვებია, ამხანაგსაც რომ ვერ ჰკითხავ, ქუჩაც ვერ გაძლევს ამას, შენში ხდება რაღაცა გაურკვეველობა, ბუნდოვანება, შეიძლება, ეს სასოწარკვეთილებაა მდებარე მივიდეს. ამისთვის საჭიროა, ასე ვთქვათ, რაღაცა გამოქვაბული, თავშესაფარი, სადაც შეძვრები, გაუწრდები. ან

იფიქრებ, ან ვიღაცა ბრძენს მოუსმენ, შენ რომ ბრძენი გგონია. დავუშვათ, სხვათაშორის იგივე კოელიოც. კი 14 წლის ბავშვს ბრძენი ჰგონია, მაგრამ შემდეგ ნელ-ნელა ვიწყებ გარჩევას ამისას, თურმე იმ კოელიოზე უფრო კარგი მწერალი ჰქვალონდონი ყოფილა და ჰქვალონდონზე კარგი ყოფილა ფოლკერი. ასე ნელ-ნელა მივდივართ ნამდვილთან ჩვენით. ეს უკვე მოთხოვნილებად გადაიქცევა ადამიანისათვის, რომ ასე გაერკვეს სამყაროში, სამყარო შეიმეცნოს.

ანდრო ბუაჩიძე - რა თქმა უნდა.

ნუგზარ შატაიძე - ეს მოთხოვნილება აქვს ადამიანს ბავშვობიდან, ამას ვერ წაართმევ. წიგნი იყო საშუალება იმისა, რომ სამყარო შეემეცნა ადამიანს. დღესაც იგივეა, ადამიანი არ შეცვლილა, ისეთივე საცოდავი და საწყალოა, იგივე პრობლემები აქვს, იგივე რაღაცეები ემართება, მაგრამ რა ხდება? წიგნის კითხვას შრომა სჭირდება. ამას სჭირდება უნარი, ჩვევების გამოიმუშავდება. წიგნის კითხვა შრომაა, თუ თავიდან არ იშრომე, წიგნის კითხვას ვერ შეეჩვევი. ახლა ყოველგვარი შრომის გარეშე შეძვრები კომპიუტერში, დააქერთის რაღაც ღილაკებს და ზუსტად იგივე პასუხს დებულობ იქიდან. ხან ვხედავთ ხოლმე იმ კომპიუტერში, ვიღაცეები სახლებს აშენებენ. რაღაცა ჰქვია ამ თამაშს - ცივილიზაცია. ჩემი ბიჭი პატარა რომ იყო, სულ ამას თამაშობდა. მონები ჰყავთ, მოაქვთ რაღაცა, ილუზიების სამყაროა. პრინციპში წიგნიც ეგ არის, ილუზიების სამყაროა, ანა რეალური ხომ არ არის. მაგრამ კომპიუტერი ვირტუალურია უფრო მეტად: ვიდრე წიგნი.

ირაკლი სამსონაძე - წიგნი უფრო მეტ შედეგს გვთავაზობს, მეტ წარმოსახვას...

ნუგზარ შატაიძე - მე წიგნის მხარეზე ვარ, მაგრამ ამავე დროს მინდა გავიგო რა ხდება. ხდება ისე, რომ აი, ამ 14 წლის საცოდავმა ბავშვმა უფრო უკეთესი და

იოლი სამყარო აღმოაჩინა და იმ იოლი სამყაროდან უფრო იოლად და უფრო მარტივად ღებულობს პასუხებს თავის პრობლემებსა და შეკითხვებზე. რატომ აიღებს ამხელა წიგნს და რატომ გაიხეთქავს თავს და წაიკითხავს.

ანდრო ბუაჩიძე - საქმეც ის არის, ღებულობს კი იმ პასუხებს?

მანანა კვაჭანტირაძე - ანდა, რა ხარისხით ღებულობს?

ნუგზარ შატაიძე - რაღაცა ვირტუალურ პასუხებს ღებულობს. მე მეშინია კიდევაც იმისი ანალიზი, თუ რა განსხვავება იქნება წიგნით განათლებულ და კომპიუტერით განათლებულ ადამიანს შორის. მაგისი წარმოდგენისაც კი მეშინია. მე უკვე ეჭვი მაქვს, ადამიანები, რომლებიც კომპიუტერიდან ღებულობენ პასუხებს, ვერ იქნებიან იმ დონის ადამიანები, რომლებმაც თავის დროზე წიგნიდან მიიღეს პასუხები. მე ასე ვფიქრობ, შეიძლება ვცდები, იმიტომ, რომ მე თვითონ ის სამყარო არ ვიცი.

მამუკა დოლიძე - ნუგზარ, მეც სწორედ ეგ მინდოდა მეთქვა, ზუსტად ასეთი პასუხი აქვს ეგ ზიუპერის: „ვარდი მრავალია, მაგრამ არსებობს მათ შორის ერთ-ერთი ვარდი, რომელიც მე გავახარე და სწორედ ის არის ჩემთვის გამორჩეული და ძვირფასი...“ ასეთი განსხვავებაა ალბათ წიგნსა და კომპიუტერს შორის... როცა ვკითხულობ წიგნს, ის ჩემს გემოზე და ჩემს განწყობაზეა შერჩეული. მისი ტექსტი კითხვის მომენტში მხოლოდ ჩემთვის არსებობს. წიგნს გემოს ვერ ჩაატან, თუ ის საკუთარ წიგნად, შენს კუთვნილებად არ აქციე... ამიტომ წიგნის ფურცლებიდან მწერალი ყველას მიმართავს, მაგრამ მხოლოდ მე მელაპარაკება, ჩემთვის საჭირო და მტკივნეულ თემებს ეხება. წიგნი ბევრმა შეიძლება გადაფურცლოს და წაიკითხოს, მაგრამ მწერალი ყოველთვის ერთ-ერთ მკითხველს, ერთ ადამიანს ესაუბრება და წიგნის ფლობის მთელი სიამ-

ოვნებაც ისაა, რომ ეს ერთადერთი ადამიანი სწორედ მე შეიძლება აღმოვჩინდე.

ნუგზარ შატაიძე - ძალიან გულწრფელად მაკვირვებს ეს იმეილი, მობილური ტელეფონი. მე თავის დროზე ფიზიკურზე ვსწავლობდი, ასე თუ ისე და წარმოდგენა მაქვს ტექნიკაზე, მაგრამ ძალიან უცნაური და ფანტასტიურია ჩემთვის ეს ტექნიკა, ეს არ არის კაცობრიობის ცივილიზაციის მიერ შექმნილი, მე ასეთი ეჭვი მაქვს, ეს არის რაღაც უცხო ცივილიზაციიდან მოტანილი და თანდათან ვრწმუნდები ამაში. ხშირად ამბობენ, ამერიკელებმა ჩამოაგდეს რაღაც მფრინავი თევზი, თუ რაღაცა კოსმოსური ხომალდი, იქ ვიღაც ადამიანები ჰყავთო. ვიღაცეები ჩამოფრინდნენ და ამერიკელებს სთხოვეს, მიწის ქვეშ დაგვასახლეთო, აქ თქვენთან ვიცხოვრებთო, რადგან ჩვენი ცივილიზაცია დაიღუპა, სამაგიეროდ, რაღაც ტექნოლოგიებს მოგცემთო, და აი ეს ჭორები და რაღაცეები, რაც სასაცილოა ერთი შეხედვით, მე უკვე მჭერა. არ შეიძლება ადამიანის ტვინმა მოიგონოს მობილური ტელეფონი, იმეილი, ეს ხომ ფანტასტიური რამ არის.

ანდრო ბუაჩიძე - ინტერნეტი.

ნუგზარ შატაიძე - ჰო, ინტერნეტი, რა ვიცი, მე ამაში ვერ ვერკვევი. შეიძლება ინტერნეტი ადამიანის ტვინმა მოიგონოს? თანაც ასე ფანტასტიურად მოკლე დროში, 50 წლის წინ ჭერ კიდევ ურშით დადიოდა კაცობრიობა.

შადიმან შამანაძე - მე რომ მკითხო, ინტერნეტი ბევრად უფრო ადვილი მოსაგონებელია, ვიდრე „შამლეტის“ დაწერა.

მანანა კვაჭანტირაძე - ნუგზარ, თქვენ ბრძანეთ, მე არ მაქვს პასუხი ამ კითხვაზეო. ვფიქრობ, მწერალს უნდა ჰქონდეს პასუხი ამ კითხვებზე, რაღაცეებისთვის სწორედ მწერალი უნდა იყოს მზად, იმიტომ რომ მას სხვა სიღრმეების ხედვის უნარი აქვს. ლიტერატურას აქვს

რალაც განუყრელი, არსებითი თვისება, რომლის გამოც ადამიანი ყოველთვის რალაცნაირად შინაგანად შუადაა მიწისწრაფადის მისკენ, თითქოს უნდა, რომ ლიტერატურასთან ეს შეხვედრა შედგეს. ეს ენის და ცნობიერების ფარულ სიღრმეებთან შეხვედრის სურვილია და გაუცნობიერებლად დევს ადამიანში. კიდევ არის ერთი ფაქტორი, რომელზედაც აფუკა წერს: ყოველი პატარა ქვეყნის შვილი თავის ვალდებულად თვლის, გადაარჩინოს თავისი წილი ლიტერატურაო. ეროვნულ ლიტერატურას გულისხმობს. ასეთი ლტოლვის ერთი მიზეზი, ვფიქრობ, ისიცაა, რომ მკითხველი, უბრალოდ, სიამოვნებას დებულობს წიგნისაგან. ამას ვერ გამოვრიცხავთ იმიტომ, რომ „ესთეტიკური განცდა“ საკმაოდ აბსტრაქტულია, თვითონ ცნების შინაარსია ჩვეულებრივი ადამიანისათვის ბუნდოვანი. ვთქვათ ასე: ადამიანი კითხულობს იმისთვის, რომ სიამოვნება მიიღოს და არაცნობიერი ლტოლვები დაიქმნაყოფილოს. კიდევ ერთი მიზეზი, აღბათ, ის არის, რომ ამ დროს იგი თანაშემოქმედების პროცესში ერთვება. შემოქმედი ხომ ახალ სამყაროს ქმნის სიტყვის მეშვეობით და მკითხველი ამ სიტყვისავე ძალით თანაშემოქმედების პროცესში მონაწილეობს. ეს ისეთი სამყაროა, სადაც შედინარ და ცხოვრობს არჩევანის რისკის გარეშე, თუმცა ამ არჩევანს ყოველ წამს აკეთებ უნებურად. კითხვისას თავისუფალიც ხარ, ემოციებით სავსეც და შენთვის მიუღებელი რეალობის „მოთვინიერებასაც“ ახერხებ. მოკლედ, ძალიან მეცოდება ის ხალხი, კითხვის გემოს რომ ვერ გრძნობენ.

ნუგზარ შატაიძე - ზუსტად ეგეთია ის თამაში - ცივილიზაცია, რასაც შენ ამბობდი, მე ამას ზუსტად ვხედავ, ეს არის, ეშმაკის მოვინილი.

მანანა კვაჭანტირაძე - ჰო, ბოდრიარიც ლაპარაკობს „ეშმას ორსულობაზე“. სხვათა შორის, ინტერნეტს მიიჩნევს განსხვავებათა წაშლის უნივერსალურ მეთოდად. მთელი არსებობა, აი, ის ნაწილი

ყოფიერებისა, ჩვენ რომ არსებობას ვცანხით, განსხვავებებზეა აგებული. სიცოცხლის მთელი ხიბლიც და მთელი მტანჯველი გამოცანაც ესაა. აი, გურამიშვილი რომ ამბობს: „თუ ხარ ღვიძილი, რაღა არს ძილი, თუ ხარ სიმაძღრე, რა არს შოშილი, თუ ხარ სიცოცხლე, რა არს სიკვდილი. იყავ ერთი-ერთი, იწამე ღმერთი!“. აი, ეს არის კაცობრიობის მარადიული პრობლემა. აი, ეს ოპოზიციურობა სამყაროსი და ოპოზიციის კიდურა წევრების განუწყვეტელი მოძრაობა ერთმანეთისკენ, როცა ადამიანს მუდმივად გიხდება არჩევანის მდგომარეობაში ყოფნა. ის ხდება, რომ ისტორიულად სწორედ ლიტერატურა უგვარებდა რალაცნაირად ამ პრობლემას ადამიანს. გნებავთ, თავშესაფრის მნიშვნელობით - მარტოობის განცდის დაძლევაში ეხმარებოდა. წიგნი ისეთია, პატარაც შეიძლება იყოს, გულშიც ჩაიხუტო, თავქვეშაც ამოიღო, ანუ სხეულთან ახლოს უქონდეს. ჩვენზე კარგად ვინ იცნობს „წიგნში მდგარი“ პოეტების გამოცდილებას. აი, ეს ინტიმი წიგნთან დამოკიდებულებაში მის ფიზიკურ, მატერიალურ აგებულებაშიც კი გამოიხატება: საეკლესიო წიგნები, ძალიან დიდი წიგნებია, იღო ეკლესიაში და მიმსვლელი ადამიანი იქ შლიდა, იქ კითხულობდა და იქ ისმენდა. წიგნი ძალიან კარგად ადამტირდა კაცობრიობის განვითარებასთან. დღეს ჩვენ ვლაპარაკობთ, რომ კომპიუტერმა პრობლემა შექმნა. მოდით, ნუ დავაპირისპირებთ ჩვენ თვითონვე, იმიტომ რომ, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ ჩვენ ვართ სუბიექტები, ჩვენ ვართ პიროვნებები და ჩვენ ვწყვეტთ ამ სამყაროს ბედს. ასე წარმოვიდგინოთ და შევხრალი ხომ მთელი ამ ბედის გადაწყვეტაში ყოველთვის ძალიან აქტიურად მონაწილეობდა! ნუ ჩავთვლით, რომ ჩვენ ველარაფერს ვწყვეტთ, ნუ ვიტყვით ამას იმიტომ, რომ ბოლოსდაბოლოს სიტყვით დასტურდება ამ სამყაროს არსებობაც და არარსებობაც. სიტყვა ბადებს რწმენასაც და ეჭვსაც. ყველაფერი სიტყვაში მიიქცევა და მოიქცევა. ლიტერატურა იმიტომ

არის აუცილებელი, რომ რეალობის დეფიციტს გვინაწლაურებს. დღეს კი ჭარბი რეალობაა პრობლემა, თუმცა ეს მთლად რეალობა არც არის. რაღაც ვირტუალურია, ეკრანული, ბილბორდებზე გამოტანილი, მოკლე, არანამდვილი. ამას ყველაზე უკეთ წიგნი აგვარებს. სხვათაშორის, ხელოვნების ყველა სხვა საშუალებებზე უკეთესად. აი, მაგალითად, კინო შენს წარმოსახვას მზახატებს სთავაზობს. თანაც ეს წარმოსახვა შენი კი არ არის, სხვისია. იმ „სხვისი“ წარმოსახვა შემოდის შენში გაუცნობიერებლად, ვიზუალური ხატების მეშვეობით. ძალადობის ძალზე დახვეწილი და ცბიერი ფორმა - ცხადია, მასობრივ კინოზე მოგახსენებთ, რადგან ჰეშმარიტ ხელოვნება არასდროს არაა საშინო ადამიანისათვის - ლიტერატურა კი ამას სულ სხვანაირად აკეთებს: იქ არაფერია უცხო, შენ წაკითხულის მიღმა ხედავ იმას, რაც შენს წარმოსახვას შეესაბამება. ანუ ლიტერატურა შენ შენს საკუთარ დეფიციტს გიხსნის, არა საყოველთაოს, არამედ შენს საკუთარს, ინდივიდუალურს. ლიტერატურა არის თანაგანცდა. სკოტ ფიცჯერალდი რომ ამბობს, მე ადამიანებისათვის მინდოდა მეთქვა, რომ იმასვე განვიცდიდი რასაც ისინი, ამით იმას ამბობს, ჩვენ ერთნაირად განვიცდიით.

ანდრო ბუაჩიძე - ყველანაირი ხელოვნება ასეა, შეუძლებელია, რომელიმე ხელოვნებამ მოგახვიოს შენ თავს რამე. ფედერიკო ფელინიმ შეიძლება შენ თავში დირექტივები ჩაგიდოს? შენ უნდა იყო სწორედ თანამონაწილე მისი აზროვნებისა. მისი წარმოსახვა კი არ ვახვევს თავს რაღაცას, კი არ გზღუდავს, არამედ გაძღვევს საშუალებას, რომ შენი წარმოსახვა მას შეუერთო, და იაზროვნო. საბოლოო მიზანი ყოველთვის ერთია ხელოვნებისა და ლიტერატურისა, ეპოქის დანახვა, როგორცაა ეს ეპოქა. როცა პოსტმოდერნიზმზეა ლაპარაკი, ყოველთვის ეკითხებიან მწერალს, კრიტიკოსს, რომელიც ლაპარაკობს პოსტმოდერნიზმზე, ვის

ასახელებ შენ პოსტმოდერნიზმად? ასახელებენ, უპირველეს ყოვლიანა, ნაბოკოვს, ბორხესს...

ბორხესი არ არის პოსტმოდერნიზმი? რანიშანი არა აქვს პოსტმოდერნიზმის, არ თამაშობს?

მანანა კვაჭანტირაძე - თამაში არ არის გადამწყვეტი. სხვადასხვა დოზით ლიტერატურა თითქმის ყოველთვის თამაშობდა. რა თქმა უნდა, სერიოზულ და სულის მარგებელ თამაშებს ვგულისხმობ. პოსტმოდერნიზმის უპირველესი ნიშანი დეკონსტრუქციაა და იგი ჯერ თეორიულად და მსოფლმხედველობრივად მომზადდა დასავლეთში. ლიტერატურის დეკონსტრუქცია იმით მოხდა, მსოფლიო საზოგადოება გლობალისტური ცნობიერებისათვის შეემზადებინათ. თითქმის დარწმუნებული ვარ ამაში და ეს ვითარებას ცვლის. ცვლილებების აუცილებლობას კი ვაღიარებ, მაგრამ არ მინდა, ამას სათავეში პოლიტიკოსები და იდეოლოგები ედგნენ. ეს ის ჭირია, ყველაფერს რომ აძებრებს. სოცრეალიზმიც მანდედან გაჩნდა. კულტურული გლობალიზმი სრულიად გაუგებარ სიტყვათშეთანხმებად რჩება ჩემთვის. კულტურის უმთავრესი თვისება სახის შექმნაა, ამ სახის დაცვა, დაბოლოს, სახედ დარჩენა. კულტურა ამისთვის არსებობს. გლობალიზმი კულტურათა დიალოგზე ლაპარაკობს. კი ბატონო, მაგრამ სადაა დიალოგი, როცა სულ ერთი მხარე ლაპარაკობს და საკუთარ სრულყოფილებაში დარწმუნებულს არავის მოსმენა არ უნდა? როცა თანდათან უტყვ თანადასწორედ იქცევი და არავინ გეკითხება არაფერს, ვინმეს აინტერესებს ჩვენი ლიტერატურა? არადა, შემოდის და შემოდის ყველაფერი სხვისი: საქონელი, ტექნოლოგიები, რაც მთავარია, აზრი და იდეოლოგია.

ანდრო ბუაჩიძე - რომელ მწერალს დასახელებთ თქვენ, რომელსაც ყველანიშანი აქვს პოსტმოდერნიზმისა? ასეთი მწერალი არ არსებობს, რომელსაც ყველა

თეორიული ნიშანი ჰქონდეს თავის ნაწარმოებებში მხატვრულად განხორციელებული. ის პოსტმოდერნისტი, რომელიც არ მიიღებს ცხოვრების დანახვას, არ არის მწერალი. დეკონსტრუქციაც საშუალებაა. დეკონსტრუქციით ის გაჩვენებს სამყაროს დეკონსტრუქციას. თუ ეს არჩევანი დეკონსტრუქცია შენ სამყაროსა და ცხოვრებაზე არ გელაპარაკება, არაფრის მთქმელი უოფილა, და შეიძლება პოსტმოდერნიზმი არაფრის მთქმელი იყოს?

შადიმან შამანაძე - კაცმა რომ თქვას, მწერლობის როლის დაკნინებას, რიგით „ხელობად“ ქცევას, საერთოდ, მხატვრულად აზროვნებისა და მხატვრული სიმართლის მიმართ ნიჰილიზმის დაშვებებს გარკვეულწილად პოსტმოდერნიზმმა შეუწყოს ხელი.

ანდრო ბუაჩიძე - სამყაროს დეკონსტრუქციის დანახვა გადადის მხატვრული ტერატურაში, შესაბამისად ნაწარმოების მხატვრული ენაც დეკონსტრუირებულია.

მანანა კვაჭანტირაძე - საბედნიეროდ, ქართულ ლიტერატურაში მოხდა ნაწილობრივი დეკონსტრუქცია. დავიწყეთ რალაცეების დაშლა, მაგრამ ეს მაინც იყო ზედაპირული, გარეგანი. ანუ რალაცეები დაიშალა ცნობიერების საბჭოური სისტემიდან, მაგრამ დარჩა ის ღირებულებები, რომლებსაც ჩვენი კულტურა ეყრდნობოდა, ძირითადად მაინც. ქართულ ლიტერატურას იმაში მაინც გაუმართლა, რომ პოლიტიკური სფეროსაგან განსხვავებით, დეკონსტრუქციის „მეცხრე ტალღის“ ქვეშ არ მოყოლილა.

ანდრო ბუაჩიძე - ეს არის თეორიული პოსტულატი. ძალიან ბევრნი არიან პოსტმოდერნისტი-თეორეტიკოსები, მაგრამ ჩვენ მხატვრულ ლიტერატურაზე ვლაპარაკობთ, მხატვრულ ლიტერატურაში თუ არ განხორციელდა თეორიული წანამძღვრები, არაფერს აზრი არ ექნება,

ქართული სივრცე ავიღოთ, ქართველი მწერალი უნდა ფლობდეს ქართულ სიტყვას, ქართული ავანგარდი უნდა იყოს ქართული. ქართული პოსტმოდერნი უნდა იყოს ქართული პოსტმოდერნი. თუ ენას აქცევთ თვითმიზნად, უნდა ფლობდეთ მას. ჩვენთან არ განხორციელებულა ეს იმიტომ, რომ არ მოსულა ადამიანი, რომელიც ყველაფერთან ერთად შესანიშნავი ოსტატი იქნებოდა ქართული სიტყვისა, ამის გარკვეული ეროვნული ნიადაგი არსებობს, მაგრამ რეალურად ეს არ განხორციელებულა, თუმცა არც იყო აუცილებლობა ამის განხორციელებისა, თქვენ ფიქრობთ იყო ამის აუცილებლობა?

მანანა კვაჭანტირაძე - არც არის საჭირო ძალით მივაკუთვნოთ სახელი იმას, რაც რეალურად არ არსებობს, ან თუნდაც ნაწილობრივ არსებობს, ელემენტების სახით.

ანდრო ბუაჩიძე - არ უნდა მივაკუთვნოთ, არა. არსებობს ასეთი მწერალი ფრიდრიხ გორენშტეინი. რუსი-ებრაელი მწერალია, შესანიშნავი მწერალია სხვათა შორის. ის ამბობს, მე ვარ არქაისტი. ემიჯნება ყველანაირ მიმდინარეობას, იგივე ბროდსკი, რომელიც დღეს ასეთი პოპულარულია, ნიშნუწალიც არა აქვს პოსტმოდერნიზმისა... რაც შეეხება ბორჩესს, მას ყოველთვის ასახელებენ პოსტმოდერნის ტად.

მანანა კვაჭანტირაძე - პოსტმოდერნიზმი არის ისეთი რეფლექსია, როცა ავტორს ბოლომდე აქვს გაცნობიერებული რეფლექსიის მიზანი, ის, რისთვისაც აკეთებს ტექსტს. სწორედ „აკეთებს“ და არა „ქმნის“. პოსტმოდერნიზმში არაფერია უშუალო, სმონტანური, ყველაფერი გაცნობიერებულია. ამის ნიშნებია სწორედ ციტაცია, ინტერტექსტულობა, კულტურის სხვადასხვა ტექსტებიდან ამოკებილი ფრაგმენტების კოლაჟები. ყველაფერი ხელმეორედ თამაშდება, ოღონდ არა თავის კონტექსტში, სარეფლექსიო ველში ექცევა დროის მიერ მი-

ვიწყებული სხვადასხვა რეალობათა ფრაგმენტები. აი, როგორ აკეთებ ამას, ახერხებ თუ არა, სიცოცხლე მინიჭო ამ ძველს, შესაფერის „ანტურაჟში“ ჩართო, ამაშია ნიჭი და ოსტატობა. სხვა შემთხვევაში ასეთი ლიტერატურა მკვდარია.

ანდრო ბუაჩიძე - მერე ბორხესთან არ არის ეს ნიშნები? თქვენ რატომ უარყოფთ?

მანანა კვაჭანტირაძე - არის, მაგრამ ბორხესთან დეკონსტრუქციას ვერ ვხედავ, ბორხესი არსად არ უარყოფს ღირებულებებს. სამხრეთული ლიტერატურა რალაც სხვაა, პოსტმოდერნიზმში იოლად ვერ „ჩაჭედავ“. პოსტმოდერნიზმს უფრო დასავლურ მოვლენად ვხედავ, იქაა ძირები და პირობები. სამხრეთამერიკული მართლაც თითქოს „მაგიური რეალიზმი“, მარკესიც ხომ ასე ამბობს.

ანდრო ბუაჩიძე - აუცილებელი არ არის ფართო გაგებით დეკონსტრუქციაც იყოს ბორხესთან. ის ნიშნები, რომლებიც ყველაზე მკაფიოდ არის პოსტმოდერნიზმში, ციტატა და ა.შ. არის ბორხესთან და რატომ უნდა ვთქვათ, რომ არ არის.

მანანა კვაჭანტირაძე - კი ბატონო, მაგრამ მე იმის მომხრე ვარ, რომ სახელების შერქმევისას მეტი სიფრთხილე გამოვიჩინოთ. სახელების შერქმევა სახიფათოა.

მამუკა დოლიძე - ადამიანური არსებობის უაზრობა და ცხოვრების ქაოსი აბსურდის ხელოვნების საწყისი იმპულსი იყო, მაგრამ საინტერესოა, რომ როცა ასეთი ხელოვნება განვითარდა, გაიკვავა, რომ აბსურდმა დადებითი შინაარსიც კი შეიძინა. აღმოჩნდა, რომ აბსურდი სულაც არ არის ცხოვრების უაზრობისა და ქაოსის ჩვენება, არამედ არის არაცნობიერის კვლევა, ადამიანის აზროვნებაში ირაციონალური მომენტის რეალიზაცია...

ასევე ხდება, ვფიქრობ, პოსტმოდერნიზმშიც. ის დეკონსტრუქციის იდეით იწყება, რომ თანრობრივი სახელები უნდა

მოიშალოს, რომ ყოველივე უნდა გამოთლიანდეს და ეს მთლიანობა შემადგენელ ელემენტებად იქცეს, რაც რა თქმა უნდა აბსოლუტის უარყოფამდე მიდის. მაგრამ მერე და მერე ირკვევა, რომ დეკონსტრუქციის იდეას დადებითი შინაარსიც შეიძლება გააჩნდეს. აზროვნების ფორმისა და შინაარსის დაშლა იმასაც უნდა ნიშნავდეს, რომ ზოგჯერ ენა და ცოდნა რეალური სამყაროს ხედვის ხელისშემშლელი „ფარდაა“ და ამ ფარდის რღვევა სწორედ ქეშმარიტებისკენ მიმავალი გზა შეიძლება აღმოჩნდეს.

ასე ხშირად ხდება ხოლმე ხელოვნებაში. გარკვეული ტენდენცია უარყოფითი იმპულსით იწყება და შემდეგ ის პოზიტიური ელფერს შეიძენს. ამიტომ ადამიანის სულიერი კრიზისიც არასოდეს არ არის დაუძლეველი.

ანდრო ბუაჩიძე - ციტატურობა დაშლილი ცნობიერების ნაწილია, პერსონაჟების და პასაჟების წარსულის გარკვეული კულტურიდან გადმოტანა, ვთქვათ, მეორედ რომ წერს „ანა კარენინას“ კაცი, მეორედ წერს „შამლეტს“ და...

მანანა კვაჭანტირაძე - გადანაცვლება ხდება... სულ უფრო ვშორდებით სინამდვილეს ჩვენც, მკითხველიც და ლიტერატურაც. თითქოს სიცოცხლე ნელდებოდა, ძალებისაგან იწრიტება. ლიტერატურაში რაც შეიძლება მეტი სიცოცხლე უნდა იყოს, განცდები, ნერვი, ენერჯია, კითხვისას იმ სიცოცხლით უნდა დავიმუხტოთ, რომელიც რეალობაში არ გვეძლევა. პოსტმოდერნულ თამაშსაც და სიცილსაც კი აკლია სიცოცხლეც, ძალაც, სილაღეც... ნიღბებია და არა სახეები.

ანდრო ბუაჩიძე - გადანაცვლებები! ეს ყველაფერი უკვე ტრადიციული ღირებულებების დაშლის პროცესია.

შადიმან შამანაძე - ამ მეთოდმა შექმნა აღქმის ახალი ფორმები, ახალი რაკურსი, ახალი კუთხით შეხედვის შესაძლებლობა, მაგრამ მიზანი, როგორც

ყოველთვის, მიუღწეველი დარჩა. ის, რაც ამ „ახალმა თვალთახედვამ“ დაგვანახა, არაფრითაა უფრო ფართო და მას-შტაბური, ან უფრო ღრმად ჩამწვდომი, უკეთ გამშიფრავი სამყაროსა და ადამიანის სულის საიდუმლოებებისა. თუ მიზანი ჭეშმარიტების წვდომაა, ამ მიზანს ალბათ დავშორდით კიდევ, რადგან სიმართლე კი ვერ გავაშიშვლეთ, დავშალეთ და დაშლის პროცესი ახალ სიმართლედ ვაქციეთ. საერთოდაც, პოსტმოდერნიზმის ბუმი ხომ კარგა ხნის ჩავლილია. განა მწერლობის, ლიტერატურის ბედი ერთ რომელიმე მეთოდზეა დამოკიდებული. თუ ადამიანის საბოლოო რომოტიზაცია არ მოხდა, მწერლობა თავის ფუნქციას არახდროს და კარგავს კაცობრიობისთვისაც და კონკრეტულად თითოეული ერისათვის, თითოეული მოაზროვნე, გრძობადი ადამიანისათვის. ზოგადად ლიტერატურა ხომ უნიკალური არქივია ადამიანის შესახებ დაგროვილი „საქმეებისა“, ქართული მწერლობაც აბსოლიტურად უნიკალური რამაა, მითუმეტეს ქართველი კაცისთვის, ქართული სახელმწიფოსათვის. 50-100 წლის მერე, შეიძლება ჰქვეყნებს შორის აღარც საზღვარი იყოს, აღარც საკუთარი ეკონომიკა, მრეწველობა თუ სხვა, რომელიმე დარგი არსებობდეს, ჩვენი მეობის ერთადერთი შემნახავი ენა და მწერლობაა. არავითარი აზრი არა აქვს ქართული სახელმწიფოს არსებობას, თუ ქართული ლიტერატურა არ იქნება.

მამუკა დოლიძე - მწერლობა სულიერების გადარჩენის საშუალებაა, ემოციის ძებნა, არა რალაცის სწავლება, თუნდაც მორალის.

შადიმან შამანაძე - ლიტერატურა სახელმძღვანელო ხომ არ არის...

ირაკლი სამსონაძე - მე მჩვენება, რომ ყველაზე დიდი პრობლემა სისტემის არარსებობაა. ყველაფერი თითქოსდა თვითდინებაზეა მიშვებული. საქართველოს დამოუკიდებლობიდან 15 წლის შემდეგაც ვერ შევქმენით ისეთი მოდელი,

რომელიც ამ ჰქვეყნის (თავისი ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობიდან გამომდინარე) სულიერ ცხოვრებას უფრო ნაყოფიერსა და მრავალფეროვანს გახდიდა, მეტად შეუწყობდა ხელს შემოქმედს, რომელიც დღეს ცხოვრობს, დღეს იღვწის და ვინ იცის, რა ძალისხმევის ფასად უჭედება ცხოვრებაცა და საყვარელი საქმის კეთებაც.

ისეთ ჰქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ჩემი აზრით, სახელმწიფო ვალდებულიც კია პროფესიონალად ჩამოყალიბების მცირედი იმედი მაინც დაუტოვოს ახალგაზრდა შემოქმედს, ხოლო იმას, ვინც ღირსეულად ატარა ეს მძიმე ტვირთი, ჭიროვანი პატივი მიაგოს. სხვაგვარად სახეს დაკარგავთ, დაკარგავთ იმ უმთავრეს ღირებულებებსაც, რამაც აქამდე ქართველებად მოგვიყვანა. არ მინდა, ყბადაღებული გლობალიზაციით კიდევ ერთხელ შევაწუხო მკითხველი, მაგრამ ეს უკვე დამკვიდრებული მოვლენაა, არსებობს, მოქმედებს, თავის სახესა და თვისებას ჩვენს ყოველდღიურ ყოფაში ამჟღავნებს და სიკეთესთან ერთად დიდი საფრთხის მატარებელიცაა, ბრმად თუ მიენდობი, თუ არ გამოიმუშავებ რალაც მექანიზმს, რომელიც შენს თავისთავადობას, შენს გამორჩეულობას, შენს მეობას საბოლოოდ არ გადაუხვამს ხაზს. ერთ მაგალითს მოვიტან: რამდენადაც ჩემთვის არის ცნობილი, პოლონეთში არსებობს თანამედროვე პოლონელ დრამატურგთა ფონდი. თეატრის ადმინისტრაცია ვალდებულია, შემოსავლის გარკვეული პროცენტი იმ შემთხვევაშიც კი გადაარიცხოს ამ ფონდში, როცა კლასიკოსის რომელიმე პიესას განახორციელებს სცენაზე. დაახლოებით ამას ვგულისხმობდი, როცა სისტემის არარსებობაზე მოგახსენეთ.

ქართული დრამატურგიის არსებობა-განვითარებისთვის აუცილებელია რალაც მსგავსი მოდელის შექმნა, რადგან ძალიან უცნაური რამ ხდება, ყველაზე დაუცველი (მიუხედავად იმისა, რომ საავტორო შემოსავალი 12%-ია, თუმცა აქაც

დაბრკოლებების გრძელი ჩაჭვია გაჭიმული. თეატრებს თავად უჭირთ და ამიტომ დიდი დაგვიანებით, თანაც ნაწილობრივ ახერხებენ ფულის გადარიცხვას საავტორო უფლებათა სააგენტოში, თავის-მხრივ, საავტორო უფლებათა სააგენტოც ვერ არის კარგ დღეში, რადგან მთხოვნელების დიდი რიგი უდგას და ა.შ.) სწორედ ის აღმოჩნდა, ვისი წყალობითაც იწყება თეატრი. არ მინდა ვინმემ შეურაცხყოფად ჩამთვალოს, მაგრამ გულწრფელად მიკვირს, რატომ არ ინტერესდება კულტურის მინისტრი ან თუნდაც პარლამენტის იმ კომისიის ხელმძღვანელი, რომელიც კულტურას კურირებს შექმნილი რეალური ვითარებით? თუ დაინტერესებულნი არიან, მაშინ ის მაკვირვებს, რატომ არ ხვდებიან დღეს მოღვაწე ადამიანებს, რატომ არ ეკითხებიან აზრს, ეს ხომ საერთო სატკივარია, ერთად მოსაგვარებელი, საშური საქმეა, რათა ღვთის მადლითა და ქართველი შემოქმედის დიდი ძალისხმევის ფასად აქამდე მოტანილი ხელიდან არ გამოგვეცალოს. კულტურისთვის, საერთოდ, ქვეყნისთვისაც შემკვიდრეობითობა განვითარების უცილობელ პირობად მიმაჩნია, ამიტომ ხანდახან ექვიცი მიპყრობს ხოლმე, მავანის და მავანის ნებით შეგნებულად ხომ არ წყდება მეთქი თაობათა შორის კავშირი, მავანის და მავანის ავი ზრახვით ხომ არ ჩამოგვვა მეთქი გულგრილობის ცივი ფარდა გარკვეულ უწყებებსა (ვისაც ეს ეხებათ) და რეალურ, დღეს მოღვაწე, შემოქმედს შორის...

ძალიან მინდა, ასე არ იყოს, თუმცა გულუბრყვილობასაც აქვს საზღვარი...

ნუგზარ შატაიძე – ამის მაგალითი გუშინწინ იყო: ხელისუფლებამ გააუქმა სახელმწიფო პრემია და რუსთაველის პრემია. თქვეს, იმიტომ ვაუქმებთ, რომ შევარდნაძის გადმონაშთიაო – რუსთაველის პრემია როგორ შეიძლება იყოს შევარდნაძის გადმონაშთი!.. სახელმწიფო ეროვნული ნიშნითაც განირჩევა და განსხვავდება სხვა სახელმწიფოებისაგან,

თუკი შენ დაემსგავსე სხვა სახელმწიფოებს და ნიველირება მოხდა, მაშინ შენც დამოუკიდებლობა ქაღალდზეა, ფიქციაა უბრალოდ. შენ რომ ქართველი ხარ, შენი ხელოვნება, ტრადიციები გაქვს, შენი მსოფლალქმა, ბოლო-ბოლო, სწორედ ამას უნდა დაეყრდნოს სახელმწიფო. ჩვენ უნდა ვიყოთ ეროვნული სახელმწიფო, როგორც ყველა... როგორც საფრანგეთია, როგორც ინგლისია და როგორც განვითარებული ქვეყნებია. ისინი ძალიანაც ზრუნავენ, აი, თუნდაც პოლონეთი, საკუთარ ეროვნულობაზე, და აქედან გამომდინარე – საკუთარ მწერლობაზე, რასაც აქვერ ვხედავთ, სამწუხაროდ.

ქეთევან შენგელია – ბატონო ნუგზარ, რაც თქვენ თქვით, დასაფიქრებელი პრობლემაა. ამგვარი საკითხებით საცხეა დღევანდელი ყოფა და საზოგადოებრივი ცხოვრება. თუნდაც ის ფაქტები გავისხენოთ, რომ იხურება წიგნის მაღაზიები, მხატვართა სალონები... მწერლისათვის მნიშვნელოვანია, მასზე ზრუნავდნენ. საქირაო ისეთი გარემო, სადაც ის თავისი შრომით, თავისი კალმით შეძლებს თავის რჩენას და ნორმალურად ცხოვრებას. ეს ყველაფერი ხომ ისევ ჩვენს ქვეყანას დაუბრუნდება სასიკეთოდ. ამგვარი პრობლემა საქართველოში მწერალთა უმრავლესობას აფიქრებს. ამის გამო შეწუხებულია ის, ვისთვისაც ლიტერატურა პურია არსობისა და არა გასართობად არჩეული საქმე. თუმცა არიან ისეთი ავტორები, რომლებიც, დაშნარულბლად ისწრაფვიან, რათა მათი სახელი და გვარი გაჟღერდეს ყველგან და რასაკვირველია, სრულებით არ აწუხებთ სხვა რამ; პირიქით, გაიღებენ კიდევ „საბო-ოდვარს“, ოღონდ მიზანს მიაღწიონ. ამგვარი ადამიანი უკეთ ახერხებს მოერგოს ცხოვრების თამაშის წესებს, რადგან თვისობრივად ნამდვილი მწერლის ანტიპო-დია.

მატერიალური მხარდაჭერის გარდა, არც მორალური მხარდაჭერაა საგრძნობი მწერალთა ყოფის მიმართ. თითქოს სპე-

ციალურად არის შექმნილი ეს ქაოსი ლიტერატურაში. გამორჩეულად მაწუხებს დღევანდელი ქართული პოეზიის ბედი. პოეტების გვერდით ისეთი ავტორები ტრიალებენ, რომელთათვისაც არ მგონია ქართული სიტყვა და სტრიქონი მოსაფრთხილებელი და ძვირფასი იყოს. პოეზია, პროზისგან განსხვავებით ვერ იტანს უხეშ გამონათქვამებს, ბარბარიზმებს, უხამსობას.. ზოგიერთი ავტორის ლექსებში ისეთი სკაბრეზი გვხვდება, ხმაძალა წაკითხვისას უხერხულობის გრძობას იწვევს. ვფიქრობ, ლექსს ემოციური მუხტი და მხატვრული სახეები უფრო შვენივს, ვიდრე დაუდევარი მოპყრობა; ისე ამგვარი „ექსპერიმენტები“ ნამდვილ მწერლობას, რასაკვირველია, ხელს ვერ შეუშლის.

შადიმან შამანაძე - ყველაფერს იტანს ნიჭიერი კაცისგან.

ქეთევან შენგელია - ნიჭიერი კაცი ასე თითქმის არ წერს. არ ვამბობ იმას, რომ დაკანონებულ ჩაჩოში უნდა მოექცეს მწერალი; პირიქით, ნიჭი ვერ იტანს შეზღუდვას. მწერალი, უპირველეს ყოვლისა, თავისუფალი აზროვნების ადამიანია უნდა იყოს, რაც ვაბედულებასაც გულისხმობს. თავისუფლება იმდენად დიდი ცნებაა, რომ მას უზენობასთან არანაირი კავშირი არ შეიძლება ჰქონდეს. უამრავი უმსგავსობა გვხვდება ეგრეთ წოდებულ ყვითელ პრესაში. აღარაფერს ვამბობ იქ დაბეჭდილი ზოგიერთი ნაწერის ხარისხზე. სამწუხაროა, რომ მომრავლდა არა მარტო ყვითელი პრესა, არამედ ყვითელი ლიტერატურაც.

კრიტიკამ აუცილებლად ფეხი უნდა მოიკიდოს, რადგან ჭრელი ნაკადი შემოიჭრა თანამედროვე მწერლობაში. ავსა და კარგს თავისი სახელი თუ არ დაერქვა, შეიძლება ღირებული სახელები დროებით დაიჩრდილოს მათ გვერდით, ვისთვისაც მწერლობა არის თავის გამოჩენის, კარიერის, ზოგჯერ უნიჭობის დამალვის საშუალება. კრაუსის ერთი საინ-

ტერესო გამონათქვამი მომაგონდა ამასთან დაკავშირებით: „მომუღრობა სწორედ ის ცნებია, რომელიც მარადისობის კარიბჭესთან ხშირად უშედეგოდ მიდის.“

კარგი კრიტიკა კარგი გზამკვლევაა, რაც დღევანდელ ლიტერატურას წამალივით სჭირდება. თავის მხრივ, კრიტიკაც ხშირად გამხდარა ანგარიშსწორების საშუალება. კრიტიკოსი არ უნდა იქცეს შურისძიების იარაღად. მიუხედავად ამისა, კრიტიკას, ისევე როგორც ყველა სხვა სფეროს, თავისი დაუნდობელი ბერკეტი (თუკი ეს დასჭირდა) ანგარიშსწორებისათვის მუდამ შემონახული აქვს. თუ ადრე ის რომელიმე ნაწარმოების მხოლოდ უარყოფით მხარეთა აღმოჩენით იყო დაკავებული, დღეს, დროის შესაფერისად სხვაგვარ იარაღს იყენებს: გართულია იმით, თუ როგორ დაჩრდილოს, ანუ სრულებით არ მიაქციოს ყურადღება ავტორს, რომელიც ამას იმსახურებს და ამავედროულად მის გვერდით შეამჩნიოს ნაკლებად მნიშვნელოვანი წიგნი ან ავტორი. ასე რომ დამოკიდებულება იგივეა, მოქმედების მეთოდია ცოტა სხვაგვარი. ამიტომ გვჭირდება ჰაერით ნამდვილი და დიდი შემფასებლები ლიტერატურაში, მათი გემოვნება და საზრიანობა. ძალიან სასიამოვნოა, როცა ხელში ვიჭირავს კრიტიკული წერილი და ხვდები, რომ ავტორს ეს წიგნი განხილვის საგნად იმპრომაურჩევია, რომ ნამდვილად ყურადღების ღირსია, რომ ეს არის კარგი ლიტერატურა და მის ზუსტ შეფასებასაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

აღბათ ამგვარმა პროცესმა გამოიწვია ის, რომ ევროპულ ლიტერატურაში კარგა ხანია დიდი ყურადღება მიექცა ესებს. სადაც, თავად მწერლების შესანიშნავი და საინტერესო შეფასებებია ერთმანეთის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე, მხატვრობაზე, მუსიკაზე... როცა კრიტიკული ან ლიტერატურული წერილი სამეცნიერო კვლევისგან და ფაქტების მოძიებისგან არაფრით განსხვავდება, რასაკვი-

რველია, ის ფართო მკითხველს ვეღარ შეიძენს. ამიტომ, ვფიქრობ, დღევანდელ ქართულ ლიტერატურაში, კრიტიკის გვერდით ესემ მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს, მით უფრო, რომ ქართული მწერლობის სამოციანელთა თაობამ ამის შესანიშნავი ტრადიცია გადმოგვცა.

ჩვენი ენა ვითარდება და განვითარდება კიდევ. ამაზე ზრუნავდა და დღესაც ზრუნავს ქართული მწერლობა. სწორედ ამოტომატ, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს იმას, რომ მწერალს უამრავი ყოფითი თუ ხელოვნურად შექმნილი პრობლემის გამო არ ამოეწუროს სულიერი ენერგია.

მანანა კვაჭანტირაძე - თითქოს ზუსტად არის გათვლილი რაღაც, რაღაცნაირი მიზანმიმართული პოლიტიკა ყველა სფეროში, კულტურაში განსაკუთრებით, და ამ ყველაფრის მიზანი დეკონსტრუქციაა. ასე იყო 90-იანი წლებიდან. დღემდე ასე გრძელდება და არც დეკონსტრუქციაზე იღებს ვინმე პასუხისმგებლობას და არც ის იცის ვინმემ, დეკონსტრუქცია როგორ დაიწყოს. თითქოს ყველაზე გადანაწილდა პასუხისმგებლობა - ერზეც და ბერზეც, ხელოვანზეც და პოლიტიკოსზეც. არადა, ასე არ არის. კონკრეტული მიზეზები და ძალები არსებობენ. ყველა სისტემას - ბიოლოგიურსაც და ფსიქიკურსაც, სოციალურსაც და კულტურულსაც ახასიათებს მოვლენა - შიმეოსტაზისი შქვია - სისტემის თავდაცვის უნარი. მაგრამ ვარკვეულ კრიტიკულ ზღვარს იქით სისტემა ვეღარ ახერხებს, წინ აღუდგეს დაშლის პროცესს, ანუ ეს უნარი კვდება. ჩვენ როგორღაც მოვახერხეთ და შევჩერდით იმ საშიშ ზღვართან, საიდანაც ყველაფერს დაშლა ემუქრებოდა. გვეყო იმის სიბრძნე, რომ ნგრევასა და განურჩევლობაში იმ ღირებულებებზე არ გვეთქვა უარი, რომელიც ქართულმა მწერლობამ ვინ იცის, რა ფასად გადაარჩინა. საბედნიეროდ, აღარ ვიშლებით. მგონი, რადიკალურ ექსპერი-

მენტებს ახალმა თაობამაც თავი დაანება. ამ წუთას რეალობაზე არ ვლაპარაკობ, ლიტერატურაზე ვლაპარაკობ.

ანდრო ბუაჩიძე - ლიტერატურაში უნდა ილაპარაკოს რეალობაზე. მოდი, რაღაცნაირად არ დაგვარგოთ სადავეები. დეკონსტრუქციაზე როცა ვლაპარაკობთ, ერთი რაღაც გავითვალისწინოთ, ზოგადად კულტურა არ არსებობს. არსებობს ესპანური, ფრანგული, ქართული და ა.შ. კულტურები. ამიტომ ჩვენ უნდა ვილაპარაკოთ ჩვენს სივრცეზე. რა თქმა უნდა ლიტერატურა სწავლობს სხვა ლიტერატურისგან, კულტურა ჩაკეტილი არ არის. ჩვენი ლიტერატურა უნდა საუბრობდეს თავის, ანუ ქართულ რეალობაზე. როგორ ილაპარაკებს - ეს ცალკე საკითხია.

შადიმან შამანაძე - რატომ ამბობენ ხოლმე კრიტიკაზე, არ არისო? თითქოს კრიტიკოსებიც არიან, ლიტმცოდნეები, უფრო ლიტერატურის თეორეტიკოსები, მწერლები, რომლებიც თავიანთ კოლეგებზე წერენ, მაგრამ მთავარი უბედურება ის არის, რომ ლიტერატურული პერიოდიკა აღარ არსებობს, ბოლო წლებია, თითქმის აღარ არსებობს. ამდენ მაკულატურაში გზის გამკვლევი არავინ არის, რეცენზირების შემქმნე ადამიანი, ვისაც მარტივად შეუძლია თქვას - ეს წიგნი ვარგა, და ეს არ ვარგა, არ ვარგა ამიტომ და ამიტომ. ცოცხალი ლიტერატურული პროცესისთვის მათემატიკა აუცილებელია პერიოდული გამოცემების - ლიტერატურული ჟურნალების, გაზეთების სიმრავლე, პოლემიკა, განხილვა, ქება და ძაგება. ეს არის ყველაზე დიდი პრობლემა, თორემ კომპიუტერი და ინტერნეტი არაა წიგნის მტერი, წიგნის, ენის მტერია ტელევიზია, მდარე პუბლიცისტიკა და ყვეთელი პრესა.

დღეს რამდენიმე ლიტერატურული საიტი გაჩნდა ქართულ ინტერნეტ-სივრცეში, რაც უდაოდ მისასალმებელი ფაქტია. უამრავი ახალგაზრდა, ახალი ფორმაციის პოეტი და პროზაიკოსი თან-

ამ შრომლობს ამ საიტებზე. განსაკუთრებით გამოვეყოფდი literatura. ge-ის, სადაც რამდენიმე ჩემთვის ნამდვილად უცნობი ნიჭიერი ახალგაზრდა ავტორი აღმოვაჩინე.

ანდრო ბუაჩიძე - ხომ შეიძლება ეს საიტი წიგნად იქცეს?

შადიმან შამანაძე - არა, წიგნს ვერ ჩაენაცვლება. სად იყო, 15 წელიწადში შეიძლება ერთხელ დაგებუქდა, ისიც დიდი წვალებით. ყოველ წელს 2-3 წიგნს ბეჭდავენ. არის მეორე - მკითხველის პრობლემა, ისეც არის საქმე, როგორც ჩვენს თაობას ერგებდა, რაც თქვა ირაკლიმ. ის ინერცია, რა ინერციითაც მწერლობა ცხოვრობდა და წესით, ნორმალურად ცხოვრობდა მონორარითა და შენი საქმით თავს ირჩენდი, აღარ გაგრძელდება. არა იმის გამო, რომ მწერლობა დაკნინდა, უბრალოდ ეპოქა შეიცვალა და ეს დრო წავიდა, მაგრამ რა თქმა უნდა, მაღალი პოეზია და ხელოვნების რაღაც დარგები კიდევ უფრო ელიტარული გახდება და თუმცა დონორის გარეშე ვერ იარსებებს, დონორებიც გამოჩნდებიან.

მანანა კვაჭანტირაძე - თითქმის არცერთი ფონდი არ აფინანსებს ლიტერატურას. ლიტერატურის ინსტიტუტმა 2005 წელს აღადგინა აღმანახი „კრიტიკა“. ჰერ ერთი ნომერი გამოვიდა, 250 გვერდიანი, სულ 130 ტირაჟით. ახლა მეორეს ვამზადებთ, კიდევ გავაკეთებთ, თუ მოთხოვნა იქნა. შეიძლება, ამდენს ვლაპარაკობდეთ კრიტიკის არარსებობაზე და „კრიტიკა“ წელიწადში ერთხელ გამოდოდეს? სამწუხარო რეალობა კიდევ ისაა, რომ არ იციან, შიგ რა წერია, მათ შორის მწერლებმაც. არადა, სწორედ მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების შეფასება იყო უურნალის მიზანი, მთელი პოსტსაბჭოთა პერიოდის. იქ არის სტატიებიც ოთარ ჭილაძის „გოდორზე“, ბესიკ ხარანაულის პოეზიაზე, ნუგზარ შატაძის „პუტის მოთხრობაზე“, აკა მორჩილაძის „სანტა ესპერანსაზე“, წერილები ლიტერატურული

და კულტურული პროცესების განვითარებაზე ამ პერიოდში, ვაპირებდი წერილს ირაკლი სამსონაძის „ყურთბალიშზე“, ვერ მოესწრო, მე-2 ნომერში ვაპირებთ. ძალიან მომეწონა ეს მოთხრობა, გამორჩეულად. სამწუხაროა, რომ იმ მინიმალურსაც არ ვიცნობთ, რაც საქმის გამოსასწორებლად კეთდება.

„არილი“ დაიხურა, „წიგნები“ დაიხურა, აღარ აფინანსებენ. ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ როგორც კი რამე გამოართება წელში, დამკვიდრებას იწყებს, მაშინვე აქრობენ. თუმცა, შეიძლება, ეს წედაპირული შთაბეჭდილება იყოს.

შადიმან შამანაძე - დაიხურა. ყველა ქვეყანამ გაიარა ეს ველური კაპიტალიზმი. თუ ველური საბაზრო ეკონომიკის ამ გარდამავალ ხანაში არის მტაცებლური დაგროვების ეპოქა, რომელიც ალბათ ნელ-ნელა უნდა დამთავრდეს, მერე მოიცლის ადამიანი მარადიული ღირებულებებისთვის, ეს აუცილებლად მოხდება.

ანდრო ბუაჩიძე - თუ ვილაცამ ხმა არ ამოიღო, ეს შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს, აქა-იქ კულუარებში ლაპარაკით არაფერი გაკეთდება.

შადიმან შამანაძე - მე რას ვამბობ, მიუხედავად ასეთი დროისა, სიახლის მოთხოვნილება არ ჩამკვდარა, უბრალოდ, მთლიანად არ ჩანს ეს, გამოკვეთილად. ლიტერატურის აუცილებლობა ნამდვილად არსებობს. ახალგაზრდები იმიტომ წერენ, იმიტომ კითხულობენ, ლიტერატურით იმიტომ ცხოვრობენ (ნაკლები რაოდენობა კი არ არის, ვიდრე ჩვენს დროს იყო), რომ ეს მათი თავისუფალი უანგარო არჩევანია.

მანანა კვაჭანტირაძე - მართლმწერლები კი არა, მთელი ჰუმანიტარული მეცნიერებები უკანასკნელი ათწლეულებშია სწორედ ლიტერატურული ტექსტით არიან დაკავებული, სწავლობენ ყველაფერს - თანამედროვესაც და ძველ-

საც. ყველაფერს ხელმეორედ კითხულობენ ანტიკურობიდან დღემდე, აღმოსავლურიდან დასავლურამდე. იქ ეძებენ, ენაში - ყველაზე დაფარულ ცოდნას, ყოფიერების ფორმებს. ჩვენ კი ამხელა ლიტერატურის პატრონ ხალხს, ლამის ეჭვი შეგვკატანინონ საკუთარ მწერლობასა და წიგნში. ძალიან მაწუხებს, რაღაც ფორიაქი შეგვიდგა და ყველაფერს საკუთარს ეჭვით დავუწყეთ ყურება. აბა რა იქნება, ყველაფერს აფინანსებენ, ყველაფერზე ლაპარაკობენ - ლიტერატურის გარდა. დავანებოთ თავი სახელმწიფოს. მაგრამ სხვები? საზოგადოების საქმიანი და ფუ-ლიანი ნაწილი თუ წიგნის და სულიერების საჭიროებას ვერ გრძნობს, ეს მათი შე-ზღუდულობის და სიმატარავის ბრალია.

ანდრო ბუაჩიძე - ჩვენ რაზეც ვლაპარაკობთ, ეს არ არის ლიტერატურის თემა? რაც შენ თქვი, შადიმან, ეს ხომ არის ლიტერატურის თემა? გორდიასის კვანძივით ჩახლართული რეალობაა. ჩვენ თუ გვინდა გავერკვეთ ამ რეალობაში, უპირველესად მწერლობა დაგვეხმარება. თუ ყურნალი არ გამოდის, მაშინ რა უნდა ვქნათ? ვთქვათ, დაწერა კაცმა შესანიშნავი რომანი ამ ჩვენს რეალობაზე, იმაზე რაც მოხდა დაწყებული გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან XXI ს-ის დღევანდელ დღემდე, უზარმაზარი მასალაა, ამხელა კატაკლიზმები და ა.შ. სად დაბეჭდოს იმ კაცმა, თუ არ არის ურნალი? ვერსად ვერ დაბეჭდავს.

შადიმან შამანაძე - წიგნად გამოსცემს!

ანდრო ბუაჩიძე - არა აქვს, ვთქვათ, ფული, წიგნად რომ გამოსცემს. ასე შეიძლება სულ უარი ვთქვათ პერიოდიკაზე, თუ პირდაპირ წიგნად გამოცემაზე გადავალთ.

შადიმან შამანაძე - პერიოდიკის უპირველესი დანიშნულება არის პერიოდული კრიტიკის არსებობა.

ანდრო ბუაჩიძე - თუ ნაწარმოები არ იქნა, კრიტიკა ცალკე ხომ არ იარსებებს?

შადიმან შამანაძე - ნაწარმოები შეიძლება პერიოდული გამოცემების გარეშეც არსებობდეს, მაგრამ მიმდინარე პროცესის კრიტიკა ვერ იარსებებს პერიოდიკის გარეშე.

ანდრო ბუაჩიძე - მე მინც მიმანია, რომ უნდა არსებობდეს ლიტერატურული ყურნალი, რომელშიც დაიბეჭდება, ვთქვათ, რომანი, მოთხრობა, ლექსი... ადრე ასე იყო და ამით არაფერი არ დაგვიკარგავს.

შადიმან შამანაძე - ტელევიზიაშიც უნდა არსებობდეს რაღაც, ამდენი ლამის შოუს საპირწონედ.

ნუგზარ შატაძე - ეს პერიოდიკა ტელევიზიაში უნდა იყოს... ეს მოხერხდება, ცოტა ნაკლებს თუ ვიცინებთ.

შადიმან შამანაძე - ჯერ პრესაში უნდა იყოს, მერე ტელევიზიაშიც, რადიოშიც.

მანანა კვაჭანტირაძე - „ალიონ-შიც“ იყო ჩანართები ლიტერატურაზე, „ნაშუადღევშიც“, სხვაგანაც, იშვიათად, მაგრამ, სპეციალური ლიტერატურული გადაცემებიც გადიოდა ეთერში. იყო საზოგადოებისთვის აუცილებელი „პოეზიის ხუთი წუთი“. სადღაა? - რა მოხდა, ამხელა „24 საათი“ გამოდის, წიგნები იყო მისი დამატება და პერიოდულად რაღაც ახალს კითხულობდა კაცი. მწერლებთან დიალოგებიც იბეჭდებოდა. თუკი სტატია ან რეცენზია არ იწერება, დიალოგები უნდა იყოს, რაც შეიძლება ხშირი, სხვადასხვა თემაზე. ლიტერატურული ურთიერთობების ახალი ფორმებია საჭირო, დროსთან მისადაგებული. მწერლებს ჩამოუარონ, ათქმევინონ აზრი, ალაპარაკონ. ამდენ უაზრობას ვისმენთ, მწერლის მოსმენის კულტურა მინც არ გვაკლია! თვითონ მწერლები უნდა წერდნენ წერილებს

ლიტერატურაზე, რატომ არის ეს გადაულანავი ჯებირი პოეზიასა და პროზას შორის, თვით ლიტერატურული აზროვნების სხვადასხვა ფორმებს შორის? მგონი, ცოტა მოძველებული შეხედულებების ინერციაა. ოთარ ჭილაძე ლექსსაც წერს და პროზასაც, თარგმანებიც აქვს, ბრწყინვალე ესეისტიკაც, თამაზ ჭილაძეც „მრავალჟანრობრივია“, ბესიკ ხარანაულმა და ლია სტურუაშვილმა დაწერეს პროზაული ნაწარმოებები. ეს ძალიან საინტერესო და ნაყოფიერი პროცესია — მიგრაცია ჟანრიდან ჟანრში, საკუთარი შესაძლებლობების მოხიზვეა — გამოხატვის ახალ ფორმებთან მიმართებაში. ათიანოციანი წლებში ჩვენი მწერლები წერდნენ ლიტერატურაზე, ხელოვნებაზე, კულტურაზე. რატომ არ შეიძლება დღესაც წეროს მწერალმა თავის კოლეგაზე. მწერალზე კარგი შემფასებელი ვინ ჰყავს ლიტერატურას, რატომ არ ვლაპარაკობთ ამაზე?

ექსტრემალურ სიტუაციაში ვართ, კრიტიკას ბევრი პრობლემა აქვს და კაცი შეიძლება საერთოდ გაერიდოს ამ სფეროს. ელემენტარულად, ერთზე რომ დაწერ, მეორეს სწყინს...

ანდრო ბუაჩიძე — მაშინ აღარ უნდა ერქვას კრიტიკოსი...

მანანა კვაჭანტირაძე — თუ ღმერთი გწამთ, არ მითხრათ, რომ ასე არაა. ისიცაა, რომ ფორმა იცვალა კრიტიკამ. შეფასების ადგილი ინტერპრეტაციამ, თანაშემოქმედებამ დაიკავა, რაც აღარ აღიქმება კრიტიკად, არადა, კრიტიკაა.

ანდრო ბუაჩიძე — კრიტიკოსი იყო კიდევ ყოველთვის ინტერპრეტატორი.

გურამ ასათიანი არ იყო ინტერპრეტატორი? კრიტიკის შესახებ უნდა ითქვას ერთი რამ, ნუ ვიტყვით, რომ დღეს ახალი კრიტიკა უნდა დაიბადოს, კრიტიკა არის მწერლობის განუყოფელი ნაწილი, ნამდვილი კრიტიკოსი უნდა იყოს მწერალი და, სხვათა შორის, უნდა იყოს პიროვნება. კრიტიკოსის ნიჭი მწერლის ნიჭივით იშვია-

თია. ნაწარმოების ინტერპრეტაცია უნდა მოხდეს დაწვეწილი ინტელექტის და ფაქიზი გრძნობის მეშვეობით. დღეს რომ იწერება ნაწარმოები და იმის შემფასებელი იქნება კაცი, პიროვნება, ლიტერატორი, აი ის არის ნამდვილი კრიტიკოსი. აბსოლუტური უცდომლობა არ არსებობს, სრული ობიექტურობა აქ არ არსებობს. გურამ ასათიანი, ჩემი აზრით სწორედ ნაწარმოების ემოციურად აღქმის სიუსუსტით გამოირჩეოდა.

მანანა კვაჭანტირაძე — აღარც მამარდაშვილის რანგის ფილოსოფოსი გყვავს, მაგრამ ხომ არსებობს ფილოსოფიური აზრი საქართველოში.

ანდრო ბუაჩიძე — ყველა ნიშნით მაღალი რანგის უნდა იყოს კრიტიკოსი. მას მწერალზე მეტიც მოეთხოვება. ის თავის მორალურ სახეზე უნდა ფიქრობდეს.

მანანა კვაჭანტირაძე — არა მგონია, გემოვნებიანი შემფასებლის ასეთი დეფიციტი გვქონდეს. ეს ძველისძველი საყვედურია კრიტიკის მიმართ. მგონი, პათოსი მოძველდა. უნდა დავაზუსტოთ, რას ვითხოვთ კრიტიკისაგან. იმას, ვინც „გალაკტიონოლოგიის“ წიგნებს იცნობს, ვფიქრობ, არ უნდა გაუჩნდეს აზრი, თითქოს შემფასებელი და ინტერპრეტატორი გვაკლია. არც 70-იანელებთან შედარების პათოსი მიმართა გამართლებულად, არც ის, რომ მხოლოდ ერთ სახელზე დაგვყავს მთელი კრიტიკა. 70-იან წლებში ბევრი იყვნენ, ყველას ჰქონდა თავისი ნიშა — დიდი თუ მცირე, მიმართულეები იყო კრიტიკაში და ამით იყო მნიშვნელოვანი.

ანდრო ბუაჩიძე — მე არ ვამბობ, რომ არავინ არ გყვავს.

შადიმან შამანაძე — ერთი, რითაც ეს ახალი თაობა ნამდვილად არის უფრო უკეთესი და დასაფასებელი, მათთვის კრიტიკული აზრი პიროვნულ მტრობას აღარ ნიშნავს, ბევრად უფრო განმართელად

ადიქვამენ ყოველგვარ კრიტიკას. სხვა სინარულით ხვდებიან...

მანანა კვაჭანტირაძე - იშვიათი გამოჩენილების გარდა, თითქმის არ არის არანაირი რეაქცია ახალგაზრდების ნაწარმოებებზე და იმიტომაც - ოღონდ დაიწეროს რაღაც, ოღონდ გამოეჩვენა.

შადიმან შამანაძე - შეიძლება ეგ მომენტიც არის...

ანდრო ბუაჩიძე - ეგ გადამწყვეტი არაა... არ არიან კრიტიკაზე ისე დამოკიდებულნი, როგორც წინათ.

შადიმან შამანაძე - ესეც ვთქვათ, რატომ განდა ის მავნე ტრადიცია! კრიტიკის მიუღებლობა და არაადექვატური რეაქციები, რისი მოწმენიც ვიყავით ხოლმე 30-იანი წლებიდან მოკიდებული. ეს იყო სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხი, იქიდან წამოვიდა, შემდეგ 60-იანებში აღარ იყო, მაგრამ ინერცია, ასე თუ ისე, გრძელდებოდა. თუ კრიტიკული წერილი დაიწერებოდა, ეს ნიშნავდა, რომ ან გადარჩებოდი, ან არა. კრიტიკა აღიქმებოდა როგორც ოჯახის, სახლის სამირკვლის გამოთხრად. კრიტიკის აი ასეთი აღქმა იყო იმ თაობაში. ასეა თუ ისეა ეს ახალი თაობა, ბევრად კი არა, შეუდარებლად უმტკივნეულოდ აღიქვამს კრიტიკას. ძველი მიზეზი დღეს აღარ არსებობს. ის რეაქცია არსად არ ჩანს, ვინმეს ეს გამოეხატოს პირადი მტრობის და ისეთი არაჯანმრთელი დამოკიდებულების ჩამოსაყალიბებლად, რაც ხდებოდა-ხოლმე საბჭოთა მწერლობის ეპოქაში.

მანანა კვაჭანტირაძე - გეგულებათ ვინმე ისეთი სერიოზული სახელი, რომ კრიტიკას საერთოდ არაფერი დაეწეროს მასზე, ერთი წერილი მაინც? მწერლობა ხომ არ სთხოვს კრიტიკას რაღაც ისეთს, რისი გაკეთებაც ობიექტური მიზეზების გამო კრიტიკას არ, ან აღარ შეუძლია? კრიტიკოსსაც სჭირდება ხელშეწყობა. იგი ლიტერატურის „უფასო დამატებად“ არ

უნდა თვლიდეს თავს - ეს, სხვათა შორის, გურამ ასათიანის სიტყვებია. უნდა გრძნობდეს, რომ საზოგადოებისათვის მისი აზრი რაღაცას ნიშნავს. არის კი კრიტიკაზე ასეთი მოთხოვნა? ისიც ფაქტია, რომ ახლების შეფასებისას იგი მართლაც მეტისმეტ სიფრთხილეს იჩენს, ნაკლებად გაბედულია, მაგრამ ამასაც აქვს თავისი მიზეზები. ისევე გავივივორებ, იქნებ მწერლებმა ილაპარაკონ ერთმანეთზე. მორალური მხარდაჭერა ხომ მაინც იქნება?

შადიმან შამანაძე - ძალიან კარგი იქნება. მე არ ვყოფ, კრიტიკა მწერლობაა, ეს ტენდენცია ევროპაში კარგა ხანია არსებობს, ყველა მწერალი კრიტიკოსია და ერთმანეთზე წერენ.

მანანა კვაჭანტირაძე - ჩვენთან ასე არ არის.

შადიმან შამანაძე - გიო ახვლედიანზე - აკა მორჩილაძეზე, რამდენიმე წერილი დაიწერა, მაგრამ ბევრად მეტი უნდა იყოს.

მანანა კვაჭანტირაძე - მე მიმაჩნია, რომ ზურაბ ქარუმიძეც საინტერესო მოვლენაა. ახლანაჲ მისი „თხა და გიგო“ წავიკითხე. გროტესკია, პარადოქსებზე, მოულოდნელობებზე აგებული. სხვა თვალთ შეგახედებს ჩვენს ბოლოდროინდელ ცხოვრებაზე. ეს არ არის ტრადიციული, ჩვენთვის ნაცნობი პროზა, არც „პართული ნივთიერება“, მაგრამ საინტერესოა მნიშვნელოვანია, ჩემი აზრით. ენის ახალი შესაძლებლობებია ვახსილი. ზუსტად ესაა პოსტმოდერნიზმი - თავისი მთლიანი დაშლით, საინტერესო რეცევივებით, ქართული ინტელექტუალიზმის შეფასებასავითაა. და ამ კუთხით, ახალია ჩვენი ლიტერატურისათვის. რა თქმა უნდა, გიო ახვლედიანი - ენას, ისტორიას ფლობს ძალიან კარგად, შესანიშნავი მთხრობელია. „ავვისტოს პასეანსში“ ძლიერი ვიზუალური ეფექტი იქმნება. როცა ვკითხულობდი, თითქოს კინოსავით ვხედავდი ყველას და ყველაფერს. არიან

ძალიან კარგი მწერლები, რომლებიც ტრადიციულ გზას მიჰყვებიან. მათი წარმომადგენლები ამ დისკუსიაშიც მონაწილეობენ. მიმაჩნია, რომ ეს დიდი და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ნაკადია. 80-იანი წლები უნდა შეფასდეს პირველ რიგში. იქ დაიწყო ბევრი რამ, რაც დღეს სიახლედი ითვლება - პოეზიაშიც, პროზაშიც. რამდენიმე საინტერესო სახელი გამოჩნდა 90-იანი წლებიდან, სულ ახალგაზრდები. დღეს უკვე აუცილებელია მათი შეფასება, თვითონ პროცესის ანალიზი. იმ თამაშისა და სიცილის ბუნება უნდა აიხსნას, რაც ამ პერიოდში დაშვებულა. ვფიქრობ, ლაშა ბულაძე საინტერესოა...

შადიმან შამანაძე - საინტერესოა დავით ქართველი შვილიც, ბესო ზვედელიძეც...

მანანა კვაჭანტირაძე - უთუოდ, ბესო ზვედელიძეც საინტერესოა, ანა კორძაიაც, ზვიად რატიანიც მშვენიერია, სხვებიც... ახალგაზრდა პოეტებიდანაც ბევრი მომწონს...

შადიმან შამანაძე - ანა კორძაია, ლელა სამინაშვილი, ეკა ქვეციანიშვილი გამოჩნდა, - თეა თოფურია, ნათია ნაცვლიშვილი, გიორგი საჭაია, შალვა ბაკურაძე, რეზო გეთაშვილი...

ანდრო ბუაჩიძე - ძალიან გავიშალეთ, კონკრეტულ კალაპოტში ჩავდგეთ. დღევანდელ ლიტერატურულ ცხოვრებაში რაც გადმოვიდა, არის ანაქრონიზმი, არის სიახლეებიც. ქნმა მანანამ ბრძანა, რომ გამოვიდა „კრიტიკა“ და ახლებური დამოკიდებულება აქვს ამ უშურნალს ახალი ქართული მწერლობისადმი, პირობითია ეს სიტყვები - ახალი, უახლესი და ა.შ. მე წამოკითხავს ისეთი კრიტიკოსები, განათლებულები არიან, ენა აქვთ, მაგრამ უბედურება ის არის, ვემოვნება არა აქვთ და წერენ ისეთ ნაწარმოებზე იმ ენით, სწორედ დეკონსტრუქციის ენით, რომელიც ამგვარი რთული ენით შეფასების ღირსი არ არის.

მანანა კვაჭანტირაძე უჭარბად შეფიქრებულია და მგონი, ლაშა ბულაძეც „ციცისკრის“ სპეციალურ ნომერში ასე შეაფასეს - ქართული პოსტმოდერნიზმი - არ შემდგარი მოვლენააო. დათო ბარბაქაძეც ამბობს სადღაც, პოსტმოდერნიზმი არ მიიღო ქართულმა დედაკონტექსტმაო.

ანდრო ბუაჩიძე - იყო ასეთი აუცილებლობა? უნდა შემდგარიყო? არ ვიცი, შეიძლება...

ბევრი რამ რუსეთშივე იქცა მოდად. ვთქვათ, რუსეთში გამოცვა კაცმა ლექსების წიგნი და დაარქვა „Тексты“, არ არის ხასიაცილო? იმან, რაც შემოვა, უნდა დაგიტოვოს ისეთი რაღაცა, რასაც შენ მოირგებ, რაც შენს გემოვნებას, ნიჭს, თვითმყოფადობას მოერგება. მანერულობა ყოველთვის დამღუბველია. იგივე აკა მორჩილაძეზე რომაა ლაპარაკი, აქვს მას პოსტმოდერნული რაღაცეები გაკეთებული და, სხვათაშორის, კარგად. ქართული რეალობა იცის, ისტორია იცის, XIX ს. იცის და სიტყვასაც ფლობს. ნიჭიერია როგორც მწერალი და არა როგორც თეორეტიკოსი. 20-იან წლებში ეგრე იყო. დღეს ვინმე ამბობს, რომ კ. გამსახურდია და გრ. რომაქიძე ექსპრესიონისტები იყვნენ? არ ვლაპარაკობთ იმიტომ, რომ ეს წარმავალი პირობითობა იყო. მხატვრებმა - დ. კაკაბაძემ, ე. ახვლედიანმა, ლ. გუდიაშვილმა ისწავლეს უცხოეთში, აითვისეს ეს კულტურა და ოღონდ ქართულ ნიადაგზე გადმოიტანეს. იმიტომ რომ ნიჭიერები იყვნენ და გააკეთეს ძალიან მაღალ დონეზე ყველაფერი. თითოეულმა მათგანმა „უცხოურის“ და „ქართულის“ შერწყმის თავისი გზა გამოიხატა.

ქეთევან შენგელია - მას წინათ ერთ საინტერესო ფაქტს შევესწარი, ახალგაზრდა ოჯახმა საკუთარი ბიბლიოთეკა „გადააარჩია“, ბევრი თანამედროვე ავტორის წიგნი გადაყარა, რამდენიმე დაიტოვა. უხერხულია იმ გვარების ჩამოთვლა, ვისი წიგნებიც აღმოჩნდა ნაკავში; ამიტომ ამაზე არაფერს ვიტყვი. მერე ჩემმა

მასპინძელმა წიგნის თაროებს გადახედა და გვიტოხრა: იცით, როგორ მამშვიდებს და მამხნეებს გაჭირვების დროს, როცა ამ წიგნებს ვკითხულობო? ალბათ ეს არის ნამდვილი მწერლობა, როცა წიგნი რჩება მკითხველთან და მეგობარვით გვერდით უდგას მას. წიგნი მკითხველისთვის იწერება და არა კრიტიკოსისთვის.

რაც უნდა ვილაპარაკოთ სხვადასხვა მიმდინარეობის შესახებ, რატომღაც მგონია, რომ მწერლის მიერ დახვეწილი და გასაგები ენით მოყოლილი დიდი ცხოვრებისეული ამბავი თუ ისტორია ყველაზე ადვილად იმპროვებს მკითხველთა გულებს. ტრადიციული მწერლობა, ალბათ, მუდამ ხელშეუხებელი დარჩება, თუნდაც იმიტომ, რომ ყველა მიმდინარეობა, ყველანაირი ორიგინალური და მშვენიერი ლიტერატურული ძეგლის სათავე თავადვეა და ამიტომაც არის მარადთანამედროვეც. ამის დამადასტურებელია თანამედროვე ქართული ლიტერატურაში ტრადიციული ორიენტაციის მიმდევარ მწერალთა შემოქმედებაც. ზოგიერთი მათგანის ადრეული თუ ამ ბოლო დროს გამოქვეყნებული ნაწარმოებები სამართლიანად დღემდე მიუღწეველ დონედ რჩება.

შადიმან შამანაძე – დროთა კავშირი დაირღვა, ეს ძალიან მძიმე სიტუაციაა, გარდამავალი ეპოქა, როცა ერთი ფორმული მეორით იცვლება, ძალიან მძიმეა ყველა სფეროში, ეტყობა გამოძახილია აქაც. ძალიან ძნელია გადაწყობა. ამის გამოვლინება ისიც არის, რომ თაობებს შორის გაწყდა ჩაქვი. აი, ავიღოთ დრამატურგია – თამაზ ჭილაძე იყო მოძღვარიც, მასწავლებელიც, ხელის წამკრავიც. პირდაპირ ვამბობ, შეიძლება საერთოდ არ მომხდარიყო არაფერი ჩვენს ცხოვრებაში, ამ მხრივ არ დავინტერესებულყავით, რომ არა, ვთქვათ, ის სემინარები და ბატონი თამაზის არსებობა და მისი დამოკიდებულება, პირდაპირ ხელი მოგვკიდა და მოგვიყვანა ამ საქმეში მეც, ირაკლიც და უამრავი სხვაც... ჩვენთან სინამდვილეში ბედნიერი ეპოქაა, რომ რამდენიმე ცოცხ-

ალი კლასიკოსი გვყავს გვერდზე. მათ აზრს, ქვეყანა როგორ მოეწყოს და რაღაც სხვა პრობლემებზე რომ არავინ კითხულობს, ეს სხვა საქმეა, ახალგაზრდებს ნამდვილად აინტერესებთ, ყველაზე ნიჭიერი ვინც არის, დარწმუნებული ვარ, ერთი პატარა აბზაცი რომ სადმე დაიწეროს, ან ბატონი ოთარისგან, ან ბესიკ ხარანაულისგან, ან ბატონი თამაზისგან... უფროსი თაობისაგან. ან ეს წავიკითხე, მომეწონა, ან არ მომეწონა, ეს ხიდი აღდგება რაღაცნაირად.

მანანა კვაჭანტირაძე – 90-იანი წლების შუა ხანებში იყო ასეთი პრეცედენტი: დავით იაკობიძემ, მაშინდელმა ფინანსთა მინისტრმა დააარსა გაზეთი „ფინანსები“ და ასეთი რუბრიკაც ჩართო შიგ – „არა მარტო ფინანსები“. დიდი ინტერესით კითხულობდნენ ფინანსისტები. ეს რუბრიკა ხელოვნების, ლიტერატურის ხალხსაც ეხმარებოდა ჰონორარით და თავისთავადაც საინტერესო მოვლენა იყო იმ სივრცეში. ძალიან სერიოზული ხალხის წერილები და ესეები იბეჭდებოდა შემოქმედების სხვადასხვა სფეროდან: მწერლების, მხატვრების, მუსიკოსების, თეატრალების. მერე ცალკე წიგნად გამოცემაც იგეგმებოდა. აი, იმ რუბრიკისათვის დაწერეს ბესიკ ხარანაულმა, ლია სტურუამ და სხვებმა შესანიშნავი წერილები. მე მგონი, რაღაც ასეთი ურთიერთობის დროა არა მარტო ხელოვნების სხვადასხვა სფეროებს შორის, არამედ თაობათა შორისაც: უფროსი თაობა აუცილებლად უნდა შეეხმიანოს უმცროსს.

ლიტერატურის სივრცეს დალაგება სჭირდება, მოვლა და მოწესრიგება. მოდით, ეს გავაკეთოთ. ამას სჭირდება „კრიტიკის“ ოთხგზადი გამოცემა წელიწადში. ნელ-ნელა თეთრი ლაქები უნდა შეივსოს, ეს ყველაფერი შეუფასებელი არ უნდა დარჩეს, ღირებული უნდა გამოვარჩიოთ. ლიტერატურის ისტორიაზე არ ვლაპარაკობ, ანდრო, მე სულ სხვა რაღაც ვთქვი...

ანდრო ბუაჩიძე – მწერალი, ახალ-

გაზრდა თაობა უნდა იყოს თავისუფალი. კონკრეტულად ვიტყვი, წიდან იყო ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ საბჭოთა პერიოდიდან ანაქრონიზტულად რალაცები გადმოვიდა. ყველას კარგად გვახსოვს, რომ მაშინ იყვნენ კარის მწერლები, ამაზე თვალს ვერ დავხუჭავთ. დღეს მე მაინტერესებს, თქვენ როგორ ფიქრობთ, არიან თუ არა კარის მწერლები?

შადიმან შამანაძე - კარის მწერლები კი არ არიან, კარიერისტი მწერლები არიან...

ანდრო ბუაჩიძე - ეს იგივეა, ერთმანეთისგან არაფრით განსხვავდება.

შადიმან შამანაძე - ეს კარის მწერლობა კი არ არის. ეს არის თაობა, რომელიც მიხვდა ძალიან ადრე და მაშინვე, რომ საჯაროობას, ცნობადობას აქვს ძალიან დიდი მნიშვნელობა ამ ეპოქაში.

მანანა კვაჭანტირაძე - შეიძლება ხელისუფლებას არ ედგნენ გვერდში ისე თვალსაჩინოდ, შეიძლება, ოპოზიციურობასაც თამაშობდნენ, მაგრამ სარგებლობენ ყველა იმ სიკეთით, რაც იქიდან მომდინარეობს... იქნებ მასმედია არ არის „მეთხე ხელისუფლება“? ან იქნებ, ანგაჟირებულად არ ჩათვლებიან ის მწერლები, არასამთავრობო ფონდებთან რომ არიან მიკრულები? იმათ წიგნებს აფინანსებენ, რეკლამას უკეთებენ ტელევიზიით. სხვა რა არის ანგაჟირებულობა?

შადიმან შამანაძე - არიან კვაჭი კვაჭანტირაძე მწერლები, მათ სხვებისგან განსხვავებით ფორმა მოძებნეს, ცხოვრების წესი მონახეს, მწერლობასთან კავშირი არა აქვთ, რატომ? ძირითადად უნიჭობები არიან. ამ საქმით ნიჭიერი ვერაფერს შოულობს და ამიტომ ეს ფორმა დრომ მოიტანა. ძალიან ცოტანი არიან და თითქმის არ არიან ის მწერლები, რასაც კარისას ეძახი შენ, ვინმე წერდეს გაუმარჯოს სააკაშვილს, ან მოთხრობას წერდეს ნაციონალური მოძრაობის აღმშენებლობაზე...

ანდრო ბუაჩიძე - ახალ რეალობაში ასეთმა მწერალმაც სახე იცვალა, ის კი არ წერს თავის მოთხრობაში, ამას გაუმარჯოს, იმას გაუმარჯოსო, სხვანაირად მოქმედებს და სხვა წყობის არის, მაგრამ აშკარად აქვს ხელისუფლებასთან დამოკიდებულება.

მანანამ რომ თქვა ანგაჟირებული, ფონდებს რომ მიეწებენ და ა.შ. ის კიდევ სხვა მოვლენაა. სანამ ხელისუფლება არსებობს, კარის მწერლობა იარსებებს, დღეს მწერლის ასეთი ტიპის არსებობა არის სრული აბსურდი. იმიტომ, რომ ხელისუფლება, მას როგორც მწერალს, არაფერს თხოვს. ამას გარდა, თვით ეს ტიპი კარის მწერლისა უარყოფს წინა თაობის კარის მწერლებს და თავის თავს ამითაც ამკვიდრებს. ე.ი. ეს აბსურდული მოვლენაა, რომელსაც დიდი დღე არ უწერია.

ირაკლი სამსონაძე - ვითომ მეამბოხის ტიპია. თამაზ ჭილაძე ერთ-ერთ ადრე გამოქვეყნებულ წერილში ამბობს, ცოტა რამ არის ნებადართულ მეამბოხეობაზე ამაზრზენიო.

ანდრო ბუაჩიძე - ეს არის ტიპი, რომელმაც თავისი თავი უკვე მოჭამა. ეს არის ანაქრონიზმი, ინერციით მოსული მოვლენა. ჩვენი ლაპარაკიდან ირკვევა, რომ სხვადასხვა ტიპის ანგაჟირებული მწერლები არსებობენ.

შადიმან შამანაძე - მწერალი უნდა იყო ჭერ. მწერლობა შეიძლება გამოიყენოს... მწერალი იყო კნუტ ჰამსუნი. ამბობენ, ფაშისტებს ემსახურებოდაო, მაგრამ მწერალი იყო...

მამუკა დოლიძე - ეს ყველაფერი რაზედაც ვლაპარაკობთ, რაც აქ გვაწუხებს და გვტკივა, რა თქმა უნდა, სულიერი კრიზისის მომასწავებელი ნიშნებია. სამწუხაროდ, ქართული საბატრიარქოსა და ეკლესიის გარდა, დღეს არ მესახება სერიოზული ძალა, რომელიც მიზანდასახულად მოქმედებდეს ქართული ღირებულებების, ქართული კულტურის, მთელი ქართული სულიერების გადასარჩენად.

ნად. შემთხვევითი არ არის რომ ჩვენი ჟურნალის „მნათობის“ ახალ სიცოცხლესაც სწორედ საპატრიარქოს მიერ გაწეულმა ფინანსურმა და მორალურმა მხარდაჭერამ ჩაუყარა საფუძველი. არ მინდა მხოლოდ მაღლობის თქმით შემოვიფარგლო, კიდევ ერთხელ მინდა მხოლოდ ხაზი გავუსვა, რომ შინაგანი ბრძოლებისა და რეფორმების ამ უმძიმეს ხანაში სწორედ ჩვენი პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია II-ს ღვაწლმა, მთელი ქართული ეკლესიის თავდადებად ბრძოლა შრომამ გამოიღო სიკეთის ნაყოფი. ეკლესიის სიმშვიდის წიაღში შეიძლება გადაწყდეს ის ყოველი წინააღმდეგობა,

რაც ეკლესიის გარეთ პიროვნებისა და საზოგადოების დამანგრეველ ძალად გვესახება. ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ ქართველი მწერლისთვის ბიბლია ყოველთვის იყო და არის ის დიდი წიგნი, ის ცოცხალი სიტყვა, რომელიც თავისი მრავალფეროვანი თემებით, ლიტერატურული შემოქმედების დაუშრეტელი წყაროა.

ანდრო ბუაჩიძე – ჩვენი საუბრის ბოლოს შეიძლება ითქვას, რომ მწერლების ასეთი შეხედვრები, განსხვავებულ აზრთა გაზიარება მნიშვნელოვანია არა მარტო თვითოეული ჩვენგანისათვის, არამედ ლიტერატურული ცხოვრებისთვის საერთოდ.

საუბარს უძღვებოდა
ანდრო ბუაჩიძე

ამერიკის შერთვაული შტატები

პოეტები ამ ქვეყანას უფრო ადრე ტოვებენ, ვიდრე რომანისტები ან დრამატურგები – განაცხადა კალიფორნიის უნივერსიტეტის თანამშრომელმა ვუილს კაუფმანმა. მან სხვადასხვა ქვეყანაში და სხვადასხვა ეპოქაში მცხოვრები 1987 შვედლის ცხოვრება შეისწავლა და ფაქტებით დარწმუნდა, რომ პოეტები თავის თანამოკალმეებზე ადრე იხოცებოდნენ. კაუფმანის აზრით ამ მოვლენის ახსნა იმით შეიძლება, რომ პოეტები ინტელექტუალური თვითგანადგურებისკენ მეტად არიან მიდრეკილები, გარდა ამისა, წარმატებასაც ვაცილებით ადრეულ ასაკში აღწევენ. „20 - 30 წლის ასაკში, პოეტები ორჯერ უფრო მეტ ნაწარმოებს ქმნიან, ვიდრე რომანისტები... დიდი რომანისტი 28 წლის ასაკში რომ გარდაიცვალოს, შედეგის შექმნას უზარალოდ ვერ მოასწვრებს“, განაცხადა მკვლევარმა და იქვე დაამატა, პოეზია ჯანმრთელობისთვის სახიფათო ნამდვილად არ არის და პოეტნიციურ პოეტებს ნურაფრის შეეშინდებათ.

თამბაქოსთან ბრძოლამ ამერიკაში აბსურდული სიტუაციები შექმნა, რადგან თეატრალურ სპექტაკლებსაც კი მისწვდა. ზოგიერთ შტატში კანონები იმდენად მკაცრია, რომ მსახიობებს სცენაზე სიგარეტის მოწვევის უფლება მაშინაც კი არა აქვთ, როცა პიესა ამას მოითხოვს. ედვარდ ოლბის გახმაურებული პიესის „არ მეშინია ვირჯინია უულფის“ სადადგმო პროცედურას ნამდვილი სკანდალი მოჰყვა. ამ პიესაში, როგორც ცნობილია, სიგარეტს ძალიან ხშირად ეწვეიან და ამას გარკვეული აზრობრივი დატვი-

რთვა აქვს. სამა თეატრმა სასამართლოში იჩილა, მაგრამ პროცესი წააგო. ამის შემდეგ საქმე სააპელაციო სასამართლოში გადავიდა და ჯერაც არააინ იცის, რით დამთავრდება.

მუხუდგავდ ამისა, სკანდალს გარკვეული შედეგი მაინც მოჰყვა. ზოგიერთ შტატსა და ქალაქში კომპრომისი მოიძებნა. მაგალითად, ნიუ-იორკში მსახიობებს სიგარეტის იმიტაციის გაბოლების უფლება დართეს. მაგრამ სხვა შტატებში ეს აკრძალვა ისევ ძალაშია, რადგან იმიტაციასაც კი თამბაქოს მოწვევის პროპაგანდად მიიჩნევენ.

გერმანია

მაინის ფრანქფურტში გამართულმა საერთაშორისო წიგნის ბაზრობამ ყველა რეკორდი მოხსნა. ამ ორმოცდამეთერთმეტე ბაზრობაზე ას თერთმეტი ქვეყნის შვიდი ათასი ექსპონატი იყო წარმოდგენილი. ბაზრობაზე ოთხასი ათასი წიგნი და უამრავი მულტიმედირი პროდუქტი გამოიტანეს. გარდა ამისა ორი ათას ხუთასი კულტურული ღონისძიება გაიმართა.

საპატიო სტუმარი წელს ინდოეთი იყო, რომელიც ორასი გამოძემლობით და სამოვდაათი ცნობილი მწერლით იყო წარმოდგენილი. მაინის ფრანქფურტის საერთაშორისო ბაზრობას, რომელიც 1949 წელს დაარსდა, წელს ორას ოთხმოცი ათასი მწახველი ჰყავდა.

ესპანეთი

ესპანელები სიცოცხლის ხანგრძლივობით არიან ცნობილი. მაგალითისათვის პაბლო პიკასო გვეყოფოდა, რომელიც 90 წლის ასაკში ისევ ხატავდა. დიდად არც სალვადორ დალი ან კინორევისორი ლუის ბუნუელი ჩამორჩნენ. მაგრამ ყველას გადააჭარბა თანამედროვე ესპანური

პროზის კლასიკოსმა ფრანსისკო აიალამ, რომელსაც წელს 101 წელი შეუსრულდა. ეს სათუბილო თარიღი მან ახალი კრიტიკული და სალიტერატურო სტატიების კრებულის გამოცემით აღნიშნა, რომელსაც „სალიტერატურო კვლევები“ დაარქვა. მუხუდგავდ სოლიდური ასაკისა, ოუბილარი მხნედ გამოიყურებოდა და იმედა, ჩემი ექვსტომეულის გამოცემას მოვესწვრები, განაცხადა.

დღესდღეობით ფრანსისკო აიალა ესპანეთის ერთ-ერთი ყველაზე ავტორიტეტული მწერალია. იგი უკანასკნელი წარმომადგენელია იმ ფენომენის, რომელსაც „1927 წლის თაობას“ ეძახიან. ამ თაობის რიგებში ისეთ ცნობილ შემოქმედებს ვხვდებით, როგორც იყო ფრედერიკო გარსია ლორკა, ნობელის პრემიის ლაურეატი ვისენტე ალიქსანდრე, რაფაელ ალბერტი და კინორევისორი ლუის ბუნუელი. თავად ფრანსისკო აიალა ხერვანტესის პრემიის ლაურეატი და სამეფო აკადემიის წევრია.

ვატიკანი

ვატიკანში ახლა ზუსტად იციან, რომ მიქელანჯელოს საცხორებელი ოთახი წმინდა პეტრეს ტაძარში, იმ ცენტრალური არქივის სიღრმეში იყო, რომელიც კათოლიკური ეკლესიის უმთავრეს საცავად ითვლება. პაპის პირად არქივში აღმოაჩინეს დოკუმენტი, რომელიც 1557 წლითაა დათარიღებული და დიდი შემოქმედის საცხორებელ ადგილს ზუსტად მოუთითებს. მიქელანჯელო ამ ოთახში 1547 წლის პირველ იანვარს გადასახლდა, როცა პაპის ბრძანებით წმინდა პეტრეს ტაძრის შენება დაიწყო და სიკვდილამდე იქ ცხოვრობდა. მიქელანჯელოს საცხოვრებელს კარგა ხანია ეძებდნენ, მაგრამ

ტრადიციისამებრ ტაძრის შემოგარენს იკვლევდნენ. ტაძრის სიღრმეში ბინის აღმოჩენა ყველასათვის მოულოდნელი იყო. ეს გახლავთ პატარა კაბინეტი, რომელშიც ხვეული კიბით შეიძლება მოხვედ და რომლის ადგილმდებარეობასაც თავად გენიალური მხატვარი საიდუმლოდ ინახავდა. არქივში სხვა დოკუმენტებიც აღმოჩნდა, რომელიც ტაძრის მშენებლობის ფინანსურ მხარეს და იმ მხატვართა ვინაობას ადასტურებს, ვინც მიქელანჯელომ მშენებლობაზე მოიწვია. უახლოეს მომავალში, წმინდა პეტრეს ტაძრის ხუთასი წლისთავის საზეიმო ცერემონიაზე, ამ დოკუმენტაციას გამოეყენებენ გაიტანენ.

იხილეთ

ლონდონის სამეფო კოლეჯის პროფესორმა და მუსიკათმცოდნე როჯერ პარკერმა ჯაკომო პუჩინის ოპერას „მადამ ბატერფლაი“ /*Madama Butterfly*/ რასისტული უწოდა და რეჟისორებს მოუწოდა, ამ ნაწარმოებს ნულარ დაედასმით. თანამედროვე რეჟისორები ოპერის ორიგინალურ ვერსიას ზედმეტად ამბაფრებენ და მსმენელები უზბლით რასისტული სტერეოტიპებით იყენიებთბანო, თქვა მან და საზოგადოება გაოგნებული დასტოვა. იაპონიის საელჩოს წარმომადგენელმა კი საპასუხოდ მხოლოდ გაიღიმა და სულაც არა ვერძობით თავს შეურაცხყოფილად, არც ოპერა მიგვანია რასისტულად, რადგან ასეთი ისტორია ყველგან შეიძლება მომხდარიყო, განაცხადა.

იხილეთ

თელ-ავეიში უსინათლოთა გამოყენა გაიხსნა. იგი ფოტოგრაფებმა მოაშხადეს. ამ ფოტოგრაფებს სპეციალური კურსები აქვთ გახსნილი, სადაც უსინათლოებს კომპოზიციასა და

ფოტოგრაფირებას ასწავლიან. მათი ზოგიერთი მოსწავლე დაბადებიდან ბრმაა. შედეგები საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებს, რა თქმა უნდა, ბევრად ჩამორჩება. მაგრამ უსინათლოების მიერ აღქმული სამართაო თავისთავად ძალიან საინტერესოა. ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის პროფესორმა ჯერალდ პრაიორმა ფოტოგრაფების წამოწყებას მხარი დაუჭირა და განაცხადა: „უსინათლოები სამყაროს სხეულთა ადიქამენ და ეს აღქმა ფოტოგრაფიით შეუძლიათ გადმოგვეყენ“.

იტალია

იტალიის ქალაქ საბინალის წმინდა პატრიკის ეკლესია მორწმუნეთა მასობრივი თავშეყრის ადგილად შეიძლება გადაიქცეს. სულ ცოტა ხნის წინ აქ შეუქნობელი მოვლენა მოხდა: ჩვილი ქრისტეს ქანდაკებას ცრემლი წამოუვიდა.

ტაძრის მოსამსახურე ქალმა, მარიამ, საკვირაო წირვის წინ ეკლესიის მართვა მიიწვია, საცაში ჩვილი ქრისტეს სკულპტურა მოიქნა, მოაწესრიგა და ტაძარში დაასვენა. წირვის დასრულების შემდეგ ქალი სკულპტურის უკან, საცაში დაბრუნებას აპირებდა, როცა შეამჩნია, რომ ქანდაკების თვალდან გლიცერინისმაგვარი სითხე მოჟონავდა. მარიამ მაშინვე მღვდელი, მამა პედრო მოლინი იხმო, რომელმაც ეს მოვლენა დაადასტურა. გაოგნებული მღვდელი თითქმის ნახევარი საათი შესტკეოდა, ჩვილი ქრისტეს ქანდაკებას ცრემლი როგორ ჩამოსდიოდა. მორწმუნებს ამ სასწაულის მობილური ტელეფონებით გადაღების უფლებაც მისცეს.

იტალიელმა მწერალმა უმბერტო ეკომ კიდევ ერთი საინ-

ტერესო პუბლიკაცია გამოაქვეყნა, სადაც ისლამურმა ფუნდამენტალიზმის პრობლემებს შეეხო და საზოგადოებას შემწყნარებლობისკენ მოუწოდა.

„შემწყნარებლობა განსხვავების მიმართ, რა თქმა უნდა ერთი ყველაზე ნაკლებად სადაო ფასეულობაა. კულტურა, რომელმაც შემწყნარებლობა ისწავლა, ჩვენ მომწიფებულად მიგვაჩნია, შეუწყნარებელი კი ბარბაროსულად. სხვა შემთხვევაში ალბათ იქ უნდა წავსულიყავით, სადაც კანიალები ცხოვრობენ და ისინი შევევქმამა - ჭკუას ისწავლიდნენ. დიდი იმედი გვაქვს: როგორც ჩვენთან არსებობს მჭიდრობი, ისე განდგება არაბულ სამყაროში ქრისტიანული ტაძრები და არც ბუდას ქანდაკებები დაიცხრილება. თუნამდვილად გვეჯერა საკუთარი ფასეულობის, ამის იმედი უნდა გვექნოდეს“, - განაცხადა მწერალმა.

მილანის საოპერო თეატრ „ლა სკალა“ მყარი ტრადიციები აქვს. თავის დროზე, ცნობილი დირიჟორის, არტურო ტოსკანინის კატეგორიული მოთხოვნით, წარმოდგენის მსვლელობისას, ოვაციების მოხვედავად, არიის გამოვრება აიკრძალა. ამის შემდეგ ეს ტრადიცია მხოლოდ ორჯერ დაიბრუნა და ორჯერვე საგუნდო სიმღერის სასარგებლოდ. და აი, თითქმის სამი მუთხილი საუკუნის შემდეგ, „ლა სკალაში“ ისევ გაიხსნა „პის“. ამჯერად ეს პატივი ესპანელ ტენორს, ზუან დიეგო ფლორესს ერგო დონიციეტის ოპერა „პოლკის ქალიშვილის“ პირველ აქტში შესრულებული არიისათვის. დარბაზში ოვაციების ისეთი ქაბორძალა დატრიალდა, რომ ზუთ წუთიანი ლოდიანის შემდეგ დირიჟორმა ჯოხი აღმართა და ტენორმა არია ხელმეორედ შეასრულა.

კანადა

როგორ მოხდა, რომ მათემატიკოსთა რიგებში აძლენი საინტერესო მწერალი შეიძინევა? ერთი შეხედვით ბოლოქარი ფანტაზია და მშრალი ციფრები სრულიად შეუთავსებელი, აბოლუტურად ანტიპოდური მოვლენებია. მამ როგორ ავხსნათ ლუის კეროლის, ალექსანდრე სოლდვიციანის, სოფი კოვალსკის და კიდევ უამრავი, საინტერესო მათემატიკოს-მწერლის ფენომენი?

ასეთი შეკითხვა კანადის უნივერსიტეტმა წამოჭრა, შესაბამისი გამოკვლევაც ჩატარა და დაადგინა, რომ თხრობის კარგი უნარით დაჯილდოებული ბავშვები, როგორც წესი, გამოკეთილი მათემატიკური ნიჭის მატარებლები იყვნენ.

ექსპერიმენტი მათემატიკურ აქსიომატიკაზე მარტივი იყო. აქსიომატიკის წლის პატარებს უცნობ სურათებს აჩვენებდნენ და რაიმე ამის შეთხზვას სთხოვდნენ, თანაც ფანტაზიას არ უზღუდავდნენ. რამდენიმე წლის შემდეგ, უკვე წამოზრდილ ბავშვებს, მათემატიკურ ტესტირებას უტარებდნენ და ამის შედეგად გამოიკვეთა: საუკეთესო მთხრობელი ბავშვები მათემატიკაშიც საუკეთესოები აღმოჩნდნენ.

პროფესორმა დანიელა ონელიმა ლოგიკური აზროვნება სოფეტური ხაზების ერთ ვაჭვად ასხმისა და პერსპექტივის ხედვის უნართან დააკავშირა. ამ გამოკვლევამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა ცნობილი ფაქტი, რომ მათემატიკურ უნარს

და ხატებითა თუ აბსტრაქტული კატეგორიებით აზროვნების უნარს ტვინის ერთი და იგივე ნახევარსფერო აკონტროლებს.

მათემატიკას, მეცნიერების სხვა დარგებისაგან განსხვავებით, საგნების ან მოვლენების თვისებები არ აინტერესებს. იგი თვისებათა თვისებებს აღწერს და ამით ლიტერატურულ ჩანაფიქრს ემსგავსება, რომელიც გამოვლილ სამყაროს გამოვლილი პერსონაჟებით ავსებს. მათემატიკოსი სამყაროს ხასიათის უდიდეს სიღრმეებს იკვლევს და ამით მწერალს უახლოვდება. მათემატიკას არ აინტერესებს მოვლენათა ფიზიკური შინაარსი, იგი უცნობი მდგომარეობის მოვლეს ქმნის. ნობელის პრემიის ლაურეატი რინარდ ფეინმანი აცხადებდა, მათემატიკა მზა კოსტიუმების საწყობს ჰგავს, სადაც სამყაროს ყოველგვარი არსებული თუ შესაძლებელი სიტუაციისთვის შეკერილი ტანსაცმელი აწყვეთია. ლიტერატურა იგივე კრიტიკურიუმებით შეიძლება გავეზომოთ. სხვათა შორის, ზოგიერთები იმასაც ატყვიებენ, მათემატიკა პაროდიაა ბუნების თემაზე, რადგან ობიექტის მხოლოდ ერთი, რომელიმე თვისებით ინტერესდებო, მაგრამ პაროდის გარეშე ხომ არც ლიტერატურა არსებობს.

საბერძნეთი

ათენის გარეუბანში არქეოლოგებმა უძველესი ქალაქის ნანგრევები აღმოაჩინეს. ნანგრევე-

ბი ჩვ.წ. IV-V საუკუნეებს ანუ „უძველესი კლასიკის“ ხანას განეკუთვნება. დაახლოებით ათას ზუთასი კვადრატული მეტრის ფართობზე ეკონომიკურად ძლიერი დასახლების ნიშნები გამოჩნდა, რადგან უძველესი მალაზიებისა და ტაძრების ნაშთები ხშირად იკვებებოდა. გარდა ამისა, არქეოლოგებმა უამრავი კერამიკული ჭურჭელი და მონეტაც იპოვნეს. სასწორის გირების აღმოჩენამ კი, მეცნიერები დაარწმუნა, რომ აქ უძველესი ბერძნული ბაზარი, აგორა, იყო გაშენებული.

ბოლო პერიოდის მანძილზე ეს მეორე უდიდესი აღმოჩენაა. რამდენიმე თვის წინ, ათენის ცენტრში თეატრის ნანგრევები იპოვნეს, რომელიც მეცნიერებმა უძველესი ქალაქის, აქარნას ნაწილად ჩათვალეს.

ტაილანდი

ლუიზ ბურჟუამ, მსოფლიოში ერთ-ერთმა ყველაზე უფრო პატივდებულმა, 95 წლის მოქანდაკემ, ტაილანდს საჩუქრად სკულპტურა გადასცა, რომელიც 2004 წლის ცნობილი ცუნამის დროს დაღუპულ ადამიანთა ხსოვნას ეძღვნება. ეს სკულპტურა, ხის დაფაზე ხელებით აშენებული გუმბათი, რომლის მწვერვალზე ბავშვის ხელი მოჩანს და რომელსაც სახელად „ხელი მაგრად ჩამჭიდა“ ჰქვია, ანდამანის სანაპიროზე, ეროვნულ პარკში დაიდგა.

მასალა მოამზადა
მანანა მიქელაქტი

ბამოთხოვნა

მარიამ (გოგუცა) აგიაშვილმა ღირსეულად იცხოვრა ამ-
ქვეყნად. ჟურნალ „მნათობში“ სრულიად ახალგაზრდა, შეი-
ძლება ითქვას, სკოლის მერხიდან მოვიდა. კორექტორიც
იყო, ლიტმუმაკიც და ბოლოს ხელოვნების განყოფილების
გამგეც. თანამშრომლებთან და ჟურნალის ავტორებთანაც
ყოველთვის გულისხმიერებით გამოირჩეოდა. ზოგიერთ გა-
მოჩენილ მწერალთან და მათ ოჯახებთან მეგობრობაც კი
აკავშირებდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია გოგუცა აგიაშ-
ვილის სიყვარული თეატრისადმი. ქართული მწერლობა და
თეატრი მისთვის უძვირფასესი განუყოფელი სამყარო იყო.
საზოგადოებრივად აქტიური პიროვნება მთარგმნელობით
საქმიანობასაც ეწეოდა.

მძიმეა ასეთი კეთილი მეგობრის დაკარგვა ჩვენთვის, ვინც
სხვადასხვა დროს, წლების მანძილზე, მასთან ერთად ვემ-
სახურებოდით ჟურნალ „მნათობს“ და, ამდენად, ქართულ
მწერლობას.

არასოდეს დაგვავიწყდება, მართლაც რომ, სანიმუშო მე-
გობარი, ჩვენი ძვირფასი ქალბატონი გოგუცა.

ჟურნალ „მნათობის“
თანამშრომლები

მთავარი რედაქტორი
თამაზ ჭილაძე

მთავარი რედაქტორის მოადგილე
ანდრო ბუაჩიძე

პასუხისმგებელი მდივანი
დინარა ჩავეჭაძე

პრეზიდიუმის უპრეზიდენტო
შტაბის უფროსი
შორენა ფარქოსაძე

ქართული ბიბლიოთეკის მთავარი რედაქტორის მოადგილე
ანდრო ბუაჩიძე

ბიბლიოთეკის მთავარი რედაქტორის მოადგილე
ანდრო ბუაჩიძე

0 200 / 5

წიგნიანობის ეროვნული ცენტრი
ფანი ორი ლარი